

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YEREL YÖNETİMLER, KENT VE ÇEVRE ÇALIŞMALARI
BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE SOSYAL DEMOKRAT
PARTİLERİN GÜNÜMÜZDEKİ YEREL YÖNETİM
ANLAYIŞLARININ 1973-1980 TOPLUMCU
BELEDİYECİLİK DENEYİMİ BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ

FURKAN KAYNAR

2501182040

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA GÖRKEM DOĞAN

İSTANBUL-2021

ÖZ

TÜRKİYE’DE SOSYAL DEMOKRAT PARTİLERİN GÜNÜMÜZDEKİ YEREL YÖNETİM ANLAYIŞLARININ 1973- 1980 TOPLUMCU BELEDİYESİLİK DENEYİMİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

FURKAN KAYNAR

Çalışmanın amacı, Türkiye’deki sosyal demokrat partilerin yerel yönetim anlayışlarının sahip olduğu temel ilkeleri ortaya koymak ve zaman içinde yaşadığı değişimlere vurgu yapmaktır. Temel ilkelerin tespiti ve değişimin vurgulanması noktasında alınan referans dönem, CHP’nin 1973-1980 yılları arasında İstanbul, Ankara, İzmir ve İzmit’i yönettiği ve “toplumcu belediyeçilik” olarak adlandırılan yılları kapsamaktadır. Bu çalışmada, ilk olarak, toplumcu belediyeçilik deneyimine giden yolda ülkenin yerel yönetim geçmişi analiz edilmiştir. Sonrasında, toplumcu belediyeçiliğin ne olduğu teorik ve tarihsel bilgiler ışığında açıklanmıştır. Ardından, 1980 Darbesi sonrası sosyal demokrat yerel yönetim anlayışında yaşanan değişim, SHP’nin 1989-1994 yılları arasında İstanbul, Ankara ve İzmir’i yönettiği dönem incelenerek açıklanmıştır. Son olarak, yerelde sosyal demokratların bugününü anlamak ve geleceği hakkında yorum yapabilmek adına, İstanbul’da 2019 yerel seçimlerini kazanan CHP’nin adayı Ekrem İmamoğlu’yla bir görüşme yapılmıştır. Ek olarak, CHP’nin Şişli Belediye Başkanı Muammer Keskin ile de bir görüşme gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Demokrasi, Toplumcu Belediyeçilik, Neo-Liberal Değişim, CHP, SHP, Ekrem İmamoğlu

ABSTRACT

EVALUATION OF THE UNDERSTANDING OF PRESENT LOCAL GOVERNMENT OF THE SOCIAL DEMOCRAT PARTIES IN TURKEY WITHIN THE FRAME OF 1973-1980 MUNICIPAL SOCIALISM PRACTICES

FURKAN KAYNAR

The aim of this study is to demonstrate the basic principles of social democratic parties in Turkey that are owned by local management approach and emphasis to the changes experienced over time. The reference period, taken at the point of determining the basic principles and emphasizing change, covers the years called “municipal socialism”, when the CHP (Republican People’s Party) ruled Istanbul, Ankara, Izmir and Izmit between 1973-1980. In this study, firstly, the local government history of the country on the way to municipal socialism experience is analyzed. Then, the concept of municipal socialism is explained in the light of theoretical and historical information. Subsequently, the change in the social democratic local government understanding after the 1980 coup, the period when the SHP (Social Democratic Populist Party) ruled Istanbul, Ankara and Izmir between 1989-1994 is examined and explained. Finally, in order to understand the present of the social democrats and interpret the future of social democrats locally, a meeting was held with Ekrem Imamoglu, the candidate of the CHP who won the 2019 local elections in Istanbul. In addition, a meeting was held with the CHP’s Sisli Mayor Muammer Keskin.

Keywords: Social Democracy, Municipal Socialism, Neo-Liberal Change, CHP, SHP, Ekrem Imamoglu

ÖNSÖZ

Tez çalışmalarım boyunca bilgilerinden ve tecrübelerinden faydalandığım kıymetli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Görkem Doğan'a, yüksek lisans sürecime katkı sunan İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin diğer tüm değerli akademisyenlerine, özellikle çalışmamın son bölümüne ilişkin verdiği fikirlerle yazıma ilham kaynağı olan Prof. Dr. Tarık Şengül'e, hayatımdaki güzel olan her şeyin sebebi sevgili aileme ve pandemi koşullarında motivasyonumun yüksek kalmasına yardımcı olan dostlarıma çok teşekkür ederim.

İSTANBUL, 2021

FURKAN KAYNAR

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-TÜRK MODERNLEŞME SÜRECİNDE YEREL YÖNETİMLERİN GELİŞİMİ

1. Türkiye'nin Yerel Yönetim Tarihi.....	6
1.1. Osmanlı Devleti'nin Mirası.....	6
1.2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Belediyecilik Anlayışı.....	9
1.3. Tek Parti Dönemi'nde Belediyecilik Anlayışı	11
1.4. Çok Partili Hayata Geçerken Belediyecilik Anlayışı	14
1.5. 27 Mayıs Anayasası Ortamında Belediyecilik Anlayışı.....	17
2. Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi	20
2.1. Türkiye'de Kentleşme Nasıl Anlaşılmıştır?	24
2.2. 1963-1973 Yılları Arasında Yaşanan Oy Değişimini Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi Üzerinden Okumak	26
2.3. 1990'larda Kentlere Göç Dalgası ve Refah Partisi'nin (RP) Yükselişi.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TOPLUMCU BELEDİYESİLİK ANLAYIŞINA GİDEN YOL

1.	Toplumcu Belediyecilik Nedir?	44
2.	Toplumcu Belediyecilik Anlayışının Etkilendiği Akımlar	48
2.1.	Paris Komünü Deneyimi	49
2.2.	Belediye Sosyalizmi Anlayışı	51
2.3.	Refah Devleti Anlayışı	53
2.4.	Kentsel Toplumsal Hareketler	57
3.	Türkiye’de Toplumcu Belediyeciliğin Tarihsel Arka Planı	60
3.1.	Sosyal Demokrasi ve Cumhuriyet Halk Partisi	64
3.1.1.	1970’lere Kadar Batı Avrupa Sosyal Demokrasisi	65
3.1.2.	CHP’nin Sosyal Demokratlaşma Süreci	70
3.2.	Toplumcu Belediyecilik Anlayışının İlkeleri	75
3.2.1.	Demokratik Belediyecilik İlkesi	77
3.2.1.1.	Demokratik Belediyecilik İlkesinin Ön Koşulları	78
3.2.1.2.	Demokratik Belediyecilik İlkesinin Türkiye’deki Gelişimi..	81
3.2.2.	Üretici Belediyecilik İlkesi	82
3.2.2.1.	Konut.....	85
3.2.2.2.	Ulaşım	89
3.2.2.3.	Diğer Hizmetler	92
3.2.3.	Tüketimi Düzenleyici Belediyecilik İlkesi	95
3.2.3.1.	Tüketimi Düzenleyici Belediyecilik Uygulamaları	97
3.2.4.	Birlikçi-Bütünlükçü Belediyecilik İlkesi	99
3.2.5.	Kaynak Yaratıcı Belediyecilik İlkesi	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMCU BELEDİYESİLİK ANLAYIŞINDAN KOPUŞ: 1980'DEN SONRA DEĞİŞEN SOSYAL DEMOKRAT YEREL YÖNETİM ANLAYIŞI

1. Yeni Sağ ve 1980 Sonrası Türkiye’de Neo-Liberal Dönüşüm	105
1.1. Yeni Sağı Anlamak	105
1.2. Türkiye’de Neo-Liberal Dönüşüm	113
1.3. Yeni Sağ ve Yerel Yönetimler	119
2. Askeri Rejim Döneminin Belediyecilik Anlayışı	122
3. ANAP Döneminin Belediyecilik Anlayışı.....	124
4. SHP Dönemi Belediyeciliği ve Sosyal Demokrat Yerel Yönetim Anlayışında Yaşanan Değişimler	130
4.1. SHP Döneminin Belediyecilik Anlayışı.....	130
4.2. Sosyal Demokrat Yerel Yönetim Anlayışında Yaşanan Değişimler.....	135
4.2.1. Kaynak Yönetimi	137
4.2.2. Yerel Demokrasiye Bakış	139
4.2.3. Konut Üretimi	143
5. Toplumcu Belediyecilikten “Sosyal” Belediyeciliğe Genel Bir Değerlendirme.....	147
5.1. Gelişim Süreci	148
5.2. Sosyal Belediyecilik ve Toplumcu Belediyecilik.....	156
5.3. Sosyal Demokrat Yerel Yönetim Anlayışının Bugünü	158
5.3.1. 2019 Yerel Seçimleri ve İstanbul Sonuçlarının Analizi.....	159
5.3.2. Yeni Dönemde Merkezi Yönetim ve CHP’li Yerel Yönetimler Arası İlişkiler.....	165

5.3.3. Yeni Dönemde CHP'nin Yerel Yönetim Anlayışı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Uygulamaları	171
5.3.3.1. CHP'nin İkinci Yüzyıla Çağrı Beyannamesi Işığında Yerel Kalkınma.....	176
5.3.3.2. Neo-Liberal Paradigma İçinde Sosyal Demokrat Kentsel Politikalar.....	179
5.3.4. Yeni Dönemde Toplumcu Belediyecilik Mümkün Müdür?.....	184
SONUÇ	190
KAYNAKÇA.....	197
EKLER	225

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Nüfus Ölçütlerine Göre Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları.....	30
Tablo 2: 1963 Yerel Seçim Sonuçları.....	30
Tablo 3: 1968 Yerel Seçim Sonuçları.....	31
Tablo 4: 1973 Yerel Seçim Sonuçları.....	32
Tablo 5: Türkiye'nin Kentsel ve Kırsal Nüfusu (1960-2000)	35
Tablo 6: Türkiye'de Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975-2000).36	
Tablo 7: Partilerin Beş Büyük Kentte İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları.....	39
Tablo 8: İlk Dört Partinin 1994 Yerel Seçim Sonuçları	40
Tablo 9: 23 Haziran 2019'da Yapılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yenileme Seçiminde Mahallelerin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Adayların Aldığı Oylar.....	161

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	: Adalet Partisi
ASKİ	: Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BP	: Birlik Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DemP	: Demokratik Parti
DP	: Demokrat Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
FP	: Fazilet Partisi
GP	: Güven Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HP	: Hürriyet Partisi
İSKİ	: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
IMF	: International Monetary Fund
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MP	: Millet Partisi

MSP	: Millî Selamet Partisi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
RP	: Refah Partisi
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SPD	: Almanya Sosyal Demokrat Partisi
TANSA	: Tanzim Satış Mağazaları
TEK	: Türkiye Elektrik Kurumu
TBP	: Türkiye Birlik Partisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: United Nations
UKOME	: Ulaşım Koordinasyon Merkezi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
YTP	: Yeni Türkiye Partisi
WB	: World Bank

GİRİŞ

Türkiye'nin kamu yönetimi kültüründe yerel yönetimlere ilişkin genel tutum, yerel yönetimlerin sadece kamu hizmeti üreten kurumlar olarak kalmalarını tercih etmek ve siyasallaşmalarının önüne geçmek üzerinedir. Bunun sebebi, Osmanlı'dan günümüze devletin merkeziyetçi yapısıdır. Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma çabalarının bir sonucu olarak modern anlamda yerel yönetimlerin kurulduğu tarihten bu yana, devleti yöneten kadroların yerel yönetimlere bakışları değişmemiştir. Cumhuriyet Dönemi de dahil olmak üzere Türkiye'de yerel yönetimler, merkezi yönetimlerin idari vesayeti altında ve yetersiz kaynaklarla iş yapmak zorunda bırakılmışlardır. Tüm bunlara rağmen, yerel yönetimlerin arzulandığı gibi siyasal süreçlerin uzağında ve sadece birer kentsel hizmet kurumu olarak kalmaları mümkün değildir.

Geçmişte Osmanlı Devleti'nin oluşturmak istediği merkeziyetçi yapıyı, Erken Cumhuriyet Dönemi kadroları ulus devlet projesiyle birleştirerek kurmuşlardır. Bu anlamda, 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu'nda yerel yönetimlere geniş yetkiler verilirken, merkezi yönetime de güçlü vesayet yetkileri tanınmıştır. Erken dönemde, Cumhuriyet'i yöneten kadrolar için merkezi yönetim ve yerel yönetimler ayrı birimler olarak değerlendirilmemişlerdir. Merkezden alınan kararlarla, rejimin başarısını temsil edecek modern kentler oluşturulmak istenmiştir. Demokrat Parti (DP) dönemiyle birlikte, yerel yönetimlere ilişkin demokratik söylemler ön plana çıkmış olsa da yerel yönetimler karşısında merkezi yönetimin hâkimiyeti devam ettirilmiştir.

1960'lardan itibaren izlenen ithal ikameci sanayileşme stratejisi, hızlı kentleşmeyi tetiklemiştir. Hızlı kentleşmenin yarattığı maliyetin devlet tarafından karşılanmak istenmemesi, büyüyen kentlerde gecekondulaşma ve altyapı yetersizlikleri gibi kentsel sorunları artırmıştır. Kentsel sorunlara ek olarak, yaşanan ekonomik, toplumsal ve siyasal krizler, kentlerde yaşayan dar gelirli kesimler arasında sol düşüncenin yükselişini beraberinde getirmiştir. Aynı dönemlerde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içinde sosyal demokratlaşma süreci hız kazanmış ve partinin “ortanın

solu” kanadında yer alan Bülent Ecevit genel başkan seçilmiştir. 1973 yılında yapılan genel seçimlerden birinci parti olarak çıktıktan hemen sonra yapılan yerel seçimlerde CHP’li sosyal demokrat adaylar, özellikle büyük kentlerin belediye başkanlıklarını kazanmışlardır. CHP’nin herhangi bir yerel yönetim programı olmadan girdiği seçimlerde, seçimleri kazanan sosyal demokrat belediye başkanlarının görev süreleri boyunca ortaya koydukları uygulamalar, daha sonra “toplumcu belediyecilik anlayışı” olarak isimlendirilmiştir. Toplumcu belediyecilik anlayışının en önemli temsilcileri, İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan, Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay ve İzmit Belediye Başkanı Erol Köse’dir. Toplumcu belediye başkanlarının uygulamaları, merkezi yönetimin engellemeleri altında ve yerelde etkili olan küçük girişimcilere karşı yaşanan sorunlar ve yaratılan çözümler üzerinden gelişmiştir.

Toplumcu belediyecilik anlayışının temel hedefleri; yerel demokrasiyi güçlendirmek, kentsel rantları topluma tekrar kazandırmak, kentsel hizmetleri herkes için üretmek, kaynakları verimli kullanmak için belediyeler arası iş birliğini sağlamak ve belediyeleri ekonomik olarak güçlendirmektir. Bu hedefler doğrultusunda beş temel ilke belirlenmiştir. Bunlar; demokratik, üretici, tüketimi düzenleyici, birlikçi-bütünlükçü ve kaynak yaratıcı belediyecilik ilkeleridir. Büyük kentlerin bu ilkeler doğrultusunda yönetildiği dört yılın ardından toplumcu belediyecilik anlayışı, 1977 yerel seçimleri öncesinde CHP’nin yerel yönetim programı olarak sunulmuştur. Ancak, toplumcu belediyecilik anlayışının oluşmasında büyük pay sahibi olan belediye başkanları parti tarafından tekrar aday olarak gösterilmemişlerdir. Buna rağmen, toplumcu belediyecilik deneyiminin olumlu mirası, İstanbul, Ankara ve İzmir’de seçimlerin tekrar kazanılmasını sağlamıştır. İzmit’te ise Erol Köse’nin aday gösterilmemesine karşı halkın verdiği olumsuz tepki, buradaki seçimin kaybedilmesine neden olmuştur.

1980 sonrası yeni sağ anlayış, küreselleşme hedefi doğrultusunda, tüm dünyada ekonomik, toplumsal ve siyasal dönüşümü başlatmıştır. Aynı şekilde, yerel yönetimler de bu dönüşümden etkilenmişlerdir. Yeni dönemle birlikte uluslararası sermaye, yerel yönetimleri de sermaye birikim süreçlerinin bir parçası hâline getirmek istemiştir. Bu doğrultuda hareket eden yeni sağ anlayış, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yerel yönetim anlayışının değişmesine neden olmuştur. Türkiye’deki değişim süreci ve

toplumdaki eşitsizlikleri keskinleştiren neo-liberal politikaların herhangi bir toplumsal muhalefetle karşılaşmadan uygulanabilmesi, ancak darbe koşullarında mümkün olabilmıştır. Askeri rejim, yönetimde olduğu süre boyunca yerel yönetimleri “siyasetten arındırmak” amacıyla hareket etmiştir. 1983 yılında merkezi yönetimde ve 1984 yılında yerel yönetimlerde iktidar olan Anavatan Partisi (ANAP) de askeri rejimin sağladığı uygun ortamı, neo-liberal ekonomi politikalarını kurumsallaştırmak üzere kullanmıştır.

ANAP ve neo-liberal politikalarının hâkimiyetinde geçen altı yılın ardından, 1989 yılında yapılan yerel seçimleri; Sosyaldemokrat Halkçı Parti’nin (SHP) İstanbul adayı Nurettin Sözen, Ankara adayı Murat Karayağcın ve İzmir adayı Yüksel Çakmur kazanmıştır. Parti, herhangi bir yerel yönetim programı olmadan seçimlere girmiştir. Yalnızca söylem düzeyinde toplumcu belediyeçilik anlayışının devam ettirileceği vadedilmiştir. 1980’den sonra, Türkiye de dahil olmak üzere tüm dünyadaki sosyal demokratlar yeni sağ politikalara yakınlaşmışlardır. 1989-1994 yılları arasında yereli yöneten sosyal demokrat belediye başkanları da dış borçlanma, özelleştirme ve ihalecilik gibi neo-liberal uygulamaları sıklıkla kullanmış ve bu durumun sosyal demokrat anlayışa aykırı olmadığını savunmuşlardır. Beş yıllık dönemin özellikle ikinci yarısında, SHP’li belediyelerin kentin çalışan ve dar gelirli kesimlerini önceleyen politikalardan uzaklaştıkları görülmüştür. Bu durum, özellikle kent yoksullarının SHP’ye ve sosyal demokratlara verdikleri oy desteğinin son bulmasına neden olmuştur.

1994-2019 yılları arasında İstanbul ve Ankara, Millî Görüş kadroları tarafından yönetilmiştir. Bu kadrolar, yönettikleri kentlerde neo-liberal politikalarla uyumlu bir “sosyal yardım belediyeçiliği” yürütmüşlerdir. 2004 yılından itibaren sosyal belediyeçilik anlayışını kurumsallaştıran ve kentsel gelişme hedefini küresel kapitalizme uygun bir şekilde kurgulayan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Türkiye’nin en büyük iki kentini on beş yıl boyunca yönetmiştir. İstanbul ve Ankara için Millî Görüş kadrolarının hâkimiyetinde geçen yirmi beş yılın ardından, 31 Mart 2019’da yapılan yerel seçimleri, CHP’nin İstanbul, Ankara ve İzmir adayları kazanmış ve sosyal demokratların aynı anda ülkenin en büyük kentlerini yöneteceği yeni bir dönem başlamıştır.

Bu çalışmanın ana konusu, Türkiye’de sosyal demokrat partilerin yerel yönetim anlayışlarının dönüşümüdür. Bu bağlamda, CHP’nin ve SHP’nin İstanbul, Ankara ve İzmir gibi ülkenin büyük kentlerini aynı anda yönettikleri üç farklı dönemin karşılaştırması yapılmıştır. Büyük kentlerde toplumcu belediyeçilik anlayışının hâkim olduğu 1973-1980 yılları temel alınmış ve 1980 sonrası sosyal demokrat yerel yönetim anlayışının değişimi, 1989-1994 SHP deneyimi üzerinden incelenmiştir. Son olarak, 2019 yerel seçimleriyle başlayan CHP’nin ve sosyal demokratların yeni dönemi, yukarıda bahsedilen iki dönem ışığında değerlendirilmiştir. Bu çalışmayla birlikte, sosyal demokrat yerel yönetim anlayışının dönüşümüne ek olarak, sahip olduğu temel ilkelerin netleştirilmesi de hedeflenmiştir. Türkiye’de toplumcu belediyeçilik deneyimine ilişkin başta İlhan Tekeli’nin olmak üzere, birçok makale ve kitap yayımlanmıştır. Ek olarak, bu çalışmada da sıklıkla kullanılan Mahmut Güler’in “Türkiye’de Toplumcu Belediyeçiliğin Evrimi” isimli doktora tezi başta olmak üzere pek çok tez de yazılmıştır. Ancak, Türkiye’de sosyal demokrat yerel yönetim anlayışının bugününü, geçmiş deneyimlerle birlikte aktaran herhangi bir çalışma henüz yapılmamıştır. Bu çalışmada, 2019’dan itibaren büyük kentleri yöneten sosyal demokratların toplumcu belediyeçilik anlayışını devam ettirip ettirmedikleri ve toplumcu belediyeçilik anlayışının sahip olduğu beş temel ilkeyi ne ölçüde benimsedikleri araştırılacaktır.

Türkiye’de sosyal demokrat partilerin yerel yönetim anlayışları incelenirken, partilerin sosyal demokrat olup olmadıkları üzerinden bir tartışmaya girilmemiştir. Bu çalışmada, toplumcu belediye başkanlarının içinden çıktıkları parti olan CHP, 1980 sonrası kapatılan CHP’nin devamı olarak kabul edilen SHP ve 1992 yılında tekrar kurulan ve 1995 yılında SHP ile birleşen CHP, sosyal demokrat partiler olarak kabul edilmiştir. Diğer sol ve sosyal demokrat partiler inceleme dışı bırakılmışlardır. Toplumcu belediyeçilik deneyimi, İstanbul, Ankara ve İzmit’in toplumcu belediye başkanları ve onların uygulamaları üzerinden anlatılmıştır. 1989-1994 yıllarını kapsayan SHP döneminde ise İstanbul, Ankara ve İzmir’deki uygulamalar üzerinden hareket edilmiştir. 2019 yılından itibaren başlayan CHP’nin yeni dönemi, sadece İstanbul özelinde ele alınmıştır. Pandemi koşullarının yarattığı zorluklar sebebiyle, CHP’nin yeni dönemine ilişkin Ankara ve İzmir’deki belediye başkanlarıyla herhangi

bir görüşme yapılamamıştır. Ayrıca, CHP’li belediye başkanlarının henüz görev sürelerini tamamlamamış olmaları, güncel dönemin analizini zorlaştırmıştır. Ancak, yine de toplanan veriler ışığında, Türkiye’de sosyal demokrat belediyeçiliğin bugünü ve geleceğine ilişkin çıkarımlar yapabilmek mümkündür. CHP ve sosyal demokrat belediyeçiliğin yeni döneminin en önemli temsilcileri, şüphesiz ki İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve CHP’li ilçe belediyeleri olacaktır. Bu bağlamda, İstanbul özelinde toplanan veriler üzerinden sosyal demokrat belediyeçilik anlayışının bugününe ilişkin genel bir değerlendirme yapılabilir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Osmanlı Devleti’nin mirasından başlayarak Türkiye Cumhuriyeti’nin yerel yönetim tarihi ve 1960’lardan itibaren yaşadığı kentleşme deneyimi anlatılmıştır. İkinci bölümde, toplumcu belediyeçiliğin tanımına ve toplumcu belediyeçilik anlayışını besleyen akımlara değinilmiştir. Hemen ardından, Türkiye’de toplumcu belediyeçilik deneyiminin tarihsel arka planına, CHP’nin sosyal demokratlaşma süreciyle birlikte yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, 1980 sonrası yeni sağın ne olduğu ve Türkiye’de yarattığı neo-liberal dönüşüm, ANAP’lı belediyeler üzerinden açıklanmıştır. Ülkede yaşanan dönüşümün sosyal demokratları ve toplumcu belediyeçilik anlayışını nasıl değiştirdiği ise 1989-1994 yılları arasında büyük kentleri yöneten SHP’li belediyelerin kaynak yönetimi, yerel demokrasi ve konut üretimiyle ilgili uygulamaları üzerinden analiz edilmiştir. Sonra, toplumcu belediyeçilik ve sosyal belediyeçilik arasındaki farkları netleştirmek üzere genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca, İstanbul ve Ankara özelinde, sosyal belediyeçiliği temsil eden Millî Görüş kadrolarının yerel yönetim anlayışına ilişkin bilgiler verilmiştir. Son olarak CHP’nin yeni dönemi, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu ve Şişli Belediye Başkanı Muammer Keskin ile yapılan görüşmeler bağlamında incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-TÜRK MODERNLEŞME SÜRECİNDE YEREL YÖNETİMLERİN GELİŞİMİ

1. Türkiye'nin Yerel Yönetim Tarihi

Bu bölümde, Osmanlı Devleti'nden itibaren toplumcu belediyeçilik deneyiminin başladığı 1973 yılına kadar Türkiye'nin yerel yönetim tarihi incelenecektir. Türkiye'deki var olan geleneksel belediyeçilik anlayışının taşıdığı özelliklerin belirlenmesi, toplumcu belediyeçiliğin yerel yönetimlerde neden yeni bir anlayışı temsil ettiğinin vurgulanması ve toplumcu belediye başkanlarının geçmişten gelen hangi sınırlılıklar altında mücadele ettiklerinin gösterilmesi anlamında değerlidir.

1.1. Osmanlı Devleti'nin Mirası

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıla kadar olan yerel yönetim anlayışı, Orta Çağ Avrupa devletlerinden çok farklı değildir. Her iki anlayışta da kent yönetimi, hükümdarın atadığı yöneticiye bırakılmıştır (Ortaylı, 1977: 15). Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı'da kent yönetimi görevi, yargı görevi de bulunan kadılara bırakılmıştır. Kadının en önemli belediyeçilik görevleri, esnafın denetlenmesi ve fiyat tespit işleridir (O. N. Engin'den akt. Keleş, 2000: 124). Batı'da yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen bazı kentsel hizmetlerin, Osmanlı'da Tanzimat Dönemi düzenlemelerine kadar esnaf örgütleri, vakıflar ve cemaatler eliyle gerçekleştirildiği bilinmektedir (Ortaylı'dan akt. Keleş, 2000: 124). Esnaflar, 18. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı kent yönetiminde fikirlerine önem verilen en güçlü gruplardan biridir (Ortaylı, 1977: 15). Klasik dönem Osmanlı'da, kamusal ihtiyaçları karşılamak için gereken personel, araç-gereç, ulaşım ve teknoloji yetersiz kalmıştır. Bu sebeple Osmanlı'nın yerel yönetim anlayışı, kent yönetiminde görevli olanların, yerel halkın ileri gelenlerine danışarak hareket ettikleri zorunlu bir yerinden yönetim uygulaması olmuştur (Alada, 2004: 21).

Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nde modernleşme dönemini başlatan kadrolar, geleneksel Osmanlı yerel yönetim anlayışının Batılı şehirlere kıyasla değişen çağa ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara karşılık veremediğini görmüşlerdir. Kırım Savaşı'yla birlikte İstanbul'a gelen yabancı nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak hizmet ve altyapı eksikliklerinin görülmesi ve liman şehirlerinde ticaret yapan azınlık tüccarların baskıları sebebiyle, İstanbul'dan başlamak üzere Batılı anlamda bir kent yönetimi oluşturmak hedeflenmiştir (Alada, 1988: 136).

Askeri gücünün yanında ekonomik gücünü de kaybettiği dönemde Osmanlı, Batılı devletler için önemli bir pazar durumuna düşmüştür. Ayrıca, tarımda ortaya çıkan iş gücü fazlasının kentlere yönelmesi, toplumsal yapıda ve mülkiyet ilişkilerinde değişikliklere neden olmuştur. Osmanlı'da yaşanan bu değişimler, kentsel yapıda da değişikliklerin olmasına yol açmıştır (Güler, 2004: 22-23). 19.yüzyılda Osmanlı'nın liman kentleri, Avrupa ile yoğun ekonomik ilişkilere girmişlerdir. Bu durum, ilgili kentlerin ticari faaliyetler için uygun altyapıya sahip ve kentsel hizmetleri sağlayabilen bir yapıda olmalarını zorunlu kılmıştır. Liman kentlerinin karantina ve konaklama tesisleri, sağlık hizmetleri ve düzenli bir kent ulaşımı gibi ihtiyaçlarını karşılamak için modern belediye yönetimlerinin kurulması gerekmiştir (Ortaylı, 1985: 240).

Önemli bir liman kenti olmakla beraber, aynı zamanda merkezi idarenin kalbi olan İstanbul'da modern anlamda bir kentsel yönetim ihtiyacı doğmuştur. Kırım Savaşı'nın başkentte yarattığı hareketliliği düzenlemek amacıyla 1854 yılında İstanbul Şehremaneti kurulmuştur. Şehremaneti deneyimiyle, İstanbul'da çağdaş ve birbirleriyle uyumlu kentli bireyler yaratmak için ülkenin iç dinamiklerine de uygun olacak bir kent mevzuatı oluşturmak istenmiştir. Bu doğrultuda, kentte uyulması gereken tavır, davranış ve normlar belirlenerek, bireylerde kentlilik bilincinin oluşturulması hedeflenmiştir (Toprak, 1990: 77, 84). Batılı modeller örnek alınarak oluşturulmuş olsa da yöneticilerinin atama yöntemiyle başa gelmesi ve idari ve mali kontrolün merkezi yönetimin elinde olması göstermektedir ki Osmanlı'daki modern belediyeçilik anlayışı sadece "etkin kentsel hizmet sunumu ihtiyacı" üzerine hayata geçirilmiştir (Alada, 1988: 137).

İstanbul'da liman hareketliliğinin ve yabancı nüfusun en yüksek olduğu ve içinde birçok elçiliğin ve iş merkezinin yer aldığı Galata-Beyoğlu bölgesine modern

belediye hizmetlerinin götürülmesi zorunlu olarak görülmüştür. Bu nedenle devletçe desteklenen, idari ve mali yönden ayrıcalıklı olarak örgütlendirilen Altıncı Daire-i Belediye, Paris Belediyesi örnek alınarak kurulmuştur (Ortaylı, 1985: 242). Büyük ve kozmopolit bir kent olan İstanbul'un daha küçük yerel yönetim birimlerine bölünmesi, modern bir yerel yönetim anlayışına uygun olsa da Altıncı Daire-i Belediye'nin kent yönetimi anlayışı, sadece bayındır bir kent oluşturma amacıyla sınırlı kalmıştır (Alada, 1988: 138; Alada, 2004: 23).

Tanzimat Dönemi'nde yapılan idari reformlar, Osmanlı'da modern anlamda yerel yönetimlerin kurulması için ortam hazırlamıştır. Yeni yerel yönetim anlayışı, siyasal katılım veya yerel demokrasinin sağlanması amaçlarından çok, yereldeki nüfuzu yüksek grupları kontrol altına almayı ve merkezi yönetimi idari ve mali anlamda güçlendirmeyi amaçlamıştır (Alada, 2004: 21-22). Ortaylı, Tanzimatçı bürokratik kadroların yerel yönetim anlayışlarını, "...bir mahalli demokrasiyi geliştirme niyetinde değildiler; daha çok, vergilerin düzenli ve hakça toplanması, hizmetlerin iyi görülmesi, asayişin ve ekonomik gücün gelişip yerleşmesi niyetinde idiler" (akt. Keleş, 2000: 125) şeklinde açıklamıştır.

Tanzimat Dönemi'nde yapılan idari reformlarla birlikte, merkezde olduğu kadar yerelde de otoriter bir modernleşme yolu izlenmiştir. Ortaylı, Tanzimatçı kadroların bu yolda Metternich Avusturya'sından etkilendiğini belirtmiştir. Merkeziyetçi yönetim anlayışının benimsenmesinde teknolojik gelişmelerin getirdiği olanaklar da göz ardı edilmemelidir. Diğer taraftan, azınlıkların yerelde daha âdem-i merkeziyetçi bir yönetim anlayışı talep etmeleri, Tanzimatçı kadroların tam tersi reaksiyon göstermelerine sebep olmuştur (1990: 67). Ancak, yerel yönetimlerde esnaf gruplarının danışılan bir zümre olmaktan çıkıp karar alma süreçlerinin bir parçası hâline geldikleri düşünülecek olursa, Osmanlı'da yerel yönetim anlayışının tam anlamıyla merkeziyetçi olduğunu savunmak zordur. Şengül'e göre, Osmanlı'nın merkeziyetçiliği, "kendisini yerele dayatabilecek bir örgütsel yapıyı oluşturacak güçten yoksun, ancak yerel düzeyin kendi temsiliyet yapılarını kurmasını önleyebilecek kadar da güçlü" (2009: 164) bir yapıya sahiptir.

Yukarıda sayılan özellikleriyle birlikte, Osmanlı'nın Türkiye Cumhuriyeti'ne nasıl bir yerel yönetim anlayışı miras bıraktığı değerli bir sorudur. Alada'nın,

Osmanlı'nın yerel yönetim anlayışına ilişkin dikkat çekici noktalara değindiği paragrafı, Türkiye Cumhuriyeti'ne taşınan mirasın ne olduğu konusuna açıklık getirecek niteliktedir: (2004: 24)

“Yerel yönetimlerin yasallaşma ve tüzel kişilik kazanması yolunda 1840’lardan Osmanlı’nın son dönemine kadar geçen süreçte; yerel yönetim organlarının oluşum ve işleyişi çerçevesinde birkaç nokta dikkat çekicidir. İlki; devletin, yönetime katılma yetki ve hakkını sadece kontrol edebileceği çok dar ve seçkin bir gruba tanıyabilmiş olması, ikincisi, daha önce vurguladığımız gibi; yerel yönetimlerin resmi olarak doğuşu anında dahi ulusal düzeydeki temsil organlarına insan yetiştirme görevinin yüklenmesi ve bunun sonraki dönemlere örnek olması, üçüncüsü ise; merkezi yönetim açısından yerel yönetim organlarına resmiyet kazandırılma sürecinin hep bir güvensizlik zemininde alternatif siyasi potansiyel çekincesi içinde değerlendirilmiş olmasıdır.”

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti’nin modern anlamda bir yerel yönetim anlayışını kurumsallaştırma serüveni, oluşturduğu miras ile Cumhuriyet Dönemi yerel yönetim anlayışını etkilemiştir. Alada tarafından Osmanlı’nın yerel yönetim yapısına ilişkin aktarılan bilgiler, Türkiye’nin yerel yönetim kültürüne bakıldığında, büyük oranda geçerliliğini korumaktadır.

1.2. Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Belediyecilik Anlayışı (1923-1930)

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’nin belediyecilik anlayışı, Osmanlı Devleti’nden kalan anlayışı devam ettirmiştir. Yerel yönetimler siyasal kurumlar olarak değil, halka kamu hizmeti sağlayan kurumlar olarak görülmüştür. Erken Cumhuriyet Dönemi kadrolarının yerel yönetimlere bakışı, kentleri modern ve yaşanabilir hâle getirmek amacıyla sınırlı kalmıştır (Güler, 2004: 24). Cumhuriyet’in ilk yılları için sağlıklı bir yerel yönetim anlayışı ve demokratik katılım mekanizmalarının varlığından söz etmek mümkün değildir (Ortaylı, 1985: 244). Cumhuriyet’in ilk yıllarında, çözülmesi gereken yerel düzeydeki sorunlar, ulusal

düzeydeki sorunlardan ayrı olarak düşünülmemiştir. İlgili sorunlar; özellikle Batı Anadolu'daki savaş sonrası kentlerde yaşanan yıkımı onarmak, temel kamusal hizmetleri sağlamak, sağlık koşullarını iyileştirmek, nüfusu ve kentleşme hızını artırmaktır (Alada, 2001: 126). Cumhuriyet'in belediyecilik görüşü, rejimin ilk yıllarında yaşanan belediyecilik ve imar sorunlarına karşı aranan çözümler ve ortaya koyulan uygulamalar çerçevesinde gelişmiştir (Tekeli, 1977: 17).

Cumhuriyet rejimi, yerel yönetimler ile ilgili karşılaştığı sorunları, geçmişin mirası ve dönemin koşullarının oluşturduğu sınırlar içinde çözmeye çalışmıştır. Bu sorunlardan ilki, Osmanlı Devleti'nden devralınan belediyecilik birikiminin deneyim ve yasal mevzuat bakımından sınırlı olmasıdır. Örnek vermek gerekirse, Osmanlı kentlerinin beledi altyapısı yok denecek kadar azdır. Cumhuriyet Dönemi'nde bu belediyeler, altyapı sorunlarını çözebilmek için yeni kaynaklara ihtiyaç duymuşlardır. Cumhuriyet yöneticilerinin ilk yıllarında karşılaştıkları önemli sorunların ikincisi, İttihatçı grupların esnaf loncalarını örgütleyerek belediyeler etrafında oluşturdukları politik güçtür. Cumhuriyet yönetimi, ittihatçıların iktidarı yeniden ele geçirmek için yapacakları olası girişimlere karşı kontrolü sağlamak için yerel yönetimlerle ilgili düzenlemeleri mevcut siyasi güç dengesini göz önünde bulundurarak yapmışlardır. Cumhuriyet yöneticilerinin çözmesi gereken sorunların üçüncüsü de nüfus artışı ve şehirleşme hızının çok düşük kalmasıdır. Bu tarihlerde, ülke nüfusunun çoğu hâlâ kırdan yaşamaktadır. Devlet, savaş sonrası azalan nüfusu artırmayı başarabilmek için sağlık koşullarının iyileştirilmesini amaçlamıştır. Bu nedenle, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yerel yönetim anlayışında sağlık koşulları ile ilgili düzenlemeler önemli bir yer tutmuştur. Son olarak, Cumhuriyet yöneticilerinin yerel yönetimlerle ilgili sorunları çözerken karşılaştıkları bir başka sorun, Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan enflasyonla birlikte parada yaşanan değer kaybına bağlı olarak, zaten yetersiz kaynaklara sahip belediyelerin hareket edemez hâle gelmiş olmalarıdır (Tekeli, 1977: 17-18).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin yerel yönetim anlayışı, Ankara'nın başkent olması kararı ve sonrasında şehirde yapılan uygulamalar ile somutlaştırılabilir. Çünkü, Cumhuriyet'i yöneten kadrolar için Ankara'nın başarısı, rejimin başarısı olarak görülmüştür. Bu görüşten hareketle başkent, Osmanlılık imgesi taşıyan İstanbul'dan

millî mücadelenin de yürütüldüğü Ankara'ya taşınmış, ve böylece tarihsel bir kopuşun mekânsal yansıması vurgulanmıştır. Ankara başkent olduktan sonra da yeni rejimin ideolojisine uygun, çağdaş bir kent kurulmak üzere harekete geçilmiştir (Tekeli, 1977: 17). Tekeli'nin belirttiği gibi, “Nasıl İstanbul'da ‘Altıncı Daireyi Belediye’ deneyi Osmanlı belediyeciliğine bir örnek oluşturdu ise Ankara deneyi de Cumhuriyet'in belediye ve imar anlayışına öncülük etmiştir” (1977: 20).

1.3. Tek Parti Dönemi'nde Belediyecilik Anlayışı (1930-1944)

Türkiye'de 1930-1944 yılları, tek parti uygulamaları ile şekillenmiştir. Tek parti rejiminin ideolojisi, çıkarılan belediye yasalarına da karakterini vermiştir. Tüm dünyayı etkileyen 1929 Büyük Buhranı, Türkiye'nin de yeni politika arayışlarına girmesine sebep olmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (CHF) benimsediği “Altı Ok”, dönemin belediyecilik anlayışının yeni çerçevesini belirlemiştir. Benimsenen devletçilik ilkesine uygun olarak, bu dönemde kamu hizmetlerinin üretimi belediyelerce devralınmıştır. Cumhuriyet'i yönetenlerin çağdaşlaşma hedeflerine giden yolda halkçılık ilkesi de biçim değiştirmiş ve “halka rağmen, halk için” ifadesiyle özetlenebilecek yeni bir form kazanmıştır. Halkçılığın değişen bu yapısı, kent yönetimlerinde de kendisini göstermiştir. Kentler için hedeflenen çağdaş yapı, halk karşı olsa bile, belediyeler eliyle kurulmak istenmiştir. Ayrıca, bu dönemde Türkiye için hâlâ hızlı bir kentleşme durumu söz konusu olmadığından, belediyelerin temel sorunu, rejimin ideolojisiyle uyumlu, sağlıklı ve çağdaş kentler yaratmakla sınırlı kalmıştır (Tekeli, 2009a: 50-53).

Türkiye'nin 1930-1944 yılları arasındaki belediyecilik anlayışının yasal temelini, 1580 sayılı Belediye Kanunu ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu oluşturmuştur. Belediye Kanunu hazırlanırken beş esas göz önünde tutulmuştur. Bunlar; belediyeler arası eşitlik, belediyelerin icraatlarında serbest bırakılması, belediyeler üzerinde güçlü bir merkezi yönetim denetimi, tek dereceli seçim ve halkın etkin denetiminin sağlanması ve hizmet alanlarının genişletilmesidir (Alada, 2001: 128-129).

Belediyeler arası eşitlik ilkesi, Cumhuriyet rejiminin İç Anadolu kentlerini geliştirme politikasına uygun bir esas olarak kanunda yer almıştır. Hiçbir kentin ihmal edilmeyeceği ve hepsine eşit gelişme şansı tanınacağı ifade edilmiştir. Eşitlik ilkesinin olmasına rağmen, oluşturulan yeni kanunda Ankara ve İstanbul ayrıcalıklı konumunu korumuştur. Örnek vermek gerekirse, kanunun 149-153. maddeleri İstanbul’da valilik ve belediye yönetimini birleştirmiştir. Belediyelerin icraatlarında serbest bırakılması ilkesi, kabul edilen belediye tanımına uygundur. 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun birinci maddesi belediyeyi, “beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef hükmi bir şahsiyet” (1930) olarak tanımlamıştır. Belediyelere tanınan serbestlik, devletin yasalarıyla ve “mahalli mahiyette müşterek” ihtiyaçlar bağlamıyla sınırlandırılmıştır. Bu esasa, denetim ögesi ağır basan bir yerel yönetsel özerklik anlayışı kurumsallaştırılmıştır. Belediyeler üstünde güçlü bir merkezi yönetim denetimi, sadece alınan kararlar üzerinde değil, karar organları üzerinde de tesis edilmiştir. İl merkezi olan kentlerde seçilen belediye başkanları, İçişleri Bakanlığı’nın öneri yazısı ve Cumhurbaşkanı’nın onayıyla işbaşına gelebilmişlerdir. Diğer belediyelerde ise valinin onayı gerekmiştir. Tek dereceli seçim ve halkın etkin denetiminin sağlanması ilkesinin esaslarda yer alması, Serbest Fırka (SF) deneyiminin yaşanmadığı ve tek parti uygulamalarına tamamen geçilmediği bir dönemde kabul edilmiştir. Bu sebeple, kanun içinde demokratik öğelerin varlığı söz konusudur. Yasaya göre 18 yaşını dolduran kadın-erkek tüm yerel halka seçme ve 25 yaşını dolduran kadın-erkek tüm yerel halka seçilme hakkı verilmiştir. Denetimi sağlamak için halkın katılımı esası, etkin bir şekilde işlememekle birlikte, belediye meclis müzakerelerinin halka açık olması uygulamasını öngörmüştür. Bu esas ile yerel seçimlere geniş tabanlı bir katılım sağlamak, halkı belediye işleriyle ilgilenmeye teşvik etmek ve demokrasiyi toplumda yaygınlaştırmak amaç edinilmiştir. Belediyelerin hizmet alanının genişletilmesi ilkesi, teknolojik gelişmelerin getirdiği imkânlar ve bazı kentsel hizmetleri sağlayan vakıfların kaldırılması sebebiyle bir zorunluluk hâlini almıştır. 1580 sayılı Belediye Kanunu’nda belediyelerin görevleri, Cumhuriyet’in kent yönetimi anlayışını tüm belediyelerde etkin kılmak hedefiyle ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Sıralanan görevler, o günün koşullarına göre akla gelebilecek tüm hizmetleri kapsamıştır. Ancak,

belediye hizmetlerinin sınırlarının ne olduğu açıkça belirlenmemiştir (Tekeli, 2009a: 56-61; Hamamcı, 1990: 150-151).

1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu, belediyelere geniş bir görev alanı tanımlamışken, yerel yönetimlerin kentsel alana müdahaleleri çöp toplama, yol bakım ve onarımı gibi dar bir alanla sınırlı kalmıştır. Yerel yönetimlerde yaşanan bu sınırlılığın nedeni, kaynakların endüstrileşmeye aktarılması sebebiyle kentsel yatırımların sınırlı tutulmasıdır. Çalışan sınıfları ilgilendiren ve toplu tüketime konu olan eğitim, sağlık, konut gibi alanlar merkezi yönetimin sorumluluk alanına bırakılmıştır. Yerel yönetimlerin sorumluluk alanı da yerel esnaf ve sanatkârları ilgilendiren alanlarla sınırlı kalmıştır. Bu sebeple, ilgili dönemde ve daha sonrasında belediye meclislerinde yerel sermayenin temsilcisi olan esnaf ve sanatkârların yüksek oranda temsili söz konusu olmuştur (Şengül, 2009: 167-168).

Toparlamak gerekirse, 1580 sayılı Belediye Kanunu, tek parti ideolojisinin bir ürünü olmamakla birlikte yasanın özünde bulunan “vasi salâhiyet, sıkı kontrol” (Tekeli, 2009a: 59) anlayışı, Cumhuriyet’i koruma görevi üstlenen kadroların yerel yönetimler üzerinde sınırsız yetki ve sıkı denetim yapabilmelerine olanak sağlamıştır. Bu dönemde belediyeler, merkezi yönetimle özdeşleşmiştir. Sağlıklı ve bayındır bir kent için gereken altyapıyı sağlama ve Batılı burjuva kent kültürünü topluma yayma görevi, siyasal rejim tarafından belediyeler eliyle yapılmaya çalışılmıştır. Tek Parti Dönemi, yerel yönetimlerde demokratikleşme sürecinin duraklama dönemi olarak kabul edilebilir. Ancak bu durum, Cumhuriyet kadrolarının demokratikleşme hedeflerinden tamamen vazgeçtikleri anlamına gelmemektedir. Son olarak, merkeziyetçi yönetim anlayışı sadece tek parti dönemine özgü bir yaklaşım değildir. Merkeziyetçilik, Türkiye’nin yönetim yapısının temel özelliğidir. Tek Parti Dönemi’nde de yerel yönetimler merkezin vesayeti altındadır. Bu dönemde İstanbul ve Ankara, valiliğin ve belediye başkanlığının tek kişide toplanması uygulaması ile merkezin birer uzantıları olarak kalmışlardır (Hamamcı, 1990: 157-158).

1.4. Çok Partili Hayata Geçerken Belediyecilik Anlayışı (1945-1960)

İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada, özellikle savaşın yıkıcılığına maruz kalmış ülkelerde, belediyecilik ve imar planlama sorunları öncelik kazanmıştır. Savaş sonrası dönem, yaşanan konut açığı, altyapı sorunlarının giderilmesi ve sağlıklı kentlerin yaratılması için önemli bir fırsat olarak görülmüştür (Tekeli, 2009a: 117). İkinci Dünya Savaşı'nın kentlerdeki yıkıcı etkileri Türkiye için söz konusu olmamıştır. Türkiye, yeni bir kent politikası üretme yolunda, savaş sonrası Batılı ülkelerin kentleri yeniden kurarken edindikleri deneyimlerden yararlanamamıştır. Hızlı kentleşmenin ortaya çıkaracağı sorunlarla mücadele edebilecek bir planlama düzenine geçilememiştir. Demokrasi söylemlerinin yükselişe geçmiş olmasına rağmen, yerel yönetimlerde demokratik, özerk ve etkin bir yapı kurulamamıştır (Geray, 1990: 217).

Savaş sonrasında Batılı ülkeler, Bretton-Woods Anlaşması, Birleşmiş Milletler Teşkilatı (UN), Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yeni uluslararası düzene uygun kapitalizmin temel araçlarını kurmuşlardır. Ayrıca, ulusal düzeyde refah devleti ve demokratik siyasal düzen anlayışını yaygınlaştırmaya çalışmışlardır. Türkiye de 1943'lerde Bretton-Woods Anlaşması'nı imzalayarak savaş sonrası kurulacak düzende hangi tarafta yer almak istediğini göstermiştir. Türkiye'nin yeni kurulan ekonomik sisteminin bir parçası olmak adına yaptığı düzenlemeler, ülkede önemli ekonomik ve siyasal değişikliklere neden olmuştur. Şüphesiz bu değişiklikler, ülkenin yerel yönetim yapısını da etkilemiştir (Tekeli, 2009a: 118). Tekeli, yapılan düzenlemeleri şu şekilde sıralamıştır: (2009a: 122)

- “Türkiye savaş öncesinin ‘devletçilik’ uygulamasından vazgeçerek kendi gelişmesini büyük ölçüde piyasa güçlerine ve özel kesimin öncülüğüne bıraktı.
- Sanayinin gelişmesine ağırlık veren kalkınma modeli yerini, tarımda hızlı makineleşme ile tarımın öncülüğünde kalkınmaya terk etti.
- Türkiye'nin kalkınmasının iç kaynaklarıyla gerçekleştirilmesi politikası yerini, dış borçlanmaya, dış kaynaklara dayanmaya bıraktı.
- Ülkenin temel ulaşım sisteminin ‘demiryollarına’ dayandırılmasından, çok yoğun ‘karayolu ağı’ kurulmasına geçildi.”

Savaş sonrası Türkiye’de yapılan düzenlemelerin siyasal temsilcisi DP olmuştur. DP, CHP’ye karşı büyük toprak sahipleri, tüccarlar ve Tek Parti Dönemi uygulamalarından mutsuz olan halkın desteğiyle birlikte 1950 yılında iktidara gelmiştir. DP yönetimiyle birlikte tarımda kapitalistleşme ve sanayi alanında özel sektörün desteklendiği bir döneme geçilmiştir. Devlet ihaleleriyle birlikte ulusal sermaye belli ellerde toplanmıştır. Diğer taraftan yabancı sermayenin, özellikle demir ve çimento gibi sektörler başta olmak üzere, ülkeye girişine izin verilmiş ve yerelde oluşan rantlardan pay almaları sağlanmıştır (Güler, 2004: 28). 1950 yılında merkezden sonra yerelde de iktidara gelen DP’nin belediyeçilik döneminde esnaf ve sanatkârların etkinliği artmıştır. DP, yerelde esnaf ve sanatkârların desteğini, onlar için belediyeler eliyle yarattığı olanaklarla sürekli hâle getirmeyi hedeflemiştir. Bu dönemle birlikte, gelişen burjuvazinin çıkarlarının merkezi düzeyde ve küçük burjuvazinin çıkarlarının da yerel düzeyde korunduğu bir iş bölümü ortaya çıkmıştır (Alada, 2004: 25).

DP’nin iktidara geldikten sonraki uygulamalarının sonucu, kırdan kente doğru hızlı bir göç dalgası olmuştur. Ülke genelinde yaşanan hızlı kentleşmeyle birlikte konut kıtlığı, gecekondulaşma ve arsa spekülasyonu sorunları tüm ülke kentlerinde ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2009a: 122). Devletin ithal ikameci sanayileşme stratejisine bağlı olarak kaynaklarını ulusal düzeyde değerlendirmesi, göç eden kır yoksullarının kent yoksulları hâline gelmelerini önlemek için ayrılması gereken kentleşme kaynaklarını sınırlı tutmasına neden olmuştur. Şengül’ün de belirttiği gibi, “1950’li ve 1960’lı yıllarda, devletin ayırdığı sınırlı kaynaklar çerçevesinde, yerel düzey emeğin yeniden üretiminde önemli hâle gelmekle birlikte, bu sürecin odakları yerel yönetimler değil, yerel topluluk örüntüleri ve aile olmuştur” (2009: 168-169).

Bu dönemden itibaren, görsel anlamda medeni kentler oluşturması beklenen belediyeçilik anlayışı, söylem düzeyinde de olsa demokratikleşme boyutunu kazanmaya başlamıştır. Bununla birlikte söylem düzeyinin ötesine geçen demokratik uygulamalar da söz konusu olmuştur. Yerel seçimler bir günde tamamlanacak şekilde güvenli hâle getirilmiş, Ankara ve İstanbul’un yerel yönetimlerdeki ayrıcalıklı konumuna son verilmiş ve bu illerdeki belediye başkanlarının da belediye meclisleri tarafından seçilmesiyle ülkedeki tüm kentler aynı statüye kavuşturulmuştur (Alada, 2004: 25). Bu gelişmelere ek olarak, merkezi yönetimin belirli bir yaşam modeli

oluşturmak için yerel yönetimleri araç olarak kullanma anlayışı yumuşama göstermiştir. Yerel yönetimler, halkın isteklerini yönlendiren değil, onlara uyan ve hatta gerekirse istekler doğrultusunda yasal düzenin dışında hareket edebilecek bir yapı hâline getirilmiştir. Ancak bu durum, kırdan kente göç ve yaşanan hızlı kentleşmeye yanıt verebilecek politikaların olmadığı bir ortamda, gecekondulaşmanın, dolmuş uygulamasının ve işporta satıcılığının kentlere kolayca yerleşmesine neden olmuştur (Tekeli, 2009a: 124-125).

Bu dönemin yerel yönetim anlayışına ilişkin önemli tarihsel gelişmelerden biri de İstanbul'da yapılan imar operasyonudur. Bu dönem, aynı zamanda enflasyonun yüksek olduğu, dış borçlanma olanaklarının azaldığı ve iktidarın basında ve mecliste oluşan muhalefete karşı demokratik olmayan önlemler aldığı yıllardır. 1957 yılından itibaren Başbakan Adnan Menderes, toplumun dikkatini ülkede yaşanan ekonomik bunalımdan çok, büyük kentlerin imarı konusuna çekmek istemiştir. Menderes, özellikle İstanbul'un imarı konusuyla yakından ilgilenmiş, neredeyse kentin belediye başkanı gibi davranmıştır. Devletin olanakları, İstanbul'un imarına ayrılmış ve büyük ölçeklerde istimlakler yapılmıştır. Yapılan operasyonda eylem, planlamanın önüne geçmiştir. Bu imar operasyonu, İstanbul halkının desteğinden çok, ülke genelinde siyasal prestiji korumaya yönelik bir hamle olmuştur. Meydanları genişletmek, yolları büyütmek ve bazı anıtların etrafını açmaktan oluşan yüzeysel bir kent planlama anlayışı kurgulanmıştır. Yapılan büyük istimlakler, kötüye giden ülke ekonomisi için ayrıca bir yük oluşturmuştur. Ayrıca plansızlığın bir sonucu olarak, İstanbul'da yer alan tarihî eserlerin bazıları bu faaliyetler kapsamında yıkılmıştır (Tekeli, 2009a: 125, 167-170).

Özetlemek gerekirse, bu dönemde de yerel yönetimlere merkezi yönetimin müdahalesi yüksektir. Tek parti uygulamalarının son bulmasına ve bütün partilerin yerel yönetimlerin güçlendirilmesini bir ilke olarak benimsemelerine rağmen, uygulamada yerel yönetimler merkeze bağlı kalmaya devam etmişlerdir. Bu dönemin yerel yönetim anlayışına ilişkin bir başka özellik de topluma yön verme amacından koparak, kentler için sonuçları olumsuz olsa bile, toplumun talepleri doğrultusunda hareket edilmeye başlanmasıdır (Tekeli, 2009a: 174; Alada, 2001: 135).

1.5. 27 Mayıs Anayasası Ortamında Belediyecilik Anlayışı (1961-1973)

Bu dönemin belediyecilik anlayışını şekillendiren en önemli gelişmelerden biri, 1961’de kabul edilen yeni anayasanın ülkede yarattığı siyasal değişikliklerdir. 1961 Anayasası’nda yerel yönetimler, yeni dengelenmiş demokrasi anlayışına uygun olarak oluşturulan özerk kurumlar arasında yer almışlardır (Tekeli, 2009a: 175-176). 1961 Anayasası, yerel yönetimlerin tüzel kişiliklerini, görevlerini, mali kaynaklarını ve yargısal denetimlerini güvence altına almıştır (Alada, 2004: 26). 1961 Anayasası’yla, yerel yönetimlerin özerk ve güçlü kurumlar olmaları adına genel bir çerçeve belirlenmiş, bu doğrultuda yapılacak düzenlemeler için yasaların çıkarılmasının önü açılmıştır. Yerel yönetimlerin özerk ve güçlü kurumlar olabilmeleri, kaynak sorunlarının çözümüne bağlıdır. Bu doğrultuda, anayasanın ilgili maddesine yerel yönetimlerin görevleriyle orantılı gelir kaynaklarına sahip olmaları gerektiğine ilişkin kural getirilmiştir (Güler, 2004: 28-29). Anayasanın 116. maddesinin ilgili bölümleri şu şekildedir: (T.C. Anayasası, 1961)

Madde 116: “Mahallî idareler, il, belediye veya köy halkının müşterek mahallî ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir.”

“Mahallî idarelerin kuruluşları, kendi aralarında birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.”

Aynı anayasanın 112. maddesinde yerinden yönetimin varlığı kabul edilmiştir. Devamında idarenin bütünlüğü ilkesiyle, genel idare ile çatışan değil, bütünleşen bir yerel yönetim hedeflenmiştir. Bu hedefe uygun olarak, anayasanın 115. maddesinde merkezi yönetime yetki genişliği verilmiştir (Tekeli, 2009a: 176). 112. ve 115. maddelerin ilgili bölümleri şu şekildedir: (T.C. Anayasası, 1961)

Madde 112: “İdarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.”

Madde 115: “İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır.”

1961 Anayasası’nın 2. maddesinde yer verdiği sosyal devlet anlayışı, dönemin belediyeçilik anlayışını yansıtan önemli değişimlerden bir tanesidir. Merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin yeni işlevlerine ilişkin bir çerçeve sunmuştur (Tekeli, 2009a: 177-178). Sosyal devlet anlayışı, klasik özgürlüklere ek olarak, bireylere insanca yaşamak için gereken maddi olanakların sağlanmasını hedeflemektedir. Sosyal devlet, halkın refahını artırmaya yönelik tedbirleri almak zorundadır. Toplumda ekonomik gücü zayıf bireylerin asgari geçim şartlarını, sağlıklı yaşam koşullarını, barınma ve eğitim gibi ihtiyaçlarını sağlamakla yükümlüdür. Özetle, anayasada yer verilen sosyal devlet kavramı, dönemin refah devleti anlayışı ile uyumludur (T.C. Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu, 1961).

Sosyal devlet anlayışının detaylarına, anayasanın 35-53. maddeleri arasında yer verilmiştir. Sosyal devletin ilkeleri belirlenmiş ve işlevleri tanımlanmıştır. Ancak, tanımlanan işlevlerin yerine getirilmesinde merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında nasıl bir iş bölümü yapılacağı belirlenmemiştir (Altaban, 1990: 318). Sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler olarak adlandırılan bölümde, kent yönetimini yakından ilgilendiren maddeler bulunmaktadır. Anayasanın 36. maddesinde yer alan “mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağı” ve 38. maddesinde yer alan kamulaştırmada “gerçek değer” ilkesi, şehir planlamasına etki edebilecek maddelerdendir. Ek olarak, anayasanın 49. maddesinde devletin, “yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı” önlemleri alacağı belirtilmiştir (Tekeli, 2009a: 178-179).

Türkiye, Batılı kapitalist ülkelerden farklı olarak, refah devleti uygulamalarını kaynaklarının yeterince güçlü olmadığı bir dönemde benimsemiştir. Yeterli olmayan kaynaklarla refah devleti uygulamalarını sürdürebilmenin yolu olarak, anayasanın 41. maddesinde yer alan planlı kalkınma hedeflenmiştir (Tekeli, 2009a: 179). Yine aynı

maddeye göre planlı kalkınmanın merkezi yönetim eliyle yapılacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda kurulan Devlet Planlama Teşkilatı ile refah devleti anlayışının uygulanmasında merkezi bir yönlendirme mekanizması oluşturulmuştur. Dolayısıyla, benimsenen refah devleti anlayışının uygulanmasında merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında görevlerin paylaşımı yerine, temel politikaların belirleyicisi ve uygulayıcısı olarak merkezi yönetim ön plana çıkarılmıştır (Altaban, 1990: 319).

1960 sonrası Türkiye'nin yerel yönetim anlayışı, yalnızca yeni anayasanın kabulü ile değişikliğe uğramamıştır. Türkiye'nin kapitalistleşme-sanayileşme döneminde kentleşmesinin niteliğinin değişmesi, yeni anayasanın kabulü kadar ülkedeki yerel yönetim anlayışını etkilemiştir. 1950'lerden itibaren hızla büyüyen kentlerin 1960'lı yıllarda ulaştığı büyüklükler, kentlerin fiziksel ve sosyal yapılarında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu dönemde kentlerin sorunları ölçek değiştirmiştir. İstanbul örneğine benzer şekilde ülkenin diğer bölge merkezlerinde de metropolleşme başlamıştır (Tekeli, 2009a: 183-184).

Toparlamak gerekirse, Türkiye'de yeni anayasanın kabulüyle birlikte, toplumun siyasal yaşamı renklenmiş ve parlamentonun toplumu temsil oranı artmıştır. Diğer taraftan, kentlerde sanayileşme hızının çok ötesinde bir nüfus yoğunluğu söz konusudur. Kentsel sorunların arttığı bu dönemde, sorunların çözümü için yerel yönetimleri etkin kılacak politikalar üretilememiştir (Alada, 2004: 26). Anayasada yerel yönetimlerle ilgili ilkelere geniş bir yer verilmesine rağmen, ilkeler yasal düzenlemeler ile uygulamaya yansıtılamamıştır. Bu dönemde belediyeler, önceki dönemlerde de olduğu gibi kentleri yetersiz mali kaynaklarla yönetmek zorunda kalmışlardır (Tekeli, 2009a: 217). 1963'te başlayan planlı kalkınma döneminde, merkezi yönetimin güçlendirilmesi anlayışı önem kazanmış ve yerel yönetimler merkezi yönetime bağlı kurumlar eliyle baskılanmışlardır (Altaban, 1990: 320). Kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın yöneticileri, hazırladıkları planların uygulama aşamalarını da denetlemek istemişlerdir (Tekeli, 2009a: 227-228).

Bu dönemde de genel eğilim, yerel yönetimlerin merkezi yöneten siyasal parti ile aynı partiden olmalarıdır. Geleneksel olarak merkezi yönetimlerin yerel yönetimler üzerindeki vesayeti devam etmektedir. Aynı zamanda bu dönem, 1961 Anayasası'nın getirdiği ekonomik, sosyal ve siyasal haklar temelinde örgütlenmiş ve kentlerde

yaşayan emekçi kitlelerin, kentsel haklarını gözeterek yerel yönetimlerden taleplerde bulunmaya başladıkları bir dönemdir. Özetle, merkezin vesayet uygulamaları ile hareket alanı sınırlanmış yerel yönetimlerin, toplumdan gelen taleplerin itici gücüyle birlikte kentsel sorunlara çözüm üretme arayışına girdikleri bir dönemdir (Alada, 2004: 26). 1961 yılından itibaren toplumdan gelen bu talepler karşılığını, toplumcu belediyeçilik anlayışının yerel yönetimlerde hâkim olduğu 1973-1980 yılları arasında bulacaktır.

2. Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi

Türkiye’de toplumcu belediyeçilik anlayışının ortaya çıkış nedenlerinden biri, ülkede yaşanan hızlı kentleşmeye bağlı olarak, özellikle büyük kentlerde ortaya çıkan ikili toplum yapısı ve sosyal demokratların kentlerdeki bu ikili yapı sorununun çözümünde vatandaşlık ve sosyal adalet temelli vaatlerinin toplumda karşılık bulmasıdır. 1973 yerel seçimlerine giden yolda ülkenin kentleşme deneyiminden bahsetmeden önce, kent ve kentleşmenin tanımını yapmak faydalı olacaktır. Tekeli’ye göre kent, “tarımsal olmayan üretim yapılan ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımının koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme türüdür” (2011: 20). Kentleşme ise, “bir yerleşmede ya da bir ülkenin yerleşmelerinde tarımsal olmayan üretim oranının artması ve tüm üretimin denetim ve koordinasyonunun yoğunlaşması sonucu, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik, bütünleşme derecelerinin artması olayıdır” (2011: 20). Toplumlar gelişme yolunda ilerlerken, sanayileşmek ve sanayileşmeyi sürdürebilmek için belli bir yerleşme biçimine, nüfus yığılmasına ve nüfusun kent içinde, kısaca kentli kültürü diyebileceğimiz, değerlere, tutumlara ve davranış biçimlerine sahip olmaları gerekir. Bu sebeple, sanayileşmek isteyen ülkeler kentleşmeyi, yani kentlerinin sayılarını ve büyüklüklerini artırmayı ve ayrıca oluşturduğu kentlerde kentli kültürünü yaygınlaştırmayı bir hedef olarak belirlemişlerdir. Batı’daki kentleşme kavramı, nüfusun belli bir yerde yoğunlaşması ve orada kentli kültürünün yaygınlaşması süreçlerini içermektedir. Batı’da her iki süreç de eş zamanlı olarak ilerlemektedir. Türkiye’de ise bu süreçler, eş zamanlı olarak ilerlememiştir. Bu sebeple, Türkçede nüfusun belli bir yerde yoğunlaşması süreci

“kentleşme” ve kentli kültürünün yayılması süreci de “kentlileşme” olarak ifade edilmiştir (Tekeli & Gülöksüz, 1983: 1224).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, kapitalist merkez ile ekonomik anlamda bütünleşme sürecine giren bir çevre ülkesi olarak Osmanlı’nın kentleşmesinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir (Tekeli & Gülöksüz, 1983: 1230). Kapitalist merkezde birikimin belli seviyelerin üzerine çıkmasıyla, çevre ülkelere demiryolu, liman ve haberleşme gibi altyapı yatırımları götürülmüştür. Bu yatırımlarla birlikte, sanayi toplumlarına ait ürünler, tüketim alışkanlıkları ve yaşam kalıpları da çevre ülkelere yayılmıştır (Tekeli, 2011: 267). Şüphesiz ki Osmanlı kentleşmesi de kapitalist merkezin bu hamlelerinden etkilenmiştir. Bu dönemden itibaren Osmanlı’da, Anadolu’daki kentli nüfusun %40’ına sahip olan İstanbul ve ekonomik merkezle bütünleşmede önemli roller üstlenen diğer liman kentleri gelişim göstermiş ve nüfuslarını artırmışlardır (Tekeli & Gülöksüz, 1983: 1230). Diğer taraftan, Osmanlı kentlerinin genel özelliklerine de vurgu yapmak gerekmektedir. Öncelikle Osmanlı kentleri, etnik ilişkiler çerçevesinde bölünme göstermiştir. İstanbul gibi Batı’yla bütünleşme gösteren kentlerde etnik ilişkilerin yanı sıra sınıf temelli bölünmeler de söz konusu olmuştur. Batı’yla ekonomik bütünleşme sürecinde zenginleşen azınlıklar, fiziksel ve kültürel anlamda daha modern bir kent hayatına sahipken; kentteki Müslüman nüfus, altyapı sorunları olan yoksul çevre mahallelerinde yaşamıştır. Son olarak, Osmanlı kentlerinin uzak bölgelerine erişim imkânı sağlayacak gelişmiş bir yol sistemi yoktur. Osmanlı kentlerinde dar ve çıkmaz sokakların hâkim olması, merkezi otoritenin kentlerde kontrolü sağlamasını engellemiştir (Şengül, 2009: 109-110).

Osmanlı’nın ardından Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte, ulus devleti oluşturabilmek için ulusal birliğin sağlanması ve Türk kimliğinin yaratılması hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda, Cumhuriyet’i kuran kadroların kullandıkları mekânsal öge “anavatan” düşüncesidir. Bu kadrolar, ulusal bir kimlik ve bilinç oluşturma yolunda, Anadolu’yu Türk ulusunun efsanevi anavatanı olarak göstermişler ve Osmanlı’nın anavatana karşı olan duyarsızlığını, İstanbul’un ve Anadolu kentlerinin durumu üzerinden eleştirmişlerdir. Bu dönemde, Türkiye’yi ulus devlet hâline getirme amacına uygun olarak ortaya koyulan üç mekânsal politika söz konusudur: Bunlar, başkentin Ankara’ya taşınması, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin

(KİT) yerlerinin belirlenmesi ve Anadolu'ya önem veren bir ulaşım ağının kurulmasıdır. Bu politikalar doğrultusunda Cumhuriyet yöneticilerinin Ankara'yı başkent yapmaları ve kamu yatırımlarını Anadolu'ya eşit olarak dağıtmaları, nüfusun ve kentleşmenin ülkeye dağılımının dengeli olmasını sağlamıştır. Ayrıca ilgili yatırım alanları başta olmak üzere, ulaşım ağının Anadolu'yu önceleyen bir biçimde geliştirilmesi, ulusal bütünlüğün oluşturulması ve devlet kontrolünün sağlanması açısından dikkate değer bir mekânsal politika olmuştur (Şengül, 2009: 113-116; Tekeli & Gülöksüz, 1983: 1233).

Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulmak istenen modern kentler, ulus devletin temel yapı taşları olarak kurgulanmalarının yanı sıra, siyasal otoritenin istediği kontrolü sağlama amacına da hizmet edeceklerdir. Bu dönemde, imar planlamalarıyla birlikte yalnızca kentsel mekânı düzenlemekle kalınmamış; yollar, sokaklar ve evler kodlanarak denetim için gerekli şartlar oluşturulmuştur. Ulus devlet olma hedefi doğrultusunda hayata geçirilen uygulamalar, kentlerin yönetiminde merkezileşmeyi de beraberinde getirmiştir. Belediyeler, “siyasal olmayan hizmet kuruluşları” olarak görülmüştür (Şengül, 2009: 117). Şengül'ün anlatımıyla, “Kemalist rejimin kent yönetimi kurgusu ekonomik/teknik anlamda güçlü, siyasal anlamda bağımlı bir yapı” (2009: 118) olarak düzenlenmiştir.

Türkiye'nin kentleşme süreci, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yavaş ilerlemiştir. Dolayısıyla, bu dönemde kentleşme baş edilemez bir sorun olarak görülmemiştir (Tekeli & Gülöksüz, 1983: 1234). Rejimin kaynaklarını sanayileşmeye aktararak kentlere kaynak aktarımı konusunda cimri davranmasının sebebi olarak bu durum gösterilebilir. Ancak bu durum, hedeflenen modern kentlerin oluşturulmasında bazı sorunlara yol açmıştır. Devletin kentsel ölçekte yeterince etkili olamaması, bu ölçekte çok sayıda aktörün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu aktörler, kendi çıkarlarına ters düştüğü durumlarda devletin kentlerde oluşturmaya çalıştığı planlama düzenine karşı muhalefet oluşturmuşlardır. Diyebiliriz ki bu dönemde kentsel gelişmeye küçük ölçekli çıkarlar yön vermiştir. Son olarak, rejimin ulus devlet oluşturma hedefi yolunda modern kentler kurma çabası, İkinci Dünya Savaşı sonrası kırdaki yoksulların büyük kitleler hâlinde kentlere göç etmesiyle ciddi bir darbe almıştır (Şengül, 2009: 120-121). Savaş sonrasında ülkenin tüm kentlerindeki

kentleşme hızı %6'lara çıkmış, kentleşme nitelik değiştirmiş ve bir toplumsal sorun olarak görülmeye başlanmıştır (Tekeli & Gülöksüz, 1983: 1234).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin tarım temelli ihracata dayanan gelişme politikaları, tarımsal üretimde modernleşme ihtiyacını doğurmuştur. Bu stratejinin sonucu olarak, kırsal alanda üretim süreçlerine katılamayan bir fazla nüfus ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 1950'lerden başlayarak 1980'lere kadar olan kentleşme sürecinin en önemli belirleyicisi, kırdan yaşayan insanların büyük kitleler hâlinde ve hızlıca büyük şehirlere göç etmeleri olmuştur. Önceki dönemlere kıyasla, ülkedeki kentleşme hızının artmasına rağmen devlet, kentsel alan yatırımlarını düşük düzeyde tutmaya devam etmiştir (Şengül, 2009: 122). Şengül'e göre Türkiye, "devlet ve orta sınıf merkezli bir kentsel gelişme döneminden (yerel) topluluk merkezli kentleşme dönemine" (2009: 123) geçmiştir. Kentlerdeki istihdam olanaklarının yetersizliği nedeniyle, kente yeni göçen topluluklar bireysel çabalarıyla marjinal denilebilecek istihdam alanları oluşturmuşlardır. Diğer çevre ülkelerinde de görüldüğü gibi, kapital birikim süreçlerinin yetersiz oluşu, kentlerde düzenli olarak konut sağlanamamasına ve sonucunda gecekondulaşmanın oluşmasına neden olmuştur. Toplu taşıma alanındaki yetersizlikler de dolmuş uygulamasıyla çözülmeye çalışılmıştır (Tekeli, 2011: 268). Bu durumun kentlerde ortaya çıkardığı ikili yapı, kentin yerleşik orta sınıfını ve onların yaşam biçimini olumsuz anlamda etkilemiştir (Şengül, 2009: 124). Aslında, kentlerde ortaya çıkan, yaşam biçimleri, kültür seviyeleri ve dünya görüşleri birbirine uymayan ve sonuç olarak bütünleşememiş bir toplumsal yapının ardında kırsal yoksulluğun kentsel yoksulluğa dönüşmesinin engellenememesi yatmaktadır. Yani, kentlere göçen insan sayısı ile kentlerde yaratılan iş olanaklarının eş zamanlı olarak büyümemesinden kaynaklanmaktadır (Keleş, 2000: 255).

Bu dönemde yaşanan gecekondulaşmanın bir başka boyutu olan kentsel toprağın işgali, kanunlara bağlı vatandaşlar yaratma ve özel mülkiyeti koruma hedefindeki devletin otoritesine zarar vermiştir. Bununla birlikte, büyük kentlerdeki gecekondulaşmaların ilk yıllarında, göçmenlerin kent toprağını işgal ederek konut ihtiyaçlarını karşılamalarının siyasal bir tarafı yoktur. Başlangıçta göç ettikleri kentlerde geleneksel yaşam biçimlerini devam ettirme isteğinde olan bu kitle, seçimlerde de muhafazakâr partileri destekleme eğilimindedir (Şengül, 2009: 127).

Ancak, ilerleyen süreçte gecekondu halkın kentlerde oluşan eşitsiz yapıları sorgulamasıyla bu bölgelerde sol fikirler ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle gecekonduluların kentin orta sınıflarını referans alarak, kentin ve yapılı çevresinin bir parçası olmalarını sağlayacak haklara sahip olmayı hedeflemeleri ve oluşan kentsel ranttan pay almak istemeleri, bölgede yeşermeye başlayan sol fikirlerin kentsel taleplere yansması olarak değerlendirilebilir. Gecekonduluların kentsel talepleri, CHP'nin değişim değerine karşı kullanım değerini ön plana çıkaran kentsel politika anlayışıyla karşılığını bulmuş ve 1973 yerel seçimlerinde oy desteğine dönüşmüştür. CHP'nin kent yoksullarını önceleyen kentsel siyaset stratejisi ve sosyal demokrat anlayışı, 1973'ten 12 Eylül 1980 Darbesi'ne kadar, partinin İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentleri yönetmesini sağlamıştır (Şengül, 2009: 131-133).

2.1. Türkiye’de Kentleşme Nasıl Anlaşılmıştır?

Geçen bölümlerde de bahsedildiği üzere, Türkiye’nin yerel yönetim anlayışının zaman içinde değişikliğe uğramasında kentleşme önemli bir etkidir. Kentleşmenin toplumsal bir sorun olarak algılandığı dönemden itibaren, kentleşme olgusunu anlayabilmek için çeşitli kuramsal çerçeveler oluşturulmaya çalışılmıştır. Oluşturulan kuramsal çerçeveler de kentleşme olgusunun süreç içindeki değişimine bağlı olarak, kendilerini yenilemek zorunda kalmışlardır (Tekeli, 1982: 337). Türkiye’de kentleşmeyle ilgili yapılan tartışmaların odak noktası gecekondulaşma meselesi olmuştur. Ülkenin kentleşme meselesine bakışıyla gecekondulaşma sorununa bakışı paralellik göstermiştir. Bu noktada Şengül, gecekondulara bakış ile ilgili olarak ülkedeki değişimleri şu şekilde dönemlere ayırmıştır: “1950’li yıllarda mevcut yapılarla gecekonduluların dışsal ve gerilimli bir ilişki içinde oldukları gözlemlenirken, 1960’lı yıllar, gecekonduluları içselleştirme ve eklemleme çabalarının yoğunlaştığı bir döneme işaret etmektedir. 1970’ler, bu çabaların mevcut yapı ve devlet içinde çelişkilere, bölünmelere yol açtığı bir dönemdir” (2009: 126).

Türkiye’de kentleşmenin olumsuz etkilerinin hissedildiği ilk yıllarda, kentleşmeye engellenebilir bir yer değiştirme olarak bakılmıştır. Tepkisel bir bakış açısıyla, kentleşmenin engellenebilmesi için gecekondulaşımına izin verilmemesi ve

var olanların da yıkılması istenmiştir. Dönemin hâkim görüşü doğrultusunda müdahalelerde bulunulsa da kentleşme kesintisiz olarak devam etmiştir. İlerleyen yıllarda, kentleşme olgusunun nedenlerini anlamak ve denetimini sağlamak için yeni bir kentleşme kuramına ihtiyaç duyulmuştur. Bu ikinci aşamada, İkinci Dünya Savaşı sonrası ülkenin tarımsal üretim araçlarının modernleşmesine ilişkin gelişmelerden de destek alarak kentleşme, “kır itiyor, kent çekiyor” şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde de kentleşmeye ilişkin sunulan tüm çözüm önerileri, kente gelen insan sayısını azaltmaya yöneliktir. Ülkedeki kentleşmeyi anlamaya ve çözüm üretmeye yönelik oluşturulan iki kuram da kentsoylu bir bakış açısını yansıtır ve kente göçenleri anlamaktan uzaktır. Ayrıca, kente gelen ucuz emeğin ülkenin kapitalistleşme sürecindeki önemini henüz kavrayamamıştır (Tekeli, 1982: 331-333).

Belli bir aşamadan sonra kentleşmeye ilişkin geliştirilen kuramlar, kırdan kente göçü kabul ederek, gelenlerle ilgili neler yapılması gerektiği sorusuna yönelmişlerdir. Çok partili hayatın getirdiği yarışmacı ortam, kentteki sayısal varlıkları artan göçmen kesimin dikkate alınmasını kaçınılmaz hâle getirmiştir (Şengül, 2009: 129). Kentleşmeye, “kente gelenlerin kültürel dönüşümü” açısından bakan yaklaşıma göre kent, eski kentliler ve kentteki köylüler olarak bölünmüştür. Oluşturulan bu üçüncü kuramda, kente yeni gelenlerin kentlileşmesi bir zaman sorunu olarak görülmüştür. Zaman içinde kent kültürüne uyum sağlayan kitlelerin bir sorun olmaktan çıkacaklarına inanılmıştır. Ancak, kentleşme olgusunun sınıfsal içeriğini göz ardı eden bu yaklaşımın geçersizliği, kentlerde görülen ikili kültürel yapının varlığını devam ettirmesiyle anlaşılmıştır (Tekeli, 1982: 333-334).

Bu aşamadan itibaren kentlerde var olan ikili yapı, kültürel değil yapısal bir sorun olarak kabul edilmiştir. Bu dönemin kentleşme kuramı, ülkenin benimsediği iç pazara dayanan ithal ikameci sanayileşme modelinde, gecekonduların ve gecekondu bölgelerinde yaşayanların ekonomiye yapabileceği olumlu etkiler üzerinden oluşturulmuştur. Bu bağlamda oluşturulan dördüncü kuramda, kentlerde görülen ikili yapı, bir çevre ülkesi olan Türkiye’de kalkınma sürecinin sonucu olarak görülmüştür. Dışa bağımlı kalkınma sürecinde ülkenin gelişme hızı, ülkedeki emek arzı için yeterli istihdamı sağlayamamış ve sonucunda kentlerde bir marjinal kesim doğmuştur. Kurama göre, ortaya çıkan marjinal kesim ile kentte daha önceden beri var olan kesim

arasındaki ilişki birbirini destekler niteliktedir. Dolayısıyla kentlerdeki ikili yapı, zaman içinde ortadan kalkacak bir durum olarak görülmemiş, ülkenin siyasal seçimlerine bağlı olarak açıklanmıştır. Ancak, kentleşme için sadece kapitalistleşme sürecindeki bir ülkenin kalkınmada seçtiği yol üzerinden oluşturulan kuram da önceki kuramlar gibi yetersiz kalmıştır (Şengül, 2009: 129; Tekeli, 1982: 334-335).

Türkiye’de kentleşmeyi anlama çabalarının geldiği son aşamada, kent ve kentleşme, az gelişmiş bir ülkede kapitalizmin geçirdiği süreçler üzerinden okunmaya başlanmıştır. Oluşturulan yeni kentleşme kuramında, sermayenin ve emeğin yeniden üretilmesinde kentin işlevinin ne olduğu üzerinde durulmuştur. Kentler, değer yaratan ve yaratılan değerlerin transferinde önemli işlevlere sahip olan alanlar olarak görülmüştür. Aynı zamanda bu kurama göre kentler, konut meselesi üzerinden düşünülecek olursa, emeğin yeniden üretiminin ve maliyetinin belirlendiği yerlerdir. Örnek vermek gerekirse, spekülasyon eylemleri kent toprağı üzerinde yaratılan hızlı değer artışları, emeğin yeniden üretilmesinin maliyetini artıracaktır. Tam tersi durumda, emeğin yeniden üretiminin maliyetlerini düşürecek konut politikaları uygulandığında, sermayeyi kontrol edenlerin yapacakları yatırımlar için ihtiyaç duydukları fonlar ve krediler azalacaktır. Dolayısıyla, az gelişmiş ülkelerdeki sermaye sahipleri, nitelikli konut politikaları veya kentsel yatırımların yapılmamasını isteyeceklerdir. Sonuç olarak kentleşmeyi anlama yolunda oluşturulan bu son kurama göre, az gelişmiş ülkelerdeki sermaye sınıfının hem emeğin yeniden üretim maliyetini düşürmek hem de yatırımları için ihtiyaç duydukları fonları ve kredileri artırmak adına gecekonduları bir çözüm olarak gördüğü belirtilmiştir (Tekeli, 1982: 335-337).

2.2. 1963-1973 Yılları Arasında Yaşanan Oy Değişimini Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi Üzerinden Okumak

Türkiye’nin 1960 sonrası yerel yönetim anlayışının değişmesinde, yeni anayasanın kabulü kadar ülkedeki kentleşmenin niteliğinin değişmesinin de etkili olduğunu belirtmiştik. 1961 Anayasası’nın kabul edilmesinden sonra başlayan süreçte, Türkiye’de yapılan genel ve yerel seçim sonuçlarına baktığımızda, kitlesel anlamda bir oy değişimi yaşandığı gözlemlenmektedir. Yaşanan oy değişimlerinin analizi,

akademik alanda ilgilenilen bir konu olmuştur. Batı'nın modernleşme kuramından hareketle, modernleşmenin bir parçası sayılan kentleşmenin siyasal sisteme katılımı ve oy verme davranışını ne ölçüde etkilediği Türkiye örneği üzerinden de incelenmiştir. Genel seçimleri mekânsal boyutuyla ele alan Özbudun ve Tachau, 1965, 1969 ve 1973 genel seçimlerini göz önünde bulundurarak, oy verme davranışı ve siyasal katılım üzerinde sosyo-ekonomik modernleşmenin etkilerini araştırmıştır (Çınar, 2007: 143-144).

Özbudun ve Tachau'nun, makaleye yön veren hipotezleri şu şekildedir: İlk olarak, sosyo-ekonomik modernleşmenin özerk siyasal katılımı artırma ve mobilize katılımı azaltma eğiliminde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda, gelişmiş bölgelerde siyasal katılımın gelişmemiş bölgelere göre daha düşük seviyelerde olmasını beklemişlerdir. İkinci olarak, artan sosyo-ekonomik modernleşmenin beraberinde daha fazla kurumsallaşmış siyasal davranış biçimlerini getirdiğini savunmuşlardır. Seçmenlerin parti oylamasında daha büyük, istikrarlı ve kurumsallaşmış partileri desteklemelerini beklemişlerdir. Son olarak, sosyo-ekonomik modernleşmenin sosyal bölünme ve seçmen kaymalarının doğasını etkilediğini iddia etmişlerdir. Hipoteze göre, artan sosyo-ekonomik modernleşmeyle birlikte bölgesel ve kültürel bölünmelerin yerini sınıf bölünmeleri almaktadır. Bu durumun, seçimlerde sınıf temelli oylamanın artışına ve parti sisteminde sınıf temelli bir kutuplaşmaya neden olduğunu savlamışlardır (1975: 461).

Ampirik kanıtlar ışığında test edilen hipotezlerin birincisine ilişkin elde edilen bulgular, 1973 genel seçimlerinde kalkınma düzeylerine göre sıralanan bölgelerden, en az gelişmiş üç bölgenin en yüksek katılım oranlarına sahip olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Yine 1973 genel seçimlerinde kırsal ve kentsel katılıma ilişkin yapılan incelemeler, kırsal kesimde oy verme oranlarının kentsel alanlardan yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca, yazarlar bu durumun 1960'ların başından itibaren var olduğunu tespit etmişlerdir. Kentleşmenin, çoğu zaman yüksek sosyo-ekonomik statü ve yüksek örgütsel katılım ile ilişkilendirilerek siyasal katılım üzerinde güçlü bir etkisi olduğu savunulsa da Türkiye özelinde yapılan bu araştırma farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Batılı ülkelerdeki modernleşme kuramı çerçevesinde yapılan araştırmalarla ters düşen bu sonucun nedeniyle ilgili olarak yazarlar, gelişmemiş kırsal alanlarda köylü

kitlelerin yerel liderleri tarafından oy vermeye teşvik edilmeleri ihtimali üzerinde durmuşlardır. Kentsel ve kırsal katılım arasındaki en büyük farkın feodal ilişki ağı en yüksek ve en az gelişmiş Güneydoğu Bölgesi olması bu iddiayı destekler niteliktedir (Özbudun & Tachau, 1975: 463, 470-471).

Araştırmanın ikinci hipotezine ilişkin yapılan çalışmalarda seçimlere giren daha büyük ve kurumsallaşmış partilerin aldığı birleşik oy oranı üzerinden bir analiz yapılmıştır. Bu çalışmada bahsedilen iki parti Adalet Partisi (AP) ve CHP'dir. Araştırmada, bölgesel kalkınma ile kurumsallaşmış partilere oy verme eğilimi arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Araştırmanın kentlerle ilgili olan kısmında da yüksek düzeyde gelişmiş kentlerde büyük ve kurumsallaşmış partilere oy verme eğiliminin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, 1950'den 1973'e kadar olan süreçte seçime giren siyasal parti sayısı artmış ve bahsedilen iki büyük partinin birleşik oy oranları azalmıştır. Araştırmada Türk siyasal sisteminde var olan iki parti hâkimiyetinin azalma eğilimi gösterdiği kabul edilmekle birlikte, iki partinin yaşadığı güç kayıplarının az gelişmiş bölgelerde daha belirgin olduğu savunulmuştur (Özbudun & Tachau, 1975: 463-469, 475).

Test edilen son hipotezde, sosyo-ekonomik gelişmenin, kolektif siyasal eylem yoluyla insanların sınıf veya grup çıkarlarını koruma ve ilerletme kapasitesini artırdığı iddiasından hareketle, genel seçimlerde sınıf temelli oylamada artış bulmayı beklemişlerdir. Ayrıca sosyo-ekonomik gelişmeyle birlikte, siyasetin kişisel olmaktan uzaklaşıp sorun odaklı olma eğiliminin artmasını ve ekonomik konuların baskın bir rol oynamasını muhtemel görmüşlerdir. Araştırmalarında, büyük kentlerin gecekondu mahallelerinde yaşayan alt sınıfların 1960'ların başında AP'yi desteklediklerini, ancak daha sonra 1965-1969 yılları arasında AP'den uzaklaşmaya başladıklarını gözlemlemişlerdir. Bir sonraki genel seçimlerin yapıldığı 1973 yılında, alt sınıfların ilk defa büyük kitleler hâlinde kendisini merkez sol olarak tanımlayan CHP'ye oy verdiklerine dikkat çekmişlerdir. 1973'te CHP'nin söylemlerinin özellikle büyük kentlerde karşılık bulması önemlidir. Çünkü yazarlar, hipotezlerine uygun olarak, sınıf temelli oy verme davranışının büyük kentlerde daha yüksek olmasını beklemişlerdir. Bu noktada, CHP'nin ülkenin en modern ve sanayileşmiş bölgelerinde birinci parti olarak çıkması, bu iddiayı destekler niteliktedir. Diğer taraftan bu hipotez ile ilgili

olarak, 1973 yılında yapılan genel seçimlerde büyük şehirlerin katılım oranlarında önceki seçimlere kıyasla önemli artışların yaşandığı belirtilmelidir. Ortaya koyulan ilk hipotezle çelişen bu durum karşısında araştırmacılar, 1973 genel seçimiyle ilgili olarak, kampanya döneminde ortaya çıkan yüksek ideolojik kutuplaşmanın kentlerde yaşayan seçmenleri oy vermeye teşvik edebileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır (Özbudun & Tachau, 1975: 472-475).

Özbudun ve Tachau'nun araştırması, Türkiye'nin 1960'ların başından 1973'e kadar geçen süreç içinde Walter Dean Burnham'ın "kritik taban kayması" (**critical realignment**) kavramını kullanarak ülkede yaşanan oy değişimini sosyo-ekonomik değişimler üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Buna göre, AP'nin toplumda ortaya çıkan taleplere karşılık vermekte yetersiz kalması, ülkenin büyük partileri arasında artan ideolojik kutuplaşma ve sosyo-ekonomik sistemde yaşanan krizler, özellikle büyük şehirlerde partilerin tabanlarında yeniden bir yapılanmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (1975: 478-479).

Kent büyüklüğü ve oy verme davranışını bu kez yerel seçimler üzerinden inceleyen diğer bir çalışma, 1973'te yaşanan değişime ışık tutacak niteliktedir. Çınar, bu araştırma makalesinde, yerel seçimlerde nüfusa dayalı olarak mekânsal ölçek değiştikçe, kentlerde oy verme davranışının yönünde bir değişim olup olmadığını incelemiştir. Yazar, ekonomik etkinliklerdeki değişime bağlı nüfus birikimini kır ve kent farklılaşmasındaki ayırıcı niteliklerden biri sayarak, nüfus büyüklüğüne bağlı siyasal davranış değişimlerinin mekânsal ölçek bağlamında da anlamlı olduğunu varsaymıştır. Araştırmada, nüfusu 10 binden düşük yerler kırsal yerleşim yerleri olarak kabul edilmiş ve yerel seçimlerde sağ partilerin daha başarılı olmaları beklenmiştir. Aynı şekilde, nüfusu 10 binden fazla olan kentsel yerleşim yerlerinde de sol partilerin başarılı olacakları öngörülmüştür (2007: 153-155).

Tablo 1: Nüfus Ölçütlerine Göre Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları (%)

Yıllar	10 Binden Küçük			10 Bin-50 Bin			50 Binden Büyük		
	Sağ	Sol	Bağımsız	Sağ	Sol	Bağımsız	Sağ	Sol	Bağımsız
1963	51,3	34,0	14,7	69,6	22,2	8,2	71,4	28,6	0,0
1968	57,6	22,9	19,5	62,5	22,6	14,9	62,5	31,3	6,2
1973	50,3	31,3	18,4	44,4	37,8	17,8	24,2	69,4	6,4

Kaynak: (Çınar, 2007: 156)

Yeni anayasanın kabul edilmesinden itibaren 1963, 1968 ve 1973 yerel seçimlerinde katılan siyasal parti sayısı giderek artmış, ancak, seçimler daha çok iki büyük parti olan AP ve CHP arasında geçmiştir. Belediye başkanlarının doğrudan seçmenler tarafından seçilmeye başlandığı 1963 yerel seçimleri, Türkiye'nin yerel seçimler tarihine ilişkin önemli bir noktadadır. 1963 yılında yapılan yerel seçimlerin sonuçlarına bakıldığında, beklenenden farklı olarak, sağ partilerin nüfus ölçeği büyüdükçe sol partilere göre daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, 1963 yılındaki yerel seçimlerde ortaya çıkan siyasal eğilim, araştırmanın hipotezine ters düşmüştür (Çınar, 2007: 149, 156).

Tablo 2: 1963 Yerel Seçim Sonuçları

1963	Belediye Başkanlığı		Belediye Meclisi		İl Genel Meclisi	
	N	%	N	%	N	%
AP	1.366.145	45,97	1.356.760	49,93	4.344.185	45,48
CHP	1.060.534	35,69	1.038.002	38,20	3.458.972	36,22
CMKP	45.448	1,53	63.000	2,32	292.596	3,06
MP	73.416	2,47	76.909	2,83	295.523	3,09
TİP	18.094	0,61	20.327	0,75	37.898	0,40
YTP	107.936	3,63	122.145	4,50	621.600	6,51
Bağımsız	300.079	10,10	40.003	1,47	500.315	5,24
Toplam	2.971.652	100,00	2.717.146	100,00	9.551.089	100,00

Kaynak: (Çitçi, 2001: 25)

1968 yılı için de benzer bir durum söz konusudur. Ancak, bu tarihte yapılan yerel seçim sonuçlarında bazı değişimler göze çarpmıştır. 1968 yerel seçimlerine giderken CHP, partinin yeni konumunu “ortanın solu” olarak açıklamıştır. Bu yeni konumlanışın parti içinde yarattığı çözümler, 1968 yerel seçimlerinde partinin bir miktar oy kaybetmesine neden olmuştur. Bu bilgilere ek olarak Çınar, AP’nin düşük nüfuslu kırsal yerleşim alanlarında oylarını artırıp, yüksek nüfuslu kentsel yerleşim alanlarında oy kaybı yaşamış olmasına ve CHP’nin tam aksi şekilde, kentsel yerleşim alanlarında oylarını yükseltmeye başlamasına dikkat çekmiştir (2007: 157).

Tablo 3: 1968 Yerel Seçim Sonuçları

1968	Belediye Başkanlığı		Belediye Meclisi		İl Genel Meclisi	
	N	%	N	%	N	%
AP	1.509.780	46,61	1.402.522	49,17	4.470.687	49,06
BP	30.730	0,95	34.731	1,22	149.832	1,64
CHP	995.963	30,75	1.004.917	35,23	2.542.644	27,90
CMKP	31.390	0,97	43.163	1,51	90.816	1,00
GP	102.402	3,16	124.952	4,38	603.268	6,62
MP	58.601	1,81	96.310	3,38	318.804	3,50
TİP	54.061	1,67	53.291	1,87	248.134	2,72
YTP	15.988	0,49	22.180	0,78	65.593	0,72
Bağımsız	439.978	13,58	70.292	2,46	622.708	6,83
Toplam	3.238.893	100,00	2.852.358	100,00	9.112.486	100,00

Kaynak: (Çitçi, 2001: 52)

1973 yerel seçimleri, araştırmada sınanan hipotezin geçerlilik kazandığı bir dönemdir. Bu yılda yapılan yerel seçimlerde, sağ partilerin kentsel yerleşim alanlarındaki oy oranı azalmıştır. Diğer taraftan, CHP birinci parti olarak çıkmış ve ülkenin en büyük üç kentinin yerel yönetimlerini kazanmıştır. Türkiye’de yerel yönetimler, 1963’ten 1973’e kadar sağ partilerin hâkimiyetinde olmuşlardır. Ancak, 1960’lardan itibaren ülkenin kapitalistleşme ve sanayileşme süreciyle kesişen hızlı kentleşme, toplumsal ve siyasal taleplerin farklılaşmasına neden olmuştur. 1973 yılına

gelindiğinde, merkez sol anlayışın söylemleri farklılaşan taleplere yanıt vermiş ve özellikle büyük kentlerde seçmen desteğini sağlamıştır (Çınar, 2007: 157-158).

Tablo 4: 1973 Yerel Seçim Sonuçları

1973	Belediye Başkanlığı		Belediye Meclisi		İl Genel Meclisi	
	N	%	N	%	N	%
AP	1.481.015	33,93	1.385.727	35,43	3.232.365	32,32
CHP	1.716.099	39,91	1.627.479	41,62	3.708.687	37,09
CGP	60.259	1,38	108.272	2,77	298.683	2,90
DemP	300.656	6,89	347.428	8,88	1.075.304	10,75
MP	4.028	0,09	7.845	0,20	8.967	0,09
MHP	35.693	0,82	61.796	1,58	133.089	1,33
MSP	167.167	3,83	212.040	5,42	620.140	6,20
TBP	1.671	0,04	20.221	0,52	41.092	0,41
Bağımsız	598.754	13,72	139.974	3,58	890.878	8,91
Toplam	4.365.342	100,00	3.910.782	100,00	10.000.205	100,00

Kaynak: (Çitçi, 2001: 84)

Çınar'ın çalışmasında ortaya çıkan sonuçlara göre, Türkiye'de mekânsal büyüklüklerin yerel seçimlere etkisi olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında, seçmenlerin oy verme davranışlarında, siyasal eğilim tercihi ve bir siyasal eğilimden diğerine kaymada, mekânsal ölçeğin belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, küçük yerleşim alanlarının oy verme davranışları daha tutucuyken, büyük yerleşim alanlarında dönemin şartlarına göre önemli oy kaymaları gözlemlenebilmiştir. Yani, büyük yerleşim alanlarının oy verme davranışlarında küçük yerleşim alanlarına göre daha fazla "sorun odaklı" oldukları belirtilmiştir. Araştırmada, sağ ve sol eğilimler için mekânsal ölçeğe bağlı olarak belli düzenlilikler görülmüş olsa da hangi siyasal eğilimin başarılı olacağı üzerine geçerli bir tespit yapılamamıştır (2007: 162).

Toparlamak gerekirse, Türkiye'de 1973 yılında yapılan genel ve hemen ardından yapılan yerel seçimlerde, sosyal demokratların ülkenin büyük kentlerinde destek bulması tesadüf değildir. Ancak, bu sadece 1973 seçim sonuçları bağlamında

değerlendirilmemelidir. 1973 yılı, 1960’lardan itibaren ülkenin ekonomik hedefleri doğrultusunda göz yumduğu plansız kentleşmenin yarattığı sorunlara bir tepkidir. Bahsedilen on yıllık süreçte yerleşim yapısı değişmiş ve bu durum oy verme davranışlarına da yansımıştır. Tekeli ve Gökçeli, yerleşim yapısı ve oy verme davranışlarına olan etkisini şu şekilde açıklamışlardır: (1977: 5, 13-14)

“...Yerleşme yapısı ile oy davranışlarını açıklamaya çalışmak, bir fiziksel değişkenle bir toplumsal olguyu açıklamak anlamına gelmez. Çünkü ülkedeki yerleşme yapısı zaten, toplumsal yapının mekandaki yansımasıdır. Bu nedenle yerleşme yapısı toplumsal ilişkileri ve yapıyı somutlaştıran ve özetleyen bir göstergedir. Oy davranışları ile yerleşme yapısının ilişkilerini kurmak, aynı zamanda oy davranışlarının toplumsal yapı ile ilişkisini kurmayı da içerir... Bir toplumdaki mekân organizasyonunun yapısı, daha somut bir anlatımla kentleşme biçimi, kentsel kademelenme, her kademe merkezin etki alanları, kentler arası ve kent ile kır arasında akım ilişkileri deseni, toplumun sosyal ve ekonomik düzeninin bir sonucudur... Öyle ise bir mekânda çeşitli partilerin oy dağılım yüzeylerindeki farklılık mekânsal organizasyonun özellikleri ile açıklanabilir.”

Son olarak belirtilmelidir ki sosyal demokratlara 1973 yerel seçimlerini kazandıran oy kaymalarının önemli bir kısmı, artan sınıf bilinçleri ve sorun odaklılıklarıyla, büyük kentlerde yaşayan gecekonduculardır. Sadece İstanbul’un gecekondu semtlerinde, bir önceki seçime göre, AP’nin oyları %53,8’den %26,7’ye düşerken, CHP’nin oyları %21,8’den %47,5’e yükselmiştir (Tekeli & Gökçeli, 1977: 51).

2.3. 1990’larda Kentlere Göç Dalgası ve Refah Partisi’nin (RP) Yükselişi

Ekonomik ve kültürel alanlardaki yoğun küreselleşme süreci, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ulus devletlerin ekonomik faaliyetler üzerindeki kontrolü giderek kaybetmelerine ve merkez sağ ve merkez sol partilerin yarıştığı klasik siyasal düzenin değişmesine neden olmuştur. Bununla birlikte ulus-devlet, birçok insan için egemen

birim olmaya devam etmiştir. Özellikle ekonomik alandaki küreselleşme sürecinin kaybeden sınıfları, ihtiyaç duydukları hizmetlerin sağlanması konusunda beklentilerini ulus devletlere yöneltmişlerdir. Ulus devletlerin ise kaybeden sınıfları neo-liberal ekonomik yeniden yapılanma sürecinin olumsuz etkilerinden koruma kapasiteleri, her geçen gün daha sınırlı bir hâle gelmiştir. Küreselleşme, İkinci Dünya Savaşı sonrası ulusal düzeyde emek ve sermayenin iş birliğine dayanan yeniden dağıtıcı refah devleti anlayışını ve sosyal hakları istikrarlı bir şekilde erozyona uğratmıştır. Bu sürecin bir başka sonucu da neo-liberal baskıların hem merkez hem de çevre ülkelerdeki sosyal demokrat partilerde derin bir kriz yaratmış olmasıdır. Çünkü, geleneksel olarak toplumun dezavantajlı kesimlerini gözetken yeniden dağıtım politikalarıyla özdeşleşmiş olan sosyal demokrat partilerin ekonomik alandaki manevra yetenekleri, neo-liberal hedeflerle sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla, sosyal demokrat partilerin ekonomi politikaları, merkez sağ partilerin politikalarından ayırt edilemez hâle gelmiştir. Bu durum, sosyal demokrat partilerin geleneksel tabanlarını oluşturan işçiler, köylüler, yoksul gruplar ve alt düzey bürokratların beklentileri ile sosyal demokrat politikalar arasında tutarsızlıklara neden olmuştur. Sonuç olarak, ulus devletlerin artan yetersizlikleri ve sosyal demokratların toplumdaki dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarına karşılık verememesi politik bir boşluk yaratmıştır ve bu boşluk, aşırı milliyetçi ve dinî köktenci siyasal hareketlerin çoğalmalarına neden olmuştur (Öniş, 1997: 745-747).

Küreselleşme süreci, kentlerin ve kentleşme süreçlerinin de yapısını değiştirmiştir. Kapitalizmin dünya ölçeğinde yeniden yapılanması olarak küreselleşme, dünyada sermaye birikim koşullarını değiştirmiş, ulaşım ve iletişim alanlarında yaşanan gelişmelerle birlikte sermaye döngüsünün ulus devlet sınırlarını aşması mümkün olmuştur. Bu değişimden en çok da kentler etkilenmişlerdir. Küreselleşme süreciyle birlikte kapitalizmin kentinin, küresel sermayenin ihtiyaç duyduğu ulaşım, haberleşme ve servis gibi imkânları sunabilen bir yapıda olması beklenmiştir. Bu ve bunun gibi imkânları sunabilen belli kentlerde mal, hizmet, sermaye ve bilginin üretim ve değişim süreçleri bir araya toplanmıştır (Işık, 1996: 784).

Tablo 5: Türkiye'nin Kentsel ve Kırsal Nüfusu (1960-2000)

Yıllar	Kentsel Nüfus		Kırsal Nüfus	
	N	%	N	%
1960	8.859.731	31,92	18.895.089	68,08
1965	10.805.817	34,42	20.585.604	65,58
1970	13.691.101	38,45	21.914.075	61,55
1975	16.869.068	41,81	23.478.651	58,19
1980	19.645.007	43,91	25.091.950	56,09
1985	26.865.757	53,03	23.798.701	46,97
1990	33.326.351	59,01	23.146.684	40,99
2000	44.006.274	64,90	23.797.653	35,10

Kaynak: (TÜİK, 2015a)

1980'den itibaren Türkiye, küreselleşme sürecine ve dünya ekonomisine tüketici karakteriyle eklenmiştir. Bu dönemde, tarımsal üretim gerilemiş, yatırımlar sanayi dışına yönelmiş ve tüketim malları üretimi teşvik edilmiştir. Yeni dönemle birlikte, ülke ekonomisine rantın ve spekülatif uygulamaların ağırlıkta olduğu bir nitelik kazandırılmıştır (M. Sönmez, 1996: 104). Türkiye'de 1980'li ve 1990'lı yıllarda üretim ve değişim süreçlerinin yukarıda bahsedildiği gibi belli merkezlerde toplanması, bu bölgelere olan göçü de tetiklemiştir. Ulaşım ve iletişim koşullarının gelişmesi, bireysel yaşamın ön plana çıkması ve sivil toplumun önem kazanması, kentlere doğru hareketliliği artırmıştır. Bununla birlikte, 1990'lı yıllardan itibaren özellikle siyasal nedenler, kentlere göçü daha da yoğunlaştırmıştır. Ülkenin doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşayan binlerce insan, bölgedeki düşük yoğunluklu savaş nedeniyle, can ve mal güvenliklerini korumak için önce çevredeki yakın illere ve ardından da Batı ve Orta Anadolu'nun büyük kentlerine göç etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, büyük kentlerin hâlihazırda var olan kentsel sorunlarını önemli ölçüde derinleştirmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 253). Çakır, ülkenin doğusundan büyük kentlere göçün sebeplerini şu şekilde açıklamıştır: (1994: 156)

“Şehirlere doğru başlayan bu göçün iki nedeni vardır: En temeldeki neden siyasidir. Devlet-PKK çatışmasında iki arada bir derede kalan yoksul Kürt halkı köyünü terk etmek zorunda kalmaktadır. Bazen de devlet PKK’nın uzakta kalan köylere gidip yiyecek-giyecek türü şeyler edinmesini engellemek için köyleri boşaltmaktadır. Güneydoğu’da bu yüzden boşaltılan çok sayıda köy olmuştur. Göçün diğer bir sebebi de hiç kuşkusuz iktisadidir. Yani yoksunluk ve yoksulluktan dolayıdır.”

Tablo 6: Türkiye’de Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975-2000)

Göç Yönü	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000
Kent-Kent	1.752.817 (%48,90)	2.146.110 (%56,18)	3.359.357 (%62,18)	3.867.979 (%57,80)
Köy-Kent	610.067 (%17,02)	860.438 (%22,53)	969.871 (%17,95)	1.168.285 (%17,46)
Kent-Köy	692.828 (%19,33)	490.653 (%12,84)	680.527 (%12,60)	1.342.518 (%20,06)
Köy-Köy	528.709 (%14,75)	322.709 (%8,45)	392.935 (%7,27)	313.481 (%4,68)
Toplam	3.584.421	3.819.910	5.402.690	6.692.263

Kaynak: (TÜİK, 2015b)

Türkiye’nin neo-liberal yeniden yapılanma süreci, Ocak 1980’de Dünya Bankası ve IMF himayesinde büyük bir yapısal uyum programının uygulanması ve ardından Eylül 1980’de ordunun piyasa odaklı reform sürecine yönelik olası tehditleri ortadan kaldırmak amacıyla ekonomik alanı “siyasetsizleştirmek” ve siyasal sistemi istikrarlı kılmak üzere yönetime el koymasıyla başlamıştır. Ordu, yeni rejimi kurumsallaştırmak ve istikrarsızlığın kaynağı olarak gördüğü solun siyasal gücünü zayıflatmak hedefi doğrultusunda, Türk-İslam sentezini stratejisinin temel unsuru olarak belirlemiştir. Yine, siyasal istikrarsızlığın nedenlerinden biri olarak görülen parti sisteminin aşırı parçalı yapısını düzenlemek amacıyla %10’luk ulusal seçim barajı getirilmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte ordunun esas olarak istediği, siyasal otoritenin parlamentodan cumhurbaşkanlığına kaydırıldığı, güçlü bir yürütmenin idaresinde olan ve merkez

sağda ve merkez solda birer partinin yarışacağı iki partili bir sistemdir (Öniş, 1997: 749-750)

1980'lerden itibaren uygulanmaya başlanan neo-liberal politikalar, kentlerde yaşayan toplumun geniş kesimleri için yaşam koşullarını ağırlaştırmıştır. 24 Ocak Kararları'yla birlikte kamusal hizmet alanlarının daraltılması ve sosyal devlet anlayışından uzaklaşılması, kentlerde işsizliğin, dengesiz gelir dağılımının ve toplumsal-mekânsal kutuplaşmanın artmasına neden olmuştur. İhracata dayalı kalkınma modeli olarak sunulan neo-liberal ekonomi politikaları, ülkedeki sanayi yatırımları ve tarım sektörü üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (Kaygalak, 2001: 137-138). Kentsel iş piyasasında ise işten çıkarma, ihalecilik, eve iş verme, sözleşmeli işçilik ve dönemsel işçilik gibi uygulamalara olanak verilmiştir. Bu şekilde, kentlerde çalışan kesimlerin reel ücretleri düşerken, çalışmak üzere kentlere yeni göç eden kesimler de örgütsüzlüğe yönlendirilmişlerdir (Peker, 1999: 301).

24 Ocak Kararları'yla birlikte iç pazarı daraltmaya yönelik ihracata dayalı büyüme stratejisinin 1986 yılına kadar istikrarlı bir şekilde uygulanmasının ardından, 1989-1993 yılları arasında dış kaynak girişine dayalı büyüme stratejisine geçilmiştir. Bu dönemde artan sendikal baskılara bağlı olarak işçi ücretlerinde artış yaşanmış olsa da yüksek enflasyon ve artan dış borçlar, ülke için daha ciddi sorunları beraberinde getirmiştir (Kaygalak, 2001: 138). Sonuç olarak, 1989-1991 yılları arasında artan işçi ücretleri, yükselen tarım fiyatları ve ülkedeki düşük yoğunluklu savaşa bağlı olarak büyüyen savunma giderleri, ülkedeki makro-ekonomik dengelerin bozulmasına neden olmuştur. 1980'den sonra neo-liberal ekonomi politikalarında uzlaşmış Türkiye'deki merkez sağ ve merkez sol partiler ise yaşanan ekonomik kriz karşısında çalışan sınıflara ve tarımsal üretim yapan kesimlere dönük olumlu herhangi bir politika üretememişlerdir. Tüm bunlar, ülkedeki işsizliğe ek olarak, kayıt dışı işlerde ve güvencesiz koşullarda çalışanların sayısını artırmış ve kentsel yoksulluğun derinleşmesine neden olmuştur (Doğan, 2005a: 166, 289). 1994 yılında tüm sektörleri olumsuz etkileyen ekonomik kriz, 5 Nisan Kararları'nı beraberinde getirmiştir. Yeniden iç talebi daraltmaya yönelik ekonomi politikalarıyla sosyal devlet uygulamalarını terk etmeyi hedefleyen kararlar, 1990'lı yılların başında ücretlerde yaşanan artışları sona erdirmiş ve ücretli kesimlerin yaşam koşullarını olumsuz olarak

etkilemiştir (Kaygalak, 2001: 138). Kriz dönemlerini temsil eden 1990'lı yılların ortaları, aynı zamanda RP'nin Türkiye siyasetinde yükselişe geçtiği yıllar olmuştur.

1990'lı yıllarda RP'nin siyasal bir aktör olarak yükselişinin birçok nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, askeri rejimin siyasete katılma yasağı getirdiği liderlerin Eylül 1987'de yapılan referandumla birlikte siyasete geri dönüşleri mümkün olmuştur. Bu liderlerin merkez sağ ve merkez solda kurdukları yeni partiler, yerleşik partilerin zayıflamalarına ve aşırı milliyetçiler de dahil olmak üzere uç partilerin, seçim yarışında önemli katılımcılar olarak ortaya çıkmalarına neden olmuştur. Beklenmedik şekilde, %10'luk seçim barajına rağmen Türkiye'deki parti sistemi, Mart 1989'daki yerel seçimlerden itibaren yüksek derecede istikrarsızlık ve parçalanma göstermiştir. RP'nin 1990'ların ortalarından itibaren siyasal bir güç olarak yükselişinin önemli sebeplerinden biri, parti sisteminde yaşanan parçalanmadır. İkinci olarak, neo-liberal yeniden yapılanma süreci Türkiye'deki gelir eşitsizliğini yoğunlaştırmıştır. Artan gelir eşitsizliğine bağlı olarak, kırsal ve tarımsal alanlardan büyük metropol merkezlerinin çevrelerine kitlesel göç yaşanmıştır. Göçmenler, ilerleyen yıllarda RP'nin kentlerdeki en önemli destek unsuru olarak ortaya çıkacaklardır. Son olarak, Türkiye'deki neo-liberal düzen, asgari devlet müdahaleciliğiyle idealize edilmiş bir serbest piyasa ekonomisine geçişi ifade etmemiştir. Devlet, neo-liberal düzende de ekonomik rantların kilit dağıtıcısı rolünü devam ettirmiştir. ANAP dönemiyle birlikte devletin artan siyasallaşması, özel sektörün devlet kaynaklarına daha fazla erişebilmek için politikacılarla olan doğrudan temasını artırmasına neden olmuştur. Bu dönemde artan rüşvet, yolsuzluk, zimmete para geçirme ve hayali ihracat gibi ekonomik suçlara karşı da rahat bir tutum sergilenmiştir. Yine, yaygın vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonominin büyümesi de bu dönemin bilinen özelliklerinden olmuştur. Sonuç olarak özel sektörün dinamizmi, devlet kaynaklarına ve teşviklerine erişim yeteneğine büyük ölçüde bağımlı olmaya devam etmiştir. Bununla birlikte rant dağıtımının siyasallaşması, ülkeyi yönetenlere karşı bir güven kaybına ve devletin ahlaki otoritesinde bir düşüşe neden olmuştur. Yukarıda sayılan nedenler, Türkiye siyasetinde RP'nin ve "Adil Düzen" programının yükselişini sağlamıştır. (Öniş, 1997: 751-752).

Millî Görüş kadrolarının RP'den önceki partisi olan Millî Selamet Partisi'nin (MSP) 1973 seçimlerinde aldığı sonuçlara bakıldığında, kentlerin gelişmişlik düzeyi ile seçim başarısı arasında ters bir ilişki görülmektedir. CHP ile karşılaştırıldığında, ülkenin gelişmiş kentlerinde CHP'nin oyu %38,6 iken MSP'nin oyu %8,4'tür. Az gelişmiş kentlerde ise CHP'ye oy desteği %27,5 oranına kadar gerilemişken, MSP'nin oy oranı %15,4'e kadar yükselmiştir. CHP, 1980 yılına kadar büyük kentlerdeki birinci parti olmaya devam etmiştir. MSP ise 1977 yılında katıldığı son seçimlerde, İstanbul'da %6,1 ve Ankara'da %6,3 oranında oy almıştır. Buna karşılık RP, 1990'lı yıllarda özellikle büyük kentlerde başarılı olmuştur. Parti, 1994 yerel seçimlerinde İstanbul ve Ankara'da büyükşehir belediye başkanlıklarını kazanma başarısını göstermiştir. Partinin büyük kentlerdeki başarısı, 1995 yılında yapılan genel seçimlerde de devam etmiştir (Gülalp, 2003: 67).

Tablo 7: Partilerin Beş Büyük Kentte İl Genel Meclisi Seçim Sonuçları (%)

Şehir	ANAP		DYP		SHP+CHP	CHP	RP	
	1994	1995	1994	1995	1994	1995	1994	1995
İstanbul	23,4	22,0	13,5	15,4	19,3	11,6	25,3	23,8
Ankara	19,2	21,6	11,8	13,1	24,5	16,8	21,5	20,9
İzmir	20,4	18,9	25,8	23,9	24,3	13,9	7,4	8,4
Adana	20,8	16,5	16,9	17,3	19,4	7,9	11,9	16,6
Bursa	26,5	21,6	25,6	24,6	8,6	5,8	17,7	18,8
Ortalama	22,1	20,1	18,7	18,9	19,2	11,2	16,8	17,7

Kaynak: (G. Tosun & T. Tosun, 1996: 34)

Çakır'a göre de RP, en büyük gelişmeyi metropollerin çevresinde yer alan ve kent yoksullarının yaşadıkları bölgelerde göstermiştir. Parti, metropoller dışında bazı gelişmekte olan Anadolu kentlerinde yaşayan kent yoksullarına yönelik de başarılı bir seçim kampanyası yürütmüştür. RP'nin yerel seçimlerde kent yoksullarının desteğini kazanmasının önemli sebeplerinden biri, SHP'li belediyeler hakkında çıkan yolsuzluk iddialarının gerçeklik payının bulunmasıdır. Ayrıca, 1990'lı yıllarda Türkiye'deki

sosyal demokrat harekette bölünmüşlük ve sosyal demokrat partilerde örgütsel sorunlar söz konusu olmuştur. RP ise 1970'lerin CHP'sine benzer şekilde oluşturduğu güçlü bir taban örgütlenmesi sayesinde kent yoksullarının desteğini kazanabilmiştir (1994: 98-100). Gülalp, RP'nin yükselişiyle ilgili şunları söylemiştir: (2003: 55)

“Refah’ın 1990’lardaki yükselişi sosyal demokrat partilerin pahasına gerçekleşti. Refah’ın seçmen tabanı en büyük hızla şehirlerin yoksul çevre mahallelerinde, yani 1970’lerde sosyal demokratların kalesi olan yerlerde arttı. Refah Partisi kentlerdeki yoksul mahallelere sosyo-ekonomik adalet ve eşitlik söylemi ile gitmişti. Devletçiliğin ve onun üzerinde yükselen milliyetçilik ve sosyalizm gibi modernleşmeci ideolojilerin krizi nedeniyle oluşan boşluğu doldurmaya çalışan Refah, milliyetçilik-sonrası ve sosyalizm-sonrası bir ‘adalet’ anlayışını temsil ediyordu. İslami adalet anlayışı sadece ideolojik söylem düzeyinde kalmadı. Daha somut düzeyde de, 1980’lerde çöküntüye uğrayan refah devletinin bazı işlevlerini yerel dini örgütlenmeler ve vakıflar üstlenerek, kentlerin yoksul mahallelerine yardım çalışmaları yaptılar. Bu kuruluşların çalışmaları, İslamcı siyasal hareketin kitleselleşmesine katkıda bulundu. Refah’ın özellikle yerel seçimlerdeki başarılarında bu çalışmalar önemli bir rol oynadı.”

Tablo 8: İlk Dört Partinin 1994 Yerel Seçim Sonuçları

Parti	İl Genel Meclisi		Büyükşehir Belediye Başkanlığı	
	N	%	N	%
ANAP	5.937.031	21,09	1.992.281	21,79
DYP	6.027.095	21,41	1.451.814	15,88
RP	5.388.195	19,14	2.048.494	22,40
SHP	3.807.921	13,53	1.799.064	19,68

Kaynak: (Çitçi, 2001: 218)

1990’larda RP’nin yükselişi, ülkedeki merkez sol partilerin düşüşüyle paralel olarak ilerlemiştir. 1989 yerel seçimlerinde %29 oranında oy alan SHP, 1991 genel seçimlerinde %20,8’e, 1994 yerel seçimlerinde %13’e ve tekrar CHP çatısı altında katıldığı 1995 genel seçimlerinde %10,7’ye gerilemiştir. Buradaki verilerden

hareketle, SHP'nin büyük kentleri yönettiği ve koalisyon ortağı olarak merkezi yönetimde bulunduğu dönemdeki olumsuz performansının RP'nin yükselişine katkıda bulunduğu söylenebilir. İktidar ortağı olduğu dönemde SHP, merkez sağ yönetim anlayışına karşı alternatif politikalar üretememiş ve toplumsal muhalefeti yönlendirememiştir. Geçmişte sosyal demokratların işsizlik, yoksulluk ve yolsuzluk gibi toplumsal sorunlara karşı yürüttüğü siyasal muhalefet, 1990'lardan itibaren RP tarafından temsil edilmeye başlanmıştır (Gülalp, 2003: 67-69). Şengül, Türkiye'de sosyal demokratların kentlerdeki çalışan kesimleri ve dolayısıyla yerel yönetimleri kaybetmeleriyle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: (2009: 182-183)

“Sermayenin mantığının giderek artan bir biçimde kent mekanına çökeldiği bir ortamda, sosyal demokratlar çalışan sınıflara yönelik projeler üretmek yerine, ki bunun ipuçları 1970'li yılların belediyeçilik uygulamalarında mevcuttur, sermayenin mantığını belli bir demokratikleşme söylemi etrafında içselleştirmeye yönelmişlerdir. Sonuç ise ya bu mantığı çok daha iyi savunabilecek konumdaki ANAP gibi sağ partilere ya da bu mantığı içselleştirmekle birlikte, çalışan kesimlere sosyal demokratlardan daha iyi seslenen Refah Partisi'ne ve sonrasında da AKP'ye yerel yönetimleri kontrol edebilme yollarının açılması olmuştur. Bu çerçevede, kent yönetimlerini hangi parti kontrol ederse etsin, kent mekânında sermayenin karşı konulmayan bir hegemonyası varlığını sürdürmektedir. Bu tür bir hegemonyanın en çarpıcı göstergesi, yerel siyasetin etrafında örgütlendiği temel çelişkinin sermayenin kenti vurgun ve rant mekânı olarak gören anlayışının yarattığı talan ve sömürü olmaktan çıkıp, laiklik-İslamcılık temelli bir çelişki haline gelmesidir. Kent bu tür kimliklerin ifade mekânı olarak algılanıp mücadelenin odağı bu yöne kaydırılırken, sermaye hiçbir ciddi karşı çıkışla karşılaşmadan, kentleri kendi mantığı çerçevesinde şekillendirmeye devam etmektedir.”

Yukarıdaki açıklamadan çıkarılması gereken bir başka sonuç da RP'nin, sadece küreselleşme sürecinin kaybedenlerinin partisi olmadığıdır. RP'nin en önemli özelliği, 1980'den sonra ülkenin neo-liberal yeniden yapılanma sürecinin kaybedenleri ile bu süreçten yararlanan kesimlerini bir araya getiren sınıflar arası bir koalisyonu oluşturabilmesidir (Öniş, 1997: 763).

Toparlamak gerekirse, 1980’den sonra Türkiye’nin kentleri, neo-liberal hedefler doğrultusunda yeniden kurgulanmıştır. Küreselleşme sürecinin kaybeden sınıfları, üretim ve değişim süreçlerinin toplandığı merkezlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Ek olarak, 1990’lı yıllardan itibaren özellikle büyük kentler, siyasal nedenlerle ülkenin doğu ve güneydoğu bölgelerinden yoğun göç almışlardır. Bu dönemde kentsel nüfus hızla artmış ve kırsal nüfusu geçmiştir. Kentsel nüfusa katılan bu yeni kitle, çoğunlukla kentlerin çeperlerindeki gecekondu bölgelerinde yaşamak zorunda kalan kent yoksullarına eklenmişlerdir. 1990’lı yılların ortalarından itibaren, ülkedeki makro-ekonomik dengelerin iyice bozulması, sayıları hızla artan ve gelir adaletsizliğinden muzdarip kent yoksullarının başta sosyal demokratlar olmak üzere, merkez sağ ve merkez sol partilerden uzaklaşmalarına neden olmuştur. Böylesi bir ortamda, RP’nin İslami referanslarla birlikte geliştirdiği eşitlik ve adalet söylemi ve dinî örgütlenmeler ve vakıflar aracılığıyla yaptığı yardım çalışmaları, kent yoksulları arasında karşılık bulmuş ve oy desteğine dönüşmüştür. RP’nin yükselişini sadece kent yoksullarının desteğiyle açıklamak elbette yeterli değildir. Ancak, 1994 yerel seçimlerinde büyük kentlerin kazanılmasını sağlayan en önemli kitlesel güç kent yoksullarıdır.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, 2019 yerel seçim sonuçlarına ilişkin bir öngöründe bulunmak mümkündür. Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere, ülkenin büyük kentlerinde önce RP’nin ve daha sonra da Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) hâkimiyetinde geçen 25 yılın ardından, sosyal demokratların büyük kentlerde yerel seçimleri kazanmasının en önemli nedenlerinden biri, kent yoksullarının ve çalışan sınıfların desteğini yeniden kazanmasıdır. Geçmişteki örnekler göstermiştir ki büyük kentlerde seçmen davranışları daha sorun odaklıdır ve yüksek miktarlarda oy kaymaları mümkündür. Türkiye’de kentlerin ulusal ve uluslararası sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden örgütlenmesi sürecinin özellikle son on yılı; gelir adaletsizliğinin artması, çalışan sınıfların unutulması, makro-ekonomik koşulların ağırlaşmasına bağlı olarak hayat pahalılığının yükselmesi ve başta altyapı olmak üzere kentlerdeki plansız gelişmenin artması gibi sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunlara ek olarak yükselen nepotizm, büyük kentlerdeki çalışan sınıfların ve yoksul kesimlerin mevcut yöneticilere karşı tepkilerini artırmıştır. Bu tepkiler, 2019 yerel seçimlerinde sosyal demokratlar için oy desteğine dönüşmüştür. CHP’nin büyük

kentlerde yerel seçimleri kazanmasının diğ er bir önemli sebebi de Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) bu bölgelerde aday  ıkarmamasıdır. Büyük kentlerde yaşıayan, kendini Kürt olarak tanımlayan, HDP seçmeni olan ve merkezi yönetimin yakın dönem Kürt politikalarına karşı tepkili olan bu kitle, herhangi bir adaya açık bir yönlendirme olmasa da, yerel seçimlerde sosyal demokrat adayları desteklemişlerdir. Bu gelişme gösteriyor ki 2019'daki değışimle ilgili sadece sınıfsal bir okuma yapmak yeterli olmayacaktır. Kimlikler, aidiyetler veya coğrafi bağılar, bu süreçte önemini korumaya devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TOPLUMCU BELEDİYESİLİK

ANLAYIŞINA GİDEN YOL

1. Toplumcu Belediyecilik Nedir?

Toplumcu belediyecilik, Türkiye’deki geçmişi ya da sahip olduğu özellikler üzerinden anlatılabilir. Bununla birlikte, toplumcu belediyeciliğin tam olarak ne olduğu da yanıtlanması gereken önemli bir sorudur. Bu ihtiyaçtan hareketle, Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği (YAYED), toplumcu belediyecilikle ilgili yaptığı tüm çalışmaları “Piyasaya Karşı Halkı Korumak İçin Toplumcu Belediye” adıyla bir kitapta toplamıştır. Kitabın son bölümünde, yapılan çalışmaların nihai sonucu olarak yer alan “Toplumcu Belediyecilik Bildirgesi”nde toplumcu belediyeciliğin tanımı, gerekliliği ve ilkeleri açıkça belirtilmiştir. Bildirgenin ilk kısmında, belediyeleri ortaya çıkaran pratiklerden ve kapitalist ekonomik düzene eklenmiş belediyecilik anlayışının olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir. Kapitalizm kentlerde gelişirken, belediyeler kentin sermaye ve emek bağlamında yeniden üretimi için oluşturulmuştur. Üretim ve ticaretin merkezi hâline gelen kentlerde, burjuva sınıfının sermaye birikimini sağlaması için ihtiyacı olan işçi sınıfının emek gücü, belediyelerin asgari kentsel hizmetleri sağlamalarıyla yeniden üretilmiştir. Bugünün dünyasında ise yaşanan bilimsel, ekonomik ve toplumsal gelişmelere paralel olarak artık daha yüksek beklentilerin ve daha çeşitlenmiş ihtiyaçların varlığı vurgulanmıştır. Bildirgenin devamında özelleştirme, serbestleşme, şeffaflık, verimlilik, performans gibi neo-liberal kavram ve uygulamalarla devletin küresel kapitalizmin bir parçasına dönüştüğü; katılım, yerelleşme ve yönetim gibi kavramların, aslında küresel kapitalizmin şirketler eliyle yerele nüfuz edebilmeleri için tasarlandıkları; verimlilik ve etkinlik gibi kavramların ise kapitalizmin ihtiyaç duyduğu emek sömürüsü için planlandıkları savunulmuştur. Bildirgeye göre kapitalizm, insan, doğa ve tüm canlıların yaşam alanlarını tahrip etmiş ve kentleri yaşanamaz alanlar hâline getirmiştir. Kentsel hizmetler piyasalaştırılmış, insanlar kentlerine yabancılaştırılmıştır. Kentlerdeki toplumsal eşitsizlik ve yoksulluk, neo-

liberal düzende sadece yönetilmesi gereken sorunlar olarak görülmüşlerdir. Kent yoksulluğu, etkin sosyal politika uygulamalarıyla yok edilmek istenmemiş ve kent yoksullarının sosyal yardımlara bağımlı kalmaları sağlanmıştır. Yukarıda verilen bilgiler ışığında bildirge, insan onuruna yaraşır bir hayat için yeni bir seçenek olarak toplumcu belediyeçiliği önermiştir (2014: 721-723).

Bildirgenin bir sonraki bölümünde, tarihsel bağlamına sadık ve bugünün koşullarına uygun olarak, toplumcu belediyeçilik anlayışının tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Toplumcu belediye, kapitalizmin çok boyutlu krizinin yarattığı tahribata karşı halkı koruyan ve insanın iyi kötü yaşadığı değil üretken, sağlıklı ve mutlu yaşayacağı kenti yaratan belediyedir” (YAYED, 2014: 723). Yapılan tanımlamanın ardından, toplumcu belediyeçilik anlayışının taşıdığı özelliklere vurgu yapılmıştır. Bildirgeye göre, toplumcu belediye insanı ve doğayı korur. Kamusal hizmet üretimini piyasaya terk etmez ve piyasalaştırılan hizmetleri geri almayı hedefler. Toplumun ortak yararını gözetir ve piyasanın toplumun aleyhine gelişimini önlemek amacıyla gücünü piyasayı denetlemek ve sınırlandırmak için kullanır. Kamunun toplum yararına çalışmasını talep eden örgütlü halkın yerel iktidarını savunur. Toplumcu belediye anlayışı, yerelde halkın iktidarı için katılım ve denetim araçlarını geliştirir. Yerel yönetimlere demokratik bir kimlik kazandırmayı amaçlar. Kooperatif örgütlenmelerini destekleyerek yerel halk dayanışmasının gelişmesini sağlar. Toplumcu belediye yoksulluğu yönetmeye değil, son vermeye çalışır. Yoksullukla mücadelede planlama, dayanışma, yaratıcılığı teşvik ve katılım gibi araçları kullanarak, kamu olanaklarını toplum yararına kullanır. Kent topraklarının geleceğini, toplumun yararına olacak şekilde demokratik ve katılımcı bir anlayışla planlar. Neo-liberal kapitalizmin emek gücünün değerini düşürme hedefine karşı olarak toplumcu belediye, gücünü emek sömürsünü sınırlandırmak için kullanır (YAYED, 2014: 723-725).

Bildirgenin yukarıda verilen bilgileri toparlamak üzere yazılan son bölümünde, toplumcu belediyeçiliğin ilkeleri şu şekilde sıralanmıştır: (YAYED, 2014: 725-728)

- Yeniden Belediyeleştirme

- Toplumsal Eşitlik
- Dayanışma
- Demokratik Yönetim
- Üretici ve Paylaşımçı Belediyecilik
- Planlamacılık ve Kalkınma
- Ortak Yaşam Kültürü ve Kentlilik Bilinci
- Nitelikli Hizmet-Üretken Emek-Nitelikli Çalışma Koşulları
- Doğal ve Tarihi Çevrenin Korunması
- Gelişmeye Açık Olmak
- Herkesi Görmek
- Tüketiciyi Korumak
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
- Kültür ve Sanatı Desteklemek

Bildirgede, toplumcu belediyecilik ilkelerinin detaylarına da yer verilmiştir. Burada verilen detaylar toplumcu belediyeciliğin görevlerin neler olduğunun anlaşılması için önemlidir. Toplumcu belediye, tüketiciyi koruma amaçlı gereken önlemleri almalıdır. Geçmişte belediyelere ait olan, daha sonra başka kuruluşlara devredilen, özelleştirilen ya da ortadan kaldırılan yetki ve hizmetlerin yeniden belediyeleştirilmesi için çalışmalıdır. Kaynakların dağıtımında gelir adaletsizliğini önlemek amacıyla hareket etmelidir. Yerel halk, gelir durumundan bağımsız olarak belediye hizmetlerinden yararlanma hakkına sahip olmalıdır. Toplumcu belediye, yerel halkın dayanışmasını desteklemelidir. Yine yerel halkın karar, yönetim ve gözetim süreçlerine katılmasını sağlayarak kamusal hizmet üretimi sürecinin demokratikleşmesini sağlamalıdır. Ayrıca, planlama, karar alma ve uygulama süreçlerinde üniversiteler, meslek kuruluşları, demokratik örgütler ve belediye çalışanlarının katılımlarını sağlayarak siyasi ve mali çıkarıcılığı ortadan kaldırmayı hedeflemelidir. Toplumcu belediye üretmeli ve kaynak yaratmalıdır. Üretmek isteyen kuruluşlara yardımcı olmalı ve istihdam olanakları geliştirmelidir. Kooperatifler oluşturarak adil paylaşımın sağlanması için çalışmalıdır. İnsanları kentlerine yabancılaştıran piyasaya karşı insanları bir araya getirerek üretimi, dayanışmayı ve

paylaşımı güçlendirmelidir. Bunun sonucunda ortak bir yaşam kültürü ve kentlilik bilinci oluşturmalıdır. İstihdam koşullarını iyileştirmeli ve emek gücünü nitelikli hâle getirmek için işçilerin eğitim, sağlık ve güvenlik olanaklarını sağlamalıdır. Toplumcu belediye çevreye duyarlı olmalıdır. Tarihsel ve kültürel mirası korumalıdır. Sokak hayvanlarının yaşam haklarına saygı duymalı, onların korunması için çalışmalı ve toplumu bu yönde bilinçlendirmelidir. Toplumcu belediye, yereli piyasanın ihtiyaçlarına göre değil, insanların ihtiyaçlarına göre düzenlemelidir. Kapitalizmin olumsuz etkilerine karşı ülkedeki ve dünyadaki arayışları yakından takip etmelidir. Toplumsal yaşamdan dışlanma tehlikesi bulunan herkesi etkili sosyal politikalarla hayatın içine dahil etmelidir. Engelli bireyler başta olmak üzere toplumda yardıma muhtaç durumda bulunan yaşlılar, kadınlar ve çocukların ihtiyaçlarını gidermek için gereken çalışmaları yapmalıdır. Toplumcu belediye, tüketicilerin korunması amacıyla piyasayı denetlemeli, tüketici örgütleri, bağımsız kuruluşlar ve araştırmacılarla iş birliği kurmalıdır. Kadınların yaşadığı sorunlara duyarlı olmalı ve toplumda toplumsal cinsiyet eşitliği bilinci oluşturmalıdır. Son olarak toplumcu belediye, kültür sanat faaliyetlerinin gerçekleşmesini ve başta çocuklar ve gençler olmak üzere toplumun her kesiminin faydalanmasını sağlamalıdır (YAYED, 2014: 725-728).

Hamamcı, “Toplumcu Belediye Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi” kitabı için yazdığı sunuş bölümünde toplumcu belediyeciliği, “Bir iktidar pratiği olarak toplumcu belediye özet bir tanımlamayla; hiçbir türden ayrımcılık yapmayan, eşitlikçi, akılcı, yoksulluk ve yoksunluğa yol açmayan sosyal adaletçi, bütünleştirici bir şehirciliktir” (2015: 11) şeklinde tanımlamıştır Hamamcı, yine aynı bölümde, toplumcu belediye hareketinin başlangıcı olarak emekçi kitlelerin karşılaştıkları sorunlara çözüm bulma arayışına girdikleri zamanı göstermiştir. Buna göre, barınma, beslenme, sağlık koşulları, elektrik, su, gaz ve ulaşım gibi hizmetlerin yetersizliği, kentlerde yoksulların refahını arttırıcı politikaları gerekli kılmıştır (2015: 11). Son olarak Hamamcı, toplumcu belediyeciliğin özelliklerini şu şekilde açıklamıştır: (2015: 11)

“Toplumcu belediye kuramsal bir yaklaşımın doğrudan bir belediyeye uygulanması değildir. Zamana ve mekâna bağlı olarak değişebilen olanakların

değerlendirilerek hedefe ulaşılmasıdır. Bu yönüyle reformcudur, ancak bu basit bir reformculuktan farklıdır. Sınıfsal bir tercihten doğmuştur ve ideolojisine bağlıdır. Bu bağlılığı zedelemeyecek ölçüde esnektir. Yerel siyasette etkin diğer aktörlerle iş birliğine gidebilir, pragmatiktir.”

Toparlamak gerekirse, modern belediyeçiliğin başladığı dönemden itibaren kentte gündelik yaşamı etkileyen hizmetlerin nasıl sunulması gerektiği temel bir sorudur. Bu soruya verilen iki farklı yanıt, belediyeçilik anlayışına iki farklı bakışı temsil eder. İlk yanıt belediye hizmetlerinin kamu eliyle sunulması gerektiğidir. İkinci yanıt ise belediye hizmetlerinin özel sektör eliyle sunulması gerektiğidir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren kapitalist demokratik ülkelerde ortaya çıkmasına rağmen toplumcu belediyeçilik anlayışı, belediye hizmetlerinin kamu eliyle sunulması gerektiği inancını taşır. Çünkü belediyeler, toplumların ortak ihtiyaçlarının karşılanması için kurulmuşlardır. Kurulma amaçlarına uygun olarak kamu hizmeti sunmaları beklenir. Bu bilgiler ışığında toplumcu belediyeçilik, 1850’li yıllardan başlayarak, neo-liberal yükselişin başladığı 1980’lere kadar süren ve kamucu niteliği ön planda olan bir yerel yönetim yaklaşımıdır. İngiltere’de belediye sosyalizmi uygulamalarıyla başlamış ve oluşturduğu belediyeçilik anlayışıyla modern belediyeçiliğe yön vermiştir (Bayramoğlu, 2015: 16-17, 20-21).

2. Toplumcu Belediyeçilik Anlayışının Etkilendiği Akımlar

Bu bölümde, geçmişte yaşanan ve toplumcu belediyeçilik anlayışını etkileyen deneyimler, anlayışlar ve hareketlerden bahsedilecektir. Bunlar, Paris Komünü deneyimi, belediye sosyalizmi anlayışı, refah devleti anlayışı ve kentsel toplumsal hareketlerdir. Aşağıda bahsedilecek tarihsel süreçlerin hepsi, toplumcu belediyeçilik anlayışının taşıdığı ilkelerin oluşmasına katkı sunmuşlardır.

2.1. Paris Komünü Deneyimi

18 Mart 1871’de Paris Komünü olarak adlandırılan deneyim, işçi sınıfının ilk siyasal yönetim deneyimidir. Ayrıca, sol akademik yazında modern belediyeçilik anlayışının kurucu deneyimi olarak gösterilmektedir (Bayramoğlu, 2015: 26). O dönemlerde sanayileşme sürecinde olan Fransa’nın kırsal nüfusu, Paris gibi büyük sanayi kentlerine göç etmiştir. Ancak o dönemdeki sanayileşmenin boyutu, kente gelen herkes için iş imkânı sağlayabilecek yeterliliğe sahip olamamıştır. Büyük kentlerde ortaya çıkan işsizlik sorunu, grev yapma hakkını elde eden işçi sınıfının şiddetli protestolarına neden olmuştur (Güler, 2004: 37). Ülke içindeki huzursuzluklar devam ederken Fransa, Prusya ile olan savaşı kaybetmiştir. Bu durumun ülke içinde daha büyük karışıklıklara neden olmasını istemeyen hükümet, Paris Ulusal Muhafızı’na ait silahların halkın eline geçmesini önlemek amacıyla kente birlikler göndermiştir. Ancak askerler, silahlara sahip olmak isteyen halkın yanında yer almışlardır (Mısır, 2003: 114). Böylece başlayan Paris Komünü 72 gün sürmüştür. Kentin kamu hizmetleri, herhangi bir yardım alınmadan, halk tarafından görülmüştür. Uygulanan doğrudan demokrasi modeli, dünyanın diğer bütün büyük kent yönetimlerine ilham vermiştir. Paris Komünü deneyimi, Fransız işçi hareketi içinden çıkmış olsa da dünya sosyalist hareketi için de önemli bir yere sahiptir (Güler, 2004: 39).

Komün kurulduktan sonra, kentte var olan sürekli ordu kaldırılmış ve onun yerine silahlı halk geçirilmiştir. Devamında, toplumda manevi baskı yarattığına inanılan rahiplerin iktidarını kırmak amacıyla tüm kiliseler dağıtılmış ve mülklerine el koyulmuştur. Paris’te kapatılan bütün iş yerleri ve fabrikaların yeniden üretime başlamaları için işçi birlikleri görevlendirilmiştir. Kentte yaşayanların barınma sorunlarına çözüm getirebilmek amacıyla kira ödemeleri ertelenmiş ve evsiz kalanların konut ihtiyaçlarının çeşitli mekanizmalarla giderilmesi sağlanmıştır. Çalışma saatleri düşürülmüş, fırın işçilerinin gece çalışma zorunlulukları kaldırılmıştır. Ayrıca, asgari ücrete güvence getirilmiş ve istihdam büroları örgütlenmiştir. Paris Komünü’nün uygulamalarında özel mülkiyete karşı kamu mülkiyetine öncelik verilmiş ve özellikle kentte yaşayan işçi sınıfının önceliklerine göre hareket edilmiştir. Hepsinin ötesinde, Paris Komünü deneyiminin doğrudan demokrasiye yaklaşan uygulamalarıyla, bütün

yurttaşların karar alma süreçlerine özgürce katılmalarına olanak sağlanmıştır. Bütün yöneticilerin işbaşına gelebilmeleri ve görevden alınabilmeleri seçim şartına bağlanarak, kendilerini seçenlere karşı daha sorumlu yöneticilerden oluşan bir kamu yönetimi anlayışı oluşturulmuştur (Mısırs, 2003: 116-117).

Sonuç olarak, Paris Komünü, yukarıda bahsedilen geçmişiyile kendisinden çok sonraki dönemlerde ortaya çıkan kentsel taleplerin ve yerel yönetim anlayışlarının referans noktası hâline gelmiştir. 1960-1970’li yıllarda kentsel toplumsal hareketlerin halkın karar alma süreçlerine doğrudan katılımı için oluşturdukları mahalle komitelerinin ve yine 1970’li yıllarda Avrupa’daki kentleri yöneten kızıl belediyelerin ilham kaynağı Paris Komünü olmuştur. Bu bağlamda, toplumcu belediyeçilik anlayışının üretici, kaynak yaratıcı, birlikçi, bütünlükçü ve tüketimi düzenleyici belediyeçilik ilkeleri de Paris Komünü’nün kent yönetimi anlayışından izler taşımaktadır (Güler, 2004: 39). Güler, Paris Komünü deneyiminin toplumcu belediyeçilik anlayışı üzerindeki izlerini şu şekilde sıralamıştır: (2004: 39-40)

- “Paris Komünü’nde kentsel krize neden olan konut ve arsa üretimi; toplumcu belediyeçilik anlayışında da öncelikli sorun olarak görülmüştür.
- Sanayileşme ile kırsal kesimden kente gelen kesimler için oluşturulmaya çalışılan siyasi kültür ve kent kültürü çalışmaları, toplumcu belediyeçilik anlayışında kurulan ‘Kent Enstitüleri’ ile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.
- Paris Komünün’de ortaya çıkan yerel yönetimlerin siyasallaşma süreci, Türkiye’de ilk kez toplumcu belediyeçilik anlayışı ile ortaya konmaya çalışılmıştır.
- Demokrasiye olan inanç ve komün demokrasinin ortaya çıkardığı yerel özgürlük düşüncesi.
- Kentsel rantların topluma kazandırılmasına yönelik olarak kamulaştırma.
- Kırsal bölgelerden gelen niteliksiz işgücünü, beceri kazandırmaya yönelik eğitim olanaklarının geliştirilmesi ve bu kesime iş imkanlarının yaratılması.
- Paris Komünün hedeflerinden olan -komünün ömrünün kısa olması nedeniyle başarısız- komünler arası birlik, toplumcu belediyeçilik anlayışında belediye birliklerini doğurmuştur.”

Paris Komünü deneyimi, birçok yönüyle Türkiye’deki toplumcu belediyeçilik anlayışını etkilemiştir. Kentsel sorunların çözümünde belediyelerin aktif rol almaları, kentte doğrudan demokrasi modellerini harekete geçirmeleri, yerel yönetimlerin siyasal tarafına vurgu yapmaları, kentsel iş gücünü önemsemeleri ve bir kent kültürü inşa etme hedefleri, toplumcu belediyeler tarafından sahiplenilmiştir. Bu sayılanların ötesinde, Paris Komünü deneyiminin belki de en önemli katkısı, toplumcu belediyelerin yerel halkın üretim süreçlerine katılmaktan keyif alacakları ve yaratıcılıklarını ön plana çıkaracakları bir kent oluşturma hayallerine motivasyon kaynağı olmasıdır.

2.2. Belediye Sosyalizmi Anlayışı

Belediye sosyalizmi, 1870’li yıllarda İngiltere’nin Birmingham kentinde, belediye başkanı Joseph Chamberlain önderliğinde ortaya çıkmıştır. Halk arasında “Gaz ve Su Sosyalizmi” olarak adlandırılan bu anlayışta, halkın refahı için yerel hizmetlerin etkin bir belediye girişimciliği ile yürütülmesinin gerekliliği savunulmuştur (Güler, 2004: 41). Chamberlain, kentteki toplumsal eşitsizliğin çözümünü kamu mülkiyetindeki alanların genişletilmesinde görmüştür. Kamu mülkiyetinin artmasıyla kentin üreteceği değerlerden, kentte yaşayan görece yoksul çoğunluk faydalanabilecektir. Chamberlain’in belediyeçilik anlayışında, kentteki tüketicilerin çıkarlarını koruyabilmek için belli hizmetlerin kamu tarafından sağlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılacak “beledileştirme” uygulamaları ile yurttaşların piyasaya terk edilmemesi hedeflenmiştir. Belediye sosyalizmi anlayışını oluşturan önemli noktalardan biri, kentli halkın gündelik yaşamını doğrudan etkileyen olumsuz faktörlerle mücadele olmuştur. Belediyeler, kentlerde hastalık, suç ve düzensizliklerin önlenmesi için çalışmışlardır. İşçi sınıfının yaşam kalitesini artırmak için konutların iyileştirmesi veya konut temini gibi uygulamalar geliştirilmiştir. Ayrıca, kentlerde gaz kullanımının artmasını sağlayacak altyapı çalışmaları yapılmıştır. Kentlerde gaz kullanımının yaygınlaştırılması ile hem hane halkının gündelik yaşamı kolaylaştırılmış hem de sokak aydınlatmaları yaygınlaştırılarak kentlerde güvenlik ve denetim sağlanmıştır (Bayramoğlu, 2015: 36-40).

Belediye sosyalizmi anlayışında yerel halk, kendi kentsel ihtiyaçlarını karşılamak üzere örgütlenmesi gereken en temel birim olarak görülmüştür. Yerel halkın örgütlenmesi için kooperatifler ve sendikalar gibi geleneksel formlar önerilmiştir. Yaşanan teknolojik gelişmelerin yerel ihtiyaçları artırdığı iddiasından hareketle, yerel hizmetlerin kapsamının genişletilmesi gerektiği savunulmuştur. Buna göre, kente ilişkin sorunlar merkezi yönetimlerin görev alanına bırakılmamalıdır. Son olarak, belediye sosyalizmi anlayışında yerel yönetimlerin yerel hizmetleri karşılarken özgür olmaları gerektiğine inanılmıştır. Merkezi yönetimler tarafından yerel yönetimlere yapılan amacı belirtilmiş yardımların tümü, özgürlüğe müdahale olarak görülmüştür (Keleş, 2000: 38-39).

Halkın refahı için etkin belediye girişimciliği olarak özetlenebilecek belediye sosyalizmi akımı, 1900’lü yılların başlarına gelindiğinde, İngiliz Fabian Topluluğu’nun etkisi altına girerek gelişmiş ve siyasal alanda önemli bir yer sahibi olmuştur (Yıldırım, 2015: 74). 1884 yılında Sidney Webb ve Beatrice Webb tarafından kurulan Fabian’ların sosyalizm anlayışı, “üretim mallarını mülkiyetten ayırma düşüncesine karşılık, üretim mallarının kime ait olması gerektiği” (Güler, 2004: 41-42) sorusuna yanıt aramıştır. Devletin, ekonomik ve sosyal hayata ilişkin daha geniş kamu hizmeti sunması ve toplumsal eşitsizlikle mücadelede sendikaların yerini alması gerektiğini savunmuşlardır. Kentlerde ortaya çıkan kamusal ihtiyaçlarda ise yerel yönetimleri yetkili olarak görmüşlerdir (Sarica, 1983: 157). Fabianlar yerel yönetimlere, demokrasinin ve demokratik bir toplumun sağlayıcıları olarak bakmışlardır. Belediye sosyalizmi ile aşırı devletçiliği önlemek, yerelde etkinliği ve sonuç olarak verimli bir kamu hizmeti sağlamayı amaçlamışlardır. Belediye sosyalizminin uygulamalarıyla sağlayacağı ekonomik faydalara ek olarak, yurttaşların çalışma koşullarında iyileştirmeler, iş ve ücret güvencesi gibi sosyal faydalar da getireceği inancını taşımışlardır (Yıldırım, 2015: 74). Fabian Topluluğu’nun yukarıda sayılan kamu hizmeti merkezli yönetim anlayışı, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan “sosyal devlet” düşüncesini derinden etkilemiştir (Güler, 2004: 42).

1940’a kadar belediye sosyalizmi anlayışıyla yönetilen Glasgow, Birmingham ve özellikle Londra’da yerel yönetimlerin iktisadi girişimleri, kentlerin gaz, su, ulaşım, aydınlatma ve sağlık gibi sorunlarının çözümünde etkili olmuştur. Belediye sosyalizmi

anlayışı, Britanya'dan sonra Kıta Avrupa'sının önemli kentlerinde de etkisini göstermiştir. Budapeşte, Lille, Münih ve Verona kentlerinde; konut, ekmek fabrikaları, balık pazarları, sosyal yardım birimleri, halk sağlığı birimleri, çocuklar için kreş ve burs gibi hizmetler, belediyeler tarafından sağlanmışlardır (Yıldırım, 2015: 75).

“Belediye sosyalizminin ilkeleri, günümüzde hâlâ çağdaş yerel yönetim ilkeleri olarak sıralanmakta ve bu hedeflere ulaşılmaya çalışılmaktadır” (Güler, 2004: 43). Neo-liberal yerel yönetim anlayışının hâkim olduğu 1980'li yıllara gelinceye kadar, belediyeçilik adına yapılan bütün uygulamaların temelinde belediye sosyalizmi anlayışının kent yönetimine kazandırdığı ilke ve değerler yer almaktadır. Belediye sosyalizmi anlayışını benimseyen yerel yönetimler, kamu yararını en önemli ilke olarak benimseyip toplumların gerçek sorunlarına çözüm üretmeye çalışmışlardır. İlerleyen süreçte, belediye sosyalizmi anlayışında yerel yönetimlerin sorumlulukları içinde gösterilen su, elektrik, eğitim, gaz ve ulaşım gibi hizmet alanları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan “refah devleti” programlarında merkezi yönetimlerin güvenceleri altına alınmıştır (Bayramoğlu, 2015: 73).

2.3. Refah Devleti Anlayışı

19.yüzyılda Paris Komünü deneyimi ve özellikle 1850'lerde İngiltere'de görülen ve daha sonra Avrupa ve Amerika kıtasına yayılan belediye sosyalizmi uygulamaları, 1980 yılına kadar dünyadaki demokratik ve gerçek toplumsal ihtiyaçlara yanıt vermeyi hedefleyen belediyeçilik anlayışının temelini oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce belediyelerin görev alanı olarak kabul edilen birçok hizmet alanı, savaş sonrası devletin koruması altında görülen kamusal hizmet alanlarına dönüştürülmüştür. Bu tarihten itibaren belediye sosyalizminin izleri, refah devleti adıyla merkezi yönetimlerin programlarında görülmeye başlanmıştır (Bayramoğlu, 2015: 44-45). Bayramoğlu, savaş sonrası sürece ilişkin şunları söylemiştir: (2015: 53)

“Savaş sonrasında toplumcu belediye anlayışı, büyük ölçüde millileştirme ve kamulaştırma dalgası kapsamında hükümet politikaları içerisinde erimeye

başladı. Bir başka ifadeyle, toplumcu belediye yaklaşımı, özellikle Batı Avrupa’da, devletin sıfatı halini alarak, refah devleti biçiminin içerisinde hem merkezi hükümetleri hem de hükümet politikalarının uygulama kanallarından belediye yönetimlerinin çerçevesini belirlemiştir.”

Refah devleti, örgütlü gücünü piyasa güçlerinin rolünü en az üç yönde değiştirmek üzere bilinçli olarak kullanan devlettir. İlk olarak, bireylere ve ailelere yaptıkları işe veya mülklerinin piyasa değerlerine bakılmaksızın asgari bir gelir garantisi vermelidir. İkinci olarak, bireyler ve aileler için hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi sosyal risklerin karşılanmasını sağlayarak toplumda bir güvensizlik ortamı oluşmasının önüne geçmelidir. Son olarak, statü ve sınıf ayrımı yapılmaksızın tüm vatandaşlara, üzerinde uzlaşılan sosyal hizmetler aracılığıyla en iyi standartların sunulmasını sağlamalıdır (Briggs, 1961: 228). Diğer bir tanıma göre de refah devleti, emek gücünün yeniden üretilmesi ve kapitalist toplumlarda çalışmayan nüfusun korunması için devlet gücünün kullanılmasıdır (Gough, 1979: 44-45). Offe ise refah devletini, İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmiş kapitalist demokrasilerin barış formülü olarak değerlendirmiştir. Barış formülünün ilk parçası, devletin serbest piyasa ekonomisinden olumsuz etkilenen vatandaşları için yardım ve destek sağlama yükümlülüğüdür. İkincisi, devletin işçi sendikalarının hem toplu pazarlıklarda hem de kamu politikaları oluşturmadaki resmi rolünü tanımasıdır. Refah devletini oluşturan bu iki bileşenin sınıf çatışmalarını hafifleteceği, emek ve sermaye arasındaki asimetrik güç ilişkilerini dengeleyeceği ve böylece liberal kapitalizmin çelişkilerinin üstesinden geleceği düşünülmüştür. Refah devleti, savaş sonrası toplumsal çelişkilerin siyasal çözümü olarak görülmüştür (1982: 7).

Offe, ücretli emeğin güvenlik endişelerine yanıt vermek üzere planlanan refah devletinin güvenlik yapısını, üç katı ve çatısı olan bir bina şeklinde tarif etmiştir. İlk kat, iş gücü piyasalarına, iş ve iş yerindeki sağlık ve güvenlik konularına erişimi düzenleyen hükümleri içermektedir. Örnek olarak; çalışma günlerinin düzenlenmesi, çocuk işçiliğin yasaklanması, sağlıksız çalışma ortamlarının düzenlenmesi, çalışma programları ve fazla mesai gibi çalışma koşulları hakkında ortak karar alınması uygulamaları verilebilir. Bu düzenlemelerin ortak paydası, işçileri emek sürecinin bazı

aksaklıklarından ve tehlikelerinden korumaktır. Bu sayede, emek gücünün fiziksel durumunun, motivasyonunun ve becerilerinin, vaktinden önce tükenmesine neden olacak koşullardan korunması hedeflenmiştir. İkinci kat, ücretli emeğin sosyal güvenliğine ilişkin hükümleri içermektedir. Maaşların yerini alan transfer ödemeleri ya da gündüz bakım hizmetleri gibi sosyal hizmet uygulamaları bunlara örnektir. Emek gücünü, engellilik ya da hastalık sebebiyle geçici veya kalıcı olarak satamayan ve dolayısıyla gelir elde edemeyen işçiler için planlanmıştır. Bunların dışında, uzun süre işsiz kalma durumunda ücret ikamesi ve çocuklu aileler için aile sübvansiyonları da işçilerin yaşadıkları gelir kayıplarının telafisi için düşünülmüştür. Üçüncü kata ise işçilerin gelirlerini savunmayı amaçlayan kurumsal araçlar konumlandırılmaktadır. Bu araçlar sendikacılık ve toplu ücret sözleşmeleridir. Sendikacılığın kurumsal bir model hâline gelebilmesi için sendikaların yasalar ve işverenler tarafından çalışanların çıkarlarının meşru temsilcileri olarak kabul edilmeleri gerekmektedir. Son olarak, binanın çatısı, yukarıda sayılan düzenlemeleri korumak için tasarlanan para, maliye, ticaret, ekonomi ve istihdam politikaların hepsini kapsamaktadır. Bu politikalar, yapılan düzenlemelerin devamlılığını sağlamak üzere “tam istihdam”ı teşvik etmeyi ve sürdürmeyi hedeflemiştir (2003: 451-453).

Tüm bu anlatılanların ışığında, refah devletinin özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür: (Aktan, 1995a: 73-74).

- Refah devleti, müdahaleci bir devlet anlayışıdır. Piyasa başarısızlıklarının düzeltilmesi için devlet müdahalesini öngörür.
- Refah devleti düzenleyici bir devlet anlayışıdır. İş gücünün sömürülmesini önlemek amacıyla asgari ücret uygulaması, vatandaşların sosyal risklere karşı korunmaları amacıyla sosyal güvenlik ve sosyal yardım uygulamaları bu kapsamdadır.
- Refah devleti, yeniden dağıtıcı bir devlet anlayışıdır. Gelir dağılımında adaleti sağlamak için vergi politikası veya toplumdaki dar gelirli kesimlere yapılan transfer harcamaları gibi mali araçlardan yararlanır.
- Refah devleti, girişimci bir devlet anlayışıdır. Kamusal mal ve hizmetlerin yanı sıra, özel mal ve hizmetlerin de üretimini üstlenir.

- Refah devleti, aynı zamanda bir sosyal yardım devletidir. Toplumdaki her birey için asgari bir gelir ve yaşam standardını sağlamayı hedefler. Bu hedef doğrultusunda sosyal hizmetleri üstlenir veya sosyal yardımlarda bulunur.
- Refah devleti, bireylerin ekonomik ve sosyal haklarını kapsayan ve “pozitif haklar” olarak da bilinen hak ve özgürlüklerin sağlanması ve korunmasında aktif bir rol alır. Sosyal güvenlik, çalışma ve çalışma koşulları ile ilgili hakları önemser, korur ve kapsamını genişletmeye çalışır.

Refah devleti anlayışının dünyada büyüme ve yayılma dönemi 1950’lilerden 1970’lerin ortalarına denk gelen yıllarda olmuştur. Keynesyen politikaların ekonomilerde yarattığı hızlı büyüme, refah devletinin maddi kaynaklarını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde güçlenen işçi sınıfı, emekten yana siyasal partilerin iktidara gelmesi ve sendikaların toplumsal-siyasal bir güç olarak varlığının tanınmasıyla devletin gelirin yeniden bölüşümünde emekten yana bir rol oynamasını sağlamıştır. Yüksek istihdam, ücretlerde artış, çalışma koşullarının iyileşmesi ve sosyal güvenlik uygulamalarının genişlediği bir dönem yaşanmıştır. Ancak 1970’lerin ortalarına gelindiğinde, toplumun çalışan kesimleri için olumlu olan bu gelişmelerden geri dönüşler yaşanmıştır (Koray, 2017: 88-89). 1970’lerde yaşanan ekonomik kriz, Keynesyen politikaların sorgulanmasına neden olmuştur. Yüksek talep ve tam istihdam politikaları, yüksek vergi oranları, cömert sosyal refah harcamaları ve artan devlet müdahaleleri, yaşanan krizin nedenleri olarak gösterilmiştir. Sonuç olarak, dünyada üretimin ve ticaretin düşüşüne neden olan ekonomik kriz, toplumsal ve politik alanlarda refah devletinin meşruiyet krizi olarak ortaya çıkmıştır (Özşuca, 2003: 228).

Refah devletinin geçmişi 19. yüzyıla kadar uzanmakla birlikte, yerel yönetimlerin sosyal refah hizmetlerini sağlaması, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlamıştır. Bu dönemde, refah devletinin kurumsallaşması ve sosyal hizmetler çeşitliliğinin artışıyla birlikte yerel yönetimler, gelirin yeniden dağıtımı, eğitim, sağlık, konut gibi ulusal düzeyde belirlenen refah fonksiyonlarının yerel düzeyde sağlanmasında etkin kurumlar hâline gelmişlerdir. Bu yönüyle yerel yönetimler, refah devletinin kamusal alandaki hizmet üretim ve dağıtım sorumluluklarını paylaştığı bir yapı olarak görülmüştür. 1945-1975 yılları arasındaki ekonomik gelişme ve büyüme

döneminden sonra yaşanan ekonomik krizle birlikte gündeme gelen neo-liberal politikalar, öncesinde refah devleti anlayışını benimseyen merkezi yönetimlerin ve yerel yönetimlerin hizmet sunma biçimlerinin değişmesine neden olmuştur (Özdemir, 2007: 327-333). Bayramoğlu da hem refah devleti hem de toplumcu belediyeçilik anlayışına ilişkin değişim sürecini şu şekilde özetlemiştir: (2015: 53)

“1980’li yılların başından itibaren merkezi hükümetlerin politikalarına yön veren neoliberal dalga, belediyeçilik anlayışına, refah devleti anlayışına, hatta sosyal devlet anlayışına karşı çıkarak yükselmiş ve bundan sonraki belediyeçilik anlayışına damgasını vurmuştur. Toplumcu belediye anlayışı, 1980’li yıllarla birlikte etkisini yitirmiş; yerine her şeyi kâra endeksleyen neoliberal yaklaşım hakimiyet kazanmıştır.”

Geçmişte İngiltere ve Avrupa’da görülen toplumcu belediyeçilik deneyimleri, savaş sonrası refah devleti uygulamalarının kaynağını oluşturmuştur. Bugüne gelindiğinde ise toplumcu belediyeçilik, refah devletinin yerel modeli olarak gösterilmekte ve talep edilmektedir. Bu sebeple, toplumcu belediyeçilik ve refah devleti anlayışı arasındaki ilişkinin anlaşılması önemlidir.

2.4. Kentsel Toplumsal Hareketler

“Değişime direnen egemen çıkarların kurumsallaşmasına karşı, kentin rolünde, anlamında ve yapısındaki değişimler aracılığıyla kentsel dönüşüme yol açan yurttaşların örgütlü mücadelesine kentsel toplumsal hareket adı verilir” (Akkoyunlu Ertan, 1999: 118). Castells ise kentsel toplumsal hareketleri, tarihsel olarak verili bir kentin biçimlerinde ve işlevlerinde var olan toplumsal çıkarların ve değerlerin dönüşümünü bilinçli bir şekilde hedefleyen kolektif eylemler olarak açıklamıştır (1983: xvi). Kentsel hareketler, kentlilerin hayatlarını direkt olarak etkileyen konut, ulaşım, sağlık, eğitim, kültür, tüketim gibi alanlarda “karşı iktidarlar” oluşturmaktadırlar. Bu şekilde kentliler, kendilerini ilgilendiren kentsel politika üretim

süreçlerine dahil edilmedikleri bir ortamda, “katılım” ilkesini temel alarak süreçleri daha demokratik bir hâle getirmek için gayret göstermektedirler. Bu bağlamda bakıldığında, kentsel hareketler politiktir. Çünkü, kentlilerin gündelik hayatlarını etkileyecek politikalara karşı çıkmakta ve kenti kentlilerin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirmeye çalışmaktadırlar (Bumin, 1990: 150-151).

Çıkarlarını ve değerlerini somutlaştırmak isteyen kentsel hareketler, istek ve taleplerini içeren üç temel hedef etrafında yapılandırılmışlardır: (Castells, 1983: 319-320)

- Kentliler için kentsel yaşamı ve kentsel hizmetleri bir meta olarak kabul eden değişim değeri mantığına karşı, kullanım değeri mantığıyla düzenlenmiş bir şehirde yaşamak.
- Etnik temelli veya tarihsel kökenli özerk yerel kültürlerin sürdürülmesi veya yaratılması için kültürel kimlik arayışını desteklemek.
- Merkezi yönetimlere bağımlı ve tek tipleştirilmiş bölgesel yönetimlere karşı, âdem-i merkeziyetçiliği ve kentsel öz yönetimi önceleyecek şekilde güçlü, özgür ve demokratik bir yerel yönetim için mücadele etmek.

Tarih boyunca toplumlar, geniş halk yığınları, sınıflar veya tabakalar olarak üç temel toplumsal hareket ve mücadele türü geliştirmişlerdir: Bunlar, sendikal hareketler, kooperatif hareketler ve siyasal parti hareketleridir. 1960’lı yıllardan itibaren, kentsel düzen veya güç dengeleri içinde belli yapısal değişimler yaratabilen toplumsal pratikler bütünü olarak tanımlanan kentsel toplumsal hareketlerin ise nitelikleri şu şekildedir: (Yıldırım, 1979: 19)

- Kentsel hareketler, örgütlenmemiş geniş halk yığınlarının, sınıfların veya tabakaların ortak çıkarlarını korumak adına örgütlenebilecekleri ve temsil edilebilecekleri bir merkez olma özelliğini taşımaktadırlar. Kentli halkın taleplerinin hızlı bir şekilde karşılık bulmasına hizmet etmektedirler. Halkı

birleştirmekte ve toplu hareketi teşvik etmektedirler. Halkın bilinçlenmesine katkı sunmakta ve kendine güvenmesini sağlamaktadırlar.

- Kentsel hareketler, ortak hareket etme olanakları düşük olan toplumsal sınıf ve tabakaların ittifak kurabilmeleri ve toplumsal-siyasal olarak yeni bir seçenek yaratabilmeleri için gereken toplu ve örgütlü hareketi sağlamaktadırlar.
- Kentsel hareketler, siyasal yapılarda ve konjonktürlerde kriz faktörü oluşturabilmektedirler. Ayrıca, egemen sınıfların kendi içlerinde veya diğer toplumsal sınıflarla olan çelişkilerini ortaya koymaktadırlar.
- Kentsel hareketler, toplumsal hareketlerin mekân ve içerik bağlamında bütünlüğünü sağlamaktadırlar.

Nüfus artışı, hızlı ve plansız kentleşme, düzensiz sanayileşme, doğal ve yapay çevrenin tahrip edilmesi ve ülke içinde bölgeler arası dengesizliğin artması, özellikle az gelişmiş ülkelerdeki kapitalist sistemin yarattığı kentsel çelişkilerin kaynaklarıdır. Bu süreci izleyen büyük kentlerde yaşam kalitesi her geçen gün daha fazla düşmektedir (Akkoyunlu Ertan, 1999: 115). Kapitalist sistemde yaşanan kentsel alan sömürüsü, kent ve çevre sorunlarının çözümünde yetersizlik, kentlerde yaşayan emekçi kitlelerin yoksullaşması ve kentsel çelişkilerin derinleşmesi, kentsel toplumsal hareketlerin varlık nedenleri olmuşlardır (Mimarlar Odası, 1976: 37). Kentler, kırsal bölgelere nazaran siyasallaşmanın daha yüksek olduğu bölgelerdir. Kentlerde toplu tüketime konu olan ortak ihtiyaçların yeterli düzeyde karşılanamaması sonucu ortaya çıkan örgütlü veya örgütsüz hareketler de kentlilerin zamanla siyasallaşmalarına zemin hazırlamışlardır (Akkoyunlu Ertan, 1999: 116).

“Kentsel hareketin geniş çaplı bir harekete dönüşmesi, sorunu duyan insanların ve toplumsal eylem geleneğinin varlığına bağlıdır. Aynı zamanda, toplumsal hareketin doğuşundaki temel koşul, çözülmesi gereken ortak bir sorunun varlığı, bunun geniş kesimleri ilgilendirmesi olmak yanında, bu konuda bir bilincin var olmasıyla sağlanır” (Günlü, 2001: 466). Ortaya çıktıkları dönemlerde kentsel hareketler, kentli kitlelerin bilinçlenmelerine yardımcı olmuşlar ve doğrudan demokrasi anlayışının gelişmesine katkı sunmuşlardır. Bu dönemlerde yurttaşlar, gündelik hayatlarında karşılaştıkları

sorunları tartışmak ve çözmek için dernekler kurmuşlardır. Kurulan dernekler, sendikalarla iş birliğine giderek konut, ulaşım, ısınma ve aydınlatma gibi kente ilişkin sorunların çözümünde ortak hareket etmişlerdir. Kentlerde bulunan boş konutlara evsiz durumda olan aileleri yerleştirmişlerdir. Elektrik, telefon, gaz ve ulaşım fiyatlarına yapılan zamlara karşı “kendin indirim yap” uygulamasını geliştirmişlerdir. Zaman içinde büyüyen ve gelişen kentsel hareketler, İtalya’nın birçok kentinde yerel yönetimlerin sol partilere geçmesini sağlamışlardır. Bologna, Brüksel ve Amsterdam gibi büyük kentlerde kurulan mahalle komiteleri, zamanla yerel yönetimlerin kentsel politika oluşturlarken iş birliği yaptıkları oluşumlar hâline gelmişlerdir (Bumin, 1990: 151).

Türkiye’de kentsel toplumsal hareketlerin gelişmesinde iki temel faktör söz konusudur: Bunlardan ilki, 1950’li yıllardan itibaren artan kentleşme hızı ve gecekondulaşma sorunudur. Gecekondu sorununun çözülememesi, 1960’lı yıllara gelindiğinde, kentlerde huzursuz bir kitlenin oluşmasına neden olmuştur. İkincisi, Türkiye’de 1961 Anayasası’nın getirdiği görece özgürlük ortamında solun güç kazanmasıdır. Sayılan iki faktör, Türkiye’de kentsel toplumsal hareketler için uygun şartların oluşmasını sağlamıştır. 1950’lerden itibaren ülkeyi yöneten iktidar partilerinin gecekondu sorununa kayıtsız kalışları ve 1968 öğrenci hareketleriyle birlikte solun popülerliğinin artması, 1973 yerel seçimlerinde özellikle büyük kentlerin gecekondu bölgelerinde oyların sola kaymasıyla sonuçlanmıştır. Bu gelişmeler, aynı zamanda Türkiye’de toplumcu belediyeçilik anlayışının ortaya çıkış koşullarını oluşturmuştur (Güler, 2004: 63-65).

3. Türkiye’de Toplumcu Belediyeçiliğin Tarihsel Arka Planı

Türkiye’de 1960 Askeri Darbesi yaşandıktan sonra, ülke içinde toplumsal, iktisadi ve siyasal değişimler yaşanmıştır. Aynı zamanda 1960-1970 yılları, dünya genelinde kent, çevre ve barış hakkı taleplerinin büyük kitlelerce ve yüksek sesle dile getirildiği bir dönemdir. Bu dönemde kentlerde var olan kentsel hizmet talepleri, işçi sınıfının da desteğiyle birlikte Türkiye’de toplumcu belediyeçilik anlayışının ortaya çıkışına ortam hazırlamışlardır. 1970’lerin başından itibaren yoksulluk ve gelir

eşitsizliği gibi ağırlaşan ekonomik etkenlerin karşısında halk, çözümü yerel yönetimlerde aramıştır. 1973 yerel seçimleri ile yerelde iktidar sosyal demokratların eline geçmiştir. Sosyal demokrat belediye başkanları, o güne kadar uygulanan geleneksel belediyecilik anlayışından farklı olarak kentsel talepleri dinleyen ve onlara yanıt vermeye çalışan bir anlayışla işbaşına gelmişlerdir (Güler, 2013: 125-126; Sezgin, 2017: 53).

Askeri darbe sonrası kentlerde yaşanan sanayileşme hamlesi, kırdan kente göçü tetiklemiştir. Sanayi kentlerinin nüfusunda kısa sürede hızlı bir artış yaşanmıştır. Kente uyum sürecinde kırsal nüfus, başta barınma ihtiyacının sağlıklı bir şekilde karşılanması olmak üzere diğer birçok kentsel hizmetten mahrum kalmıştır. Toplumcu belediyecilik anlayışının doğduğu yıllara gelinirken, kentlerde artan nüfus, altyapı yetersizliği, gecekondulaşma ve asayiş problemleri çözüm bekleyen sorunlardan bazılarıdır. Sorunlara ek olarak, yaşanan ekonomik krizler sebebiyle kentleşmenin toplumsal maliyetini üstlenmek istemeyen merkezi yönetimlerin kentlerde yaşanan sorunlara kayıtsız kalmaları, sosyal demokrat anlayışın başta büyük kentler olmak üzere yerelde karşılık bulmasıyla sonuçlanmıştır (Sezgin, 2017: 53-58).

Türkiye’de ekonomik ve siyasal krizlerin ciddi boyuta ulaştığı 1970’lerin ortalarında, özellikle sanayileşmiş Marmara Bölgesi kentlerinde yerel seçimle işbaşına gelen sosyal demokrat belediye başkanları, parti liderlerinin kontrol ettiği belediyecilik anlayışına karşı çıkmışlardır (Köker, 1995: 59). Belediye başkanları, kentsel politika oluşturma aşamalarında daha çok halkla birlikte hareket etmek istemişlerdir. Her kentin kendine özgü fiziki, sosyal ve kültürel yapısı bulunmaktadır. Dolayısıyla, her kentin özgün kentsel politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Bu fikir ışığında seçilen tüm toplumcu belediye başkanları özgün kentsel politikalar oluşturmak için çalışmışlardır (Sezgin, 2017: 53).

Toplumcu belediyecilik anlayışı, merkezi yönetimde ve yerel yönetimlerde iktidarı ellerinde bulunduranların farklı ideolojilere sahip olmaları nedeniyle ortaya çıkan çekişmeler sonucunda şekillendirilmiştir. Türkiye siyasal hayatında 1970’lerin ortalarına kadar genel ve yerel seçim sonuçları paralellik göstermiş, merkezi yöneten iktidar partisinin belediyeleri de yönettiği bir politik ortam süreklilik kazanmıştır. 31 Mart 1975 tarihinde ilk Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin kurulmasıyla birlikte CHP’li

belediyeler, hükümetin finansal kaynakları politik sebeplerle kesişine şahit olmuşlardır. Bu dönemde, ekonomik anlamda güçlü olmayan yerel yönetimler, merkezi otoritenin finansal denetimi altındadır. Yerel yönetimlerin gerekli kentsel politikaları hayata geçirmelerine engel teşkil edecek şekilde mali kaynakların merkezi yönetimce kesilmesi veya üretilmesi planlanan hizmetlere ilgili bakanlıkların izin vermemeleri şeklinde görülen merkezin yerel yönetimler üzerindeki mali ve idari baskıları, toplumcu belediyeçilik anlayışının kendini geliştirmesini sağlamıştır. Halk için ve halkla beraber kentsel sorunları çözme hedefinde mali kaynaklardan mahrum bırakılmış olan toplumcu belediyeler, gereken mali kaynağı sağlayabilmek için üretici olma yolunda önemli çabalar göstermişlerdir. Bu sürecin diğer bir sonucu da belediyelerin yerine getiremedikleri kentsel hizmetlerin siyasal bir niteliğe bürünmesi olmuştur. Su, elektrik, toplu taşıma, çöp toplama gibi hizmetler, kentli kitleler tarafından siyasal mücadele konusu hâline dönüştürülmüştür. Merkezi hükümete karşı kentli kitlelerin doğrudan temsilcisi konumuna yükselen CHP’li başkanların toplumcu fikirleri ve merkezi yönetimin politikalarına karşı yürüttükleri kampanya ve protestolar, yönettikleri kentlerdeki halkta da karşılık bulmuştur (Güler, 2013: 154; Sezgin, 2017: 54; Batuman, 2010: 229-230).

Kente göç olgusuyla birlikte değerlendirilmesi gereken ve toplumcu belediyeçiliğin fikrîsel olarak kendini gösterdiği ilk konu gecekondulaşmadır. Gecekondulaşma sorunu ve CHP’li belediye başkanlarının bu soruna getirmeye çalıştıkları çözümler, toplumcu belediyeçiliğin ilkelerinin ortaya çıkışında önemli bir yer tutmuştur. İnsan onuruna yaraşır bir yaşam isteği ile sanayileşmiş büyük kentlere göç eden insanlara merkezi yönetimler tarafından gereken ilgi gösterilmemiş ve gecekondulaşma görmezden gelinmiştir. Gecekondulaşma bir kent için yalnızca fiziksel veya toplumsal yapının değişimine işaret etmemektedir. Gecekondularda yaşayan insanların yaşadıkları yerler ile ilgili karşılık bulmayan talepleri, kentlerde siyasal yapının da değişmesine neden olmuştur. 1960’lı yıllar boyunca tüm AP hükümetleri, gecekonduların taleplerine fırsatçı bir bakış açısıyla yaklaşmış ve seçim yatırımı olarak tapu vaatleri ve gecekondu aflatlarını başarılı bir şekilde kullanmışlardır. Amaçları, gecekondu bölgelerindeki günlük yaşantıyı yeniden üretmek ve bu bölgelerden gelen oyları sürekli hâle getirmektir. Ancak, 12 Mart 1971 Askeri

Müdahalesi sonrası askeri rejimin gecekonduları yıkımı şeklinde ortaya çıkan şiddet, AP döneminde gecekonduyla var olan patronaj ilişkilerini kesintiye uğratmıştır. Ayrıca, kent yoksullarının askeri rejime karşı demokratik talepleri ile 14 Mayıs 1972’de CHP’nin başına geçen Bülent Ecevit’in halkçı üslubu ve kentin alt ve orta sınıflarına yönelik söylemleri arasında bir bağ kurulmuştur. CHP’nin büyük kentlerde yaşanan gecekondu sorunlarına “sosyal adalet” penceresinden bakması ve kentlilerin kentsel politika üretim süreçlerine dahil olma isteklerine karşılık vermesi, büyük kentlerde yerel seçimleri kazanmasına neden olmuştur. Gecekondu bölgelerinde yaşayan göçmen nüfus, CHP’nin belediye başkan adaylarının kentsel hizmette eşitlik ve sosyal adalet vaatleriyle fikirsel bütünlük sağlayabilmiştir (Güler, 2013: 153-154; Şengül, 2009: 133; Batuman, 2010: 228; Sezgin, 2017: 53).

Sanayileşmenin etkisiyle yaşanan kırdan kente göç, nitelikli kentsel politikalar üretilmemesi nedeniyle gecekondulaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu durum, kentin yalnızca fiziki yapısını değil, aynı zamanda ekonomik yapısını da değiştirmiştir. Gecekonduya yaşayan insanlara mal ve hizmet arzı sağlamak adına oluşturulan dolmuşçuluk ya da işportacılık gibi enformel sektörler, kentsel ekonomiye yeni bir piyasa alanı olarak eklenmiştir. Daha sonra bu uygulamalar, merkezi yönetim tarafından hukuki düzenlemelerle formel bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu gelişmelerle birlikte, kentsel hizmetler sunan kentli küçük burjuvazi, sağladıkları maddi güç ve siyasal partilerle kurulan patronaj ilişkileri sayesinde belediye meclislerinde çoğunluğu sağlayarak yerel siyasette aktif bir rol oynamıştır (Batuman, 2010: 226).

Türkiye’deki yerel yönetim yapısına baktığımızda, belediye meclislerinin kent kaynaklarının dağıtımını noktasında belirleyici organ olduğunu söyleyebiliriz. Sanayileşme süreciyle birlikte gelişen kentlerde, kentsel talepleri karşılayarak maddi olarak güçlenen kentli küçük burjuva sınıfı, bir çıkar grubu olarak belediye meclislerinde yer almıştır. Kentlerde ticaret yapan insanların belediye meclislerinde yer alarak kaynakların dağıtımında söz sahibi olmaları, kent yönetimlerinin tam anlamıyla demokratik bir yapı oluşturmalarının önünde engel teşkil etmiştir (Güler, 2004: 88). “Merkezi iktidarı kontrol eden yerli sermaye sahipleri, kent yönetiminin karar organlarında, karşılarında işçi, emekçi gibi dar gelirliyi görmektense, küçük burjuva sınıfını temsil eden esnaf örgütleri gibi kesimleri tercih etmiştir” (Güler, 2013:

135). Belediye meclislerindeki bu yapı nedeniyle, kentteki tüketicilerin aleyhine kararlar alınabilmiştir. Ek olarak, belediye başkanları ve belediye meclisleri arasında da uyuşmazlıklar oluşturmuştur. 1960’larda belediye başkanlarının doğrudan seçilmeye başlanması ile yerel esnafın ve küçük üreticilerin kentsel siyasetteki gücünün dizginlenmesi hedeflenmiştir. Yani, kentleşmenin toplumsal maliyetinin yerel gruplarca karşılanması planlanırken, yerelde kazandıkları gücün merkezi otorite tarafından sınırlandırılması amaçlanmıştır. Ancak, 1973 yerel seçimlerinde büyük kentleri kazanacak olan toplumcu belediye başkanları, merkezi yönetimin hedeflerinden farklı olarak, kentsel hizmetlerin kamu tarafından karşılanması fikrini savunacaklardır (Batuman, 2010: 226).

Sonuç olarak Türkiye’de toplumcu belediyeçilik anlayışının oluşmasında tüm dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte ülkenin kendine özgü iç siyasal dinamikleri de etkili olmuştur. Toplumcu belediyeçilik düşüncesi, sosyal demokrat kent yönetimi anlayışına sahip belediye başkanları ve onlara bu yolda yardımcı olan “Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları” gibi kentleşme uzmanları ile belirli bir programa kavuşmuştur. Toplumcu belediyeçilik anlayışı, kentsel emekçi sınıfları toplumsal bir özne olarak kabul etmiş ve onların kentsel taleplerine bir karşılık olarak ortaya çıkmıştır. Toplumcu belediyeçilik anlayışını savunanlar, Türkiye’de ilk kez yerel yönetimlerin özerk olmaları gerektiği inancını yüksek sesle dile getirmişlerdir. Tüm bunlar gösteriyor ki toplumcu belediyeçilik anlayışı, teorisi yazılmış bir kuram değil, dönemin şartlarına uygun olarak gösterilen reaksiyonların toplamıdır (Güler, 2013: 136; Batuman, 2010: 223, 237).

3.1. Sosyal Demokrasi ve Cumhuriyet Halk Partisi

Bu bölümde, sosyal demokrasinin tanımı, sahip olduğu ilkeleri ve Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) özelinde 1970’lere kadar olan dönüşümü anlatılacaktır. Daha sonra, CHP’nin sosyal demokratlaşma süreci, DP’ye karşı üçüncü kez genel seçimlerin kaybedildiği 1957 yılından Bülent Ecevit’in genel başkan seçildiği 1972 yılına kadar olan dönem bağlamında incelenecektir.

3.1.1. 1970'lere Kadar Batı Avrupa Sosyal Demokrasisi

Sosyal demokrasi, sosyalizmin ve liberalizmin öğretilerini içinde barındıran melez bir ideolojidir. Sosyalist ideallerden ilham alsa da içinde bulunduğu politik ortam tarafından belirlenmekte ve liberal değerleri içermektedir. Sosyal demokratlar, sosyalist hedeflerini liberal kapitalist toplumlara ait kurumlar içinde gerçekleştirmeye çalışanlar olarak, benzer hedefleri devrimci güç yoluyla gerçekleştirmek isteyen komünistlerden ayrılmaktadırlar. Bu ayrılık, özellikle sosyal demokratların seçim süreçlerine ve parlamenter demokrasiye yaklaşımlarında kendini göstermektedir. Kısaca sosyal demokrasi, sosyalist hedefleri kapitalist toplumlar ve liberal politikalarla uzlaştırma çabası olarak gösterilebilir (Padgett & Paterson, 1991: 1). Sosyal demokrat partiler ise işçi sınıfının kendi siyasi örgütü olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında doğmuş yeni bir örgüt tipidir (Emre, 2015: 16).

Savran'a göre, sosyal demokrasinin tarihsel gelişimini üç evreye ayırarak açıklamak mümkündür. İlk evre, sosyal demokrasinin "Marksist" evresidir. Bu şekilde adlandırılmasının sebebi, sosyal demokrasinin erken dönemlerinde tamamen Marksist bir nitelik taşıması değil, kendisine farklı bir yol çizirken yapılan tartışmalarda belirlenen referans noktasının Marksist teori olmasından kaynaklanmıştır. Sosyal demokrasinin ilk evresi, 1870'li yıllarda kurulan sosyal demokrat partilerle başlamış, bu partilerin 1889'da İkinci Enternasyonal çatısı altında toplanmalarıyla uluslararası bir nitelik kazanmış ve sosyal demokrat partilerin 1914 yılında savaşı destekleyen tarafta yer almalarıyla son bulmuştur. İkinci evre, iki savaş arası döneme denk gelen "klasik işçi reformizmi" evresidir. Bu evrede sosyal demokrat partiler, reformist yaklaşımları tümüyle benimsemişlerdir. Ayrıca bu evre, sosyal demokrat partilerin içinde sınıf mücadelesi veya kapitalizmi aşarak sosyalizme geçiş gibi "daha sol" sayılabilecek fikirlerin, söylem düzeyinde de olsa, varlıklarını sürdürdükleri bir dönem olmuştur. Sosyal demokrasinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemini kapsayan son evresi, "burjuva devlet organlarıyla giderek kaynaşan bir işçi reformizmi" evresidir. Bu evrede sosyal demokrat partiler, sosyalizme geçiş hedefinde devrimci yaklaşımı terk ederek reformcu bir mücadeleye yönelmişlerdir. Bu mücadele doğrultusunda sosyal demokrat partiler, seçimler yoluyla iktidara gelmeyi ve

kapitalizmi işçilerin ve emekçilerin lehine yapacakları reformlarla yönetmeyi hedeflemişlerdir (1986: 83-84).

Sosyal demokrasinin klasik Marksizm'den ayrılarak bildiğimiz anlamıyla “sosyal demokrat” formunu kazanmasında Eduard Bernstein'in Marksizm'e yönelttiği eleştirilerin payı büyüktür. Marksist öğretinin içinden gelen biri olarak 20. yüzyılın başlarında ortaya koyduğu özeleştirici, sosyal demokrat ideolojinin oluşumunda önemli kaynaklardan biri olmuştur (Cem, 1989: 69). Bernstein, Marksizm'in iki temel öngörüsünün yanlış çıkması üzerinden sosyalist düşüncenin revizyon ihtiyacına vurgu yapmıştır. İlk olarak Bernstein, modern toplumlarda giderek güçlü bir politik özne hâline gelen işçi sınıfının Marksist ideolojinin devrim hedefine uygun olacak şekilde radikalleşmediğini savunmuştur. İkinci olarak, Marksizm'in periyodik krizlerin artışıyla ilgili olarak kapitalizmin yıkılacağı ve sosyalizme geçişin kaçınılmaz olacağına ilişkin tezine karşılık, kapitalizmin çeşitli araçlarıyla ekonomik durumu dengeleme yeteneğindeki artışa vurgu yapmıştır (Uçan Çubukçu, 2013: 267-268). Bernstein, “Evrimsel Sosyalizm” kitabının önsözünde yukarıda bahsedilen ayrımı şu şekilde detaylandırmıştır: (1991: 23-24)

“Bütün gelişmiş ülkelerde kapitalist burjuvazinin demokratik örgütler karşısında önceliklerinden birer birer vazgeçmek zorunda kaldığını görüyoruz. Bu olgunun etkisiyle ve çalışan sınıfların günden güne güçlenen hareketinin yönlendirmesiyle, sermayenin sömürgeci eğilimlerine karşı toplumsal bir tepki başlamıştır. Bu tepki, her ne kadar şu anda zayıf ve ürkekçe ilerliyor olsa da, mevcuttur ve ekonomik yaşamın giderek daha fazla dalını etkisi altına almaktadır. Fabrika yasaları, yerel yönetimlerin demokratikleşmesi ve çalışma alanlarının genişlemesi, sendikaların ve karşılıklı ticaret sistemlerinin yasal kısıtlamalardan kurtulması, kamu yetkileri tarafından çalışmanın standart koşullarının ele alınması, bütün bunlar, evrimin bu aşamasının özellikleridir.

...1895 yılında Sınıflar Savaşı'nın önsözünde Friedrich Engels, artık siyasi sürprizlerin, “bilinçsiz kitlelerin başındaki küçük bilinçli azınlıkların gerçekleştirdikleri devrimlerin” zamanının geçtiğini ayrıntılı olarak anlatıyordu ve ordu ile büyük çapta bir çatışmaya girmenin sosyal demokrasinin sürekli gelişimini sekteye uğratacağı hatta belli bir süre için gerileteceğini belirtiyordu. Yani kısaca, sosyal demokrasinin gelişmesi için yasal araçların, yasa dışı araçlara ve şiddete dayanan devrime göre çok daha uygun olduğunu söylüyordu. Engels'in bu görüşüne uygun olarak belirttiği bir başka nokta da, partinin bundan sonraki görevinin “oylarının kesintisiz bir şekilde artması için çalışmak” olduğu ya da

başka bir deyişle, yavaş bir şekilde parlamenter etkinlik kapsamında propaganda yapması gerektiği idi.

... Engels'in vardığı sonuçları kabul edersek, sosyal demokrasinin daha uzun bir zaman boyunca görevinin, büyük bir ekonomik çöküşe dayalı spekülasyonlarla uğraşmak yerine, “çalışan sınıfları siyasi olarak örgütlemek ve onları bir demokrasi olarak geliştirmek, çalışan sınıfları yükseltmek ve devleti demokrasi yönünde dönüştürmek amacı taşıyan bütün devlet reformları için mücadele etmek” olmalıdır denirse, mantıksal olarak hiç kimsenin karşı çıkması gerekir.”

Sosyal demokrasi için Marksizm'den kopuş, Bernstein'in revizyonist tezleri ile başlamıştır. Rus Devrimi ve komünist partilerin kurulmasıyla birlikte bu kopuş uluslararası ölçekte de netlik kazanmıştır. Sosyal demokrasinin bir ideoloji olarak neleri hedeflediği ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha belirgin hâle gelmiştir. Bu bağlamda, 1951 Frankfurt Kongresi'nde toplanan sosyal demokratların kurdukları Sosyalist Enternasyonal, sosyal demokrasinin reel sosyalizm ya da liberal-muhafazakâr kapitalizmin öngördüğünden farklı bir toplum oluşturma hedefinin çatı kuruluşu olmuştur. Savaş sonrası dönemde sosyal demokrasinin temel sorunu, sosyalizm hedefine hangi yolla ulaşılacağı ikilemi olmaktan çıkmıştır. Artık sosyal demokrasi için yeni sorun, sanayileşmiş Batı toplumlarının çoğulcu politik sistemi içinde kapitalist ekonomiyi ve sanayi toplumunu yönetmek için önemli bir aday hâline gelebilmek olmuştur (Uçan Çubukçu, 2013: 278-279). Sarica, Frankfurt Kongresi'nde yayımlanan bildiri ışığında sosyal demokrasinin ana çizgilerini şu şekilde özetlemiştir: (1983: 210-211)

- İşçi eyleminin güçlenmesini ve insanların bir avuç kapitalistin egemenliğinden kurtarılmasını amaçlar.
- Sınıf mücadelesini kabul eder ancak devrimci değildir. Demokratik bir anayasal rejimde köklü sosyal ve ekonomik reformların yapılmasından yanadır.
- Her çeşit totaliterliği ve dikta rejimlerini reddeder.

- Sosyalizmi, komünizme giden yolda bir araç olarak değil, kendi başına bir amaç olarak görür.
- Sosyal demokrasiyi evrensel ve uluslararası bir akım olarak kabul ederek, tek bir devletin ya da tek bir resmî ideolojinin sınırları içine mahkûm edilemeyeceğini savunur ve Marksizm'in sosyalizm üzerindeki tekelciliğini reddeder.

Sosyal demokrat ideolojinin Batı Avrupa'daki en önemli örgütlü gücü olarak gösterilebilecek SPD'nin 1959 Bad Godesberg Kongresi'nde kabul ettiği yeni programı, partinin Marksist mirasından uzaklaşmasını temsil etmiştir. Programda, demokratik sosyalizmin kaynaklarının Hristiyan etiği, klasik felsefe ve hümanist gelenek olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca programda, Batı Almanya'nın ve piyasa ekonomisinin liberal çoğulculuğunu kabul ederek, demokratik ilkelerin sosyal ve ekonomik alanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi çağrısı yapılmıştır. Bad Godesberg Programı ile SPD, savaş sonrası düzenin kabulünü, 1960'lar ve 1970'lerin ilk yıllarında Avrupa sosyal demokrasisini simgeleyen reform çağrılılarıyla birleştirmiştir (Padgett & Paterson, 1991: 29)

Berman'a göre, SPD'nin Alman siyasetindeki rotasını yeniden gözden geçirmesini simgeleyen Bad Godesberg Programı ile parti, modern bir sosyal demokrat programın taşıması gereken iki temel hedefi taahhüt etmiştir: Halk partisi olma stratejisi ve kapitalizme reformcu bir yaklaşım. Ayrıca bu programla birlikte SPD, devletleştirmeyi sosyalist bir ekonominin ana ilkesi olarak değil, ekonomik yoğunlaşmayı ve gücü kontrol etmek üzere kullanılabilecek araçlardan yalnızca biri olarak gördüğünü ilan etmiştir. Ek olarak, programda partinin kiliselerle daha iyi ilişkiler kurma isteğine, ülkesini savunma ve ordusunu destekleme taahhüdüne de yer verilmiştir (2006: 190). 1950'lerden itibaren Almanya'da SPD'nin geçirdiği değişim süreci, Avrupa'daki diğer sosyal demokrat partiler için de geçerli olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme uyum sağlamaya çalışan sosyal demokrat partilerde Marksist mirastan uzaklaşma, örgütlü din ve ulus devletle barışma ve Keynesyen refah devleti kapitalizmini kabul etme şeklinde görülen değişimlerin ortak amacı, işçi sınıfına dahil olmayan seçmen katmanları arasında oy kazanma arzusudur (Berger,

2013: 189). Öncülüğünü SPD'nin yaptığı ve daha sonra diğer tüm Batı Avrupa sosyal demokrat partilerinin dahil olduğu, “olabildiğine piyasa ekonomisi, gerektiğinde planlama” sloganıyla özetlenebilecek bu yeni yaklaşımla birlikte, sosyal demokrat ideolojide özel mülkiyetin ve rekabetçi piyasa ekonomisinin kabul edildiği ve sosyal demokrat partilerin kendilerini kapitalist sistemi yetkinleştirmekle görevlendirdiği bir değişim söz konusu olmuştur (Emrealp, 1991: 105).

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda CHP'nin sosyal demokrat ideoloji ile ilişkisini incelemekten önce, sosyal demokrat ideolojinin ve sosyal demokrat partilerin taşıdıkları özelliklerin belirlenmesi faydalı olacaktır. Emre'nin tanımlaması, sosyal demokrasinin evrensel ve sonlanmış bir proje olarak görülmemesi ve her ülkenin toplumsal ve siyasal gerçekliği içinde yeniden kurulduğu düşüncesine dayanmaktadır. Sosyal demokrat ideoloji için ulusal ve bölgesel özgüllükler kabul edilmekle birlikte, evrensel sayılabilecek bazı özellikler de mevcuttur. Bunlar, işçi sınıfının örgütü olmak, parlamenter demokrasi ve toplumun barışçıl yollarla dönüştürülmesi ilkesine bağlılık ve demokratik seçimlerde çoğunluğu sağlayabilmek için sınıf ötesi ittifaklar kurmaktır (2015: 245). Cem'e göre ise siyasal partilerin “sosyal demokrat” bir niteliğe sahip olabilmeleri için taşımaları gereken özellikler şu şekilde sıralanmıştır: (1989: 40)

- “İşçi hareketinden kaynaklanmış, bu sınıfsal niteliğini korumuş, öncelikle ücretlileri ve maaşlıları temsil eden, işçi sendikalarıyla yakın bağları bulunan;
- Bu toplum kesitlerinin sosyal, siyasal ve ekonomik dengelerdeki ağırlığının artmasını ve iktidar olmasını amaçlayan;
- Genellikle, günümüzdeki Sosyalist Enternasyonal'e üye olan ya da onun temel yaklaşımını paylaştan;
- ‘Klasik’ ya da başka bir tanımla ‘burjuva’ demokrasisini, çoğulcu toplum ve siyaset anlayışını, temsili ve parlamenter sistemi benimseyen;
- Sosyal demokrat partinin parlamentodaki varlığı nedeniyle klasik demokrasinin yeni bir anlam, işlev ve meşruiyet kazandığına inanan;
- Amaçladığı eşitlikli, sosyal adaletli, güvenli sosyoekonomik modelin gerçekleşmesinde, vergi, denetim, sosyal güvenlik, katılım ve kültür araçlarını öncelikle kullanan; ayrıca, bir zorunlu ve genel kurala dönüştürmeksizin millileştirmelere başvuran; bu ekonomik yaklaşım çerçevesinde, piyasa mekanizmalarını ve serbest ekonomiyi reddetmeyen partilerdir, sosyal demokrat partiler.”

CHP'nin, başlangıcı itibarıyla, yukarıda sayılan özelliklere sahip olmadığı söylenebilir. Bir sonraki bölümde detaylandırılacak CHP'nin sosyal demokratlaşma süreci, Batı Avrupalı sosyal demokrat partilerden farklı olmuştur. CHP için süreç, “düzen kurucu” bir parti olarak başlamış ve daha sonra sosyal demokratlaşmaya evrilmiştir.

3.1.2. CHP'nin Sosyal Demokratlaşma Süreci (1957-1972)

Bugünden bakıldığında, sosyal demokrat hareketin Türkiye'deki en büyük örgütlü gücü olan CHP, bir işçi sınıfı hareketinden doğmamıştır. CHP, bağımsızlık savaşının ardından ve yıkılan imparatorluğun yerine Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadroların oluşturduğu düzen kurucu bir partidir. Bu anlamda CHP, sosyal demokrat partilerin yukarıda sayılan özellikleri düşünüldüğünde, bu özelliklere tam olarak uyum göstermemektedir. CHP'nin devlet partisi olmaktan uzaklaşıp sosyal demokrat bir partiye dönüşme süreci, 1960'ların ortalarından itibaren başlamıştır (Cıngı, 2013: 125). 1950'li yılların sonlarına doğru CHP, hem İkinci Dünya Savaşı sonrası prestij kazanan Avrupa merkezli refah devleti uygulamalarının hem de Demokrat Parti yönetimine karşı kentlerden yükselen muhalefetin temsilcisi konumuna gelmiştir. Bu durum, CHP içinde bir değişim gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Ancak, parti içinde değişim taraftarları olduğu kadar, tarihsel mirasın korunması gerektiğine inananlar da vardır. Bu doğrultuda 1960'lı yıllar, CHP içindeki reformist ve muhafazakâr kanadın yön belirleme mücadelelerine sahne olmuştur. 1970'li yıllarda zaferini ilan edecek olan CHP'nin reformist kanadının bu dönemlerde beslendiği en önemli güç kaynağı, 1961 Anayasası'yla birlikte ortaya çıkan toplumsal ve siyasal ortam olmuştur (Emre, 2015: 57).

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortama değinmeden önce, hem CHP'nin sosyal demokratlaşma sürecine hem de 1961 Anayasası'nın ilkelerini etkileyecek olan “İlk Hedefler Beyannamesi”ne yaptıkları katkılar nedeniyle Hürriyet Partisi'nden (HP) bahsetmek gerekmektedir. CHP'nin 1950-1957 arasında yapılan üç seçimi de kaybetmesi, parti içinde toplumu daha iyi anlayabilmek ve toplumun ekonomik ve demokratik taleplerine daha duyarlı politikalar üretebilmek adına

yenileşme tartışmalarını beraberinde getirmiştir. CHP’de yenileşmenin yönünün sosyal demokrasi olmasında, 1958’de CHP ile birleşme kararı alan HP’li aydın kadroların payı büyüktür. Özellikle Turan Güneş, 1960’ların ikinci yarısından itibaren Bülent Ecevit’le birlikte parti içindeki “ortanın solu” hareketinin fikir önderlerinden biri olacaktır. Sonuç olarak CHP’ye katılan HP’li grup, parti politikalarının toplumsal adalet ve demokratik güvenceler bağlamında yeniden düzenlenmesine yardımcı olmuştur (Emre, 2014: 113; Zürcher, 2015: 338; Taşkın, 2009: 453). Keyder, HP’nin taşıdığı özellikleri ve CHP’ye olan katkısını şu şekilde özetlemiştir: (2014: 176)

“Liberal aydınlar ve ilerici burjuvazi tarafından desteklenen bu yeni partinin temsil ettiği kentsel ittifakın platformu, partinin kısa ömrüyle karşılaştırılamayacak ölçüde etkili oldu. Mecliste DP’den kopup Hürriyet Partisi’ni oluşturan grup kısa bir süre sonra CHP’ye katıldı. Bu katılım, CHP’nin yorgun saflarına taze kuvvet aşıladı. Partiye katılan genç, teknokrat zihniyetli ve iyi eğitilmiş kesim, muhalefet platformunun niteliğini değiştirdi.”

HP’li kadroların CHP’ye katılmalarının ardından 1959 yılında yapılan 14. Kurultay’da kabul edilen İlk Hedefler Beyannamesi’nin savunduğu ilke ve öneriler, daha sonra 1961 Anayasası’nda yer almıştır. Kabul edilen beyannamede, HP’li kadroların kuruluşlarından itibaren savundukları temel hak ve özgürlükler, yargı bağımsızlığı ve ikinci meclis gibi kavramlara yer verilmiştir (Günay, 2005: 526). HP’nin CHP’ye katılması, partinin yeniden yapılanma sürecine olumlu katkı sunmuş ve partinin ideolojik konumunun netleşmesini sağlamıştır. HP’nin fikirleri, her ne kadar ihtiyaç duyduğu seçmen desteğini sağlayamamış olsa da CHP’ye katıldıktan sonra partinin yeniden yapılanma sürecini ve 1961 Anayasası’nın içeriğini önemli ölçüde etkilemiştir (Özçetin & Demirci, 2005: 546).

Yukarıda da değinildiği üzere, CHP’nin sosyal demokrat bir parti olma yolunda yaşadığı pozisyon değişikliğinin önemli sebeplerinden biri, 1961 Anayasası’nın Türkiye siyasetini değiştirmesi ve buna bağlı olarak ülkedeki örgütlü sol ve işçi hareketlerinin güç kazanmalarıdır. Yeni anayasanın getirdiği en önemli değişiklikler,

temel hak ve özgürlüklerin ve demokratik siyasal yaşamın güçlendirilmesi üzerine olmuştur. Bu bağlamda, 1960'tan sonra Türkiye'deki örgütlü işçi sınıfı ve sol siyaset de yasal zeminde kendine yer bulabilmiştir (Emre, 2015: 47-49). Ek olarak, 1961-1965 yılları arasında ülkeyi koalisyonlarla yöneten CHP'nin çıkardığı yasalarla birlikte işçi sınıfının örgütlenme özgürlüğünün genişletilmesi, sendikalar üzerindeki siyaset yasağının kaldırılması ve grev hakkının yasal hâle getirilmesi, 1960'lardan itibaren Türkiye'de sosyal demokrat hareketin gelişmesini ve CHP'nin işçi sınıfı hareketiyle yakınlaşmasını sağlamıştır. Ayrıca, koalisyon hükümetleri döneminde ülkedeki örgütlü emeğe tanınan hak ve özgürlüklerle ilgili olarak belirtilmesi gereken bir başka ayrıntı da dönemin Çalışma Bakanı'nın Bülent Ecevit olmasıdır (Emrealp, 1991: 178).

CHP, tek parti döneminde kurulmuş ve bu dönem için şekillendirilmiştir. Doğuşu itibarıyla partinin programı, ideolojisi ve örgüt yapısı, çoğulcu siyasal koşullara uyumlu değildir (Emre, 2015: 78). CHP'de partinin temel ilkeleri ile stratejileri arasındaki kopukluğu gidermek ve partinin ulaşmayı hedeflediği seçmen kitlesini yeniden tanımlamak ihtiyacının arkasındaki dinamik, 1960'lardan itibaren siyasal alanda yükselmeye başlayan sol akımların varlığı olmuştur. Türkiye'de bu akımların en önemli temsilcileri 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Yön hareketidir (Emrealp, 1991: 177). Bora'ya göre, TİP'in ülkedeki aydınlar ve şehirli orta sınıflar arasında yükselen popülerliği ve emekçi kesimlerin politik seferberliklerine ivme kazandırması, CHP'yi de etkilemiştir. Bu etkileme durumu, partinin muhafazakâr kanadı için korku, ortanın solu olarak bilinen reformist kanat için rekabet tedirginliği ve gençlik kolları kadrolarının bir bölümü için de özenme şeklinde ortaya çıkmıştır (2017: 579). Emrealp, yukarıda bahsedilen gelişmeler ışığında CHP'nin sosyal demokrat bir parti olarak konum alma sürecini şu şekilde analiz etmiştir: (1991: 180-181)

“TİP'in siyasal yaşama getirdiği canlılığın yanı sıra, yeni anayasanın araladığı kapılardan geçilerek örgütlü işçi hareketine güç katan birtakım hakların yasalaşmasının sağladığı ivme ile sendikal hareketin koşar adımlarla gelişmesine bağlı olarak sosyal demokrat liderler, geniş bir yelpazeye yayılan toplumsal kesimleri kendileri için hedef almakla birlikte, “emek” olgusuna söylemlerinin

ortak çarpanı niteliğini kazandırmaya başlamışlardır. Bu süreç, Türkiye’de sosyal demokrasinin gelişim özellikleri açısından emek ile sermaye arasındaki temel çelişkinin, örtülü olarak da olsa, kabulü anlamına gelmekteydi. Bu çelişkinin parlamenter demokratik potada eritilmesi gibi Batı Avrupa bağlamında daha net çizgilerle izlenebilen gelişmeler, CHP’nin özgül durumundan ötürü farklı renkler almıştır. On yıllarca iktidarda kalmış “halk” yaftalı bir parti iken “sınıf” söylemini ideolojisi ve örgütlenme biçimi ile bağdaştırmaya çalışan CHP, başlangıçta işçi sınıfı ile sınırlı kalacak bir örgüt yapısıyla ortaya çıktıktan sonra süreç içerisinde “sınıf” çözümlemelerinden ödün vermeksizin kitle partisine dönüşme mücadelesinin sancılarını çekmiş olan Batı Avrupalı sosyal demokrat partilerin evrim sürecini, bir anlamda, tersinden izlemek durumunda kalmıştır.”

CHP’nin içindeki ortanın solu hareketi, 1960’larda partiyi bir “sınıf dostu parti” hâline getirmiş olsa da Batı Avrupalı sosyal demokrat partiler düşünüldüğünde, “sınıf temelli” bir parti olma durumundan uzakta kalmıştır. Sosyal demokrat hareketin yükselişe geçtiği diğer küresel çevre ülkelerine benzer şekilde Türkiye için de ekonomik kalkınma, sınıf siyasetinden daha merkezi bir konumda yer almıştır. Buradan hareketle ortanın solu, CHP için daha hızlı ve daha adil bir kalkınma stratejisini temsil etmiştir (Emre, 2015: 246). CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 1965 yılında partinin konumunu ortanın solu olarak ilan ederken, ortanın solunu, partinin planlı kalkınma hedeflerini öne çıkaracak şekilde “devletçilik” ilkesi üzerinden açıklamıştır (Bora, 2017: 575). İnönü’nün açıklaması şu şekildedir: “CHP bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayışadır. 1923’teki harap memlekette devletçilik nasıl tek ve eşi, yardımcısı olmayan bir kalkınma çaresi idiyse, bugün de ekonomik hayatımızın temel bir unsurudur” (Milliyet, 29.07.1965).

Toparlamak gerekirse, CHP’de ortanın solu, bilinçli bir siyasal tercih olmaktan çok, seçim süreçlerinde gündeme gelmiş bir söylemdir. CHP’yi ortanın solu söylemini oluşturma ihtiyacına sevk eden iki önemli faktör söz konusudur. İlk olarak, Türkiye’de solun TİP ve Yön hareketi başta olmak üzere yükselişidir. CHP, bu yükselişe karşı kendisine oy veren ve daha radikal sayılabilecek seçmenlerini partide tutmaya çalışmıştır. İkinci olarak, başta AP olmak üzere sağ partilerin CHP’yi komünizm ile ilişkilendirmelerinin önünü kesme hedefidir. Bu hedef doğrultusunda CHP, ortanın solu söyleminin parti için yeni bir şey olmadığını, partinin tarihine referansla

açıklamaya çalışmıştır. Sonuç olarak ortanın solu, solun yükselişine karşı bir çözüm ve sağın suçlamalarına karşı bir savunma üretmek üzere kullanılmıştır (Emre, 2015: 88).

1965 yılında yapılan genel seçimlerde AP'nin tek başına iktidara geldiği dönemden itibaren 1973 yılına kadar CHP'nin seçimlerde herhangi bir başarı gösterememesi, parti içinde ortanın soluna karşı muhalefetin yükselişini de beraberinde getirmiştir. Bu durum, 1965-1972 yılları arasında CHP'nin bir dizi kurultay yapmasını zorunlu kılmıştır. Yapılan kurultaylar sürecinde, ortanın soluna karşı muhalefet gösteren parti içindeki muhafazakâr kanat, partiden uzaklaşmış veya uzaklaştırılmıştır (Kabasakal, 2013: 112-113). 12 Mart 1971'de yönetime en koyan ordunun oluşturduğu kabineye CHP'li Nihat Erim'in başbakan ve beş partilinin bakan olarak verilmesi, Bülent Ecevit'in genel sekreterlik görevinden istifa etmesine ve parti içindeki kanatlar arasındaki kopuşun hızlanmasına neden olmuştur. 1972 yılında yapılan kurultayda, partinin ortanın solu kanadını temsil eden Bülent Ecevit'in genel başkan seçilmesi, CHP'nin sola daha yakın bir konum almasını beraberinde getirmiştir. Ancak Bülent Ecevit partinin sol konumunu, "kendini bir sınıfın dar çemberine hapsedmeyen bir halkçılık" olarak belirlemiş ve sosyalist sola karşı mesafe koymuştur. Bununla birlikte, aynı mesafeli tutum, sınıfların ve sınıf çelişkilerinin varlığını reddeden klasik Kemalizm'e karşı da söz konusu olmuştur (Bora, 2017: 580-581). Emre, ortanın solunun Bülent Ecevit için ne anlam ifade ettiğini şu şekilde açıklamıştır: (2015: 100)

"Ecevit'e göre ortanın solunu, aşırı soldan ayıran başlıca unsur, ortanın solunun, Batılı anlamda demokratik oluşudur." Görüldüğü gibi, Ecevit'in demokrasi anlayışı 'mülkiyet, miras hakları, özel teşebbüs hürriyeti' ile 'kamu yararının dengesi' üzerine oturmaktadır, yine Ecevit'e göre bunlardan birine halel gelirse demokrasiden bahsedilemez. Ecevit'in penceresinden; mülkiyet ve miras haklarının, özel teşebbüs özgürlüğünün bulunmadığı; kamu yararı iddiasındaki bir düzen devlet diktası; kamu yararının bulunmadığı ancak mülkiyet-miras hakları ve özel teşebbüs hürriyeti bulunan bir düzen de servet diktasıdır. Ecevit'e göre, ortanın solu bu iki düzene de karşıdır ve hem kamu yararını hem de mülkiyet, miras hakları, özel teşebbüs hürriyeti barındıran Batılı anlamda demokrasiden yanadır."

Bülent Ecevit'in 12 Mart Muhtırası'na ve ordunun solu sindirme hedefine karşı yürüttüğü mücadele, 1970'li yıllarda işçi sınıfı örgütleri ve birçok sol hareketi içeren geniş bir sol ittifakın, Milliyetçi Cephe olarak bilinen sağ partilere karşı CHP'yi desteklemesi sonucunu doğurmuştur (Emre, 2015: 252-253). CHP'nin ortanın solu olarak başlayıp Bülent Ecevit'in genel başkanlığından itibaren “demokratik sol” olarak tanımlanan yeniden yapılanma süreci, sosyalizmden uzak bir sol anlayışı temsil etmiştir. Yeni yapısıyla CHP, özellikle 1970'li yıllarda ülkede var olan toplumsal ve ekonomik sorunlara yönelik farklı çözümler üretebileceği konusunda seçmenleri ikna edebilmiştir. Ek olarak, bu dönemde partinin programlarına ve söylemlerine yansıttığı halkçılığın yeni yorumuyla birlikte CHP, Türkiye’de güçlenen sosyal demokrat hareketin ve çoğulcu demokratik mücadelelerin en önemli temsilcilerinden biri olmuştur (Emrealp, 1991: 187). İktidarı kaybettiği 1950 yılından kapatıldığı 1980 yılına kadar ülkenin kendine özgü yapısı ve parti içi dinamiklerin belirleyiciliğinde bir sosyal demokratlaşma süreci geçiren CHP, solun özellikle kentlerde güçlenmesiyle birlikte 1973-1980 yılları arasında İstanbul, Ankara ve İzmir’de yerel seçimleri kazanmış ve bu kentleri yönetmiştir. “Toplumcu belediyeçilik deneyimi” olarak bilinen bu dönem, Türkiye’de sosyal demokrat hareketin yerelde nasıl bir yönetim anlayışına sahip olması gerektiğine ilişkin ilkelerin netleşmesini sağlamıştır.

3.2. Toplumcu Belediyeçilik Anlayışının İlkeleri

Toplumcu belediyeçilik anlayışının ilkeleri, yerel yönetim çevreleri ile akademisyenler tarafından oluşturulan eylem, çalışma ve kurallar bütünüdür. Aşağıdaki bölümlerde incelenecek ilkeler, toplumcu belediyeçilik hareketinin vazgeçilemez saydığı ilkelerdir (Kazancı, 1983: 41). Kendi içinde tutarlılığı olan bu ilkeler, Türkiye’deki yerel yönetim anlayışını da önemli ölçüde etkilemiştir (Göymen, 1990: 398). Toplumcu belediyeçiliğin beş temel ilkesi şu şekildedir: (Tekeli, 1977: 33)

- Demokratik Belediye
- Üretici Belediye
- Tüketimi Düzenleyici Belediye

- Birlikçi-Bütünlükçü Belediye
- Kaynak Yaratıcı Belediye

1973'te yerel seçimleri kazanan sosyal demokrat belediye başkanlarının başlangıçta bir yerel yönetim programı yoktur. Yerelde işbaşına geldikleri 1973 tarihinden 1977 yerel seçimlerine kadar geçen sürede yaptıkları doğrudan üretim uygulamaları, fabrikalar kurmak, toplu taşımaya öncelik vermek, toplu konut girişimleri ve alınan olumlu sonuçlar, bir sonraki yerel seçimler öncesinde ihtiyaç duyulan yerel yönetim programının oluşmasını sağlamıştır (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 374).

Toplumcu belediye başkanlarının, yerel halkın talep ettiği kentsel hizmetlerin karşılanmasında sadece kaynak yetersizlikleriyle değil, aynı zamanda merkezi yönetimin demokratik olmayan baskılarıyla da mücadele etmeleri gerekmiştir. Toplumcu belediyeçilik anlayışının ilkeleri, yasal olmayan herhangi bir eylem ya da uygulamayı içermemiştir. Ancak, merkezi yönetimin ekonomik ve idari baskılarına karşı beklentileri karşılayabilmek için mevcut yasaların sınırları zorlanmıştır (Güler, 2004: 95-96).

Bu dönemde üniversitelerinden uzaklaştırılan akademisyenler, toplumcu belediye başkanlarının yönetiminde olan Ankara, İstanbul ve İzmit belediyelerinde danışmanlar grubu olarak hizmet vermişlerdir. Özellikle Ankara Belediyesi bünyesinde “başkanlık uzmanları” adıyla oluşturulan birim, Ankara Belediyesi'nin o döneme kadar olan uygulamalarını “Toplumcu Belediye” isimli çalışmalarıyla bir araya toplamıştır. Sonrasında, diğer toplumcu belediyelerin deneyimlerinin de katkısıyla sosyal demokrat bir yerel yönetim programı oluşturulmuştur (Tekeli, 2009a: 250; Tekeli, 1992: 96).

Toplumcu belediyeçilik anlayışının yerelde iktidar olduğu 1973 seçimlerinden itibaren Türkiye’de yerel yönetimlerin önemi daha iyi kavranmıştır. 1973 yerel seçimlerinden sonra CHP de dahil olmak üzere birçok siyasal parti, programlarında yerel yönetimlere hak ettiği yeri vermek zorunda kalmıştır. Toplumcu belediyeçilik anlayışı, sosyal demokratların yerel yönetimlerde başarılı sayılmasını sağlamanın

ötesinde, sol düşüncenin merkezi yönetimlerde de başarılı olabileceği düşüncesinin toplum tabanında karşılık bulmasını sağlamıştır (Güler, 2004: 97).

Toplumcu belediyeler, yukarıda bahsedilen ilkeler doğrultusunda yönettikleri kentleri planlamaya çalışmışlardır. Kentleri yeniden yapılandıırırlarken stratejik tercihlerini çalışan sınıflar lehine belirlemişlerdir. Kent halkının geniş kesimlerinin çıkarlarına uygun olarak kentsel hizmet üretmeye ve sunmaya gayret etmişlerdir. Bugün sosyal demokrat belediyeçilik nasıl olmalıdır sorusuna ışık tutacak yenilikçi ve etkin kentsel politika örnekleri sunmuşlardır. Ancak, 12 Eylül Askeri Darbesi sonrasında toplumcu belediyeçilik anlayışı, Türkiye sosyal demokrasisi içinde kurumsallaşamamış, yerelde işbaşına gelen yöneticilerin kişilik özellikleriyle sınırlı kalmıştır (Bayraktar & Penpecioğlu, 2008: 56).

3.2.1. Demokratik Belediyeçilik İlkesi

Yerel yönetimlerin temelde var olma nedenleri, kentte yaşayanların ihtiyaçlarına karşılık verebilmektir. Bunu sağlayabilmek için kentli halkın ihtiyaçlarının ne olduğuna ilişkin sağlıklı verilerin toplanabilmesi gerekmektedir. İşte tam da bu noktada, yerel yönetimlerin amacına uygun olarak çalışabilmeleri için gereken sağlıklı veriler, oluşturulacak demokratik örgütlenmeler sayesinde toplanabilecektir. Kent halkının ihtiyaçlarında önceliklerinin neler olduğunun belirlenmesi, belirlenen ihtiyaçların karşılanması için sunulacak hizmetlerin planlanması, gereken kararların alınması ve denetiminin sağlanması aşamalarında kent halkı etkin bir şekilde yer almalıdır. Yerel yönetimlerde var olması hedeflenen demokratik belediyeçilik ilkesinin özü budur (Göymen, 1990: 398). Tekeli, “Cumhuriyetin Belediyeçilik Öyküsü” isimli kitabının sunuş bölümünde, toplumcu belediyeçilik anlayışının demokratik belediyeçilik ilkelerini şu şekilde sıralamıştır: (2009a: 17)

- “Belediyeler, anayasamıza ve çağdaş kent yönetimi anlayışına aykırı bir biçimde bugün içinde bulundukları ‘özerklikten yoksun’ ve ‘kuralları başkaları tarafından konan’, ‘bağımlı ve uydu’ kuruluşlar olmaktan kurtarılmalıdır.

- Belediyeler yerel yaşantının gerektirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ‘kural koyucu’ birer kuruluş niteliğini kazanmalıdır.
- Bundan böyle belediyeler, ayrıcalıklı kesimlere hizmet götüren kuruluşlar olmaktan çıkarılarak emekçi kitlelerin ve geniş halk yığımlarının yönetimde ağırlıkla temsil edildiği ve onların çıkarlarına öncelik tanıyan kuruluşlar olmalıdır.
- Halk kitlelerinin karar süreçlerine katılımının güçlendirilmesi kadar, belediyelerin denetimindeki işlevleri de artırılmalıdır.”

1973-1980 yılları arasında toplumcu belediyeler, yerel yönetimlerin özerk olmaları gerektiğini yüksek sesle dile getirmişler, emekçiler başta olmak üzere yerel halkın karar alma süreçlerine dahil olması için gayret göstermişler ve katılımı yerel yönetimlerin denetlenmesinde önemli bir araç olarak görmüşlerdir.

3.2.1.1. Demokratik Belediyecilik İlkesinin n Koşulları

Bir yerel yönetimin demokratik belediyecilik ilkesine uygun olabilmesi için bazı n koşullara sahip olması gerekmektedir. Bunlardan ilki, hukuk devleti olmanın gerektirdiği kurallara uygunluktur. Ancak bu sayede, ikili çıkar ilişkilerinin hâkim olduğu bir yerel yönetim anlayışı yerine, sağlıklı, çoğulcu ve demokratik bir yerel yönetim anlayışı kurumsallaştırılabilir. oğulculuk, günümüzde merkez veya yerel fark etmeksizin yönetimin demokratik niteliğe sahip olmasının önemli bir imkân şartıdır. oğulcu bir yönetim, hâkim anlayıştan farklı düşünenlerin seslerine kulak veren bir anlayışta olmalıdır. Yerel yönetimlerin, çoğulculuğun devamlılığının sağlanması konusundaki önemi, farklı olanların, farklı düşünenlerin ve farklı yaşayanların seçtikleri yaşam biçimlerini devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları kent mekânını düzenleyen birim olmalarından kaynaklanmaktadır. Yerel yönetimler, kenti çoğulcu bir anlayış ile planlamalılar ve farklılıkları baskılamayıp özgürlükleri artıracak şekilde yönetmelidirler (Tekeli, 1992: 113-114).

Demokratik belediyecilik ilkesinin ikinci n koşulu, karar alma süreçlerinden direkt olarak etkilenecek yerel halkın, karar odaklarına ulaşabilme ve onu

etkileyebilme kapasitesine, yani katılım hakkına sahip olmasıdır. Yerel halkın karar alma süreçlerine dahil olamaması durumunda yerel yönetim, var oluş amacına uygun olmayacak şekilde demokratik olma ilkesinden uzaklaşmış olur. Günümüzde katılıma ilişkin genel tutum, araçsal bir bakış açısıyla ve seçim odaklı olsa da aslında olması gereken, yerel yönetimlerin etki alanına giren en küçük birimden itibaren yerel halkı örgütlü bir şekilde karar alma süreçlerine dahil etmektir. Bu sayede, araçsal olarak ele alınan katılım modelleriyle kıt kaynakların paylaşılmasında ortaya çıkabilecek olası gerilimler bertaraf edilecektir. Yerelde demokrasi, yerel halkla birlikte ürettikçe güçlenecektir (Tekeli, 1992: 113-114).

Katılım kavramı, demokratik belediyeçilik ilkesine işlerlik kazandırma amacına hizmet etmektedir. Yerel halkın yaşantısını dolaysız şekilde etkileyecek tüm kararlarda, halkın da söz sahibi olacağı aşağıdan yukarıya bir yönetim isteğinin kavramsal olarak yansımasıdır. Liberal görüş demokrasiye, temsilcilerin seçimle belirlenmesi ve özgür siyasal tartışma olanaklarının korunması olarak bakmaktadır. Halkın kendini yönetmesi ilkesini temsil düzeyinde sınırlı tutmakta ve katılım kavramına temsilcileri tek suçlu olma durumundan kurtarmayı sağlayan bir araç gözüyle bakmaktadır. Soyut olarak kurgulanmış bir katılım anlayışı, kent halkına sağlanamayan hizmetlerin sorumluluğunu dağıtma görevinde kullanılmaktadır. Diğer taraftan toplumcu görüşte, halk çoğunluğunun istekleri her şeyin üzerinde görülmekte ve bu isteklerin çoğunluk tarafından karşılanacağı ve denetleneceği bir “halk iktidarı” hedeflenmektedir. Toplumun tümünü ilgilendiren kararların bu şekilde alınması, alınacak kararlardan etkilenecek tüm kesimlerin söz konusu kararları benimsemelerini sağlayacaktır (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1977: 69-70).

Üçüncü önemli ön koşul, yerel yönetimlerin ve karar süreçlerinin şeffaf olmasıdır. Bu, ancak yerel yönetimlerin sağlıklı denetimi ile mümkün olur. Belediyeler, halkın toplu tüketime konu olan gereksinimlerini karşılayacak mal ve hizmetler üretirken, kent mekânında çeşitli rantlar oluşturmaktadırlar. Kararların denetlenemez kapalı kapılar ardında alınması ve alınan kararlardan direkt olarak etkilenecek yerel halkın sürecin dışında bırakılması, söz konusu kararları alan yerel yönetimler üzerinde yolsuzluk, adam kayırma ve kentsel rantların geniş kentsel kitlelerin aleyhine olacak şekilde belli gruplara dağıtıldığı inancını yaygınlaştıracaktır.

Demokratik belediyeçilik ilkesinin zarar görmemesi için yerel yönetimlerin denetimi kapsamlı olmalı ve denetim dışı alan bırakılmamalıdır. Bununla birlikte denetim, etkin ve zamanında yapılmalıdır. Uygulanacak denetim, yerel yönetimlerin özgürlüğünü kısıtlayan bir niteliğe sahip olmamalıdır (Tekeli, 1992: 113-115).

Yerel yönetimler için farklı birkaç denetim mekanizmasından söz edilebilir. İlk olarak seçimler yoluyla gerçekleştirilen siyasal denetimdir. Siyasal denetimin varlığı, yerel yönetimleri halkın isteklerine ve ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı bir hâle getirir de sadece seçim zamanları ile sınırlı oluşu ve ayrıca ideolojik yönlendirmelere açık olması sebebiyle kolayca denetimsizliğe dönüşebilir. Yerel yönetimlerin sağlıklı bir şekilde denetlenebilmesi için nesnel, tarafsız ve bağımsız bir yargı denetimine ihtiyaç vardır. Yerel halkın karar alma süreçlerine dahil olması ve gerektiğinde isteyeceği idari, mali veya adli yargı denetiminin hızlı bir şekilde sağlanması, demokratik belediyeçilik ilkesini güçlendirecektir. Son olarak yerel yönetimlerin uygulamalarında ulus devletin amaçlarına uygunluğunu ve aktarılan kaynakların nasıl kullanıldığını denetleyen idari denetim mekanizması vardır. Merkezi yönetimin elinde olan bu denetim mekanizması, yerel yönetimlerin uygulamaları üzerinde bir vesayet aracı olarak kullanılmamalıdır. Denetim yoluyla yerel yönetimler üzerinde oluşturulabilecek baskıların önlenmesi, bağımsız yargı denetiminin güvencesi ile sağlanabilir. Diğer taraftan merkezi yönetimlerin baskı unsuru olarak kullanabilecekleri yerel yönetimlere kaynak transferi yetkisi de kötüye kullanılmamalıdır (Tekeli, 1992: 115-116).

Yerel yönetimlerin demokratik belediyeçilik ilkesine uygun olarak faaliyet gösterebilmeleri için sadece idari vesayetten kurtulmaları yeterli olmayacaktır. Yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması önemli bir gerekliliktir. Bununla birlikte yerel yönetimlerin de kendi içlerinde demokratikleşmesi sağlanmalıdır (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 374). Kentlerdeki çoğunlukların, yani; emekçilerin, tüketicilerin, dezavantajlı kesimlerin temsiline olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenecek belediye meclislerinin denetleme yetkileri artırılmalıdır. Diğer taraftan, merkezi yönetimlerin alacakları ve kentlerde yaşayanları direkt olarak etkileyecek kararlarda, yerel yönetim organlarının da karar alma süreçlerine dahil edilmeleri sağlanmalıdır. Bu şekilde

güçlendirilecek yerel yönetimlerde, halkın katılımının artması sağlanacak ve yerel halkın yararı gözetilecektir (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1977: 75).

3.2.1.2. Demokratik Belediyecilik İlkesinin Türkiye’deki Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti’nin belediyeleri, merkezi yönetimlerin idari ve mali vesayetinin gölgesinde kalacak şekilde kurgulanmıştır. Şüphesiz ki bu kurguda Tanzimat Dönemi sonrası Osmanlı mirasıyla birlikte Tek Parti Dönemi anlayışının payı büyüktür. Bu vesayet durumu, yerel yönetimlerin daha demokratik bir yapıya kavuşmalarının önünde bir engel oluşturmuştur (Tekeli, 1977: 33). Türkiye’deki yerel yönetim anlayışının, salt kentsel hizmet üretiminin ötesine geçerek ülkenin demokratikleşmesine önemli katkılar sunacağına ilişkin inanç, 1973 yerel seçimleri sonrası büyük kentlerde yönetimi kazanan sosyal demokrat belediye başkanlarının toplumcu belediyecilik anlayışını uygulamaya başlamalarıyla güçlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası kentlerde oluşmaya başlayan ikinci kuşak gecekonducular, göreceli yoksunluklarını sınıf temelli bir okumayla birleştirmiş ve demokrasiye olan bakışlarını değiştirmişlerdir. Bu bağlamda, gecekondu bölgelerinin oy verme davranışları zaman içinde değişmiş, yerel yönetimler ve merkezi yönetim farklı siyasal partilerin eline geçmiştir. Yaşanan gelişmeler, yerel yönetimlere ilişkin söylemlerin de değişmesine neden olmuştur. Merkezi yönetimin idari vesayetine karşı, yeterli kaynaklara sahip bir yerel yönetim anlayışı savunulmaya başlanmıştır. Yerel yönetimlerin demokrasinin kurumsallaşmasına katkı sunan sivil toplum kurumları olduklarına ilişkin vurgular, bu dönemin siyasal söyleminde önemli bir yer tutmuştur (Tekeli, 1992: 134).

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye’de güçlü bir şekilde örgütlenen esnaf ve küçük girişimcilerin belediye meclislerindeki hâkimiyeti artmıştır. Bu durum, yerel yönetimlerin yerel taleplere daha duyarlı hâle gelmelerine sebep olsa da ilgili duyarlılık, yerel halkın belli bir kesimi için söz konusu olmuştur. Ancak, Türkiye burjuvazisi içindeki küçük girişimcilerin yerel yönetimleri etkileri altına almaya ilişkin çabaları, 1970’li yılların ikinci yarısından sonra siyasal bilinçlenmenin artmasıyla sorgulanmaya başlanmıştır. Bu dönemden itibaren yerel siyasette meslek odaları,

demokratik kitle örgütleri ve sendikalar gibi dinamik grupların oluşturdukları yeni etki kanalları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, yukarıda sayılan gruplardan farklı ve örgütsüz bir etki kanalı olarak sayılabilecek hemşehrilik grupları da yerel politikada önemlerini artırmışlardır. Kuşkusuz bu gelişmeler sonucu belediye yönetimlerindeki siyasal etki mekanizmaları daha da karmaşıklaşmıştır (Tekeli, 1992: 136).

Toplumcu belediye başkanları, demokratik belediyecilik ilkesine uygun olarak, merkezin vesayetine karşı yerel yönetimlerin denetiminin yargı eliyle ve halkın katılımıyla yapıldığı özerk birimler olmaları gerektiğini savunmuşlardır (Kazancı, 1983: 42). Toplumcu belediyecilikte katılım anlayışının düşünsel temeli, Paris Komünü ve 1970’li yıllarda Batılı sosyalist ve komünist belediyelerin uyguladıkları doğrudan katılım modellerinden gelmektedir (Güler, 2004: 98). Doğrudan demokrasi hedefinin önemli bir parçası olan kent halklarının oluşturdukları mahalli örgütlenmelerin yanında, 1970’li yıllardan itibaren belediyelerin kendi aralarında oluşturduğu belediye birlikleri ve dönemin belediye başkanları tarafından oluşturulan danışmanlar grubu uygulamaları, demokratik belediyecilik ilkesine uygun farklı katılımcı pratiklere örnek olarak gösterilebilir (Bayramoğlu, 2015: 159). 1973-1977 döneminde İstanbul Belediye Başkanı olan Ahmet İsvan’ın Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği’nin (MBBB) Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi’ne 1977 yılında yaptığı açıklamalar, toplumcu belediyecilik anlayışının katılım konusuna yaklaşımını özetler niteliktedir: “Belediyede, yalnız belediye meclisinde halkın temsili ile yetinmemeli, daha aşağı birimlerde de halka dayanan komiteler oluşturulmalıdır. Komiteler mahalle ölçeğine inebilen, o mahallede örgütlenmiş, belediye temsilcisine veya temsilcilerine danışmanlık edebilecek kişilerden oluşmalıdır” (akt. Güler, 2004: 98).

3.2.2. Üretici Belediyecilik İlkesi

Toplumcu belediyecilik anlayışının üretici belediyecilik ilkesi, doğuş temellerini 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 15. maddesinde yer alan 76 fıkradan almaktadır. İlgili madde ve fıkraları, belediyelere düzenli ve temiz bir çevre oluşturma ile üretici olma niteliklerini yüklemiştir (Güler, 2004: 101). Örnek vermek gerekirse, 15.

maddenin 65. ve 66. fıkrası, belediyelere un ve yapı araç-gereçleri üretmek için fabrika kurma ve işletme yetkisini vermiştir. Yine, 15. maddenin 59. fıkrasında belediyelere; tiyatro, sinema, otel, gazino, halk müzesi, hayvan ve bitki bahçeleri yapmak, yaptırmak veya işletmek gibi kentlerin kültür, sanat ve eğitim gereksinimlerini karşılamak üzere üretici olma görevi verilmiştir (Geray, 1983: 2854).

Ankara Belediyesi'nin başkanlık uzmanları tarafından hazırlanan Toplumcu Belediye kitabında, Cumhuriyet Dönemi'ndeki belediyeçilik anlayışları kronolojik olarak tanımlanmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'lere kadar olan ilk dönem "temizlikçi belediye dönemi", hızlı kentleşme ve gecekondulaşmanın getirdiği tapu ve altyapı sorunlarının yaşandığı 1950'lerden 1960'ların sonuna kadar olan ikinci dönem ise "gecekonducu belediye dönemi" olarak adlandırılmıştır. Üçüncü dönem ise, toplumcu belediyeçilik anlayışının yerelde hâkim olduğu "üretici belediye" dönemi olarak gösterilmiştir (1977: 91).

Toplumcu belediyeler için üretici belediyeçilik ilkesinin bir zorunluluk hâlini almasının en önemli sebebi, geleneksel olarak merkezi yönetimin yerel yönetimlere sağladığı sınırlı kaynaklarla iş yapmaya çalışmalarıdır. Bu durum, ekonomik anlamda merkeze bağımlı yerel yönetimlerin özerk bir yapı oluşturmalarına engel teşkil etmiştir. Yerel yönetimler, bu engelleri aşabilmek için kendi kaynaklarını yaratmak mecburiyetinde kalmışlardır (Göymen, 1990: 398). Toplumcu belediyeçilik anlayışına göre belediyeler, ancak üretici olduklarında edilgen olmaktan kurtulabilirler. Sadece denetimci olmak, yerel halkın ihtiyaçlarına ve beklentilerine yanıt veremeyeceği için belediyeler aynı zamanda girişimci de olmalıdırlar. Üretici belediyeçilik ilkesi kapsamında yerel yönetimlerden, kentsel sorunların çözümünde üretici ve girişimci olmaları, yerel hizmetleri ve yapıları oluşturuvcu girişimlerin ve çalışmaların hem düzenleyicileri hem de sahibi olmaları beklenmiştir. Yerel yönetimler salt denetim görevi yapan "zabıta" kurumlar olmaktan kurtulup üretici ve kaynak yaratıcı kurumlar hâline geldiklerinde, yerel halkın beklentilerini karşılayabilecek yapılar olacaklardır (Kazancı, 1983: 44).

Toplumcu belediyeçilik anlayışına göre, üretici belediyeçiliğin temel uygulamalarını şu şekilde sıralamak mümkündür: (Tekeli, 2009a: 18)

- “Kamu mal ve hizmetlerini (su, elektrik, yol, kanalizasyon, eğitim, sağlık, plan, proje vb.) doğrudan üretmelidir.
- Kentte oluşan ‘tekelci’ ve ‘kurumsal’ rantları kırııcı üretim yapmalıdır. (Ekmek fabrikaları bu amaçla kurulmuştur.)
- Kentin gelişmesinden doğan rantları topluma aktarıcı üretimde bulunmalıdır. (Örneğin, arsa spekülasyonunu önleyici kentsel arsa üretimi, konut üretimi, toplu ulaşım vb.)”

Yukarıda sıralanan maddeleri açıklamak gerekirse, toplumcu belediyeçilik anlayışı, kamu mal ve hizmetlerinin doğrudan belediyeler tarafından üretilmeleri gerektiğini savunmaktadır. Kentlilerin ortak ihtiyaçlarının karşılanmasının özel girişimlere bırakılması ve fiyatların kendi lehlerine belirlenmesi noktasında birbirleriyle kurdukları bağlar ve oluşturdukları örgütler, kentlerde tüketiciler aleyhine rantların doğmasına neden olmuştur. Bu rantların mümkün olduğunca eritilmesi ya da topluma dağıtılabilmesi için toplumcu belediyelerin denetim görevlerinin ötesinde doğrudan üretim, dağıtım ve pazarlama süreçlerinin içinde yer almaları başka bir ortak hedef olarak belirlenmiştir (Geray, 1983: 2854). İlerleyen bölümlerde daha detaylı şekilde bahsedilecek olmakla birlikte, kentlilerin konut ihtiyaçlarını karşılamak ve bu doğrultuda arsa spekülasyonlarını önlemek de toplumcu belediyelerin önemli görevlerinden biri olarak görülmüştür. Toplumcu belediyeçilik anlayışına göre, konutta veya arsada yaşanan değer artışlarının sebebi, belediyelerin kentin büyüyen alanlarına gereken hizmetleri götürmeleridir. Bu nedenle üretici belediyeçilik ilkesi, kent toprağındaki değer artışlarının sebebi olarak gördüğü belediyelerin oluşan ranttan pay almaları gerektiğini savunmaktadır (Güler, 2004: 101).

Sonuçta, yerel yönetimlerin üretici belediyeçilik ilkesi doğrultusunda hareket etmeleri, aynı zamanda onların kaynak yaratıcı olmalarını da beraberinde getirmektedir. Yaratılan kaynakların nasıl kullanılacağına ilişkin karar alma süreçlerine kent halkının dahil edilmesi de toplumcu belediyeçilik anlayışının demokratik belediyeçilik ilkesini daha anlamlı hâle getirmektedir. Buradan anlaşılıyor ki toplumcu belediyeçilik anlayışının ilkeleri, bir araya geldiklerinde anlamlı bir yerel yönetim felsefesini oluşturmaktadırlar.

3.2.2.1. Konut

Konut, sadece barınma ihtiyacının karşılandığı yer olmanın ötesinde birey, aile ve kurumlar arasındaki toplumsal etkileşim, iletişim ve güç ilişkilerinin yaşandığı alanlardır (Erder, 1997: 29). Türkiye’de konut alanında merkezi yönetimin ve yerel yönetimlerin görevleri anayasa ve yasalarca belirlenmiştir. 1961 Anayasası’nın 49. maddesine göre devlete, dar gelirli ailelerin sağlıklı konut ihtiyaçlarını karşılayacak tedbirleri alma görevi verilmiştir. Diğer taraftan, 1580 sayılı Belediye Kanunu’nda konut üretimi, belediyelerin isteğine bağlı bir görev olarak tanımlanmıştır (Güler, 2004: 104). 1970’li yıllara kadar merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin, kırdan kente göç ve hızlı kentleşmeyi kontrol edebilecek şekilde kentlerde arsa ve konut arzı sağlayamamaları nedeniyle fiyatların yükselmesi, kentteki orta sınıfların ve düşük gelirli ailelerin konut sahibi olamamalarına neden olmuştur (Tekeli, 2009c: 248). 1973 yılından itibaren toplumcu yerel yönetimlerin öncülüğünde gerçekleştirilen toplu konut faaliyetlerinde kooperatifler ve kooperatif üst birlikleri önemli rol oynamışlardır. Bu dönemin kooperatifçilik anlayışı, 1960’lar kooperatifçiliğinden farklı olarak, sadece konut üretimini değil, konut üretilen yerlerde hizmet sunumunda bulunmayı da kapsamıştır. Yeni dönem kooperatifçilik anlayışı, geçmişle arasındaki nitelik farkına vurgu yaparak kendisi için “kent kooperatifçiliği” kavramını kullanmıştır (Tekeli, 2009c: 226).

Türkiye’nin konut üretim süreci, ülkenin hızlı kentleşme süreci ile uyumlu bir şekilde ilerlememiştir. Toplumda görülen yaygın konut üretim süreci, endüstri öncesi toplumlara benzer şekilde ünitelerin tek tek üretilmesi şeklindedir. Bu şekilde, hızlı kentleşme sürecini kontrol altına alabilecek sayıda ve toplumdaki görece düşük gelirli insanların konut ihtiyacını karşılayabilecek maliyette konut üretimi mümkün olmamıştır (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1977: 12). Toplu konut yapılacak kentsel alanlarda arazinin feodal niteliği, konut üretiminin kolektif niteliğiyle çelişki göstermiştir (Mimarlar Odası, 1976: 39). Ülkedeki sorunlardan hareketle, toplumcu belediyelerin konut ve arsa üretimi alanlarında etkin bir şekilde var olmak istemelerinin sebebi, kentleşmeden doğan rantları kamuya aktarmak ve kentlerde yaşayan düşük gelirli kesimlere konut sağlamak olmuştur (Tekeli, 1992: 90).

Kapitalist kentin konutunun iktisadi ömrü, artık değerin dolaşım hızını artırmak için kısaltılmıştır. İyi durumdaki binalar yıkılmış ve yerlerine iktisadi ömrü daha kısa olan binalar inşa edilmiştir. Konutun iktisadi ve fiziksel ömrünü kısaltmak, devamlı olarak yıkıp yeniden inşa etmek, konut sermayedarının artık değerin yeniden dağıtımından pay alabilmesi için önemlidir (Harvey, 2013: 245). Türkiye’de de sermayenin kâr hırsı ile iktisadi ömrü kısa konutlar inşa etmesi, İzmit ve Adapazarı depremlerinde birçok insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Güler, 2004: 103).

Türkiye’de toplumcu belediyeçilik anlayışının ortaya çıktığı ve geliştiği 1973-1980 yılları arasında yerel yönetimler, merkezi yönetime karşı görev alanını sadece toplu konut üretiminde genişletebilmiştir. Aslında konut üretimi görevi, 1958 yılında kurulan İmar ve İskân Bakanlığı ile merkezi yönetime verilmiş olsa da ilerleyen yıllarda sürecin başarısız yönetilmesi, 1973’ten sonra konut üretimi alanında belediyeleri öncü konuma getirmiştir (Tekeli, 1983: 16). Bu tarihten itibaren toplumcu belediyeçilik anlayışına sahip belediyeler, büyük toplu konut projeleri üretmeye başlamışlardır. Özellikle İzmit için geliştirilen “Yenilikçi Yerleşmeler Projesi” ve Ankara’da yapılan “Batıkent Projesi” toplumcu belediyeçilik anlayışının örnek üretici belediye projeleridir (Güler, 2004: 104). Toplumcu belediyelerin öncü konumda olduğu, kooperatiflerle birlikte hareket edilen ve inşasında modern yapım teknolojilerinin kullanılması planlanan bu iki projeyle kentlere yeni yaşam biçimleri kazandırmak amaçlanmış ve Türkiye’nin konut piyasasına yeni bir arz biçimi sunulmak istenmiştir (Tekeli, 1992: 125-126).

1970’li yıllarda İzmit, Türkiye’nin en önemli sanayi alanlarına ev sahipliği yapan ve ülkenin en önemli ulaşım ağı üzerinde bulunan şehridir. Aynı zamanda İzmit, çevre ve su sorunu, yetersiz kanalizasyon, hızlı nüfus artışı ve gecekondulaşma gibi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmış bir şehirdir (Erim, 1990: 383). 1974 yılında Erol Köse başkanlığındaki İzmit Belediyesi, kentteki önemli sorunlardan biri olan konut sorununu çözmek üzere çalışmalara başlamıştır. Belediye, İmar ve İskân Bakanlığı ve Arsa Ofisi aracılığıyla kentin doğu ve batı girişlerinde toplam 741 hektar araziye kamulaştırmıştır. 1975 yılında Yenilikçi Yerleşmeler Bürosu, 1976 yılında üretici şirket Yeni-İz A.Ş. ve kooperatiflerin kurulmasıyla sürecin ilk aşaması

tamamlanmıştır. O dönemde Türkiye'nin en hızlı kentleşen bölgelerinden olan İzmit için planlanan Yenilikçi Yerleşmeler Projesi'nde 30.000 konut yapımı ve 150.000 kişinin barınma ihtiyacının karşılanması hedeflenmiştir (Birleşmiş Mimarlar, 1976: 100). İzmit Yenilikçi Yerleşmeler Projesi'nde kişilerin spekülâtif amaçlarla birden fazla konut almalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Projeden konut sahibi olmak isteyenler için kredi imkânı, sadece belirlenmiş kurumlardan ve yalnızca ilk kez konut sahibi olacılara verilmiştir (Yerel Yönetim Uygulamaları Üzerine Tartışmalar, 1977: 68). Projede ortak kullanım alanları mümkün olduğunca geniş tutulmuştur. İleriki zamanlarda yüksek rant getirmesi muhtemel alanların belediye mülkü olarak kamunun elinde kalması sağlanmıştır (Bulca, 1977: 60).

İzmit Belediyesi'nin Yenilikçi Yerleşmeler Projesi'yle gerçekleştirmek istedikleri hedefler şunlardır: (Birleşmiş Mimarlar, 1976: 100-101)

- Sanayileşen bir toplumda bireylerin kişisel olanaklarını toplum yararı için kullanmalarını sağlayacak adil bir kaynak dağılımı oluşturmak.
- Değişen sosyo-ekonomik koşullara göre ortaya çıkan yeni gereksinimlere uygun şekilde karşılık verebilecek mekânsal ve toplumsal yapıyı kurmak.
- Kaynakların kısıtlı olduğu bilinciyle, yapılacak projeden alınabilecek en yüksek verimi almak.

İzmit Belediyesi, Yenilikçi Yerleşmeler Projesi ile kararların merkezden tabana yayıldığı geleneksel hiyerarşi üçgenini tersine çevirmek istemiştir. Sivil toplumu bilinçlendirmeye ve örgütlemeye çalışmıştır. Bu hedefe uygun olarak, Yenilikçi Yerleşmeler Projesi'nin temel ögesi “katılımsal yönetim” olarak belirlenmiştir. Katılım, herkesin yönetim gücünü eşit olarak paylaştığı, birbirine bağımlı ve sürekli eylemlerdir. Ayrıca, mekânın üretim sürecinde sivil toplumun bilinçlenmesini sağlayacak en etkili yöntemdir. İzmit Belediyesi, Yenilikçi Yerleşmeler Projesi ile fiziksel mekânı örgütlerken, kullanıcıların yanı sıra süreçten etkilenecek herkesi karar alma aşamalarında etkin kılmayı amaçlamıştır (Çavdar, 1977: 29-34). Proje, sosyal, ekonomik ve teknolojik konuları katılım yöntemiyle bir bütün hâline getirmeyi

hedeflemiştir (Çavdar, 1978: 56). Projeden konut alacak olanlar kooperatifler hâlinde örgütlenmiştir, ayrıca yatırdıkları katılım paylarıyla Yeni-İz A.Ş.’nin ortağı olmaları sağlanmıştır. Böylece, konut sahibi olmak isteyenlerin hem alıcı hem de üretici olarak iki düzeyde söz sahibi olmalarının önü açılmıştır (Erim, 1990: 389).

Diğer bir toplumcu belediye başkanı olan Vedat Dalokay, Ankara için önemli birçok proje başlatmıştır. Bu projelerden bazılarının sonuçlanması, ancak kendisinden sonraki dönemlerde mümkün olmuştur. Batıkent de böyle bir projedir. Batıkent Projesi, kentteki gecekondulaşma sorununu çözmek için oluşturulan bir toplu konut girişimidir. Dalokay, başlangıçta projeye CHP’nin “Akgünlere” programından esinlenerek “Akkondu” adını vermiştir. Ancak daha sonra, merkezi yönetimle sorun yaşama ihtimali göz önünde bulundurularak projenin ismi Batıkent olarak belirlenmiştir (Tekeli, 2009a: 248). Projenin mimarı Vedat Dalokay’ın 1977 yerel seçimlerinde partisi tarafından aday gösterilmemesi sebebiyle Batıkent Projesi, Vedat Dalokay’dan sonra Ankara Belediye Başkanı seçilen Ali Dinçer tarafından devam ettirilmiştir (Güler, 2004: 107).

Batıkent Projesi, imar yoğunluklarını önlemek için kenti kontrollü olarak batı bölgesine doğru büyütecek ve kentte yaşayan dar gelirli için nitelikli bir çevre oluşturacak şekilde, toplumcu bir anlayışının ürünü olarak planlanmıştır (Bayraktar & Penpecioglu, 2008: 76). Batıkent Projesi’nde toplam 80 bin konut üretilmesi öngörülmüştür. Konutların 60 bin kadarı, dar gelirli ailelere, orta halli insanlara ve gecekondu bölgelerinde yaşayan insanlara eşit olarak paylaştırılacaktır. Bu sayede, kentteki gecekonduların büyük bölümünün tasfiye edilmesi hedeflenmiştir. Batıkent Projesi’nin uygulama alanı olarak seçilen bölgede hazine arazisi çok az olduğu için kamulaştırma yöntemine başvurulmuştur. Bölgedeki arazilerin değerinin artması ve belediyeye karşı açılan bedel artırımı davaları, Ankara Belediyesi’nin araziler için projede tahmin edilen bedelin on kat fazlasını ödemesine neden olmuştur (Güler, 2004: 106). 1961 Anayasası’nın 36. maddesine göre, kamulaştırmaların “toplum yararı” ilkesi temeline oturtulmasına rağmen, arsa spekülasyonlarını önleyecek yasal düzenlemelerin yapılmaması nedeniyle kamulaştırmalar toplum zararına dönüşmüştür. Ek olarak, 1977 yılında yapılacak genel seçimler öncesi dönemin Maliye Bakanlığı, kendi siyasal partisine bağlı olan belediyelere projeleri için kaynak

aktarıırken, Batıkent Projesi için Ankara Belediyesine hiç kaynak aktarmamıştır (T. Sönmez, 1977: 71).

Ankara Belediyesi'nin Batıkent Projesi, farklı finansal kaynakları harekete geçirerek ve kurulan kooperatifler (Kent-Koop.) eliyle özgün bir kullanıcı örgütlenmesi modeli oluşturarak yenilikçi sonuçlar yaratmıştır. Türkiye'nin uluslararası kaynaklardan kredi almakta zorlandığı bir dönemde Ankara Belediyesi, Batıkent Projesi için Avrupa İskân Fonu'ndan belediyenin kendi bütçesine yakın bir miktarda kredi alabilmiştir. Batıkent Projesi, kentsel kaynakların rant odaklı kullanımı için değil, kentlilerin büyük çoğunluğunu ilgilendiren yaşamsal sorunların çözümü için düşünülmüştür. Batıkent Projesi, başlangıçta toplumcu belediyeçilik anlayışına uygun bir şehircilik örneği olarak sayılsa da ilerleyen süreçlerde planlama ve tasarıma ilişkin yanlış uygulamalar sebebiyle bölgede tam anlamıyla nitelikli bir kentsel çevre oluşturulamamıştır (Bayraktar & Penpecioglu, 2008: 78-80).

Sonuç olarak, geçmişte Türkiye'de yaşanmış konut sorunu örneklerinden hareketle, toplumcu belediyeçilik anlayışının ilkelerinin birbirinden bağımsız olmadığını söyleyebiliriz. Yenilikçi Yerleşmeler ve Batıkent projeleri hem üretici belediyeçilik hem kaynak yaratıcı belediyeçilik hem de demokratik belediyeçilik ilkelerinin bir arada gözlemlenebildiği örneklerdendir (Güler, 2004: 107).

3.2.2.2. Ulaşım

1950'li yıllarda, Türkiye'nin montaj endüstrisine dayalı sanayileşme politikasının bir sonucu olarak karayolu taşımacılığı tercih edilmiştir. Bu sebeple, ülkede toplu taşıma değil, özel araç sahipliği özendirilmiştir. Türkiye'de ulaşım anlamında yeterli altyapıya sahip olunmadan özel araç sahipliğinin teşvik edilmesi de kentlerde ulaşım problemlerinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır (Güler, 2004: 107). Böyle bir durumda, ülkede üretilen ve satın alınan her araba için yüksek bir toplumsal maliyet ortaya çıkmıştır. Kentin ulaşım ile ilgili ortaya çıkan sorunlarını çözmek için kamunun yatırım yapması gerekmiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan maliyetin, özel araba sahibi olsun veya olmasın toplumun tümü tarafından karşılanması söz konusu olmuştur (Tekeli, 2009b: 115, 117).

1950’li yıllardan itibaren yerel yönetimler, toplu taşıma alanında hizmet üretme işlevini merkezi yönetime karşı değil, küçük girişimcilere karşı kaybetmişlerdir. O dönemlerde belediyelerin kaynak yetersizliği, kentlerde toplu taşıma sistemleri geliştirmekte yetersiz kalmalarına neden olmuştur. Ek olarak, 1950’lerden itibaren yerel yönetimlerde esnafların etkinliğinin artması, kentlerde dolmuş ve minibüs uygulamaların gelişmesini sağlamıştır (Tekeli, 1983: 18). Dolmuşlar, büyük araçların daha çok yolcu alabilecek hâle getirilmeleri ve taşıma kapasiteleri artırılan araçlarda yolcuların ulaşım maliyetini bölüşmeleriyle birlikte, orta ve düşük gelirli grupların ödeyebilecekleri fiyatlarda hizmet arzı sağlayan araçlardır. Yerel yönetimler, ortaya çıktığı dönemlerden itibaren dolmuşların gelişiminin önünde duramamış, yalnızca hat düzenlemeleri gibi uygulamalarla dolmuşların üzerinde kısmi kontrol sağlamaya çalışmışlardır (Tekeli, 2009d: 164-165).

1970’lere gelindiğinde küçük girişimciler, kent içi taşımacılıkta sayılarını artırarak pazar paylarını büyütmüşlerdir. Daha sonra da bu alana yeni küçük girişimcilerin dahil olmalarını engelleyerek araç plakaları üzerinden büyük rantlar elde etmeye başlamışlardır (Tekeli, 2009b: 125). Toplumcu belediyeçilik anlayışı, kentte oluşan rantların topluma tekrar kazandırılması için kentsel hizmetlerin belediyeler tarafından üretilmeleri gerektiği inancını taşımaktadır. Toplu taşıma da bu kentsel hizmetlerden biridir. Dolayısıyla toplumcu belediyeler, kent içi taşımacılığında önemli bir rant unsuru olan dolmuş taşımacılığı yerine, düşük ücretli toplu taşıma hizmeti sağlayacak kurumları kendileri kurup işletmek istemişlerdir. Bu amaca uygun en çağdaş toplu taşıma uygulaması metro taşımacılığıdır (Güler, 2004: 108).

1973-1977 yılları arasında Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay ve belediye bünyesinde çalışan başkanlık uzmanları, Ankara’ya metro taşımacılığını getirmek için çalışmalar yapmışlardır. Başkanlık uzmanlarının çalışma raporlarında kente getirilecek metro ile kamunun kitle ulaşım sistemindeki kontrolünün ve etkinliğinin artacağı belirtilmiştir. Ayrıca, yapılacak metro ile Ankara’nın kent formunun özel araçlara göre şekil almasının önlenebileceği ifade edilmiştir. Son olarak raporda, Ankara’nın yapılacak metro ile şehir merkezinde otomobiller için yol ve park kapasitesini sınırlı tutup yayaları önceleyen ve etkin bir kitle ulaşım sistemiyle insanların evleri ve çalıştıkları yer arasında yolculuklarını gerçekleştirebilecekleri bir

kent olacağına dikkat çekilmiştir. Başkanlık uzmanlarının raporunda Ankara metrosunun kente sağlayacağı yararlar şu şekilde sıralanmıştır: (Tekeli, 2009b: 135-136)

- Ankara metrosu, şehir içindeki tüm sosyal tabakalara dönük olacaktır.
- Ankara metrosu, kentteki trenler, tramvaylar ve otobüslerle birlikte, kamunun kitle ulaşım sisteminin bütününe oluşturacaktır.
- Batıkent Projesi ile şehrin batıya açılmasını sağlarken metro önemli bir araç olarak kullanılacaktır.

Ankara Belediyesi, kent içi yolcu taşımacılığında küçük girişimci egemenliğinin yarattığı sorunları çözmek için kamu girişimciliğinin payını artırmaya çalışmıştır. Karayolu özelinde, çok sayıda yeni otobüs alımı gerçekleştirilerek Ankara Elektrik, Havagazı ve Otobüs İşletme Müessesesi'nin (EGO) etkinliğini artıracak önlemler alınmıştır (Tekeli, 2009b: 126). 1979'da Ankara Belediyesi, bünyesindeki otobüs filosunu güçlendirmek için diğer kamu kuruluşlarının elinde bulunan ve sabah ve akşam servisleri dışında boş duran taşıtları toplu taşıma sistemine dahil etmeye çalışmıştır. Bu konuyla ilgili bakanlar kurulu kararı, hükümet değişikliğinden sonra yürürlükten kaldırılmıştır (Geray, 1983: 2856). 1970'li yıllarda İzmit Belediyesi tarafından "araçları değil, insanları hareket ettirmek" ilkesi temel alınarak Türkiye'nin ilk özel toplu taşıma yolu tasarlanmıştır. Belediye tarafından alınan 50 otobüs ile semtler arasında toplu taşıma hizmeti sunulmaya başlanmıştır (Erim, 1990: 390).

Toparlamak gerekirse, 1970'li yıllar, Türkiye'de kent içi yolların henüz yeterince geliştirilemediği ve toplumcu belediyelerin kent içi ulaşım sorununu çözmede merkezi yönetimlerden yeterince kaynak alamadıkları bir dönemdir (Güler, 2004: 109). 1970'li yılların ikinci yarısından sonra toplumcu belediyeler, kent içindeki trafik yükünü azaltmak için, merkezi iş alanlarında bazı yerleri trafiğe kapatmış ve yaya bölgeleri hâline getirmişlerdir. Kent içinde özel otobüs yolları oluşturmuşlardır. Kamuda ve özel sektörde çalışanlar için servis otobüsleri işletmeye başlamışlardır (Tekeli, 2009d: 123). 1973'ten itibaren büyük kentlerin toplumcu belediyeleri,

dünyada yaşanan petrol krizinin de etkisiyle kentlerde toplu taşımaya önem vermiş ve ortaya koydukları yaratıcı çalışmalarla birlikte daralan görev alanlarını genişletmeye çalışmışlardır (Tekeli, 1983: 18).

3.2.2.3. Diğer Hizmetler

Toplumcu belediyeçilik anlayışına göre, yerel yönetimlerin denetim görevini daha etkin bir şekilde yapabilmeleri için “üretici belediye” olmaları gerekmektedir. Üretim ile denetimin sağlanabilmesi, belediyelerin yalnızca yol, su, kanalizasyon ve toplu taşıma gibi kamu mal ve hizmetleri üretmelerine değil, aynı zamanda kentlerde tekeli rantların oluşmasını önlemek için gereken piyasa mallarını da üretmelerine bağlıdır (Tekeli, 1992: 90). Toplumcu belediyelerin ülkenin büyük kentlerini yönettikleri dönemlerde karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri, ekmeğin halka aracısız ulaştırılması olmuştur. Toplumcu belediyeler, bu sorunu çözmek için yönettikleri kentlerde “Halk Ekmek” uygulamasını başlatmışlardır. Belediyeler, açtıkları Halk Ekmek fabrikalarıyla halka ucuz ve kaliteli ekmek sunmayı, fiyat düzenlemesi yapmayı ve üreticilerin mallarını değerlendirmeyi amaçlamışlardır (Güler, 2004: 109-110).

Yukarıda sayılan amaçlar doğrultusunda İstanbul-Kartal Belediyesi, kentlilerin ekmek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, halkın da katılımıyla ekmek fabrikası kurma girişimlerine başlamıştır. O dönemde fırıncılık yapan esnaflar, birleşmeye giderek kentte tekelleşmeye yönelmişlerdir. Bu durum, belediyelerin tek bir fırına vereceği cezanın etkisiz kalmasına yol açmıştır. Ayrıca, 1580 sayılı Belediye Kanunu’na göre belediyelere verilen ekmek üzerindeki fiyat ve gramaj belirleme yetkisi, merkezi yönetim tarafından fırıncı ve uncu esnafının ağırlıkta olduğu “İl Koordinasyon Kuruluna” devredilmiştir. Tüm bu gelişmeler, belediyelerin bu konudaki denetim yetkilerini zayıflatmıştır. Tekelleşen fırıncı esnafının isteklerini kabul ettirebilmek için bazı fırınları kapatmaları, ekmek üretimini bilinçli olarak düşürmeleri ve hatta ürettikleri ekmekleri denize dökmeleri, yerel yönetimlerin sürece üretici olarak müdahale etmelerini gerektirmiştir. Bu doğrultuda, yaşanan ekmek sorununun çözümünde halkın ve yerel yönetimlerin beraber hareket ettikleri ilk örneklerden biri

olan “Kartal Halk Ekmek-Kartal Yöresi Un ve Un Mamulleri Sanayii ve Ticaret A.Ş.” kurulmuştur. Toplam 10 milyon Türk lirası olan sermayesinin 6 milyonluk kısmının belediyeye ait olması ve kalan kısmının da halka açılması kararlaştırılmıştır. Halka açılan kısımda, her bir kişinin oluşturulan 1000 TL’lik paylardan en fazla 5 tane alabilmesine izin verilmiştir. Böylece şirket içinde oluşması muhtemel tekелci eğilimler engellenmek istenmiştir (Büklü, 1977: 55-56).

Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay, aynı dönemlerde Ankara’da yasa dışı davranan fırıncı esnafına karşı el koyma yetkisini kullanmıştır. Belediye, ekmek üretmeyen fırınlarda doğrudan üretim ve dağıtım yapmaya çalışmıştır. Toplumcu belediye başkanlarının ekmek üretimi konusundaki girişimlerine, CHP’nin meclis üyeleri de dahil olmak üzere, belediye meclislerinde yer alan küçük girişimciler direnç göstermişlerdir (Geray, 1983: 2856). Son olarak İstanbul Belediyesi, kentte yaşanan ekmek sorununu, fırınlara ceza vermek yerine onlarla rekabet ederek çözmeye karar vermiştir. İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan, açılan ekmek fabrikasının tanıtımında şu açıklamaları yapmıştır: (2002: 214-215)

“Bu fabrika ile, halka gramajı tamam ve pişkin ekmek sunmayı amaçlıyoruz. Bu fabrikanın kullandığı teknoloji, günümüzün en ileri teknolojisidir. Bu fabrika sayesinde, mevcut ekmek fabrikalarından daha ucuz imalat yapacağız ve ekmeği onlarla aynı fiyata satacağız. Böylece, onlardan daha fazla kâr etmiş olacağız. Ama amacımız, kesinlikle kâr etmek değildir. Fiyatları kırsak, o zaman kamu sermayesi ve kamu olanaklarını kullanarak, bizden daha mütevazı olanaklarla ekmek üreten dürüst girişimcileri zarara sokmuş oluruz. Buna hakkımız olmadığını bildiğimiz için daha çok kâr edeceğiz; kâr peşinde olduğumuz için değil. Rekabeti, halkımızın temel besin kaynağı olan ekmeğin gramajından, pişkinliğinden ve unun kalitesinden taviz veren, sayılarının az olmasını dilediğimiz fırınlarla yapacağız.”

Toplumcu belediyeler, ekmek dışında diğer bir temel besin maddesi olan sütte toplumun her kesiminin ulaşabilmesi için projeler üretmişlerdir. Yerel seçimlerden önce Vedat Dalokay, süt almakta zorlanan dar gelirli ailelere ücretsiz süt dağıtmak için bir proje hazırlamıştır (Güler, 2004: 111). Seçimleri kazandıktan sonra, Ankara

Belediye Başkanı olarak Danimarka'dan inekler getirtmek, çevre köylere dağıtmak, sütleri toplamak ve kentlilere pastörize süt sağlamak için gerekli çalışmalara başlamıştır (Tekeli, 1992: 95). Ancak daha sonra belediyenin süt projesi, projenin Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nca (SEK) yürütülmesi gerektiği görüşüyle Maliye Bakanlığı tarafından durdurulmuştur (T. Sönmez, 1977: 70).

Toplumcu belediyeler, temel tüketim maddelerinin üretiminde etkin olmanın yanında, kırdan kente göç eden insanların ve kentte yaşayan emekçi sınıfların bilinçlenmeleri ve örgütlenmeleri için kültür görevleri üstlenmişlerdir. Amaçları, kentteki bu kesimlerin yerel yönetimlerde etkin ve denetleyici olmalarını sağlamaktır (Bektaş, 1977: 78). Ankara Belediyesi tarafından, kırdan kente gelen insanların eğitimi, kentte geçerli olan mesleklerin öğretilmesi ve belediyelerin, özel sektörün ve diğer kurumların ihtiyacı olan nitelikli iş gücünün bu şekilde sağlanması için "Kent Enstitüleri" planlanmıştır (Dalokay, 1977: 80).

Toplumcu belediyeler, yol, su, kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerini ve kamu ulaşımı, çöp toplama, itfaiye gibi kentsel hizmetleri sağlama görevlerini merkezi yönetime karşı korumuşlardır. Diğer taraftan, geçmişte belediyelerin görevi olarak sayılan elektrik üretiminin, teknolojik nedenlerle ülke düzeyinde örgütlenmesi söz konusu olmuştur. Ülkedeki elektrik üretimi görevi Türkiye Elektrik Kurumu'na (TEK) bırakılırken, kent içi dağıtım görevi belediyelerde kalmaya devam etmiştir. Ancak 12 Eylül Darbesi sonrası, kent içi şebekelerin kurulması ve elektriğin dağıtım görevleri de belediyelerden alınarak TEK'e verilmiştir. Bu kararın arka planında, geçmişte merkezi yönetimlerden yeterince kaynak sağlayamayan toplumcu belediyelerin karşı bir hamle olarak TEK'e ödeme yapmamaları gösterilebilir. Karar öncesinde belediyeler, toplumun yüksek gelirli, çok elektrik tüketen ve toplu taşıma kullanmayan kesimlerinden topladıkları ücretlerle toplumun düşük gelirli kesimlerinin kullandıkları kamu ulaşımı hizmetlerinin üretilmesini sağlamışlardır. Alınan bu kararlar, belediyelerin kentlerde elektrik dağıtımını sağlayarak önemli bir gelir kazanmaları ve bu gelirlerle toplu taşıma gibi zarar eden işletmeleri finanse etmeleri engellenmiştir (Tekeli, 1983: 17-18).

Toplumcu belediyeler, yönettikleri kentlerin altyapı eksikliklerinin giderilmesi için de ciddi yatırımlar yapmışlardır. İzmit Belediye Başkanı Erol Köse, kentin en

önemli sorunlarından biri olan su ihtiyacının karşılanması ile ilgili olarak çalışmalar yapmıştır. Bu doğrultuda, kentin 45 kilometre güneyinde yer alan Keltepe Dağları'ndan kente su getirmeyi planlamıştır. Projenin maliyeti, belediyenin o dönemki toplam bütçesinin yaklaşık iki katıdır. Projenin yapımı için gereken kaynağın büyük bir bölümü İzmit Belediyesi tarafından karşılanmıştır. Kalan kısmın çoğu, proje daha inşa aşamasındayken bölgedeki petrokimya tesisleri, boru fabrikası ve petrol rafinerisi gibi işletmelere yapılan su satışlarından sağlanmıştır. Bir kısmı da merkezi yönetim tarafından verilmiştir. Tüm zorluklara rağmen, Keltepe Projesi 1977 yılının sonunda tamamlanmıştır. Bu proje ile İzmit'in nüfusu iki milyon kişi oluncaya kadar kentin su sorunu kalmamıştır (Kahraman, 1978: 85-89; Sezgin, 2017: 61-62).

Toplumcu belediyeler, bir yandan kentli halkın sorunlarını çözmek için çalışırken, diğer yandan da kendi sorunları için çözüm aramışlardır. Bu yolda, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği'nin girişimi ve 12 belediyenin katılımıyla “Türkiye Belediyecilik Eğitim ve Araştırma Vakfı” kurulmuştur. Vakfın amacı, belediyelerin eğitim, kültür, araştırma ve basın-yayın gereksinimlerini karşılamak; kent halkının kent yönetimi konusunda bilinçlenmesini sağlamak; belediyeler için bilgi merkezi oluşturmak ve tüm bu ihtiyaçlarla ilgili olarak, gereken her türlü araç-gereci standartlaştırarak sağlamak olmuştur (Köse, 1977: 58).

3.2.3. Tüketimi Düzenleyici Belediyecilik İlkesi

Toplumcu belediyecilik anlayışının tüketimi düzenleyici belediyecilik ilkesi, yerel yönetimlerin üretilen mal ve hizmetlere sadece fiyat düzenlemesi yapmalarını veya hijyen koşullarını denetlemelerini kapsamamaktadır (Güler, 2004: 113). Bunlar, hâlihazırda belediyelerin görevlerinin tanımlandığı 1580 sayılı Belediye Kanunu'nda yer almıştır. Toplumcu belediyecilik anlayışının tüketimi düzenleyici belediyecilik ilkesi, yerel yönetimlerin sahip oldukları denetim yetkisinin ötesinde, “toplumda sosyalleşmiş yeni tüketim biçimleri” (Tekeli, 1977: 34) yaratmayı hedeflemiştir. Toplumcu belediyeler, yaratacakları yeni tüketim biçimleri ile toplumdaki her kesimin, hangi gelir grubuna dahil olduğu önemli olmadan, aynı toplumda beraber yaşamaktan ve yaratmaktan keyif alacakları ortak mekânlar, alanlar ve olanaklar

oluşturmayı amaçlamışlardır (Bayramoğlu, 2015: 160). Tüketimi düzenleyici belediyeçilik ilkesinin sahip olduğu hedefleri şu şekilde sıralamak mümkündür: (Tekeli, 2009a: 18-19)

- “Belediyeler kentteki tüketim mal ve hizmetlerini toplum yararı açısından denetlemelidir. Bunun için tarifelerin belirlenmesi, tekelci rantların engellenmesi vb. yollara başvurulmalıdır.
- Kent hizmetlerine erişebilirlik kentin her kesiminde artırılmalı, ayrıcalıklı hizmet yörelerinin oluşması engellenmelidir.
- Büyük kitlelere hitap eden yaygın ve toplu tüketime öncelik verilmelidir.
- Kentlerdeki tüketimin aracısız, ucuz ve sağlıklı gerçekleştirebilmesi için kent ölçeğinde kooperatifler (belediye öncülüğünde üretici ve tüketici kooperatifleri örgütleyerek) tanzim satış ve halk pazarları vb. oluşturulmalıdır.”

Yukarıda da bahsedildiği üzere, toplumcu belediyeçilik anlayışına göre yerel yönetimler, kentsel tüketimi yerel halkın yararını gözetmek amacıyla etkin bir şekilde denetlemelidir. Kentsel tüketim maddelerinin sağlıklı ve ucuz bir şekilde halka sunulmasını mutlaka sağlamalıdır. Bunların da ötesine geçerek, kentsel tüketimden dolayı oluşacak rantların aracılara değil, yerel yönetimlere gitmesi ve oradan da tekrar halka dönmesi için bir arada tüketim kalıplarının doğmasını özendirmelidir. (Tekeli, 1992: 90). Toplumcu belediyeçilik anlayışının hâkim olduğu yıllara gelinceye kadar, yerel halkın ucuz ve kaliteli gıdaya ulaşma isteği belediyelerce sağlanamamıştır. Özellikle küçük ve orta büyüklükteki belediyelerde, esnafların örgütlü baskısı sebebiyle temel gıda maddeleri üzerinde sağlık ve fiyat denetimi düzenli olarak yapılamamıştır. Görüldüğü üzere, mevcut düzende üretilen malların tüketiciye ulaşma sürecinde belediyelerin herhangi bir dahli bulunamamıştır (Geray, 1983: 2855). Yaşanan sorunlar ve çıkarılan derslerden hareketle, yerelde işbaşına gelen toplumcu belediyelerin tüketimi düzenleme araçları iki türdür: Birincisi, gereken denetimleri hakkıyla yerine getirmektir. İkincisi ise tanzim satış mağazaları ile piyasayı tüketici lehine dengede tutmaktır (Güler, 2004: 114).

1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 15. maddesinin 3, 16 ve 43. fıkraları, yerel yönetimlere piyasayı denetleme ve düzenlemekle ilgili çeşitli görevler tanımlamıştır. İlgili maddeler, belediyelere sağlık denetimi, işletme izni, tarifeleri onaylama, satış fiyatlarını saptama gibi denetleme görevlerinin yanında; besin ve zorunlu gereksinim maddelerini satın almak, saklamak, satın aldirmek, sattırmak, gereksinimi olanlara dağıtmak üzere bir fon oluşturmak, tanzim satış mağazaları açmak ve yaşamı ucuzlatacak diğer önlemleri almak yetkilerini vermiştir. Toplumcu belediyeler de tanzim satış mağazaları ile piyasa fiyatlarının altında satış yaparak, fiyatların düşmesini sağlamayı amaçlamışlardır (Geray, 1983: 2854).

3.2.3.1. Tüketimi Düzenleyici Belediyecilik Uygulamaları

Toplumcu belediyeler, işbaşına geldikten sonra tüketimi düzenlemek için tanzim satış mağazalarını (TANSA) kurmuşlardır. TANSA'lar "...ürünleri üreticiden doğrudan sağlamak, taşımak, depolamak, sonra tüketim kooperatiflerinde ya da tanzim satış mağazalarında halkın yararlanmasına sunmak" (Geray, 1983: 2856) amacıyla oluşturulmuştur. TANSA'lar ucuz ve kaliteli gıdayı tüketiciye aracısız ulaştırma işlevini yerine getirirken devlet denetiminde bulunan TARİŞ, ÇUKOBİRLİK ve ANTBİRLİK gibi tarım kooperatifleriyle iş birliği yapmışlardır. Bu şekilde büyüyen tanzim satış mağazaları, sadece Ankara'da 200 kooperatife ve kendisinin kurduğu 25 satış mağazasına mal sağlamışlardır. Ayrıca birçok tüketim maddesinde %20 ile %40 arasında bir ucuzluk sağlamayı başarmışlardır (Güler, 2004: 115).

TANSA uygulaması başarılı bir örnek olarak sayılsa da toplumcu belediyelerin tanzim satış uygulamaları istenilen sonucu verememiştir. İstenilen başarının sağlanamamasında, dönemin ekonomik koşullarının olumsuzluğu kadar, kentte büyük sayılabilecek bir seçmen kitlesini oluşturan esnafların bu uygulamaya olumsuz bakmaları etkili olmuştur. Çünkü yapılmaya çalışılan iş, belediyelerin bakkallık yaptıkları şeklindeki iddialarla yıpratılmıştır (Güler, 2004: 115). 12 Eylül Dönemi ardından merkezde ve yerel yönetimlerde yaşanan iktidar değişikliğine bağlı olarak

TANSA'lar, devlet desteğinden yoksun kalmış ve zaman içinde etkinliklerini yitirmişlerdir. (Geray, 1983: 2856).

TANSA'lar tüketimi düzenleme ilkesi doğrultusunda toplumcu belediyelerin tek çözümü olmamıştır. Örnek vermek gerekirse, İzmit Belediye Başkanı Erol Köse, küçük esnaf ve bakkalla rekabet olarak değerlendirdiği tanzim satış mağazalarına karşı çıkmıştır. Erol Köse'nin tüketimin düzenlenmesi için çözümü ise "Halk Pazarları" uygulaması olmuştur. Uygulamanın mantığı, kuruluş aşamasında gereken sermayenin büyük bölümünün belediye tarafından karşılandığı üretim ve tüketim kooperatiflerinin aracısız bir araya getirilmesi ile üreticinin malının değerinden alınması ve halka ucuz malın sunulmasının sağlanmasıdır (Köse, 1977: 58-59).

Tüketimi düzenlemek adına yapılan örnek uygulamalardan biri de yayaları önceleyecek kent içi trafik düzenlemeleridir. Ankara Belediye Başkanı Ali Dinçer döneminde, kent içi araç trafiğini düzenlemek için geliştirilen döner kavşak, özel otobüs yolu ve yayalaştırma projeleriyle kentte ortak kullanıma konu olacak mekânların artışı teşvik edilmiştir (Bayraktar & Penpecioglu, 2008: 80). Yine Ankara Belediyesi tarafından yapılan ve üretici belediyecilik ilkesiyle ilgili bölümde de bahsedilen, kamu kuruluşlarının sabah ve akşam servisi dışında boş duran araçlarının toplu taşıma sistemine dahil edilmeye çalışılması ve ekmek üretimi ve dağıtımı konusunda fırıncı esnafının yasal olmayan tutumlarına karşı ilgili fırınlara el koyulması da tüketimi düzenleyici belediyecilik ilkesine örnek olarak gösterilebilecek uygulamalardandır.

Son olarak, tüketimin düzenlenmesine yönelik başka bir çalışma, toplumcu belediyecilik anlayışının birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesine uygun olarak kurulan, Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği'nin "Birlik Tüketimi Düzenleme Merkezi (TÜDEM)" olmuştur. Merkez, birliğe üye olan belediyelerin tanzim satış çalışmalarının sağlıklı bir şekilde devam edebilmeleri için iş birliği yapmak amacıyla kurulmuştur (Güler, 2004: 116).

3.2.4. Birlikçi-Bütünlükçü Belediyecilik İlkesi

Toplumcu belediyecilik anlayışına sahip yerel yönetimler, yerelde iktidar oldukları yıllarda, hızlı kentleşme sürecinin yarattığı sorunlarla yetkileri ve kaynakları sınırlıyken mücadele etmeye çalışmışlardır. Belediyelerin ortak sorunlara karşı tek başlarına mücadele etmeleri hem güç hem de kaynak kullanımı açısından verimli olmamıştır. Bu sebeple, ülkeye özgü ortak kentsel sorunlara çözüm üretebilmek amacıyla, bölge ve ülke ölçeğinde de görev yapabilecek belediye birliklerine ihtiyaç duyulmuştur (Erim, 1990: 387). Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği'nin Genel Sekreterliğini yapan Selahattin Yıldırım, birlikçi ve bütünlükçü belediyecilik ilkesini şu şekilde açıklamıştır: (1977: 53-54)

“...Birlikçi belediyeden kastımız, artık Türkiye'nin bugünkü gelişmişliğinde birbirlerinden soyutlanarak olaylara tikel ve tek başına çözüm getirmek olanağı teknik açıdan olanaksız olduğu gibi siyasal olarak olanaksız olduğu gerçeğinden hareket ederek, belediyelerimizin belirli üniteler halinde birlikler kurması ve bugünkü Anayasal ve yasal olanaklarından yararlanmasıdır...Türk toplumunun gelişmesinden yana olan güçlerin, özellikle demokrat güçlerin örgütlerinden kopmayan bir hareketi hep beraber, yani bütüncül bir anlayışla savunabilmek ve onu gerçekleştirebilmekten geçtiğine inandığımız için, büyük birlikler olarak, belediyeler olarak aynı zamanda bu tip örgütlerle (sendikalar, bazı demokratik meslek örgütleri, kooperatifler gibi) bütünleşerek, onlarla ortaklaşa projeler ve ortaklaşa tavırlar ittifaklar oluşturarak sorunların üstesinden gelebileceğimize inandığımız için, bütüncü belediye ilkesini de geliştirdik.”

Toplumcu belediyecilik anlayışının birlikçi-bütünlükçü belediyecilik anlayışı, ortak amaçlar doğrultusunda hangi partiden veya ne büyüklükte oldukları önemli olmadan tüm belediyelerin iş birliğini ve yardımlaşmalarını önemsemektedir (Göymen, 1990: 399). Kurulacak belediye birlikleriyle; küçük belediyelerin bir araya gelmelerini sağlayarak onların üretim kapasitelerinin artmasını sağlamak, teknik yetersizlikleri olan belediyelere yardım etmek, onlar için yeni projeler üretmek ve

belediyelerin ortak kullanımları için iş makineleri almak ve makine parkları oluşturmak hedeflenmiştir (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 375).

Yerel yönetim birlikleri, Türkiye’de yerel yönetimlerin merkezi yönetimlere karşı olan güçsüzlüklerinin kırılmasında önemli bir araç olarak görülmüştür. Buna göre, belediyeler arası örgütlenmeyi sağlamak, yerel yönetimlerin merkezi yönetime karşı siyasal eylemlerinde başarı şanslarını artıracaktır. Yani toplumcu belediyeler, oluşturdukları yerel yönetim platformları ile ekonomik ve kültürel olduğu kadar siyasal bir etkinliğe de kavuşmayı amaçlamışlardır. Sonuç olarak, toplumcu belediyeler arası iş birliğinin getireceği başarılı yerel yönetim deneyimleri, toplumcu belediyecilik anlayışının kurumsallaşmasına olanak sağlayacaktır (Tekeli, 1977: 34; Göymen, 1990: 399; Tekeli, 1992: 89).

Belediye birlikleri oluşturabilmenin hukuki zemini, 1961 Anayasası’nın 116. maddesi ile 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 133. maddesinden kaynaklanmıştır. Bu maddelerde, açık bir şekilde belediyelerin birlikler kurabilecekleri, kurulan birliklerin tüzel kişiliklerinin olduğu ve kendi alanlarında belediyelerle aynı yetkilere sahip oldukları belirtilmiştir (Yıldırım, 1977: 53). 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun ilgili maddesi, “Belde ve köyler, vilâyet idarei hususiyeleri kendilerine kanunlarla verilen mecburî veya ihtiyarî vazifelerin bir veya birkaçını müşterek tesisat ve idare ile ifa için birlik tesis edebilirler” (1930) şeklindedir.

Yukarıda gösterilen hukuki zemine ek olarak, belediye birlikleri oluşturabilmenin siyasal zemini, 1978 yılında kurulan Yerel Yönetimler Bakanlığı tarafından hazırlanan “Belediye Birlikleri Norm Tüzüğü” ile 1979 yılında hazırlanan IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer alan belediye birliklerinin özendirilmesine ilişkin maddedir. Bakanlığın hazırladığı tüzüğe göre, belediye birliklerine üretici olmaları ve kentsel alanları düzenlemeleri görev olarak verilmiştir (Güler, 2004: 99). IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer alan madde ise, toplumcu belediyecilik anlayışının birlikçi-bütünlükçi belediyecilik ilkesiyle paralellik göstermektedir. 1086. maddede, “Belediyelerin tek tek çözemedikleri hizmet sorunlarını birleşerek çözebilmeleri, üreticiyi ve tüketiciyi koruyabilmeleri ve piyasaya müdahale edebilmeleri üretken ve kaynak yaratıcı niteliğe kavuşabilmeleri amacıyla aralarında

birlik kurmaları özendirilecektir” (Devlet Planlama Teşkilatı, 1979: 297) ifadelerine yer verilmiştir.

1978 yılında Ecevit Hükümeti’nin kurduğu Yerel Yönetim Bakanlığı, belediye birliklerinin oluşmalarına önemli katkılar sunmuştur. Yerel Yönetim Bakanlığı’nın ayırdığı fonlar ile belediye birliklerinin ekmek, arsa ve konut gibi alanlarda üretici olmaları teşvik edilmiştir (Güler, 2004: 100). Toplumcu belediyelerin 1978 yılında oluşturmaya başladıkları yerel yönetim birlikleri, 1979 yılında merkezi yönetimin el değiştirmesi sonucu önemlerini kaybetmişlerdir. 12 Eylül 1980’de yaşanan askeri darbenin ardından da kapanmaya başlamışlardır (Güler, 2004: 100). Bu kısa süreçte, toplumcu belediyecilik anlayışına uygun olarak, Türkiye Belediyeler Birliği ve başta Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği olmak üzere; Karadeniz Belediyeler Birliği, Orta Anadolu Belediyeler Birliği, Akdeniz Belediyeler Birliği, Çukurova ve Toros Belediyeler Birliği, Van Gölü ve Çevresi Belediyeler Birliği gibi birçok bölgesel belediye birlikleri kurulmuştur (Tekeli, 2009a: 25). Yıldırım, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği’nin çalışma alanlarını şu şekilde sıralamıştır: (1977: 53)

“Genel amacımız bölgenin temel sorunlarını ortaklaşa çözüme kavuşturmak. Çalışma konularımız temel kentsel bölgesel altyapı, konut yapımı ve yapı malzemeleri üretimi, beledi iktisadi girişimleri ve tüketiciyi koruma çalışmaları, ulaşım, turizm çevre sorunları, planlama, programlama ve koordinasyon, etüd proje yapımı ve eğitim, kültür gibi alanlar... Kartal Halk Ekmek Anonim Şirketi’nin ilk kuruluş ve oryantasyon çalışmalarını Birliğimiz başlatmıştır. Bu tip çalışmalar yine İstanbul Belediyesi tarafından başlatılmış, 300.000 liraya yakın sermayeli İstanbul Halk Ekmek Anonim Şirketine Birliğimiz, İstanbul Belediyesi’nin istekleri doğrultusunda katılmıştır. Diğer bir stratejik alanımız, eğitim ve kültür ile ilgili bir girişimimiz, katkılarımızla kurulan Türkiye Belediyecilik Vakfı içinde yürütülen çalışmalardır.”

Yukarıda da bahsedildiği üzere, toplumcu belediyecilik anlayışının birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesinin bölgesel belediye birlikleri arasındaki en önemli temsilcisi Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği olmuştur. Birlik, 1973 yılında Marmara Adası Belediye Başkanı Ahmet Enön tarafından, belediyelerin ortak

sorunlarının tartışılması amacıyla başlattığı girişimin sonucunda 25 Nisan 1975'te kurulmuştur. Birliğin ilk merkezi İzmit, ilk başkanı ise toplumcu belediyeçilik hareketinin önemli yüzlerinden Erol Köse olmuştur (Tekeli, 2009a: 4). Marmara Bölgesi'nin çevre sorunlarını çözmek amacıyla kurulan birlik, ilerleyen zamanlarda kentsel sorunların tamamıyla ilgilenen bir çalışma prensibi benimsemiştir (Güler, 2004: 100).

3.2.5. Kaynak Yaratıcı Belediyeçilik İlkesi

Toplumcu belediyeçilik anlayışına göre yerel yönetimler, ancak merkezi yönetimin denetiminde olmayan gelir kaynaklarına sahip olduklarında güçlü ve bağımsız olabilirler (Tekeli, 1977: 34). Toplumcu belediyeçilik anlayışının diğer ilkelerinin gerçekleştirilebilmesi için belediyelerin kaynak yaratıcı olmaları gerekmektedir. Üretici bir belediye olabilmek, tüketimi düzenleyebilmek ya da özerk bir yapıya kavuşabilmek kaynak yaratıcı olmaya bağlıdır (Tekeli, 1992: 90). Tekeli, belediyelerin kaynak yaratıcı olabilmeleri için şu mekanizmaları önermiştir: (2009a: 19-20)

- “Belediyelerin ürettiği mal ve hizmetlerde fiyat mekanizmasının kaynak yaratacak biçimde kullanılması öngörülmektedir. Fiyatlandırmada toplumun düşük gelirli kesimlerinin kaynak kaybına uğramadan korunabilmeleri için çapraz finansmana başvurulması öngörülmektedir.
- Halk katılımının belediye öncülüğünde örgütlenmesiyle, hizmetlerin görülmesinde sağlanacak tasarruflar yoluyla kaynak kıtlığı baskısı azaltılacaktır.
- Kentte ve çevresinde oluşan rantların topluma (kamuya) dönüşmesiyle kaynak yaratılacaktır.
- Belediyelerin kredi bulmasında öncelik tanıma ve kolaylık sağlama yoluyla belediyelerin kaynak sıkıntısı hafifletilecektir.
- Belediyelere belirlenmiş bazı vergilerle belli oranlarda ekleme yapma yetkisi verilecektir.”

Belediyelerin, yerel halkın toplu tüketime konu olan ihtiyaçlarını karşılayıp onlara daha iyi bir kentsel yaşam sunabilmeleri adına üretecekleri mal ve hizmetler için gereken vergileri düzenleme ve toplama hakkına sahip olmaları, kaynak yaratıcı belediyeçilik ilkesinin özellikle vurguladığı önemli bir noktadır (Tekeli, 1977: 33-34).

1973 yılında yapılan yerel seçimlerle birlikte İstanbul, Ankara, İzmir ve İzmit gibi büyük kentler, sosyal demokratların eline geçmiştir. 1975 yılında Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kurulmasıyla CHP'li belediyeler, merkezi yönetimin özellikle mali engellemeleriyle karşılaşmışlardır. Merkezi yönetim, parti çıkarlarını önceleyen tutumuyla yerel yönetimleri iş yapamaz ve ücret ödeyemez hâle getirmeye çalışmıştır. Toplumcu belediyeçilik anlayışının başlangıcı olan 1973'ten 1980 Askeri Darbesi'ne kadar olan süreçte sosyal demokratlar, çeşitli koalisyonlarla birlikte merkezi yönetimler içinde zaman zaman yer alsalar da belediyelerin kaynak sorunlarını üzecek yasal düzenlemeleri yapabilecek gücü elde edememişlerdir. Merkezi yönetimde işbaşına geldikleri 1975 yılından itibaren Milliyetçi Cephe Hkmetleri, toplumcu belediyeleri başarısız kılmak adına yerel yönetimlerin kaynaklarını artıracak olumlu herhangi bir adım atmamışlardır (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 373-374). Toplumcu belediyeçilik anlayışının programı ve ilkeleri, merkezi yönetimle çatışan ve kıt kaynaklara sahip belediyeler olarak hayata geçirdikleri uygulamalar çerçevesinde gelişmiştir (Tekeli, 1992: 99).

Merkezi yönetimin kaynak aktarmadığı bir ortamda, hizmet üretmek isteyen toplumcu belediyeler, topladıkları elektrik paralarını TEK'e dememişler ve belediye işçilerinin sigorta primlerini Sosyal Sigortalar Kurumu'na (SSK) yatırmamışlardır (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 374). Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay, belediyeye yeni kaynaklar yaratabilmek için belediyeye ait taşınmazları gasp edenlerden geri almış ve buraların kiralarını artırmıştır. Toplumcu belediyeler, bir taraftan bu şekilde kaynaklarını artırmaya çalışırlarken, diğer taraftan da yapılamayan hizmetlerin veya denemeyen ücretlerin sebebinin merkezi hükümet olduğunu halka anlatmaya çalışmışlardır. rnek vermek gerekirse, Vedat Dalokay belediyenin ihtiyaı olan mali kaynağı merkezi hkmetten alamadığı için açlık grevi yapmıştır. Ayrıca, belediyeden maaşını alamayan plerin grevlerini destekleyen açıklamalarda bulunmuştur (Tekeli, 1992: 93).

Yukarıda anlatıldığı üzere, belediyelerin yaşadığı kaynak sıkıntıları, toplumcu belediyeçilik anlayışının üretici belediyeçilik ve kaynak yaratıcı belediyeçilik ilkelerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu iki ilke, birçok uygulamada kesişim göstermiştir. Toplumcu belediyeler, büyük ölçekli asfalt fabrikaları kurarak hem kendi ihtiyaçlarını karşılamış hem de karayollarından ihale alarak belediyeleri için yeni kaynak sağlamışlardır (Tekeli, 1992: 100). Üretici belediyeçilik ilkesinin içinde değerlendirdiğimiz Halk Ekmek uygulaması da belediyelerin kaynak yaratıcı bir başka uygulamasıdır. Bunların dışında toplumcu belediyeler; otoparklar, toplantı ve düğün salonları, kreşler, tanzim satış mağazaları ve kıyı şeritlerinde ucuz ve temiz halk plajları açarak belediyelere yeni kaynak yaratmaya çalışmışlardır (Güler, 2004: 117).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMCU BELEDİYESİ ANLAYIŞINDAN KOPUŞ: 1980'DEN SONRA DEĞİŞEN SOSYAL DEMOKRAT YEREL YÖNETİM ANLAYIŞI

1. Yeni Sağ ve 1980 Sonrası Türkiye’de Neo-Liberal Dönüşüm

Bu bölümde, tüm dünyayı etkileyen yeni sağ hegemonya projesinin detaylarına ve neo-liberal birikim stratejisinin yerel yönetimler üzerindeki etkilerine yer verilecektir. Ardından, 1980 sonrası Türkiye’nin dönüşümü, askeri rejim ve ANAP dönemlerinde yerel yönetimlerle ilgili yapılan değişiklikler bağlamında değerlendirilecektir.

1.1. Yeni Sağı Anlamak

Emek, sermaye ve devletin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra refah devleti politikaları üzerinden kurdukları uzlaşma, 1970’lerde krize girmiş ve 1980’lerde yerini “yeni sağ” politikalara bırakmıştır. Yeni sağ anlayış, neo-liberalizm ve yeni muhafazakâr ideolojinin söylemleri üzerine inşa edilmiştir. Yeni sağ düzenin hegemonik söylemi ise küreselleşme olmuştur (Güler, 2004: 119). Genel bir tanımlama yapmak gerekirse küreselleşme olgusu, “dünya ekonomisini oluşturan sosyal ve iktisadi parçaların birbirleriyle ve giderek dünya piyasalarıyla eklemlenmesi” (Yeldan, 2002: 20) olarak açıklanabilir. Küreselleşme, bir egemen sınıf ideolojisi olarak sermaye egemenliğinin ve serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesini ve dünya çapına yayılmasını amaçlamaktadır. Bu hedef doğrultusunda oluşturulan neo-liberal politikalar, mali sermayenin birikim sürecinin uluslararası düzeye yayılması ve yerel ekonomilerden çıkar sağlanması amaçlarına hizmet etmiştir. Ulus devletleri kaybeden olarak ilan eden söylemlerin aksine küreselleşme, güçlü ulus devletlerin çıkarlarına işlemiştir. Küreselleşme, güçlü ulus devletlerin önderliğinde ve sermayenin baskılarıyla dünyada ekonomik ve dolayısıyla

politik merkezileşmeyi sağlamayı hedeflemiştir (Özdek, 1999: 26). Yeldan, 1970’lerden itibaren dünya kapitalizminin küreselleşme sürecine yön veren dinamiklerini şu şekilde sıralamıştır: (2002: 21)

- “Kapitalizmin altın çağı boyunca süren yüksek birikim temposunun yarattığı aşırı üretime dayalı kriz;
- Söz konusu dönemin sermaye/emek çelişkisine damgasını vuran Fordist endüstriyel ilişkilerin beslediği kâr sıkışması;
- Uluslararası kapitalist rekabetin yoğunlaşması;
- Finansal sistemin serbestleştirilmesi sonucu yükselen finansal sermaye ve spekülasyon birikim tercihlerinin sanayi yatırımlarının önüne geçmesi.”

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan farklı devlet biçimlerinin ortak noktası, tam istihdam, ekonomik büyüme ve yurttaşların refahı için devlet gücünün piyasa süreçleriyle birlikte ve hatta gerekli durumlarda piyasa süreçlerinin yerine geçerek serbestçe kullanılması gerekliliğinin kabul edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda kullanılan Keynesyen maliye ve para politikaları, emek ve sermaye arasındaki sınıfsal uzlaşının, barışın ve huzurun güvencesi olarak görülmüştür. Bu dönemde devletler, sanayi politikalarına aktif müdahalelerde bulunmuşlar, sağlık, eğitim vb. alanlarda türlü refah sistemleri oluşturmuşlardır (Harvey, 2015: 18-19).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, gelişmiş ülkelerdeki Keynesyen refah devleti uygulamaları ve az gelişmiş ülkelerdeki ithal ikameci kalkınma stratejileriyle birlikte emekçi sınıfların sermaye karşısında hem iktisadi hem de siyasal kazanımlarının arttığı bir dönem yaşanmıştır. 1970’li yıllara gelindiğinde, gelişmiş ülkelerde uygulanan talep yanlısı refah devletinin yaşadığı mali kriz, az gelişmiş ülkelerdeki ithal ikameci stratejilerin tıkanmasına sebep olmuştur. Bu durum, yeni bir hegemonya projesinin arayışlarını başlatmıştır. Elbette bu arayış, sermayenin yaşadığı sorunları çözecek yeni bir sermaye birikim projesini de içermiştir. Gelişmiş kapitalist devletlerin içinde bulundukları krizden çıkmak için ihtiyaç duydukları yeni sermaye birikimi projesi, dünyada yeni sağ anlayışın kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. Yeni sağ, 1979 yılında İngiltere’de Margaret Thatcher ve 1980’de Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD)

Ronald Reagan yönetimleri tarafından uygulanan, arz yanlısı neo-liberal ekonomi politikaları ve siyasal muhafazakârlığı birleştiren yeni bir hegemonya projesidir (Topal, 2002: 63-64).

Bu dönemin karakterini yansıtmak üzere neo-liberal yerine yeni sağ kavramının kullanılması, birikim stratejisi ve hegemonya projesi kavramlarının arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. 1980'lerden itibaren uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları, yeni birikim stratejisinin adıdır. Bu dönem için kullanılan yeni sağ kavramının bir hegemonik proje olarak tanımlanması, onun dünyadaki salt bir ekonomi politikası değişikliği olmanın ötesinde olan özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Jessop, iki kavram arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır: (2008: 280)

“Birikim stratejileri, doğrudan ulusal ya da uluslararası ölçekte ekonomik genişlemeyle ilgilidir; hegemonik projeler ise, temel olarak (hatta ekonomik olarak koşullanmış ve ekonomik meselelerle ilgili olsa bile) ekonomi-dışındaki çeşitli hedeflerle ilgili olabilir. Yani hegemonik projeler, askeri başarı, toplumsal reform, politik istikrar ya da bir ahlaki yenilenmeyi kapsayabilir. Bununla birlikte, birikim stratejisi, temel olarak üretim ilişkilerine ve dolayısıyla sınıfsal güçler dengesine doğru yönlendirilirken, hegemonik projeler tipik olarak sadece ekonomik ilişkilerde değil sivil toplum ve devlet alanında da temellendirilen daha geniş konulara yönlendirilir. Buna bağlı olarak, hegemonik projeler, ilgili bütün toplumsal güçler arasındaki dengeyi, bu güçler nasıl örgütlenmiş olurlarsa olsunlar hesaba katmak zorundadır.”

Yeni sağın temel doktrini, özgür ekonomi ve güçlü devlet doktrinidir. Yeni sağ anlayışı benimseyen tüm kesimlerin ortak fikri, özgür bir toplumu ve özgür bir ekonomiyi korumak için devlet otoritesinin yeniden kurulmasıdır. Yeni sağ anlayış, iki ana kola sahiptir: Bunlar, daha açık, özgür ve rekabetçi bir ekonomik düzeni savunan liberal eğilim ve toplum genelinde sosyal ve politik otoriteyi tesis etmeyi amaçlayan muhafazakâr eğilimdir (Gamble, 1994: 35-36).

Liberalizm, bireyciliğe dayanan, rasyonel bireylerin siyasal ve ekonomik hak ve özgürlüklerini güvence altına alan, piyasa ekonomisinin doğal işleyişine bırakılması gerektiğine inanan ve devletlerin ekonomiye müdahalelerinin asgari düzeye

indirilmesi gerektiğini savunan bir doktrindir (Aktan, 1995b: 4). Liberal doktrine göre, bireylerin girişimci olarak kendilerini özgürce ifade edebilmeleri ve tüketici olarak özgür tercihlerde bulunabilmeleri, ancak rekabetçi pazar ortamında mümkün olabilir. Bu sayede üretim faktörleri en akılcı, en etkin ve en verimli şekilde kullanılabilir. Dolayısıyla liberalizm, kaynak kullanımında verimsiz olarak gördüğü kamu faaliyet alanının özel girişimler lehine küçültülmesi gerektiği inancını taşır. Liberalizm, toplumsal dinamizmin temelinde bireylerin eşitsizliğinin yattığını savunur. Bu bağlamda, sosyal haklar ve sosyal devlet anlayışına karşıdır. Vatandaşlık kavramı müşteriliğe, vatandaşlık hakları kavramı da müşteri hakları düzeyine indirgenmektedir. Buna göre, haklardan yararlanabilmek veya imkânları kullanabilmek, ancak bedeli ödendiğinde mümkün olabilmektedir (Aksoy, 1998: 5-6).

Neo-liberalizmi klasik liberalizmden ayıran en önemli fark, piyasa düzeninin kendiliğinden gelişemeyeceği inancıyla, piyasa adına yapılacak siyasal müdahalelerin artırılması gerektiğini savunmasıdır. 1980’lerden itibaren neo-liberal yönetim anlayışının farklılaşmasının nedeni, refah devletinin toplum ve piyasa özerkliğini tahrip ettiği ve yeniden bu özerk yapının tesisi için özel ve güçlü bir siyasal müdahaleye ihtiyaç duyulduğu sonucuna varmasından kaynaklanmaktadır (Özkazanç, 1998: 33). Klasik liberal anlayışta devletin başlıca üç tür görevi bulunmaktadır: Bunlar, iç güvenliğin sağlanması, dış güvenliğin sağlanması ve adaletin teminidir. Friedman, bu görevlerin dışında devletin başka bazı görevler üstlenmesini, ancak bunların çok sınırlı olmaları gerektiğini savunmuştur (Aktan, 1995b: 17). Friedman’a göre devletin başlıca işlevleri, “özgürlüğümüzü hem yurtdışındaki düşmanlardan hem de yurttaşlardan korumak; adalet ve düzenin sürekliliğini sağlamak; özel anlaşmaları uygulatmak ve rekabetçi piyasaları güçlendirmektir” (2017: 29). Harvey de piyasayı merkezine alan neo-liberal bir devletin nasıl davranması gerektiğini şu sözlerle açıklamıştır: (2015: 10)

“Neoliberalizm her şeyden önce bir politik-ekonomik pratikler teorisidir. Bu teori, insan refahını artırmanın en iyi yolunun güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaretin temel alındığı bir kurumsal çerçeve içinde bireysel girişim beceri ve hürriyetlerini serbest bırakmak olduğunu iddia eder. Devletin rolü, bu pratiklere uygun bir kurumsal çerçeve yaratıp, sonra o çerçeveyi

korumaktır. Örneğin paranın kalite ve itibarını korumalıdır. Özel mülkiyet haklarını güvence altına almalı, piyasaların düzgün işleyişini gerekirse zorla garantilemek için gereken ordu, savunma, emniyet ve hukukla ilgili yapı ve işlevleri düzenlemelidir. Dahası, eğer (toprak, su, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ya da çevre kirliliği alanlarında) piyasalar mevcut değilse, gerekirse devlet eliyle, yaratılmalıdır. Fakat devlet bu görevlerin ötesinde bir işe girişmemelidir. Devletin (bir kez yarattıktan sonra) piyasalara müdahalesi en alt sınırdaki tutulmalıdır.”

Neo-liberal devlete atfedilen yukarıdaki tüm işlevlerden anlaşılmaktadır ki yeni sağ anlayışta temel sorun, devletin iktisadi alana müdahalesi değil, müdahalenin niteliğidir. Yeni sağın devleti, sermayenin elde edeceği kazanımları azaltacak her türlü sınırlamanın karşısında ve piyasaların işleyişini kolaylaştıran her türlü müdahalenin yanında olmalıdır (Topal, 2002: 70). Yeni sağ anlayışa göre devlet, serbest ekonomiye olumsuz etkileri olduğuna inandığı refah devleti anlayışının çözülmesi için güçlü olmalıdır. Ayrıca yeni sağ, piyasa düzenini denetlemek, ekonomiyi daha üretken kılmak ve sosyal ve politik otoriteyi sağlamak için devletin güçlü olması gerektiği inancını taşımaktadır. Yani, yeni sağın savunduğu serbest ekonominin tesis edilmesi, kamu harcama programları ve vergilerin azaltılması, kamuya ait mal ve hizmetlerin özelleştirilmesi ve düzenleyici kurumların ortadan kaldırılması için güçlü devletin sağlam ve kararlı eylemlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Gamble, 1994: 40).

Geçmişe bakıldığında muhafazakâr anlayış, bireysel özgürlüğün önündeki tüm engellerin kaldırılması gerektiğini savunan liberal bireyci doktrinleri, sosyal düzeni destekleyen temel kurumları aşındıracağı gerekçesiyle eleştirmiştir. İlerleyen yıllarda bu iki farklı anlayışın yakınlaşmasını mümkün kılan ortak nokta, her iki geleneğin de mülkiyet kavramına duydukları ortak saygıdır. Muhafazakârlar, otorite ve düzenin temellerinden biri olarak gördükleri mülkiyete her zaman büyük önem vermişlerdir (Gamble, 1994: 61-62). Ek olarak, muhafazakarların İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalist ülkelerdeki eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen refah devleti anlayışı ve sosyal hakları gündeme getiren sosyal demokrat ve sosyalist gelişmelerden duydukları rahatsızlık da liberallerle ortak paydada buluşma sürecini hızlandırmıştır. Liberaller, merkezi hükümetin toplumdaki rolünü artırıp bireysel özgürlükleri sınırlayacağı iddiasıyla sosyal hakların genişletilmesine karşı çıkmışlardır. Muhafazakârlar ise geniş

gruplara yayılacak sosyal haklara, toplumdaki geleneksel hiyerarşik ve otoriter ilişkileri sınırlayacağı için olumsuz bakmışlardır (King, 1987: 8).

Yeni muhafazakâr anlayış, yeni sağın kurmak istediği ekonomik, sosyal ve siyasal yeni sisteme söylemleriyle meşruiyet kazandırmış ve uygulanan politikaların ortaya çıkardığı sosyal sorunların çözümü için kurumlar önermek suretiyle destek vermiştir. Muhafazakârlar tarafından toplumun organik-hiyerarşik bir yapıya sahip olduğu ön kabulüyle, sosyal haklar ve bu haklar için sağlanan devlet güvencelerine karşı çıkmıştır. Eşitsizliklerin hafifletilmesinde sosyal devlet anlayışını değil, geleneksel toplumsal kuruluşlar olan aile, komşuluk ilişkileri, dinî kuruluşlar ve vakıflar ön plana çıkarılmıştır. Sayılan kurumların canlandırılması ve devletin bu alanlardan çekilmesi önerilmiştir (Aksoy, 1998: 6-7).

Sonuç olarak, uygulanan neo-liberal politikalarla devletin küçültülmesi ve serbest piyasanın önceliği hedefleri korunurken, yeni muhafazakâr anlayışın geleneği, dini, aileyi ve millî kimliği önemseyen ve bu kurumların muhafazası için güçlü devlet fikrini savunan söylemleri, yeni sağ ideolojinin temelini oluşturmuş ve onu daha da güçlü hâle getirmiştir (Topal, 2002: 67). 1970'lerin sonlarından itibaren, kamu politikalarında radikal bir kırılmayı temsil eden yeni sağ anlayış için merkezi bürokrasi veya örgütlü kesimlerden uygulanan politikalara karşı gelecek tepkilere hazırlıklı olmak, dönemin ana temalarından biri olmuştur. Yeni sağ anlayışa göre devlet, harcamalarını ve sübvansiyonlarını azaltmak üzere önlemler almaya hazır olmalı ve yapılan değişikliklerden olumsuz etkilenecek kesimlerden gelen zorluklara direnecek kadar da kararlı olmalıdır (Gamble, 1994: 40).

Dünyada yeni sağ anlayışın hâkimiyetini anlamak için gelişmiş kapitalist devletlerin “Üçüncü Dünya Ülkeleri” olarak adlandırılan az gelişmiş ülkelerle geliştirdikleri ekonomik ve siyasal ilişkilere de bakılması gerekmektedir. 1980’li yıllardan itibaren güçlü ulus devletler, mali piyasalarını ve sermaye hareketlerini denetimden uzak hâle getirirlerken, bir yandan da Üçüncü Dünya olarak bilinen az gelişmiş ülkeleri, hâkimi oldukları ekonomik düzenin gerekliliklerine uydurmuşlardır. Az gelişmiş ülkeleri söz konusu düzene uydurmak için borç anlaşmalarıyla birlikte “yapısal uyum reformları” dayatılmıştır. Dayatılan reformların ana hedefi, borçların geri ödenmesini güvence altına almak ve özellikle ABD ve Avrupa kaynaklı

uluslararası mali sermayenin bu bölgelerde rahatça hareket edebilmesini sağlayacak uygun ekonomik ve hukuki ortamı yaratmak olmuştur. Bu doğrultuda Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne dayatılan reformlar, mali ve ticari serbestleşme, şeffaflaşma ve dışa açılma olarak özetlenebilir (Özdek, 1999: 28-29).

Yukarıda açıklanan süreçle ilgili olarak, değinilmesi gereken önemli bir nokta da “Washington Konsensüsü”dür. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) 1973 yılında uyguladığı petrol ambargosuyla birlikte, petrol üreticisi ülkeler çok büyük bir finans gücüne sahip olmuşlardır. Daha sonra, bu ülkeler, sahip oldukları petrodolarlarını ABD yatırım bankalarına yatırmışlardır. New York'taki yatırım bankaları, bünyelerinde toplanan bu devasa fonlar için kârlı pazarlar aramaya başlamışlardır. Ancak, 1970'lerde iç pazardaki var olan ekonomik durgunluk sebebiyle yurtdışına yönelmişlerdir. Bankalar, ellerindeki fon fazlasını yatırım yapmak isteyen ve krediye aç gelişmekte olan ülkelere sermaye olarak vermişlerdir (Harvey, 2015: 34-35). İlerleyen süreçte, ABD'nin doları desteklemek için faiz oranlarını artırmasıyla birlikte borç alan Polonya, Meksika ve Brezilya gibi ülkeler iflasla karşı karşıya kalmışlardır (Güler, 2004: 121). Harvey, bu dönemde uygulanan neo-liberal yapısal uyum reformlarını Meksika örneği üzerinden şu şekilde analiz etmiştir: (2015: 37)

“Meksika örneği liberal pratik ile neoliberal pratik arasındaki çok önemli bir farkı gösterdi: Liberal uygulamalarda kötü yatırım kararlarından doğan kayıplar borç verenlerce üstlenilirken, neoliberal uygulamalarda devlet ve uluslararası güçler borç geri ödemesinin maliyetini, yerel halkın geçimi ve refahı açısından sonuçları ne olursa olsun, borçluya yükler. Eğer bunun için varlıkları yabancı şirketlere yok pahasına teslim etmek gerekiyorsa, teslim edilir.”

1980'ler boyunca az gelişmiş ülkelerin yaşadıkları ekonomik istikrarsızlıkların, uluslararası sermayenin lehine olacak şekilde düzenlenmesi çabası, Washington Konsensüsü ismiyle anılmıştır. Bu kavram, merkezleri Washington'da bulunan ABD Hazine Bakanlığı, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası eliyle Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin piyasalarını sermayeye açmak ve özelleştirmelerle birlikte devletleri

küçültmek üzerine oluşturulan politikaları kapsamaktadır (Güler, 2004: 121-122). Washington Konsensüsü kavramı, ilk kez 1989 yılında John Williamson tarafından, Institute for International Economics'te (IIE) Latin Amerika ülkelerinin kalkınma deneyimlerinin tartışıldığı bir konferansta kullanılmıştır. Williamson, konsensüsü, “politik” Washington’u temsil eden ABD Kongresi ile “teknokratik” Washington’u temsil eden IMF, Dünya Bankası ve düşünce kuruluşları arasında ortaya çıkan bir fikir birliği olarak açıklamış ve dünya çapında uygulanacak neo-liberal ekonomi politikalarının marka ismini ortaya çıkarmıştır (Naim, 2000: 506). Williamson, 1990 yılında yazdığı makalesinde, Latin Amerika ülkeleri özelinde kriz yaşayan diğer tüm az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için on reform maddesi sıralamıştır: (2008: 16-17)

- Mali Disiplin
- Kamu Harcama Önceliklerinin Yeniden Düzenlenmesi
- Vergi Reformu
- Faiz Oranlarının Serbest Bırakılması
- Rekabetçi Döviz Kuru
- Dış Ticaretin Serbestleştirilmesi
- Doğrudan Yabancı Yatırımının Serbestleştirilmesi
- Özelleştirme
- Deregülasyon
- Mülkiyet Haklarının Korunması

Türkiye, ithal ikameci kalkınma stratejilerini benimsemiş bir ülke olarak 1970’lerden itibaren yaşanan mali krizlerden olumsuz şekilde etkilenmiştir. 1980 yılına gelindiğinde, krizden olumsuz etkilenen diğer ülkeler gibi Türkiye de Washington Konsensüsü’nün krizden çıkış yolu olarak gösterdiği yapısal uyum reformları doğrultusunda, ekonomik sistemini neo-liberal ekonomi politikalarına eklemlenmeyi hedeflemiştir. Alınan 24 Ocak Kararları’yla, Türkiye’de serbest piyasa ekonomisinin kurumsallaşması sağlanmıştır. Latin Amerika örneklerine benzer

şekilde, Türkiye’deki neo-liberal dönüşümün rahatlıkla sağlanabileceği sınıf çatışmalarından uzak bir ortam, ancak askeri rejim koşullarında mümkün olabilmektedir.

1.2. Türkiye’de Neo-Liberal Dönüşüm

İthal İkamecilik, 1976 yılına kadar Türkiye’de hızlı bir sanayi birikimi yaratmıştır. Ancak bu birikim stratejisi, ithal sanayi ürünlerine, kolay ve ucuz dış borçlanma olanaklarına ve yabancı sermaye girişlerine olan bağımlılığı ve iç pazar talebinin sürekli canlı tutulmasına ihtiyaç duyması sebebiyle, tüm dünyada yaşanan ekonomik kriz sonrası sürdürülemez duruma gelmiştir (Doğan, 2005a: 131-132). 1974 yılında petrol fiyatlarındaki sıçramayla birlikte dünya ekonomisi bir durgunluk sürecine girmiştir. Türkiye’de ise sürekli bir seçim ortamının yaşandığı bu dönemde, kısa dönemli borçlanmalarla birlikte ekonomik krizin olumsuz etkileri ötelenmeye çalışılmıştır. 1977 yılında dış ticaret göstergelerinin ciddi şekilde bozulmasına rağmen Ecevit Hükümeti, IMF’nin emekçi sınıfları olumsuz etkileyecek istikrar programına bir “siyasi intihar” olarak bakıp, direnmeye çalışmıştır. Ancak, alternatif bir politika da üretilenmemiştir. Siyasal istikrarsızlık koşullarında ve sendikaların artan gücü düşünüldüğünde hiçbir siyasal parti, IMF’nin önerilerini tam olarak benimsemek istememiştir. Diğer taraftan, ekonomik durgunluktan olumsuz etkilenen sermaye sınıfı da devletten emek-sermaye çelişkisini sermaye lehine çevirecek düzenlemeleri beklemiştir. Bülent Ecevit’in istifası sonrası hükümeti kuran Süleyman Demirel, yeni bir istikrar programı oluşturma görevini Turgut Özal’a vermiştir. Özal’ın ortaya koyduğu 24 Ocak Kararları ile Türkiye, sermaye çevrelerinin talepleriyle uyumlu yeni bir birikim stratejisi belirlemiştir (Boratav, 2005: 139-147).

24 Ocak Kararları’yla artan enflasyonu denetim altına almak, içerde arz-talep ve dışarda ödemeler dengesini sağlamak hedeflenmiştir. Ayrıca 24 Ocak Kararları, ekonomik yapının kendisini ve işleyiş biçimini tamamen değiştirmeyi arzulayan düzenlemeleri de içerisinde barındırmıştır (Ulagay, 1983: 15). Boratav’ın da belirttiği gibi, “...bu kararlar sadece bir istikrar programı niteliği taşımamaktaydı; beynelmilel sermayenin özellikle Dünya Bankası aracılığıyla ‘pazarladığı’ ve içte ve dışa karşı piyasa serbestisi ile beynelmilel ve yerli sermayenin emeğe karşı güçlendirilmesi gibi

iki stratejik hedef etrafında oluşan bir ‘yapısal uyum’ perspektifi de taşımaktaydı” (2005: 148). Ulagay, yukarıda hedefleri vurgulanan 24 Ocak Kararları’nın içerdiği düzenlemeleri şu şekilde sıralamıştır: (1983: 15-16)

- “İç pazara dönük ‘ithal ikamesi’ modeli yerine ‘ihracata yönelik sanayileşme’ modelinin benimsenmesi,
- Aşırı değerlenmiş döviz kuru yerine ‘gerçekçi kur’ politikasının benimsenmesi ve bunu sağlamak için radikal devalüasyonlardan kaçınılması,
- Faiz hadlerini devletin değil piyasadaki fon arz ve talebinin belirlemesi,
- Yüksek faizin yanı sıra sınırlı para-kredi politikasının da iç talebi, dolayısıyla enflasyonu denetleyici bir araç olarak kullanılması,
- Fiyat denetimlerinin mümkün mertebe kaldırılması ve fiyatların arz-talebe göre piyasada belirlenmesinin sağlanması,
- Kamu kesimince üretilen temel mallarda sübvansiyonların kaldırılması ya da azaltılması, böylece bu mallarda hatırı sayılır zamların çekinmeden yapılması,
- KİT reformu yapılarak bu kuruluşların kârsız istihdam depoları olmaktan kurtarılması,
- Bir yandan kamu harcamaları kısıılırken diğer yandan kapsamlı bir vergi reformuyla bütçe denkleğinin sağlanması,
- Yabancı sermayeyi özendirmek için yeni önlemler alınması, bu arada devlet tekelindeki kimi üretim alanlarının da yerli ve yabancı özel sermayeye açılması.”

Boratav, 24 Ocak Kararları ile Türkiye’de uygulanan ve 1980-1988 yılları arasını direkt olarak etkileyen neo-liberal politikaların özgünlüğüne ilişkin şunları söylemiştir: (2005: 148-149).

“24 Ocak programı... ana çizgisiyle 1988 yılının sonuna kadar iktisat politikalarına damgasını vuran ve zaman içinde yeni öğelerin eklenmesiyle zenginleşen bir bütünlük taşır. Baştan sona kadar ‘alternatifi yoktur’ sloganıyla ve çok yoğun bir ideolojik kampanyayla halk kitlelerine ve kamuoyuna sunulan bu neo-liberal model, ne Türkiye ne de dünya bakımından orijinal bir önlemler paketidir. Bu kararlar, 1970’li yıllarda IMF’nin dış tıkanma koşulları altında bunalan pek çok azgelişmiş ülkeye empoze ettiği standart istikrar politikası paketi

ile daha ziyade Dünya Bankası tarafından geliştirilen tipik bir yapısal uyum programının tüm bilinen unsurlarını içermektedir.”

Türkiye, ithal ikameci birikim stratejisinin kriziyle birlikte devletin iç yapısını, iktidar bloğunu ve rejimin meşruiyet temellerini sarsan bir hegemonya krizi yaşamıştır. 12 Eylül Darbesi, yaşanan hegemonya krizinin aşılması için toplumsal güç dengelerinin, ekonominin ve devletin kendi lehlerine yeniden yapılandırılmasını talep eden egemen sınıfların sahiplendiği bir dönüm noktası olmuştur (Özkazanç, 1996: 1219). 1950’lerde DP’yle birlikte on yıl süren plansız ekonominin ardından ithal ikameci birikim stratejisi, 1970’lerin kriz ortamına kadar üretilen malların ihtiyaç duyduğu iç pazarı yaratabilmiş, ancak dünya piyasalarında rekabet edecek ihracat olanağını bulamamıştır. Özellikle ülkedeki sermaye sınıfının üyeleri, rekabetin sağlanabilmesi için sendikaların disipline sokulması ve işçi ücretlerinin düşürülmesi gerektiğini düşünseler de parlamenter siyaset ve 1970’lerin koalisyon hükümetleriyle aranılan ortam mümkün olmamıştır. Türkiye’de 1980 Darbesi’yle kurulan otoriter askeri rejim, yukarıda bahsedilen hedeflerin gerçekleşebileceği uygun ortamı sağlamak üzere parlamenter sistemi sonlandırmış, uluslararası piyasa güçleri ve küreselleşme düzenine uygun bir ekonomik gelişme temeli oluşturmuştur (Ahmad, 2006: 206).

1982 yılında, 24 Ocak Kararları’nın mimarı Turgut Özal, Danışma Meclisi’nin bütçe ile ilgili getirdiği eleştirileri yanıtlarken, askeri rejimle ilgili olarak, “12 Eylül olmasa bu ekonomik programın neticelerini alamazdık. Anarşi yükseliyordu. İkincisi vergi kanunları meclisten geçmiyordu. Çok şayanı şükrandır ki vergi reformu yapılmıştır. Bunlar olmasaydı bütçeyi denkleştiremezdik” (Cumhuriyet, 26 Ocak 1982) yorumunu yapmıştır. Türkiye’deki sermaye sınıfının önemli temsilcilerinden biri olan Rahmi Koç da 12 Eylül’ü benzer bir bakış açısıyla değerlendirmiştir: (Cumhuriyet, 26 Ocak 1982).

“... 12 Eylül Harekâtından önce her şeyi demokratik bir sistem altında yapmak zorundaydık. Bu da karar almak, yasa ya da yönetmelik çıkartmak için

aylar geçmesini gerektiriyordu. Yani her şey güçlükle ve uzun zaman içinde gerçekleştirilebiliyor, her şeye politik açıdan bakılıyordu. Ekonomik yaklaşım hep arkadan geliyordu. Askeri yönetim altında fark, alınan kararların parlamentodan geçmesi gibi bir zorunluluk olmadığından çok hızlı hareket edilebiliyor ve üstelik askeri yönetim hata yapsa bile bunu kısa sürede düzeltebiliyor. En önemlisi ise tüm bu işlemler yapılırken politik yaklaşımlar söz konusu olmuyor. Çünkü askeri yönetimin parlamentoda sandalye kaybı ya da seçmen kaybı diye bir kaygısı yok. En büyük fark askeri yönetimin zamanında ve doğru kararlar almasıyla çok değerli zaman tasarrufumuzun olmasıdır.”

12 Eylül rejimi, başta 1982 Anayasası olmak üzere yoğun yasama faaliyetleri yürütmüştür. Temel hak ve özgürlükleri kısıtlamak, siyasal partilerin toplumsal kesimlerle ilişkilerini sınırlamak, devlet içinde sorumluluk taşımayan karar organları ve baskı aygıtları oluşturmak ve yasama karşısında yürütmenin, yürütme içinde ise başbakanın gücünü artırmak gibi otoriter düzenlemeler, 1983 yılında iktidara gelen ANAP ve Turgut Özal tarafından da devam ettirilmiştir. 12 Eylül ve ardından ANAP iktidarıyla birlikte sınıf tabanlı siyasal mücadeleler, tekrar 1950’lerdeki devlet-sivil toplum eksenine dönmüştür (Özkazanç, 1996: 1220).

Türkiye’deki geleneksel sağın sürekli gündeminde yer alan “devletin bekası” sorununun darbe yoluyla çözülmüş olmasının verdiği rahatlıkla Turgut Özal, kendisini ve partisini DP’nin reformcu ve sivil ruhunun temsilcisi olarak sunabilmiştir. Seçime giren diğer iki partiden farklı olarak devlet merkezli söylemlerden uzak, icraat ağırlıklı, yenilikçi ve “orta direğin” desteğini kazanmaya yönelik toplumsal ve ekonomik sorunları vurgulayan söylemleri, ANAP’ın vermek istediği sivil imajı güçlendirmiştir. Güçlendirdiği sivil imajı, seçimlerde ANAP’ı iktidara taşımıştır. ANAP, yeni bir hegemonik merkez yaratmak için milliyetçi-muhafazakâr-serbest piyasacı-sosyal adaletçi olmak üzere, ülkedeki dört farklı eğilimi birleştirme misyonunu benimsemiştir. Özalizm, 1980 öncesinin aşırıya kaçan merkezkaç unsurlarını “ekonomizm” ilkesine eklemleyerek ehlileştirmeye çalışmıştır. Özal, Türkiye’de 1980 öncesi yaşanan tüm siyasal krizlerin ekonomik sorunlardan kaynaklandığını savunmuştur. Kendi iktidarını, büyük ve güçlü Türkiye yolunda demokrasiye dönüşün ve ekonomik yenilenmenin hedeflendiği bir “geçiş dönemi”

olarak görmüştür. Bu doğrultuda, toplumdan sabır, fedakârlık, kararlılık beklemiş ve eleştirilerin ertelenmesini talep etmiştir (Özkazanç, 1996: 1221).

Turgut Özal ve ANAP'ın sivil imajının dışında siyasal çekiciliğinin bir başka nedeni, başarılı olduğu düşünülen yapısal uyum reformlarını hazırlayan ekibin burada toplanmasıdır. Özal ve ANAP, elde edilen ekonomik başarıların seçim sonuçlarına yansımaları için seçim kampanyasını ekonomi programıyla ilgili bir referanduma dönüştürmüştür. Seçime giren diğer partileri 1980 öncesi başarısız düzenin kurumları olarak yansıtmış, kendisini yeni dönemin partisi olarak göstermiştir. Bu şekilde kazanılan seçim başarılarıyla, özellikle 1980'lerin ortalarına kadar neo-liberal reform dalgası devam etmiştir. 1987'de yapılan genel seçimler ise ANAP Hükümeti ve uyguladıkları yapısal uyum programı için bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'de darbe öncesi dönemin önde gelen siyasal figürleri, yapılan referandum sonucunda seçimlere yeniden katılma hakkını kazanmışlardır. Türkiye siyasetinde serbest rekabetin yeniden başlamasıyla Özal, dikkatini iktisat politikalarından siyasal meselelere kaydırmıştır. ANAP'ın seçimleri kazanmak adına özellikle ücretler ve tarımsal sübvansiyonları içeren dağıtım baskılarına karşı ödünler vermiş olması, ülkedeki makroekonomik istikrarsızlıkların ağırlaşmasına neden olmuştur (Öniş & Webb, 1992: 5-6).

1980'lerin ortalarından itibaren, ANAP'ın siyasal iktidarını koruma yolunda kullandığı, başlangıçta uygulanan neo-liberal ekonomi politikalarından uzaklaşmayı temsil eden ve devletin ekonomideki payını büyüten araçlar, KİT'ler ve bütçe dışı fonlar olmuştur. Bu fonlar, toplumdaki örgütlü iş gücünü ve beyaz yakalıları kontrol etmek veya etkisiz hâle getirmek, kilit alanlardaki özel girişimleri desteklemek ve “merkez-sağ” anlayışın iktidarını sürdürebilmesi için gereken oy desteğini sağlamak adına seçmenlere maddi transferler yapmak amacıyla kullanılmışlardır. ANAP döneminde uygulanan neo-liberal ekonomi programından olumsuz etkilenmesi muhtemel toplum kesimlerinin siyasal desteği, bu şekilde kazanılmaya çalışılmıştır (Waterbury, 1992: 128).

1940-1980 yılları arasında devlet, 33 adet fona sahipken, bu fonlara 1983 yılına kadar 24, 1990 yılına kadar da 90 adet yeni fon eklenmiştir. Devletin fon kullanımının artması siyasal bozulmaları da beraberinde getirmiştir. Oluşturulan fonlar, alınan

ekonomik kararların bürokratik kontrol ve demokratik gözetim ihtimallerini ortadan kaldırmıştır. ANAP yönetimi döneminde oluşturulan fonlar, çoğunlukla yerel seçimleri kazanan ANAP'lı belediyeleri ödüllendirmek için kullanılmışlardır (Öniş & Webb, 1992: 24-26). Oluşturulan en büyük fonlardan biri Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonu'dur. 1986 yılında kabul edilen 3291 sayılı kanunla özelleştirme için belirlenen KİT'lerdeki kamu hisselerinin tümü bu fona devredilmiştir. Mali olarak güçlendirilen bu ve benzeri tüm fonların yönetimi, başbakan ve ekonomiden sorumlu devlet bakanına verilmiştir. Bu durum, oluşturulan fonların konut, elektrik üretimi, yol yapımı veya altyapı yatırımları için yönlendirilebilecekleri gibi, seçimlerden önce gereken siyasal desteği sağlamak adına belli stratejik alanlara da kaydırılabilmelerine imkân vermiştir (Waterbury, 1992: 134).

Geçmişte sınıf siyasetinin önemli parçaları olan toplumsal cinsiyet, mezhep ve ırk gibi mücadele konuları, yeni sağ anlayış tarafından kimlik siyaseti çerçevesine sokulmuştur. Bu şekilde, emekçi kesimlerin sınıf dışı ideolojilere yönlendirilmesi ve toplumdaki sınıf aidiyetlerinin aşındırılması istenmiştir (Topal, 2002: 68-69). Özkazanç, Turgut Özal ve ANAP iktidarının uyguladığı yeni sağ politikaların yarattığı kimlik siyasetine dayalı toplumsal parçalanmaya ilişkin şunları söylemiştir: (1996: 1223-1224)

“Yeni Sağ'ın iktisadi liberalizm, siyasi otoriterlik ve kültürel muhafazakârlık temelinde yeni bir ulusal birlik ve kimlik tanımlama girişimi, hem ekonomik, hem de kültürel-ideolojik düzeyde toplumu birleştiren değil, rakip ve çatışan güçler halinde bölen bir etkiye bulundu. Ulusu, İslami-millî bir içerikle çatışmasız, organik bir cemaat suretinde kurmaya çalışan milliyetçi-muhafazakâr bir söylem ile onu temelde bir çıkarıcı bireyler topluluğuna indirgeyen ekonomist söylemin birleşik etkisi, özellikle toplumdaki sınıfsal kutuplaşmanın siyasi temsili engellendiği için, bu tür sorunların da dini, etnik ve kültürel çatışmalar üzerinden ifade edildiği bir siyasi-kültürel parçalanma yönünde gerçekleşti. Siyasi liberalizmle bütünleşmeyen iktisadi liberalizm, kent yoksulları için hem bir ekonomik dayanışma ağı sağlayan, hem de anlam ihtiyacına yanıt veren İslamcı söylem karşısında zayıfladıkça, merkez bu uca doğru daha da yaklaşmak zorunda kaldı. Öte yandan solun ezildiği bir ortamda Yeni Sağ uygulamalar karşısında bir savunma stratejisi olarak öne çıkan Kürt ve Alevi kimliklerinin siyasallaşması da, toplumsal parçalanmayı derinleştirdi.”

ANAP döneminde uygulanan neo-liberal politikaların emek ve sermaye arasındaki bölüşümü piyasa mekanizmasına teslim etmesinden kaynaklanan bölüşüm bozuklukları ve artan eşitsizliğe karşı iki farklı önleyici uygulama öngörülmüştür. İlk olarak, temel eğitim ve korucuyu sağlık alanlarına ayrılan kamu kaynaklarının artırılması hedeflenmiştir. Ancak, kamu harcamalarının IMF-Dünya Bankası programlarıyla baskılandığı bir ortamda bu hedefin gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. Hedeflenen ikinci önlem ise sosyal politika uygulamalarıdır. Ancak, bu dönemin sosyal politika uygulamaları, yoksullukla mücadele kapsamında piyasa ekonomisine katılamayan katmanlara yapılan transferle sınırlı kalmıştır (Boratav, 2005: 173-174).

Toparlamak gerekirse, Türkiye’de yeni sağ anlayışın egemen unsurlarını, “ihracata dönük neo-liberal birikim modeli ile buna uygun bir otoriter rejim ekseninde bir araya gelen burjuvazi ile askeri ve siyasi elit” (Özkazanç, 1996: 1221) oluşturmuştur. Özal ve ANAP’la birlikte Türkiye’de uygulanmaya başlanan yeni birikim modelinin bölüşüm ilişkileri bakımından belirleyici özelliği, sermaye sahipleri ve emekçi sınıflar arasındaki çelişkiyi sistemli bir biçimde emek aleyhine denetlemek ve düzenlemek istemesi olmuştur. Emek aleyhine yürütülen politikalar sadece örgütlü işçi sınıfını kapsamamıştır. Bu dönemde memur maaşları, emekli ikramiyeleri, kıdem tazminatları ve tarım desteklerinde de gerilemeler yaşanmıştır (Boratav, 2005: 149-150). Türkiye’de 1980 yılından itibaren uygulanan iktisat politikaları, alınan önlemler ve sonucunda bölüşümde yaşanan dönüşüm, yalnızca kısa vadeli bir istikrar programı ya da bir kemer sıkma operasyonunun sonucu gibi görülmemelidir. ANAP iktidarının politikaları, gelir dağılımında çalışan sınıfların aleyhine ve sermaye sınıfının lehine uzun vadeli bir kaymayı hedeflemiştir (Pamuk, 1986: 100).

1.3. Yeni Sağ ve Yerel Yönetimler

1980’li yıllardan itibaren İngiltere ve ABD’de iktidara gelen yeni sağ hükümetler, refah devleti anlayışını ortadan kaldırma hedefi doğrultusunda, bu anlayışın temel taşıyıcısı olan yerel yönetimleri de yeniden yapılandırmak istemişlerdir. Bu amaca uygun olarak, yerel yönetimlerin yetkilerini ve kaynaklarını

kısıtlamış ve toplu tüketim alanlarından çekilmelerini sağlamışlardır. Yerel yönetimlerin çekilmedikleri alanlarda ise kentsel hizmetleri özel sektör aracılığıyla üretmeye zorlamışlardır. Yeni sağ anlayış, kentleri ulusal ekonominin birbirini tamamlayan birimleri olarak değil, küresel sermayeyi kendi birimlerine çekmek için mücadele eden yarışmacılar olarak görmüştür. Buna göre, yerel yönetimlerin ana görevleri, yerel sermaye ile iş birliği yaparak yönettiği kenti uluslararası sermaye için çekici kılmak olmalıdır. Sonuç olarak, 1980’li yıllardan itibaren bu hedefler doğrultusunda işbaşına gelen yerel yönetimler, müdahale güçlerini emeğin yeniden üretimini sağlamak için değil, sermayenin ihtiyaçlarını gözetmek için kullanmışlardır (Şengül, 2009: 174-176).

Yeni sağın kamu yönetimi anlayışının iki temel hedefi, devletin özellikle ekonomik içeriği olan kamu faaliyet alanlarından başlayarak daraltılması ve daraltılan alanlardaki kamu faaliyetlerinin de özel işletmecilik anlayışıyla yeniden yapılandırılması ya da doğrudan özel sektör katkılarıyla işletilmesidir. Buradan hareketle, yeni sağın yerel yönetimlere bakışı şu şekilde özetlenebilir: (Aksoy, 1998: 10-12)

- Yerel yönetim birimlerine sadece hizmet gerekliliğini saptama sorumluluğu bırakılmalı ve hizmetleri fiilen gerçekleştirme görevi, kaynakların verimli kullanımı için özel sektöre devredilmelidir.
- Hizmetlerin yerine getirilmesinde hem özel sektör hem de kamu kuruluşları için rekabet unsuru ön planda tutulmalıdır.
- Hizmetten yararlanandan karşılığı alınmalı ve gelir durumuna göre hizmet kalitesi farklılaşmalıdır. Hizmetten yararlanmada vatandaş kavramından müşteri anlayışına geçiş gerçekleştirilmelidir.
- Yerel yönetim örgütleri ve işleyişi, işletme mantığı ve amaçları doğrultusunda yeniden organize edilmelidir.

Yeni sağ, uluslararası mali merkezlerin az gelişmiş ülkelerdeki kentsel altyapı sorunlarını çözerken, aynı zamanda bu bölgeleri yeni bir yerel yönetim modeli

doğrultusunda yapılandırmayı hedeflemiştir. Ek olarak, yeni sağın yerel yönetimlerde oluşturmak istediği özerklik ve katılıma ilişkin bakışı şu şekilde açıklanabilir: (Ayman Güler, 2013: 262)

“Yerel yönetimleri merkezi yönetime bağlayan mevcut sisteme son verecek alternatif finansman ve çalışma tarzları, yerel yönetimlerin daha geniş özerkliğe sahip olmalarını gerektirir...Çeşitlenen finansman ve teknik kaynak yapısı, yerel karar mekanizmalarında değişiklik yapılmasını gerektirir. Yerel yaşam artık ‘çok aktörlü’ hale gelmiştir. Oysa geleneksel yerel meclis sistemi, yerel ekonomide rol üstlenen yeni ortakların karar sürecine girmesini engellemektedir. Yerel yönetim örgütlenmesinde sivil toplum kuruluşlarının kamu gücüne ortak olabilecekleri yeni yapılanmalara gitmek gerekmektedir.”

Türkiye’de kriz sonrası ithal ikameci sanayileşmeden iç talebi kısan ve dışa açık ihracatı teşvik eden sanayileşmeye geçilirken, üretime dönmeyen büyük miktarda sermaye, finans piyasalarından sonra kentsel rant ve tüketim alanlarına yönelmiştir. Bu doğrultuda devlet, neo-liberal ekonomi politikalarına uygun bir şekilde sanayi yatırımlarından çekilirken, büyük altyapı ve toplu konut yatırımlarına yönelmiş ve kent yönetimlerinin bütçeden aldıkları payları artırmıştır. Kentlerde emeğin yeniden üretiminin küçük girişimcilere bırakıldığı bir kentleşme modelinden, sermaye birikiminin soğurulma alanı olarak görülen bir kentleşme dönemine geçiş yaşanmıştır (Doğan, 2005a: 145-146). ANAP yönetimi de bu yeni dönemde, kontrol ettiği yerel yönetimler eliyle kentte yaşayan yoksul kitleleri sınıf bilincinden uzaklaştırarak partinin ve sermayenin ideolojisine teslim olacak kalabalık gruplar hâline getirmeyi hedeflemiştir. Gecekondulara tapu tahsisi, imar izinleri, imar afları, ücretliye vergi iadesi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu (Fak-Fuk-Fon) gibi uygulamalar, bu hedefler doğrultusunda üretilen politikalara örnektir (Boratav, 2005: 153).

Bir sonraki bölümde, Türkiye’nin belediyeçilik anlayışına ilişkin yaşanan dönüşümler askeri ara rejim, ANAP ve SHP dönemi olmak üzere üç farklı dönem özelinde incelenecektir. Dünyada ve Türkiye’de yeni sağ, yerel yönetimleri de neo-liberal hedefler doğrultusunda değiştirilmesi gereken alanlar olarak görmüştür. Yeni

sağ anlayışın Türkiye’deki temsilcisi olan Özal ve ANAP yönetiminin iktidar olduğu yıllar boyunca, ülkeye özgü bazı çelişkili durumlar olmakla beraber, yapısal uyum ve liberalleşme programları başarıyla uygulanmıştır. İlerleyen yıllarda, ülkedeki merkez sağ ve merkez sol partilerin uygulanan ekonomik program üzerinde anlaşmaya vardıkları gözlemlenmektedir. Bu yeni dönem, özellikle devlet ve piyasa konularında ideolojik farkların önemli ölçüde azaldığı yıllar olmuştur (Öniş & Webb, 1992: 48). Bu bağlamda, 1989-1994 yılları arasında Türkiye’nin en büyük kentlerini yöneten sosyal demokratların yerel yönetim anlayışlarında yaşanan değişimlere ilerleyen bölümlerde dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

2. Askeri Rejim Döneminin Belediyecilik Anlayışı (1980-1984)

1970’li yılların sonlarında büyük kentler, ithal ikameci endüstrileşme modelinin kriziyle birlikte ortaya çıkan yüksek enflasyon, karaborsa ve temel ihtiyaç maddesi kuyrukları gibi ekonomik sorunların ve siyasal istikrarsızlıkların merkezinde yer almışlardır. Yaşanan kriz, 1980’lerin başında yapılan iki temel müdahaleyle çalışan sınıfların aleyhine olacak bir biçimde çözülmeye çalışılmıştır. Öncelikle, IMF’nin talepleri doğrultusunda dışa açık büyüme stratejisi uygulamaya sokulmuştur. Daha sonra, alınan kararlara karşı oluşabilecek toplumsal muhalefeti önlemek ve “siyasal istikrarı sağlamak” için askeri müdahale yolu seçilmiştir (Şengül, 2009: 136-137).

1970’lerin başlarında toplumsal ve siyasal açıdan büyük sermayeden uzaklaşan küçük girişimciler, bu on yılın sonlarına doğru kendilerini tasfiye eden büyük sermayenin açtığı bayilik, servislik ve yan sanayi gibi yeni etkinlik alanlarına kaymayı kabul etmişlerdir. Küçük girişimciler, aldıkları bu kararlar büyük sermayeye bağlı ağ örgütlenmelerine katılarak onların ekonomik ve toplumsal öncülüğünde toplanmaya başlamışlardır. Büyük sermaye ve küçük girişimcilik arasında kurulan ve yerel güç yapısını yeniden biçimlendirecek bu ittifakın kentsel alanlarda sonuç alabilmesi 12 Eylül 1980’de yapılan askeri darbe ile mümkün olmuştur. Askeri müdahale, ülkedeki işçi sınıfının ve sol hareketin toplumsal gücünü kırmaya ve toplumcu belediyecilik hareketinin oluşturduğu birikimleri ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ayrıca, ülkedeki geleneksel küçük burjuvazinin temsilcisi olan aşırı sağın anti-modern ve anti-kapitalist

alternatif oluşturma hedeflerini bastırarak kentsel ittifakın ihtiyaç duyduğu “güvenli” ortamı sağlamıştır (Doğan, 2005a: 130-131).

Türkiye’nin yerel yönetimler tarihinde, 12 Eylül 1980’den tekrar seçimlerin yapılacağı 1984’e kadar demokratik olmaktan uzak bir ara dönem yaşanmıştır. Bu dönemde askeri rejimin yöneticileri, yerel düzeyle ilgili bazı uygulamaları hayata geçirmişlerdir. Öncelikle, yapılan düzenleme ile belediye gelirlerinin belli bir ölçüde artırılması sağlanmıştır. Daha sonra, zamanla büyük kentlerin etrafında oluşmuş çok sayıda belediye, çıkarılan yasa ile ana belediyeye bağlı birimler hâline getirilmiştir. Kooperatifleri ve kooperatif birliklerini önceleyen bir toplu konut yasası çıkarılmıştır. Bu dönemde yerel yönetimler, alınan 24 Ocak Kararları nedeniyle önemli yatırımlara girişmemişlerdir. Örnek vermek gerekirse, otobüs dahi alamayan belediye başkanları kentlilerin toplu ulaşım ihtiyaçlarını karşılayabilmek için halk otobüslerini örgütleyerek sorunu küçük girişimciler eliyle çözmeye çalışmışlardır (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 375-376).

12 Eylül 1980 Darbesi’ni gerçekleştiren yöneticiler, “demokrasiyi korumak” için merkezi yönetimin güçlendirilmesi gerektiği inancıyla hareket etmişlerdir. Bu hedef, şüphesiz ki ülkenin yerel yönetim yapısını da etkilemiştir. 12 Eylül’den hemen sonra ülkedeki bütün belediye başkanlarının görevine son verilmiş ve bütün yerel meclisler dağıtılmıştır. Daha da ileri gidilerek, Millî Güvenlik Konseyi’ne yerel yönetim birimlerini yönetecek kişilerin seçim yerine atamayla göreve getirilmeleri dahi önerilmiştir. 12 Eylül rejiminin politikaları halkın kendini yönetemeyeceğine ilişkin inançtan kaynaklanmıştır. Yerel özerklik ilkesine aykırı bir biçimde alınan bir kararla, sıkıyönetim komutanlarına büyükşehir alanlarında yer alan bazı belediye ve köylerin tüzel kişiliklerini kaldırma yetkisi verilmiştir. Asıl amacı farklı olmakla birlikte, bu dönemde yerel yönetimler adına yaşanan olumlu gelişmelerden biri belediyelerin gelirlerinin artırılması olmuştur. 1981 yılında kabul edilen 2380 sayılı kanunla belediyelere her yıl genel bütçe vergi gelirlerinden %5’lik bir pay ayrılması kararlaştırılmıştır. Bundan birkaç ay sonra da 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu çıkarılmıştır. Yerel yönetimleri ekonomik olarak güçlendirerek merkezi yönetime olan bağımlılığını azaltmak başta çelişkili gibi gözükse de asıl amaç, yerel yönetimleri daha etkin kamu hizmeti sunabilir hâle getirerek, siyasal bir kurum olmaktan

uzaklaştırmaktır. Aslında 1982 Anayasası'nın 127. maddesinde merkezi yönetime verilen görevden alma yetkisi, askeri rejimin yerel yönetimlerin özerkliğine ilişkin gerçek düşüncelerinin ne olduğunu yansıtır niteliktedir (Keleş, 1988: 295-296). 127. maddenin ilgili bölümü şu şekildedir: (T.C. Anayasası, 1982)

Madde 127: “Mahalli idarelerin seçilmiş organlarının, organlık sıfatını kazanmalarına ilişkin itirazların çözümü ve kaybetmeleri, konusundaki denetim yargı yolu ile olur. Ancak, görevleri ile ilgili bir suç sebebi ile hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan mahalli idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı, geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar uzaklaştırabilir.”

12 Eylül döneminin yarattığı yıkımlardan sonra ANAP, 1983 yılında merkezi yönetimde ve 1984 yılında yerel yönetimlerde iktidar olmuştur. Seçimlere katılan diğer iki partiden farklı olarak, kendini sivilleşmenin ve demokrasiye yeniden dönüşün temsilcisi olarak gösterebilmeyi başarmış ve bunu seçim sonuçlarına yansıtmıştır. ANAP'ın yerel yönetim anlayışı, söylem düzeyinde merkezi yönetimin vesayet yetkilerini kaldırmak üzerine olmuştur. Ancak, bu dönemde de merkezi yönetim yerel yönetimler üzerinde hem hukuki hem de fiilî olarak denetim ve gözetim yetkilerini kullanmaya devam etmiştir (Keleş, 1992: 10).

3. ANAP Döneminin Belediyecilik Anlayışı (1984-1989)

1984'te yapılan yerel seçimlerde ANAP, çıkarılan yasa ile yeni kurulan İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehir belediyelerini, 52 il merkezini ve toplamda ülkedeki tüm belediye başkanlıklarının yarısını kazanmıştır (Çitçi, 2001: 155). Merkezi yönetimden sonra büyük kentlerin yerel yönetimlerini de kazanan ANAP, askeri rejimin kontrolündeki ara dönemde belediyeciliğe ilişkin yapılan düzenlemeleri yeniden ele almıştır. 1973'ten itibaren yerel yönetimlerin güçlendirilmesi için verilen mücadelelerin yarattığı sempatiyi siyasal bir sonuca götürerek belediyelerin yetkilerini ve gelirlerini radikal sayılabilecek ölçüde artırmıştır (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 376).

1984’e kadar olan ara dönemde güçlendirilen merkeziyetçilik anlayışı, Turgut Özal ve ANAP yönetiminin her şeyi liberalleştirme ve özelleştirme hedeflerine ulaşmada engel teşkil etmiştir. ANAP yönetiminin bu engelleri aşmak için yaptığı yerel yönetimleri güçlendirme çalışmaları, halkın gözünde demokratik reformların yapıldığı izlenimini sağlamanın yanında, belli sermaye gruplarına yapılacak kaynak aktarımlarına karşı merkezi bürokrasinin olası müdahalelerini engellemeyi başarmıştır (Keleş, 1988: 297). ANAP yönetimi ile yerelde başlayan değişimi Ayman Güler şu şekilde özetlemiştir: (2013: 254-255)

“1980’li yıllarda başlayan değişme sürecinde üç temel çizgi vardır. Birincisi, merkezi yönetim-yerel yönetim arasındaki denge yerel yönetim lehine değişmiş, yerelleşme süreci hız kazanmıştır. İkincisi, yerel yönetimlerin en az düzeyde olan iş gücünün kendini yeniden üretmesine katkı işlevi hemen tümüyle ortadan kalkmıştır. Üçüncüsü, yerel düzeyde özelleştirme uygulamaları ile sermaye birikimine katkı işlevi genişletilmiştir ve bu özellik, yerelleştirmenin bir nihai amaç değil, özelleştirme politikası açısından bir ara durak olarak değerlendirildiğini ortaya çıkarmıştır.”

Geçmiş bölümlerde de bahsedildiği üzere, 1980’lerden itibaren ülkedeki büyük sermaye ve küçük üreticilik arasında kurulan iş birliği, belediye karar organlarının yapısını da değiştirmiştir. Ekonomik varlığını yerelde büyük sermayenin çıkarlarını savunduğu ölçüde koruyabilen küçük girişimciler, yer aldıkları belediye meclislerinde bu bilinçle hareket etmişlerdir. Ayman Güler, dönemin belediye meclislerinde yaşanan değişimi şu şekilde açıklamıştır: (2013: 253-254)

“1984 yılında kent belediye meclislerinde esnaf %32, sanayici-tüccar %18, serbest meslek %32, ücretliler %16 oranında yer tutmaktadır. Serbest mesleklerde taşranın geleneksel, yüksek statülü eczacılık, doktorluk ve avukatlık türleri toplam meclis üyeleri içinde yalnızca %8’lik bir yere sahipken, kentsel büyüme ile doğrudan ilişkili mühendis, müşavir, müteahhit, emlakçı türleri %22 gibi bir pay almaktadır... Bu yapı, yerel meclislerin ele geçecek kaynakları

tümüyle sermaye birikimi lehine kullanacağını güvencesi olmuştur. Küçük üreticilik yerel yöneticiliğe, kâr oranı önemli ölçüde büyük sermaye grupları tarafından belirlenen sermaye birikimini olumsuz yönde etkileyecek en küçük girişimlere bile tahammül edemeyen yapısıyla aday olmuştur.”

ANAP’ın belediyeçilik programı, merkezde ve yerelde iktidar olduğu dönemin pratiklerine göre şekillenmiştir. Bu anlamda, ANAP’ın belediyeçilik programını şekillendiren pratiklerden ilki, belediyelerin gelirlerinin artırılması kararı olmuştur. 1985 yılında çıkarılan yasa ile belediyelerin gelir artışı genel bütçeden yapılan transferlerle sağlanmıştır. On yıl öncesinde belediyelerin bütçeleri toplamı devlet bütçesinin %8,8’ini oluştururken, 1986 yılında %17,7’ye yükselmiştir. ANAP yönetiminin bu kararı, örnek aldığı ve yerel yönetim harcamalarını kısıtlamayı hedefleyen dünyadaki neo-liberal yeni sağ yönetim anlayışıyla ters düşmüştür. ANAP’ın yerel yönetimlerle ilgili olarak uyguladığı bu çizgi dışı politika, Türkiye’deki kentli nüfus oranının %50’nin üzerine çıkmış olmasıyla ilişkilidir. ANAP, gelecekte de varlığını devam ettirebilmek için kentsel bir taban oluşturmayı amaçlamış, bu sebeple yerel yönetimlerin gelir ve harcamalarını artırmıştır (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 376-377).

ANAP döneminde metropol kentler için yeni bir yerel yönetim modeli geliştirilmiştir. Askeri rejimin yönetimindeki ara dönemde, metropoliten alanlarda kurulan tek bir belediye yerine, iki kademeleri bir belediye yapısı oluşturulmuştur. Başlangıçta, kentsel hizmetlerin sağlanmasında büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri arasında bir iş bölümü kurulmaya çalışılıyor gibi gözükse de yerel yönetim süreci, verilen önemli yetkilerle birlikte büyükşehir belediyelerinin hâkimiyetine bırakılmıştır (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 377). Ek olarak, bu dönemde kurulan ilçe belediyeleri, yerelde verimli ve demokratik bir halk katılımını sağlayamayacak ölçüde büyük tutulmuştur (Keleş, 1988: 297).

ANAP’lı yerel yönetimler, kamunun etkin üretim yapamadığını ileri sürerek kaynakların etkin kullanılması için kamu kesimini küçültmeyi ve devlet mülkiyetinde birikmiş varlıkları özel kesime aktarmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda üç değişik yöntem kullanılmıştır. Bunlardan ilki, işlerin ihale yoluyla özel sektöre verilmesi ve

özelleştirmelerdir. Ek olarak, belediyeler tarafından yürütülecek işlerde de piyasa mekanizmalarına uygun şirketleşme ve fiyatlandırma uygulamaları yapılmıştır (Ayman Güler, 2013: 259-260). Kurulan belediye şirketleri hem merkezi yönetim kontrolünden kaçma hem de belediyelerin piyasa mantığına rahatça eklemlenmesi için bir araç olarak görülmüştür (Şengül, 2009: 179). Özelleştirmeler konusunda ANAP'lı yerel yönetimlerde farklı uygulamalar da görülmüştür. Toplumcu belediyeçilik anlayışının önemli uygulamalarından biri olan TANSA'lar, İstanbul'da Bedrettin Dalan tarafından tasfiye edilirken, İzmir'de Burhan Özfatura tarafından geliştirilmeye çalışılmıştır (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 379).

İkinci yöntem, belediyelerin yatırımları için gereken finansmanın, kamu kredi kaynakları yerine özel-ticari bankalardan sağlamasıdır. ANAP'lı yerel yönetimler, 1980'li yıllardan itibaren başlayan neo-liberal politikalar doğrultusunda, özellikle altyapı yatırımları için dış borçlanma yolunu tercih etmişlerdir. Yerel altyapı sektörü yatırımcılığının büyük oranda yerel yönetimlere bırakıldığı bu yıllarda, kamunun sabit sermaye yatırımlarındaki payı azalırken, özel sektörün payı artış göstermiştir. 1986-1995 yılları arasında belediyelerin kullandığı krediler içinde kamu kredilerinin oranı %13'e düşmüştür. Yine aynı dönem aralığında yerli ticari kredilerin oranı %20, dış kaynaklı kredilerin oranı ise %67'dir (Ayman Güler, 2013: 255, 260). 1981'den 1991'e kadar olan süreçte belediyelerin aldıkları kredilerin %25'i İller Bankasından, %75'i ise ulusal ve uluslararası ticari kuruluşlardan sağlanmıştır (Falay, 1995: 20). Bu dönemde, belediyelerin altyapı yatırımlarında İller Bankası'nın payının azalması, belediyeleri küresel sermayenin rahatça ulaşabileceği şekilde özerk bir yapıya dönüştürmek isteyen Dünya Bankası'nın politikalarıyla uyum göstermiştir (Güler, 2004: 176). Dünya Bankası'nın Türkiye'deki büyükşehir belediyeleriyle yaptıkları anlaşmalar sonucunda ulus-aşırı şirketler, finansman ve yatırım konularındaki engellerden kurtulmanın yanında işletme imtiyazlarına da sahip olmuşlardır (Ayman Güler, 2013: 262). Ayman Güler, ANAP'ın yerel yönetimlerde kamu kesiminin payını küçültmek üzere uyguladığı "yerelleştirme" politikaların yarattığı sonuçlarla ilgili olarak şunları söylemiştir: (2013: 264-265)

“Yerel yönetimlerin yerel kamu hizmetlerini imtiyaz uygulamalarına uzanan bir çizgide ihale konusu yapmaları, yerli ve yabancı sermaye gruplarıyla geniş bir ortaklık ağı kurmalarına yol açmıştır. Yatırımlarda yerli ve yabancı finansmanın emredici hükümleri, bu birimlerin özerkliklerini eritmektedir. Belediye içi çalışma ilişkilerinde şirketleşme ve taşeronlaşma, yerel meclisleri yerel personel ile karşı kamplara savurmaktadır. Nihayet, yerel yönetimlerin fiyatlandırma ilkesiyle hizmet üretmeleri, hizmetin kamusal niteliğini eriterek yerel meclis ile yerel halk arasındaki mesafenin genişlemesine yol açmaktadır. Yerelleştirme politikasının bu özellikleri, yerel yönetimlerin hem kalkınma sürecinden hem de emek kesiminden kopma tehdidi altında bulunduğunu göstermektedir... yerelleştirmenin özellikle azgelişmişlik koşullarında hem kalkınma sürecini hem de emek kesimini tehdit ettiği; bunun ise baskıcı-otoriter siyasal rejimlere zemin hazırladığı, ileri sürülenin aksine antidemokratik süreçlere uzandığı açığa çıkmaktadır.”

Uygulanan son yöntem, kentlerde imar planlama yetkilerinin hazırlıktan onay aşamasına kadar belediye meclislerine bırakılmasıdır. Bu sayede kentsel toprak rantları, sermaye birikim sürecinin en önemli kaynaklarından biri hâline getirilmiştir (Ayman Güler, 2013: 260-261). ANAP yönetiminde çıkarılan 3030, 3194 ve önceki kanunlarla birlikte imar planları, gecekondu alanlarının düzenlenmesi ve çevre koruma hizmetleri gibi konularda yetki, yerel yönetimlere devredilmiştir (Keleş, 1988: 298). Bu uygulama da başlangıçta yerelleşme adına olumlu bir adım gibi gözüксе de halkın doğrudan denetimini sağlayacak mekanizmaların üretilmemesi sebebiyle, belediye meclislerinde güçlü bir şekilde temsil edilen yapsatçılar, kendi çıkarları doğrultusunda imar planlarını değiştirmişlerdir (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 378).

1984-1989 arası dönemde, belediyelerin mali olanaklarının artırılması ve belediyelere plan yapma yetkisinin verilmesi, kentsel rantın dağıtılmasında belediyeleri tek otorite hâline getirmiştir. Dolayısıyla, yerel yönetimlerde fiyat belirleme ve ruhsat verme aracılığıyla küçük girişimciliğin denetlenmesini içeren geleneksel belediyeçilik uygulamaları geri plana düşmüştür (Köksal & Kara, 1990: 124). ANAP döneminde belediyeler, yaşadıkları kaynak artışı ve liberalleşme süreçlerine uygun olarak, her türlü denetim mekanizmasını bürokratik engeller olarak değerlendirmişlerdir. Bu gelişmeler ANAP’lı belediyelerin demokratik olmaktan uzaklaşarak otokratik eğilimler göstermelerine neden olmuştur (Keleş, 1988: 298).

Plansızlık, ANAP dönemi yerel yönetim anlayışının genel özelliklerinden biri olmuştur. ANAP dönemde yapılan projeler, üzerinde yeterli çalışmaların yapılmaması ve koordinasyon yetersizliği sebebiyle yeterince verimli olamamıştır. ANAP döneminde metropoliten nazım planı büroları dağıtılmış, belediye başkanlarının seçtiği yabancı firmalara hazırlatılan projeler üzerinden iş yapılmıştır. Yine, ANAP döneminde tarih ve tabiat varlıklarını koruma kurulları yerel düzeye indirilmiştir. Kurulların bünyesinde yer alan bilim adamlarının sayısı azaltılmış ve bürokratların sayısı artırılmıştır. Bu sayede, kurulların üzerinde siyasal denetim kurulmaya çalışılmıştır. ANAP'lı yerel yönetimlerde Türk-İslam sentezi ideolojisine uygun olmayan kültür varlıkları kolayca gözden çıkarılmıştır. Son olarak ANAP'ın belediyecilik programını şekillendiren diğer pratikler, sıkça yap-işlet-devret uygulamalarına başvurmaları, kent içi ulaşımında özel araçları önceleyen kara yolu politikalarını tercih etmeleri ve çağdaş bir kültür politikasına sahip olmamalarıdır (Gülöksüz & Tekeli, 1990: 378-380).

Türkiye'de 1980 sonrası neo-liberal proje, hegemonya kurma sürecinde kentleri merkezi bir konuma yerleştirmiştir. Bu dönemde büyük sermaye ve küçük üreticilik, mülk sahipliği ortak paydasında buluşmuştur. Hatta oluşturdukları ittifak, kentlerdeki gecekondu nüfusun dahil edilmesiyle genişlemiştir. ANAP, kentin potansiyel gelişme alanları olarak gördüğü gecekondu bölgelerinin değişim değerine vurgu yapan bir kentsel siyaset yürütmüştür. Ortaya koyulan imar programı ile gecekondu alanlarının apartmanlaşma süreci başlatılmıştır. Bu sayede, gecekondu alanları ve gecekondulular, kentsel ekonomide aktif piyasa unsurları hâline getirilmeye ve büyük sermayenin kentleşme mantığıyla bütünleştirilmeye çalışılmışlardır. 1970'lerde kentlerde oluşan ikili yapıya vurguyla yürütülen kentsel siyaset, ANAP döneminde bir tarafa bırakılarak altyapı sorunlarına indirgenmiştir (Ayman Güler, 2013: 261; Şengül, 2009: 144).

1984-1989 yılları arasında ANAP'lı belediyeler, kentlerde iş gücünü yeniden üretmek ve toplu tüketime yönelik kamusal hizmetler sunmak yerine, büyük sermayeyi kentsel alanlarda üretilen rantlara yönlendiren politikalar izlemişlerdir. İhalecilik yoluyla özel sektöre kaynak aktarırken ortaya çıkan yolsuzluklar ve özellikle İstanbul'da kentsel yenileme adına yapılan gecekondu yıkımları gibi uygulamalar

halkın tepkisini toplamıştır. Beş yıllık dönemde yaşanan tüm bu olumsuzluklar, bir sonraki yerel seçimlerde kendisini 1973-1980 yılları arasında üreticiliği destekleyen, toplu tüketimi özendiren ve sosyal adaleti savunan toplumcu belediyeçilik anlayışının mirasçısı olarak sunan SHP’li adayların kazanmalarını sağlamıştır (Doğan, 2005a: 160-161).

4. SHP Dönemi Belediyeçiliği ve Sosyal Demokrat Yerel Yönetim Anlayışında Yaşanan Değişimler

Bu bölümde, SHP ve Türkiye’deki sosyal demokrat yerel yönetim anlayışının ülkedeki neo-liberal dönüşümle birlikte toplumcu belediyeçilik anlayışından uzaklaştığı, partinin Türkiye’nin en büyük kentlerini yönettiği 1989-1994 yılları arasında uyguladıkları kentsel politikalar üzerinden savunulacaktır. Bu bağlamda, SHP’nin İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehir belediye başkanlarının kaynak yönetimi, yerel demokrasi ve konut üretimi uygulamaları incelenecektir.

4.1. SHP Döneminin Belediyeçilik Anlayışı (1989-1994)

SHP, 1989 yerel seçimlerine “kamu yararı” söyleminin dışında herhangi bir yerel yönetim programı olmadan girmiştir (Güler, 2004: 193). SHP’nin seçim propagandası, ANAP’lı belediyelerin yolsuzlukları üzerinden kurgulanmıştır (Doğan, 2005a: 161). SHP yerel seçimlere İstanbul’da Nurettin Sözen, Ankara’da Murat Karayalçın ve İzmir’de Yüksel Çakmur ile girme kararı almıştır. SHP’de karar vericiler, 1984-1989 arası dönemde ANAP’lı belediyelerin yaşadıkları prestij kaybını kullanmak ve özellikle büyük kentlerde her kesimden oy alabilecek nitelikte adaylar çıkarmak istemişlerdir. Parti içinde bu strateji “Köstebek Harekâtı” olarak anılmıştır (Ergül, 2000: 234). 1985 yılında kurulan SHP’nin parti programında, dönemin diğer partilerinden farklı olarak, yerel yönetimlere sınırlı da olsa bir yer verilmiştir. Programda partinin yerel yönetim anlayışını açıkladığı bölüm, Türkiye’deki toplumcu belediyeçilik deneyimine referansla şu şekilde yazılmıştır: (SHP, 1985: 25)

“SHP, kamu hizmetinin niteliğinin, merkezden örgütlenmeyi kaçınılmaz hale getirmedeği ve önemli etkinlik kayıplarının söz konusu olmadığı durumlarda yerel yönetimlerin güçlendirilerek iş bölümündeki görevlerinin artırılmasını, kendi demokratikleşme anlayışının bir uzantısı sayar. Yerel yönetimlerin tekdüze olmayan, çoğulcu, demokratik bir yönetimin oluşmasındaki önemi belirtilirken, en az bunun kadar önemli olan husus, ülkesel bütüne ilişkin daha üst düzeydeki amaçların korunmasıdır. SHP, ülkenin kalkınmasında ve demokratikleşmesinde, kentleşmeye ve bunun sağlıklı gelişmesine önem verdiğinden bir yerel yönetim birimi olarak belediyelerin güçlendirilmesine inanır. Belediyelerin üst birlikler kurarak yardımlaşmasını ve dayanışmasını önemli görür. SHP, Türkiye’de geçmişteki başarılı belediyeçilik örneklerinden esinlenerek, üretici, kaynak yaratıcı, toplumsal tüketimi özendirici, birlikçi ve bütünlükçü belediyeçilik anlayışını benimsemektedir.”

ANAP’ın 1989 yerel seçim propagandası ise partinin iktidarda olmasının avantajlarına vurgu yaparak “istikrar” temeline oturtulmuştur. Turgut Özal, seçim sürecinde sıklıkla iktidar partisi ile uyumlu çalışabilecek belediyelerin başarılı olabileceklerine vurgu yapmıştır (Çitçi, 2001: 171). ANAP yönetimi, 1984 yılından itibaren seçime ilişkin kanunlarda bazı değişiklikler yapmıştır. 1984’ten 1989’a kadar, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun üzerinde, beş kez yasa ve bir kez de kanun hükmünde kararname (KHK) ile altı önemli değişiklik yapılmıştır (Çitçi, 2001: 163). Bu değişiklikler; Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’nda (TRT) paralı propaganda yapma olanağı sağlama, seçmen yaşının 21’den 20’ye indirilmesi, seçimler öncesinde tanınan 21 günlük propaganda süresinin 10 güne düşürülmesi, seçim bürokrasisinin yeniden düzenlenmesi ve siyasal partilerin seçimlere girme hakkı elde edebilmeleri için örgütlenmek zorunda oldukları il ve ilçe sayılarının düzenlenmesini kapsamıştır. ANAP, yaptığı bu değişikliklerle TRT’yi kendi çıkarlarına daha çok hizmet edecek bir kurum hâline getirmeye çalışmıştır. Ek olarak, parti örgütlenmeleriyle ilgili koşulları ağırlaştırarak da yarışacağı diğer partilerin ülkenin her yerinde seçime girmelerini engellemek istemiştir (Altan, 2005: 181-182).

1989 yılında yapılan yerel seçimlerde ANAP, il genel meclisi seçim sonuçlarına göre, aldığı %21,8 oy oranı ile toplamda 1976 belediyesinin 569’unu (%28,81) kazanabilmiştir. Bu seçimde ANAP’ın 1987 yılında yapılan genel seçimlere göre yaşadığı oy kaybı yaklaşık %15 olmuştur. 1987 genel seçimlerinde %24,74 oranında

oy alan SHP, 1989 yerel seçimlerinde il genel meclisi seçim sonuçlarına göre %28,69 oy almıştır. Bu seçim başarısı ile 33'ü il merkezi olmak üzere toplam belediyelerin 646'sının (%32,7) belediye başkanlıklarını kazanmıştır (Altan, 2005: 182; Çitçi, 2001: 187-188).

Özellikle büyük kentlerde işbaşına gelen SHP'li belediye başkanları, ilk yıllarında kentli nüfusun sorunlarına sosyal adaletçi bir belediyecilik anlayışıyla yaklaşp, ANAP dönemi neo-liberal ekonomi politikalarının getirdiği toplumsal ve mekânsal bölünmeyi iyileştirmeye çalışmışlardır. Bu uygulamalardan bazıları; Halk Ekmek fabrikasının etkinliğini, kapasitesini ve bayilik ağını artırmak, tanzim satış mağazaları kurmak ve tüketim kooperatiflerini desteklemek, “Halk Taşıt” uygulaması ile gecekondu mahalleleri için sabah ve akşam saatlerinde ücretsiz toplu taşıma hizmeti sağlamak, gecekondu bölgelerinin altyapılarını iyileştirmek, her sabah çocuklar için süt dağıtmak, konut kooperatifleri için arsa ve altyapı kolaylıkları sağlamak ve üniversite öğrencileri için ucuz kiralık konutlar oluşturmaktır (Doğan, 2005a: 161-162). Bu örnekler, toplumcu belediyecilik anlayışının kentin yoksul ve çalışan kesimlerini önceleyen toplu tüketim uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir.

Yine bu dönemde SHP'li belediyeler, belediye çalışanlarının isteklerine ve örgütlenmelerine karşı olumlu yaklaşmışlardır. Çağdaş bir kent kültürünü oluşturmak için sosyo-mekânsal düzenlemeler yapmaya çalışmışlardır. Ayrıca, ANAP döneminden farklı olarak, tarihî ve doğal çevrenin korunması ile kültürel ve sanatsal faaliyetlere önem vermişlerdir (Doğan, 2005a: 164). Tüm bu örnekler, SHP'nin ilk yıllarında yerel yönetimlere ilişkin gerçekleştirdiği ve geçmiş döneme kıyasla olumlu sayılabilecek uygulamalardır.

SHP'nin 1989-1994 yılları arasındaki sosyal demokrat yerel yönetim anlayışı, toplumcu belediyecilik anlayışının sosyalist taraflarına görece mesafeli yaklaşan, ancak yine de kamu yararını önceleyecek şekilde piyasa mekanizmaları ile kentleşme arasında denge oluşturmaya çalışan bir yapıda olmuştur. Sonuç olarak bu dönemde ortaya çıkan sosyal demokrat yerel yönetim modeli, toplumcu belediyecilik anlayışından belirli özellikleriyle ayrılmış, kentlerin kendi özgünlükleri ve o kentleri yöneten belediye başkanlarının politik tutumlarına göre değişiklik göstermiştir. (Kurtuluş & Aslan, 2016: 24).

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen'in başkanlık döneminde, kentte sağlıklı ve ucuz gıdaya erişim, toplu ulaşım ve nitelikli iş gücü oluşturmaya önem veren bir sosyal demokrat belediyeçilik programı benimsenmiştir. 0-1 yaş arası çocuklar için süt dağıtımı yapılmıştır. Meslek edindirme ve yabancı dil kursları açılmıştır. Kent içi ulaşımı rahatlatacak raylı sistem projeleri hazırlanmıştır. Topkapı-Sirkeci hattı başta olmak üzere tercihli yollar ve kent içinde geniş yayalaştırma çalışmaları yapılmıştır. Gecekondü bölgelerinin elektrik, su, altyapı ve çöp toplama gibi sorunlarına çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Kent hukukuna aykırı imar planlarıyla yapılan projeler durdurulmuştur. Belediyeye ait bina ve arsaların kamusal kullanım dışında satışına izin verilmemiştir. Kentin içinde kalan kirletici sanayileri kentin dışına çıkarma girişimleri yapılmıştır. Meslek odaları ve demokratik kitle örgütlerinin karar alma süreçlerine dahil edilmesi bir ilke olarak belirlenmiş ve kentsel politika üretiminde akademisyenlerden kurulu bir danışmanlar kurulu oluşturulmuştur. Bu dönemde İstanbul için hedeflenen bazı kentsel yatırımlar, merkezi yönetimin engellemeleri sebebiyle proje aşamasında kalmışlardır (Kurtuluş & Aslan, 2016: 34-36).

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın, neo-liberal ekonomi politikaları, küreselleşme ve yönetim gibi yeni kamu yönetimi yaklaşımlarıyla uyumlu bir piyasa ekonomisini benimsemiştir. Karayalçın, sosyal demokrat yerel yönetim anlayışını, kentsel projelerle yaratılan değerlerin dengeli paylaşımı üzerine kurgulamıştır. Karayalçın döneminde toplamda 2,5 milyar dolarlık kentsel proje gerçekleştirilmiştir. Bunların en önemlilerinden biri, Çankaya ve Mamak ilçelerini birbirine bağlayan köprünün yapılmasıdır. 1992 yılında başlanan ve Karayalçın'ın "ikiye bölünmüş Ankara'yı tek Ankara hâline getirme" (Doğan, 2004: 109) vaadinin somut bir örneği olan bu projeyle birlikte, kentteki sınıfsal ve mekânsal ayrışmanın engellenmesi ve yerleşim talebini karşılamak için gereken kentsel arazinin sağlanması planlanmıştır. Kent içinde sağlıklı bir toplu taşıma sistemi oluşturabilmek için metro projesi hazırlanmıştır. Hazırlanan metro projesinin ilk etabı, yapılan tahvil satışıyla gerçekleştirilmiştir. Yine tahvil satışı sonucu elde edilen 600 milyon dolarla, geniş ölçekli kentsel dönüşüm uygulamaları olan Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği Vadisi Projeleri tamamlanmıştır. Kentsel dönüşüm projeleri başta olmak üzere, kent halkının

plan, proje ve bütçe ile ilgili karar alma süreçlerine katılması için “Proje Karar Kurulları” oluşturulmuş ve “Ankara Kurultayı” örgütlenmiştir (Kurtuluş & Aslan, 2016: 36-39).

İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Yüksel Çakmur’un başkanlık döneminde, kentteki kentsel hizmetleri aksatan yasa dışı işlerin önlenmesi, kamu ulaşımının daha modern ve denetlenebilir bir hâle getirilmesi ve kentteki işportacılık sorununun çözülmesi için çalışılmıştır. Bu doğrultuda, İzmir’in Konak Meydanı’ndaki minibüs durakları kaldırılmış ve bölge bir kent meydanı hâline getirilmiştir. Deniz ulaşımını güçlendirmek için deniz otobüsleri devreye sokulmuştur. Metro projesi hazırlanmış ve temel atma aşamasına getirilmiştir. Çakmur’un sosyal demokrat belediyeciliği, toplumcu belediyeçilik anlayışından izler taşımakla birlikte, yerelden ve merkezden rant odaklı neo-liberal politikaların baskısı altında kalmıştır (Kurtuluş & Aslan, 2016: 39-40).

Beş yıllık yerel yönetim sürecinde SHP’li belediyeler, sahiplendikleri toplumcu belediyeçilik anlayışının gerisinde kalmışlardır. Kentte yaşayan çalışan ve yoksul kesimleri önceleyecek şekilde toplu tüketim hizmetlerinin geliştirilmesi, tüketim alanının düzenlenmesi ve kentli halkın karar alma süreçlerine katılımının sağlanması konusunda yapılanlar sınırlı kalmıştır. 1980’den sonra Türkiye’de “kent işletmeciliğine” (Şengül, 2009: 174) dönüştürülen yerel yönetim anlayışı, SHP döneminde büyük bir değişikliğe uğramamıştır. Belediyeçilikte SHP dönemi de üretilen projelerin dışarıdan alınan kredilerle finanse edildiği ve belediyelerin üretebileceği kentsel hizmetlerin özelleştirildiği bir dönem olmuştur. Türkiye’de merkez sağa yaklaşan sosyal demokrat anlayışın bu dönemde yaşadığı bozulmanın en somut örneği, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi’nde (İSKİ) yapılan yolsuzluktur. Bu ve buna benzer gelişmeler, büyük kentlerin yoksul emekçi mahallelerinde yaşayan kesimlerinin 1973’ten itibaren yerel yönetimlerde sosyal demokratlara verdiği desteğin sona ermesine neden olmuştur (Doğan, 2005a: 164-165).

4.2. Sosyal Demokrat Yerel Yönetim Anlayışında Yaşanan Değişimler

1980'den SHP'nin ve sosyal demokrat anlayışın yerelde tekrar iktidara geldiği 1989'a kadar geçen sürede neo-liberal politikalar, tüm toplum katmanlarında olduğu gibi sosyal demokrat belediye başkanlarının düşünce dünyasında da önemli değişimler yaratmıştır (Güler, 2004: 193). Özellikle, 1980 sonrası sosyal demokrat anlayışın ürettiği ekonomik ve sosyal politikalarda yaşanan değişimler, SHP'nin yereli yönettiği 1989-1994 yılları arasında üretilen politikalar üzerinden okunabilir. Bu dönemde, SHP'li belediyelerin geçmiş dönemden devraldıkları veya kendilerinin ürettikleri projelerde dış borçlanma, ihalecilik ve piyasadan mal ve hizmet alımı gibi uygulamalar artış göstermiştir. Bu dönemde üretilen projelerin büyük bir kısmı, kentsel iş gücünün kendini yeniden üretebilmesi için gereken koşulları sağlamak ya da kentsel yoksullukla mücadele etmek yerine, kentin güvenceli çalışan kesimleriyle orta sınıflarının arasında bir kentsel bütünleşmeyi hedefleyen yatırımlardır (Doğan, 2005a: 163).

1980'li yılların başlarından itibaren ANAP tarafından, aslında büyük sermaye sahipleriyle kayırmacı ilişkileri geliştirmeyi içeren bir “küresel kent” söylemi kullanılmıştır (Öktem, 2011b: 35). Özellikle, İstanbul'u uluslararası bir kent yapma misyonuyla birçok kentsel dönüşüm projesi planlanmıştır. Bu projelerden bazıları; sanayinin kent merkezlerinden çıkarılması, tarihi yarımadanın açık hava müzesi hâline getirilmesi, finans merkezleri, lüks oteller ve alışveriş merkezlerinin inşa edilmesi, Boğaziçi bölgesi, ormanlık alanlar ve kentin dışının lüks konut alanı olarak değerlendirilmesidir (Öktem, 2006: 57). 1989'da yerel yönetim seçimlerini kazanan SHP söz konusu projeleri, ayrıcalıklı sermaye gruplarının kentin en prestijli alanlarında arsa spekülasyonlarından kâr elde etme araçları olarak görmüş ve toplumun geniş kesimlerinin yararına olmayan bu küreselleşme modelini reddetmiştir (Öktem, 2011b: 35). SHP'nin ilk dönem kentsel politikalarında daha çok demokratikleşme, insan hakları ve uluslararasılaşma gibi kavramlara vurgu yapılmıştır. Ancak 1991 yılından sonra SHP'nin yeniden tanımladığı ideolojisine bağlı olarak, serbest piyasa ekonomisi ile sosyal demokrat anlayışın sentezi ön plana

çıkarılmıştır (Öktem, 2011a: 26). Kurtuluş ve Aslan, SHP ve Türkiye’deki sosyal demokrat anlayışın yaşadığı değişimle ilgili olarak şunları söylemiştir: (2016: 28)

“... SHP’nin ekonomik ve kentsel politikalarında demokratikleşme, fırsat eşitliği ve kentsel adalet gibi değerlerin öne çıkarıldığı bir piyasa ekonomisinin benimsendiği görülmektedir. Bu yanıyla 1970’lerin sosyalist unsurları barındıran toplumcu belediyeçilik anlayışından, sosyal demokrat ideolojinin esası olan kapitalist piyasalarla uyumlu bir demokratik belediyeçilik anlayışına geçilmektedir. SHP’nin bu yeni ideolojik yaklaşımı, Sosyal Demokrasi ideolojisi ile 1970’lerin CHP’sine göre daha uyumludur.”

1989-1994 yılları arasında, Türkiye’nin en büyük üç kenti olan İstanbul, Ankara ve İzmir’in belediyelerini yöneten SHP ve sosyal demokrat belediye başkanları hem birbirlerinden hem de geçmişteki sosyal demokrat deneyimlerden farklı bir anlayışla kentleri yönetmişlerdir. Kurtuluş ve Aslan, üç büyük kentin bu dönemde geçirdiği sosyal demokrat belediyeçilik serüvenini şu şekilde özetlemiştir: (2016: 40-41)

“İstanbul’da Nurettin Sözen’in kentsel rantların yüksekliği ve kentin ülkenin ekonomisindeki yerinin ağırlığı ile sosyal demokrat belediyeçilik ilkeleri arasında bir denge kurmaya çalışmasına karşın; Ankara’yı yeni liberal ekonomi politikaları ve küresel kentsel gelişme uygulamaları ile uyumlu bir sosyal demokrat belediyeçilik anlayışı ile yöneten Murat Karayalçın’ın projelerini uygulamakta yeni liberal finansal/mali araçları daha kolay kullandığı ve proje bazlı bir belediyeçilik yaklaşımı sergilediği görülmektedir. İzmir ise toplumcu belediyeçilik deneyiminden gelen Yüksel Çakmur’un kentin sosyal sorunlarına öncelik veren, kenti modern bir metropole dönüştürücü düzenlemeleri kamu yararı ağırlıklı ulaşım ve çevre düzenlemelerine ağırlık veren uygulamalarla yaptığı görülmektedir. Her üç büyük şehir belediye başkanı, yeni liberal iktisadi büyüme söylemi baskısı altında ve 1970’li yılların toplumcu belediyeçilik deneyimindeki kadar ağır olmasa da merkezi siyasetin vesayeti altında sosyal demokrat ilkeleri gözetilen bir yönetsel anlayışı hayata geçirmeyi denemişlerdir.”

1973-1977 yılları arasında CHP’li toplumcu belediye başkanları, kişilik özellikleri, sosyal demokrat ideolojiyi nasıl anladıkları ve kentlerin özgün durumlarına bağlı olarak farklı belediyeçilik örnekleri sunmuşlardır. 1977 yılında bir toplumcu belediyeçilik programı oluşturulsa da benzer farklılıklar devam etmiştir. SHP dönemi ve SHP’li belediye başkanları için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Bununla birlikte, 1989’dan 1994 yılına kadar ülkenin üç büyük kentini yöneten SHP’li belediye başkanlarının hem kendi aralarındaki hem de toplumcu belediye başkanları ile var olan farklılıkları, Türkiye’deki sosyal demokrat yerel yönetim anlayışının değişimine ışık tutar niteliktedir.

4.2.1. Kaynak Yönetimi

Bu dönemde, Karayalçın gibi diğer sosyal demokrat belediye başkanları da bazı kentsel hizmetlerin özelleştirilmesi konusuna hem söylem hem de uygulama düzeyinde olumlu yaklaşmışlardır. Bu dönemle birlikte, kamu hizmetlerinde devletin rolünü küçülten ve özel sektörün önünü açan neo-liberal anlayış, sosyal demokratlarda da karşılık bulmuştur. Ancak, sosyal demokrat belediyeler tarafından yapılan özelleştirme uygulamaları, sadece bir anlayış değişiminin yansıması olarak görülmemelidir. Sosyal demokrat belediyelerin özelleştirme uygulamaları, 1980’li yıllardan itibaren artan dış borçlanmaların sonucunda bir zorunluluk hâline gelmiştir. Bu dönemde, belediyelerin büyük altyapı projeleri için dışarıdan aldıkları kredileri ödeyememiş olmalarına rağmen, bu uygulamadan vazgeçemedikleri görülmüştür. Buna 1989-1994 yılları arasında İstanbul ve Ankara’yı yöneten sosyal demokratlar da dahildir (Güler, 2004: 194).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin bu dönemde kullandığı dış krediler ulaşım, su ve kanalizasyon alanlarında yoğunlaşmıştır. Alınan dış borçların faiz ve komisyon masrafları oldukça yüksektir. Ayrıca, söz konusu krediler belediyeye koşullu olarak verilmiştir. Alınan kredilerde, yapılacak proje için gereken mal alımlarının büyük oranda krediyi veren ülke veya ülkelerden yapılması şarta bağlanmıştır. Bu durum, ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir (Güler, 2004: 206). İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin kesin hesaplarına göre, borç ödemelerinin toplam harcamalar içindeki

payı 1988 yılında %8,2 iken 1989'da %23,8, 1990'da %35,2, 1991'de %38,0'dır ve 1994 yılı tahmini %15,7 olarak hesaplanmıştır (Falay, 1995: 22).

1989-1994 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ihale ve satış yoluyla birçok özelleştirme uygulamasına imza atmıştır. 1989 yılında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bünyesinde bulunan 21 şirketinden ikisi Migros ve Gima'dır. Tüketime düzenlenmesi ve dar gelirli insanların tüketim ihtiyaçlarının karşılanması için kurulan bu iki şirketin belediyeye ait hisseleri bu dönemde satılmıştır. Yine İstanbul Büyükşehir Belediyesi, tüketime düzenlenmesi için oluşturulan ve kendisinin de içinde yer aldığı Belediye Tüketim Malları İthalat İhracat Ticaret ve Yatırım A.Ş. (BELPA) ve Perşembe Pazarı Esnafı (PERPA) projelerindeki paylarını da bu dönemde satmıştır. Nurettin Sözen, yapılan özelleştirme uygulamalarının sosyal demokrat dünya görüşü ile çelişmediğini savunmuştur (Güler, 2004: 209-210).

1989-1994 yılları arasında Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin metro ve Ankaray projeleri için ihtiyaç duyduğu kaynak, dışarıdan kredi kullanımı ve tahvil satışından sağlanmıştır. Kent içi ulaşımı daha sağlıklı hâle getirme projeleri için kullanılan kaynak yaratma yöntemleri, aynı zamanda Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi'nin (ASKİ) altyapı yatırımları için de kullanılmıştır. ASKİ, beş yıllık süreçte; içme suyu, kanalizasyon, pis su toplama ve arıtma, su kayıplarını önleme ve biyogaz enerji santrali gibi projeleri hayata geçirirken uluslararası piyasalardan alınan kredileri kullanmıştır (Güler, 2004: 197-199).

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın, kendi döneminde geliştirilen projeleri tamamlayabilmek için “küreselleşmenin olanaklarından yararlanma” konusunda herhangi bir sakınca görmemiştir. Karayalçın'a göre Ankara Büyükşehir Belediyesi, bu dönemde küresel bir aktör gibi hareket ederek Standart & Poor's'dan kredi notu almış, daha sonra Almanya ve Japonya piyasalarına tahvil satışı gerçekleştirmiş ve projeler için toplamda 760 milyon dolarlık bir kaynak yaratmıştır. Ankara Büyükşehir Belediyesi, özellikle maliyeti büyük olan projelerini hayata geçirirken dış borçlanmanın yanında özelleştirme uygulamalarını da kullanmıştır. 1989 yılından sonra, Ankara Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Dairesi Müdürlüğü tarafından ihale edilen inşaat işleri artış göstermiştir. Buna benzer şekilde, yol ve trafik hizmetlerinde de özel sektörün payı yıllar içinde artmıştır (Güler, 2004: 200-202).

Bu bölümde değinilmesi gereken bir başka gelişme de 1989-1994 yılları arasında Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin kentteki toplu tüketimin düzenlenmesine ilişkin yetkilerini küçük girişimcilere bırakmasıdır. 1990 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi, toplu taşımada fiyat belirleme ve denetim yetkisini esnaf derneklerine veren ilk belediye olmuştur. Bu şekilde, ülkedeki yüksek enflasyon ortamına bağlı olarak yaşanacak fiyat artışlarında halkın tepkisiyle karşılaşmaktan kaçınmak istemiştir. Bu durum, toplumcu belediyeçilik anlayışının toplu taşımada kamu araçlarının payını artırmak isteyen, fiyat belirleme ve denetleme yetkisiyle kentte yaşayan yoksul ve çalışan kesimleri önceleyen politikalarından uzaklaşmayı temsil etmiştir. Ek olarak, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin 1991 yılında belediyelerin temel ihtiyaç maddeleri üzerindeki fiyat denetim yetkisinin esnaf örgülerine devredilmesini öngören 3741 sayılı kanuna karşı sessiz kalmaları, sosyal demokrat yerel yönetim anlayışında yaşanan değişimlere verilebilecek örneklerden bir diğeridir (Keleş, 2000: 406-408). Doğan, SHP'li belediyelerin fiyat denetimi konusunda küçük girişimcilerin yanında yer almasının sebeplerini "...partiyi yerel iktidara taşıyan işçi sınıfı basıncının 1991'den sonra azalması ve 1989-1991 arasında yaşanan ücret artışları, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan düşük yoğunluklu savaşın yüksek maliyetleri, sosyal harcamalar ve tarımdaki destekleme alımları nedeniyle kamu maliyesinde meydana gelen açıklar nedeniyle yaşanan ekonomik durgunluk..." (2005a: 162) şeklinde sıralamıştır.

SHP'li belediyelerin kaynak yönetimi, toplumcu belediyeçilik anlayışından farklı olarak, neo-liberal enstrümanları kullanmaktan çekinmemiştir. Dış kredi kullanımı, tahvil satışı ve tüketimi düzenleme amacından küçük girişimciler lehine çekilmek gibi uygulamalar, toplumcu belediyeçilik anlayışından uzaklaşmayı göstermektedir.

4.2.2. Yerel Demokrasiye Bakış

Toplumcu belediyeçilik anlayışı, demokratik belediyeçilik ilkesiyle yerel halkın karar alma süreçlerine etkin katılımını hedeflemiştir. 1980'den sonra, dokuz yıllık aranın ardından tekrar yerelde iktidar olan SHP ve sosyal demokratlar, katılım

konusuna yeni bir perspektiften yaklaşmışlardır. Neo-liberal değişimle birlikte toplumun her kesiminin karar alma süreçlerine dahil edildiği ve halkın sivil toplum kuruluşları eliyle temsilini öngören yönetim modeli, bu dönemin sosyal demokrat belediye başkanları tarafından da kullanılmıştır (Güler, 2004: 214).

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen, 1990 yılında yapılan “Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu”nun “Nereye Doğru?” oturumunda demokratik belediyecilik ve katılım ile ilgili olarak düşüncelerini ve hedeflerini şu şekilde sıralamıştır: (1990: 430)

“Yerel yöneticiler olarak amacımızın, hemşehrilerimizi ve toplumumuzu mutlu kılmaktır. Onların özgür ve uygar yaşamını sağlamaktır. Ve onların bugünkü yaşam koşullarını daha da iyileştirmektir. Böyle tanımlayacağımız görevlerimizi gerçekleştirmenin önkoşulu, önce ülkemizde gerçek demokrasiyi tekrar tesis etmektir. Gerçek demokrasiyi bütün kurumlarıyla kurmaktır. Bunun için de öncelikle anayasada, yasada, yönetmeliklerde mevcut olan antidemokratik olan hükümlerin ayıklanmasını sağlamak gerekiyor. Arkasından, yerel yöneticiler olarak demokratik belediyeciliği gerçekleştirmemiz gerekiyor. Halkla bütünleşen, hemşehriyle bütünleşen, kucaklaşan, beraber karar alan ve beraber uygulayan, açıklık içinde, katılımcı politikalarla gerçek anlamda demokratik belediyeciliği kurmak gerekiyor. Toplumu oluşturan ve demokrasinin siyasal partiler kadar vazgeçilmez sayacağımız sivil toplum örgütlerini, dernekleri, kooperatifleri, sendikaları, meslek odalarını ve tüm kuruluşları kucaklayarak onlarla beraber toplumu mutlu kılacak yerel yönetim uygulamalarını gerçekleştirmemiz gerekiyor. Belediyelerde açıklığı hayata geçirmemiz gerekiyor. Planları halka önceden duyurmak gerekiyor. İhaleleri halka ve ilgililere duyurmak gerekiyor. Yani gerçek anlamda adaletli ve hizmete yaygınlığı sağlayan belediyecilik anlayışını hayata geçirmek gerekiyor.”

Nurettin Sözen’in sosyal demokrat bir belediye başkanı kimliğiyle, katılım konusundaki görüşleri bu şekildeyken, Güler’in çalışmasına göre, 1989-1994 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin katılım konusunda herhangi bir çalışması olmamıştır (2004: 214).

Aynı şekilde, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın’ın katılım perspektifine göre de sivil toplum kuruluşları karar alma süreçlerinin öncüleri

olmalıdırlar. Ayrıca Karayalçın, Bora'yla yaptığı görüşmede yerelleşmenin sağlanması için belediyelerin muhtarlar ve ihtiyar heyetlerinden faydalanmaları gerektiğini belirtmiştir (1989a: 55). Karayalçın, 1990 yılında yapılan “Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu”nun “Nereye Doğru?” oturumunda katılımcılığın tanımını şu şekilde yapmıştır: “Katılım demek, muhatap olan kitlenin bir şekilde bir mekanizmanın işletilmesiyle, karar alına sürecine katılması demektir. Ben muhatap olan kitlenin dinlenmesini, onların görüşlerinin alınmasını yeterli görmüyorum... Birlikte karar aldığımız zaman katılımcı bir sistemi kurmuş olabiliriz” (1990: 436).

Konuşmasının ilerleyen kısımlarında, kendisinin ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin katılımcılık ilkesini nasıl ele aldıklarıyla ilgili olarak şu açıklamaları yapmıştır: (Karayalçın, 1990: 436)

“Ankara Büyükşehir Belediyesi katılımcılık olayını üç ölçekte gerçekleştirmeye çalışıyor. Bir tanesi belediyenin genel işleyişiyle ilgili katılımdır... Ankara Kurultayı'nı toplayarak, Ankara Kurultayı'nda komisyonlar oluşturarak ve o komisyonların yıl boyunca çalışmasına olanak sağlayarak, onlarla birlikte belediyenin genel işleyişiyle ilgili olarak karar almaya çalışıyoruz. İkincisi konu bazındaki katılımdır. Konular çok farklı olabilir. Konular değişik sektörlerde de olabilir. Ama o konuları ilgili sivil toplum örgütleriyle... söz konusu kitlenin temsilcileriyle birlikte tartışıyoruz, birlikte karara bağlıyoruz.”

Karayalçın, yukarıdaki konuşmasının devamında, bahsedeceği katılımcılık perspektifinin üçüncü ölçeği olan “Proje Demokrasisi”ni, Güler'le yaptığı söyleşide ve Dikmen Vadisi Projesi örneğinden hareketle, “Belirli bir projeden etkilenecek olan herkesin, projenin her yönüne ve aşamasına, yalnız talep edici değil, fiilen bir karar alıcı olarak katılması” (2004: 217) olarak tanımlamıştır. Karayalçın, Bora'yla yaptığı görüşmede Proje Demokrasisini şu şekilde detaylandırmıştır: (1989a: 55)

“Ben bu proje demokrasisi deyimini, ilk kez 1985’te OECD’nin bir toplantısı için hazırladığım bir tebliğde kullandım. Yerel yönetimlerin demokrasiyi geliştirme fonksiyonlarına ek bir mekanizma olarak görmüştüm proje demokrasisini. Uygulanacak projelerde, o projelerden yarar görecektir insanlar o projeyi hazırlayan kamu kurumları o proje bazında iş birliği gerçekleştirmeliler. Bu iş birliği de demokratik bir senaryoya dayalı olmalı diye düşünüyorum. İşin özü bu. Bir projenin ardında o projeden yarar görecektir insanlar örgütlenmiş olurlarsa o proje hızla uygulanır. O projede kaynak savurganlığı olmaz. Sivil toplum örgütleri, kamu kurumları proje bazında yan yana gelerek bir kooperasyonu gerçekleştirirlerse, buradan çok ciddi birikimlerin yaratılacağını düşünürüm. Çünkü kamunun sivil toplum örgütleriyle birlikte, yetki kullanması, birlikte karar alması Türkiye için çok önemli bir şey...”

Son olarak Karayalçın, kendisinin ve belediyesinin en önemli çalışması olarak gördüğü Proje Demokrasisi uygulamasının süreçleri hakkında şunları söylemiştir: (1990: 436)

“... Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin bence katılım açısından kıvançla söyleyeceği en önemli çalışması, proje bazındaki çalışmalarıdır. Adına Proje Demokrasisi dediğimiz bir mekanizmayı, çeşitli projelerde karar kurulları oluşturup o kararlardan etkilenecek insanların temsilcileriyle birlikte karar alarak işletmeye çalışıyoruz. Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin 4700 hektarlık alanda, on projesinde karar kurulu kurulmuştur. Bu on projede kurulmuş olan karar kurulunda, o projelerden etkilenecek insanların temsilcileriyle, belediyeçiler bir araya gelmekte. Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nın başkanlığında o projenin yürütülmesiyle ilgili karar almaktadırlar. Yüzde elli belediyeçilerin, yüzde elli de o projeden etkilenecek insanların kurmuş olduğu sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinin payıyla alınmaktadır kararlar. Her projede karar defteri tutulmaktadır. Alınan her karar imzalanmaktadır ve her ay karar kurulları toplanarak, alınan kararların yürürlüğü ile ilgili değerlendirme yapmaktadırlar. Böylelikle hem kaynaklar daha etkin bir biçimde kullanılabilir hem de gerçek anlamda bir yerel demokrasi süreci işletilebilmektedir.”

Proje Demokrasisi, tanımı gereği kentsel katılımı yalnızca projenin etkilediği gruplarla sınırlamış ve dolayısıyla projenin dışında kalan Ankaralıların katılımını engellemiştir. Ek olarak, metro, kanal ve köprü gibi tüm Ankaralıların kullanacağı

kentsel hizmetlerle ilgili katılım süreçlerinin nasıl işleyeceğine ilişkin belirsizlikler taşınması nedeniyle eleştirilmiştir. Proje Demokrasisi ve Ankara Kurultayı gibi katılımcılık uygulamalarının, yerel demokrasinin gerçek anlamda tesis edilmesi ve kaynakların daha etkin kullanılması noktasında, iddia edildiği kadar faydalı oldukları tartışmaya açıktır. Ancak, 1980’den sonra işbaşına gelen sosyal demokratların katılımcılıkla ilgili ilk denemeleri olmaları sebebiyle kıymetlidir (Güler, 2004: 218-219).

4.2.3. Konut Üretimi

Askeri rejimin 1981 yılında çıkardığı 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu, konut üretimi konusunda merkezi yönetimi Bayındırlık ve İskân Bakanlığı eliyle sürecin en güçlü aktörü hâline getirmiştir. Çıkarılan kanunda, yerel yönetimlerin konut üretim süreçlerindeki rollerinden söz edilmemiştir. Bu durum, askeri rejimin yerel yönetimlere duyduğu güvensizliğin en önemli göstergelerinden biridir. Daha sonra, ANAP Hükümeti tarafından 1984’te yürürlüğe koyulan 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu da siyasal iktidarın mali ve idari hiçbir yetkisini yerel yönetimlerle paylaşmak istemediğinin kanıtı niteliğindedir. Kabul edilen yeni kanunun eskisinden en önemli farkı, konut üretimi için toplanan fonların özel sektör için ulaşılabilir hâle getirilmesidir. Ek olarak, kabul edilen yeni kanunla birlikte kişilerin ikinci bir konut almak için krediye başvurabilme hakkı kazanması da devletin toplumsal amaçlı konut üretimi hedefinden uzaklaştığını göstermektedir (Keleş, 1989: 75-79). Sonuçta, 1990’lı yıllarla birlikte, devlet konut üretimi alanından çekilmiş ve bu alanı özel sektörün tekeline bırakmıştır (Güler, 2004: 228).

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen, 1990 yılında yapılan “Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu”nun “Nereye Doğru?” oturumunda, o dönemler yılda 350-400 bin insanın geldiği İstanbul’un gecekondu sorununun çözümü ve sağlıklı konut üretimi için merkezin ve yerelin birlikte çalışmaları gerektiğini şu sözlerle belirtmiştir: (1990: 409-410)

“Olayın kökenine inmek, köktenci çözümler aramak, hizmetlerin ve yatırımların gitmediği yerlere hizmetler götürmek veya büyük kentlerde göç maruz kalmış insanların yaşayabileceği sosyal konutlar üretmek veya sosyal konutlar için altyapısı hazırlanmış arsalar üretmek görevi tek başına yerel yönetimin değildir. Daha doğrusu yerel yönetimin gücü içinde değildir. Bu bir ulusal sorundur. Kuşkusuz bunun için bütün kurumların, başta merkezi idare olmak üzere yerel yönetimle beraber iş birliği yapması gerekmektedir. Oysa şu anda merkezi yönetimle özellikle aynı partiden olmayan büyükşehir yönetimleri ciddi çelişkiler içindedir. Hem teşhiste hem çözümde görüş birliğine varamamaktadırlar... Böylesine ulusal sorunların çözümünde merkezi idareden yardım alamadığımız gibi normal yatırımların yapılmasında da yardım yapmak bir yana daima engelleyici bir tavırla karşı karşıyayız.”

Kentin sosyal konut ihtiyacının farkında olan Sözen, 1992 yılında İkitelli Organize Sanayi Bölgesi yakınlarında 200.000 konut üretmeyi planlamıştır. 1993 yılında 85 milyar TL ödenek ayrılan proje için ilerleyen zamanlarda somut bir adım atılmamıştır. Sonuç olarak Sözen döneminde İstanbul Büyükşehir Belediyesi, kentte yaşayan dar gelirli kesimlerin konut ihtiyacını karşılamaya yönelik olumlu bir sonuç alamamıştır (Güler, 2004: 225).

Konut üretimi konusunda Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin uygulamalarına geçmeden önce, merkezi yönetimin değiştirdiği toplu konut kanununa değinmek gerekir. 1984 yılında kabul edilen 2981 sayılı “İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu’nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” ile gecekondu yerleşimleri için bir af düzenlemesi yapılmıştır. Yeni yapılan düzenlemelerle gecekondu yerleşimleri yasallaştırılmıştır. Ayrıca, gecekondularda ek katların inşası, alım satımı ve müteahhitlere verilmesi kolaylaştırılmıştır. Bu durum, gecekonduları geçici barınak olmaktan çıkarmış ve bir yatırım aracına dönüşmesini sağlamıştır. Bu dönemden itibaren, büyük inşaat şirketlerinin konut yatırımı yapmaya başladıkları ve proje tabanlı yerel planların, şehrin tümü için yapılan kapsamlı planların yerini aldıkları görülmüştür (Uzun, 2005: 185).

Türkiye’de gecekondu olgusunun ortaya çıkışından itibaren 1949, 1953, 1963, 1966 ve 1976 yıllarında çıkarılan gecekondu afları, ANAP dönemini kapsayan 1983, 1984 ve 1986 yıllarında da çıkarılmış ve gecekondu yapımı adeta teşvik edilmiştir.

Seçim öncesinde birçok siyasi parti, bütçe açığına yol amayan ve görünürde kamu maliyesi için yk teğvik etmeyen özellikleri sebebiyle, gecekond u affını bir seçim vaadi olarak sıklıkla kullanmığtır. Benzer ėekilde, ANAP yönetimi de gecekond u bölgelerinde “tapuyu oya dnğtrecek” afları sürekli olarak gündeminde tutmuğtur (M. Sönmez, 1996: 92-94). ANAP döneminde gecekondulara yönelik yapılan tüm düzenlemeler, kentlerde oluğturmak istenen hegemonya projesine uygun olarak ilerletilmiğtir. Bu doğrultuda çıkarılan en önemli düzenlemelerden biri olan 2981 sayılı imar affı kanunu, gecekond u alanlarını iyileğtirmeyi değil, dnğtrmeyi amalamığtır. (ėengl, 2009: 143-144). 1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı af kanunuyla birlikte gecekond u afları nitelik değiğtirmiğtir. Bu kanunla, gecekond u sahiplerine kendi parselleri üzerinde dört kata kadar bina yapma hakkı verilmiğtir. Çıkarılan gecekond u affı, gecekond u sahiplerine güvence sağlama amacından uzaklağarak gecekond u alanlarını dnğtrme ve gecekond u sahiplerine kentsel rantlardan pay verme hedefinin yasal dayanağını oluğturmuğtur (Tekeli, 2009c: 81, 251). Ayrıca, ıkarılan af kanunu aracılığıyla dağıtılan kentsel rantlarla birlikte, ANAP döneminde uygulanan neo-liberal iktisat politikalarından olumsuz olarak etkilenen kesimlerin yağadıkları gelir kayıplarını sendikal ve siyasi mücadelelerin konusu hâline getirmelerinin önlenmesi hedeflenmiğtir. Parti, bu hedefinde bağarılı olmuğ ve çıkarılan aflardan yararlanan dar gelirli kesimlerin seçimlerde sağ partilere yönelmesini sağlamığtır (M. Sönmez, 1996: 94). Kabul edilen kanunun diğer bir sonucu, tüm ülkenin olduğu kadar sosyal demokrat yerel yönetimlerin de konut üretim perspektifini değiğtirmiğ olmasıdır.

Ankara Bykėehir Belediye Bağkanı Murat Karayalçın’ın sosyal demokrat belediyecilik anlayığı ile küresel kredi akığına olanak veren neo-liberal ekonomi ve kentleğme politikaları arasında uyum arayığının en önemli rneği geniğ ölçekli kentsel dnğm uygulamaları olmuğtur. İktisadi dinamikleri kentsel araziler üzerinden harekete geçirme hedefiyle üretilen projelerin ilk rnekleri Dikmen Vadisi Projesi ve Portakal ieği Vadisi Projesi’dir (Kurtuluğ & Aslan, 2016: 37-38). Uzun, Dikmen Vadisi ve diğer kentsel dnğm projelerinde, yerel yönetimlerin kentsel rantlardan yararlanma hedeflerinin ön plana çıkmasıyla ilgili olarak şunları sylemiğtir: (2006: 50-51)

“1980’lerle birlikte kentlerin gündeminde önemli bir yer tutmaya başlayan kentsel dönüşüm projeleri yerel yönetimler için önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri kentlerin çöküntü alanlarının iyileştirilmesi ve gecekondulu alanlarının yerine daha sağlıklı yaşam çevreleri üretimin kolaylaştırılması için büyük önem taşımaktadır. Ancak ne yazık ki kentsel dönüşüm projeleri, dönüşüm alanlarının ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel yapısının uzun vadeli olarak iyileştirilmesini hedeflemekten çok yerel yönetimler ve farklı çıkar grupları için bir gelir kaynağına dönmeye başlamıştır. Bu durum da kentsel dönüşüm projelerinde temel hedeften sapmalara ve sağlıksız kentsel çevrelerin oluşumuna yol açmaktadır.”

Dikmen Vadisi Konut ve Çevre Geliştirme Projesi, kentin merkezi ile gecekondulu bölgesi arasında kalan 250 hektarlık bir alanı ve 2500 gecekonduluyu ilgilendiren bir projedir (Güler, 2004: 226). Projeyi yürütmek üzere kurulan Metropol İmar A.Ş.’nin hazırladığı “Dikmen Vadisi Konut ve Çevre Geliştirme Projesi Fizibilite Raporu”nda projenin amaçları dört ana grupta özetlenmiştir: (akt. Demirci, 2004: 194-195)

- “İçinde hava dolaşımının sağlanacağı ve böylece şehrin ekolojik dengesini ve mikroklimasını olumlu yönde etkileyecek bir rüzgâr koridoru yaratmak; Ankara’da var olan açık yeşil alanların yetersizliği sorununun çözümü yönünde önemli bir katkıda bulunmak.
- Başkent için iyi planlanmış, çağdaş bir ‘landmark’ olacak, kentle bütünleşmiş ve tüm kente hizmet verecek bir kültürel rekreasyonel, ticari ve sosyal odak sağlamak.
- Halen vadiye yaşamakta olan gecekondulu hak sahiplerine, kendini büyük ölçüde finanse edebilen yöntemler ve katılımcı bir planlama yaklaşımı çerçevesinde, ucuz ancak yüksek nitelikli konutlar ile iyileştirilmiş kentsel sosyal ve teknik altyapı donanımlarını proje alanı içinde sunmak.
- Geniş kapsamlı, çok boyutlu ve büyük yatırım gerektiren projelere örnek olan böyle bir konu çerçevesinde kamu-özel sektör iş birliğini daha üst düzeyde gerçekleştirmek ve özel sektör yatırımlarının genel planlama stratejileri doğrultusunda yoğunlaşmasını ve böylece kamu tarafından yapılan yatırımların zaman ve kapasite kaybına uğramadan kısa sürede kullanıma geçmesini, rantabilite ve geri ödemeyi sağlamak.”

Projeye, gecekonduluların yerleşimleri için inşa edilen apartmanların yanında projenin ihtiyaç duyduğu mali kaynağın sağlanması için lüks konutlar, kültürel ve ticari tesisler de eklenmiştir. Proje maliyetinin bir kısmı, proje alanında yapılan lüks konut kulelerinde yer alan dairelerin satışıyla karşılanmıştır. Bununla birlikte artan lüks konut stoku, bölgedeki gayrimenkul değerlerini artırmıştır. Bu durum, proje kapsamında konut sahibi olan gecekonduluların bir kısmının konutlarını satarak veya kiralayarak yeniden kentin gayrimenkul değeri ve kiralari düşük kenar mahallelerine taşınmalarıyla sonuçlanmıştır (Uzun, 2005: 189-190).

Toparlamak gerekirse, Karayalçın'ın 1994 yılında yapılan yerel seçimleri kaybetmesinin ardından, Dikmen Vadisi ve daha sonra üretilen Portakal Çiçeği Vadisi projelerinde toplumsal konut üretme hedefinden uzaklaşarak lüks konut üretimine odaklanılmıştır. Dikmen Vadisi için üretilen proje, bölgedeki gecekonduluların konut sahibi olmaları hedefiyle sınırlı kalmıştır. Gecekondululara verilecek konutların haricinde bölgede üretilecek diğer konutlarda ise serbest piyasa mantığıyla hareket edilmesi hedeflenmiştir. Ek olarak, projenin yapımı için kullanılan dış kredilerin maliyetleri artırması nedeniyle Dikmen Vadisi Projesi, dar gelirliye yönelik bir toplumsal konut üretme projesi olmaktan uzaklaşmıştır (Güler, 2004: 228).

5. Toplumcu Belediyecilikten “Sosyal” Belediyeciliğe Genel Bir Değerlendirme

Bu bölümde, 1994'ten itibaren İstanbul ve Ankara'dan başlayıp, daha sonra diğer büyük kentlere de yayılan sosyal belediyecilik anlayışı incelenecek ve toplumcu belediyecilik anlayışı ile karşılaştırması yapılacaktır. Millî Görüş kadrolarının oluşturdukları sosyal belediyecilik anlayışının aslında neden “sosyal” olmaktan uzak olduğu, toplumcu belediyecilik anlayışının özellikleri üzerinden anlatılacaktır. Son olarak sosyal demokrat belediyeciliğin bugünü, 2019 yerel seçimlerinden itibaren günümüze kadar geçen süre bağlamında değerlendirilecektir.

5.1. Gelişim Süreci

Toplumcu belediyeçilik, 1973-1980 yılları arasında CHP'den seçilen sosyal demokrat belediye başkanlarının yerel yönetimlerde kentsel iş gücünün kendini yeniden üretebilmesini sağlayan hizmetlere ağırlık vermeye ve modern bir kent kültürü oluşturmaya yönelik tüm çabalarını kapsayan bir harekettir. Bu hareket, küçük girişimcilerin kentsel gelişmelerden sağladıkları rantların sınırlandırılmasını talep eden toplumun emekçi kesimlerinden yükselen tepkilerin, sosyal demokrat yerel yönetim anlayışına yansımasıdır. Yerele hâkim olduğu yıllarda toplumcu belediyeçilik anlayışının en önemli uygulamaları; toplu konut projeleri üretmek, toplu taşımacılığı geliştirmek, halk ekmek fabrikaları kurmak, tanzim satış mağazaları açmak, kültür-sanat etkinliklerini desteklemek ve gecekondu bölgelerini daha yaşanılır yerler hâline getirebilmek için çeşitli altyapı yatırımları yapmak olmuştur (Doğan, 2004: 106-107).

1970'lerden itibaren dünya ölçeğinde gündeme gelen kentsel toplumsal hareketlerin Türkiye'deki yansıması olan toplumcu belediyeçilik anlayışı, ilk döneminde, seçilen sosyal demokrat belediye başkanlarının yerel yönetimlere ilişkin bireysel görüşlerinden kaynaklanmış ve birbirinden kopuk uygulamalar ve projeler biçiminde var olmuştur. Türkiye'nin büyük kentlerinde toplumcu belediyeçilik anlayışının hâkim olduğu dört yılın ardından ortaya çıkan belediyeçilik birikimi ise 1977 yılında yapılacak yerel seçimler öncesinde somut bir programa dönüştürülmüştür (Emrealp, 1996: 1493-1494). Bora, oluşturulan yerel yönetim programıyla ilgili olarak şunları söylemiştir: (1989b: 43)

“CHP 1977 yerel seçimlerine daha hazırlıklı olarak özel bir yerel yönetim programıyla girdi. Bu program, demokratik, katılımcı, toplumcu, kaynak yaratıcı, üretici, birlikçi-bütünlükçü olmayı ana ilkeler olarak saptamıştı. Bu ilkeler dizisindeki ‘üretici, kaynak yaratıcı belediye’ halkası bir yönüyle CHP’li belediyelerin sağ iktidarlar altında çalışmasından kaynaklanan ekonomik sıkıntılarının dayattığı bir çözüm formülü özelliğine sahipti. Öte yandan bu formül, CHP’nin bürünmek istediği sosyal demokrat kisvenin alamet-i fârikası sayılan ‘ekonomide kamuculuk’ ilkesiyle bütünleşmekteydi. CHP’li belediyeçiler, değişen ölçeklerde, bu kaynak yaratıcılık ve üreticilik iddialarına uyan uygulamalar gerçekleştirmeyi başardılar.”

Türkiye'nin yerel yönetimler tarihine kattığı değerlerin bazılarına değindikten sonra, toplumcu belediyeçilik anlayışının sorunlarına ilişkin şunlar söylenebilir: Hareketin gelişimini, dönemin ağır toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulları ve yerleşik merkezîyetçi bir yönetim kültürünün varlığı altında sürdürmek zorunda kalması; sınırlı bir geleneğe sahip olması; dar sayılabilecek öncü bir kadronun dışında nitelik ve nicelik olarak yeterli bir kadrodan yoksun olması ve ihtiyaç duyduğu kadroları yetiştirmekte geç kalması; kişilere, yakın dostluklara ve gönül ilişkilerine aşırı bağımlı olması ve bu durumun toplumcu anlayışın yaygınlaşmasını sağlayacak kadrolaşmayı engellemesi; hem dönemin hükümetleriyle hem de parti içi yönetimle sağlıklı ilişkiler kuramaması; yerel temsilde esnaf ve sanatkârların ağırlıkta olduğu geleneksel temsil kalıplarını aşamaması; toplumcu hareket ve hareketin siyasal temsili arasında kopuklukların yaşanmasıdır (Yıldırım, 1990: 31-32).

12 Eylül 1980'den 1983 yılına kadar ülkeyi yöneten askeri rejim, yerel yönetimlerin aşırı siyasallaştığı düşüncesinden hareketle, yerel yönetimleri siyasetten arındırmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda, başta büyük kentler olmak üzere seçilmiş belediye başkanlarının çoğu görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Görevlerinden uzaklaştırılan belediye başkanlarının yerine, çoğunlukla askeri geçmişi olan veya askeri rejimle uyumlu çalışabilecek kişiler atanmıştır. Bu dönemde yerel yönetimlere ilişkin yapılan kurumsal ve yasal düzenlemelerin tümü, belediyelerin geçmişteki gibi yalnızca birer "kamu hizmet kuruluşu" olmalarını sağlamaya yöneliktir (Bora, 1989b: 46). Yerel yönetimlerde askeri rejimin bitişini temsil eden 1984 yılından sonra ANAP'lı yerel yönetimler, merkezde de iktidar olan partilerinin neo-liberal hedefleri doğrultusunda, kentlerde iş gücünün kendini yeniden üretebilmesini sağlayan toplu tüketim hizmetlerini kısıtlamışlardır. Ayrıca, 1980'den itibaren yapılan yasal düzenlemelerle birlikte artan gelirlerini, ihalecilik başta olmak üzere çeşitli uygulamalarla sermayeye aktarmışlardır. Bu dönemin belediyeçiliği, sanayiden uzaklaşan sermaye sahiplerinin kentsel rantlardan faydalanma isteklerine hizmet etmek üzerine kurgulanmıştır. 1973-1980 yılları arasında toplumcu belediyeçiliğin üretici ve kamucu belediyeçilik anlayışı yerine, özelleştirmeci ve piyasacı bir belediyeçilik anlayışı benimsenmiştir (Doğan, 2011: 60).

1984-1989 yılları arasında ANAP'lı belediyelerin ve özellikle İstanbul'da Bedrettin Dalan'ın ortaya koyduğu "proje belediyecilik" yaklaşımı, bu döneme damgasını vurmuştur. Dalan yönetiminde büyük altyapı yatırımlarına öncelik verilmiş ve dolayısıyla büyük inşaat şirketleriyle ilişkiler geliştirilmiştir. Bu dönemde, ANAP'lı belediye başkanları tarafından yönetilen büyük kentlerde sorunlarının çözümü adına alınan kararların çoğu, bütüncül bir planlama anlayışından uzak ve aceleyle alınmıştır. Ek olarak, yerel yönetimlerde denetimsizlik sorununun ortaya çıkması ve yolsuzluk iddialarının gündeme gelmesi, ANAP'lı kent yönetimlerinin toplumun çeşitli kesimlerinden tepki görmelerine neden olmuştur (Erder & İncioğlu, 2004: 543, 545). 1980'lerin sonlarına doğru, 12 Eylül'ün yarattığı baskı ortamının kısmen hafiflemesiyle birlikte, işçi sınıfı ve yükselen emek hareketi SHP'de toplanmaya başlamıştır. Yine, 12 Eylül öncesinin parti liderlerine getirilen yasakların kaldırılması ve özellikle sağ partilerin eski tabanlarını geri kazanmaları, hâlihazırda yıpranmış olan ANAP iktidarının hegemonyasının kırılmasına neden olmuştur (Doğan, 2004: 105).

Emrealp, ANAP'ın 1989 yılında yapılan yerel seçimlerde büyük kentleri kaybetmelerine neden olan olumsuz uygulamalarını şu şekilde sıralamıştır: (1996: 1496)

"Geçiş döneminin getirdiği belirsizliklerin de etkisiyle, bu dönemde stratejik yaklaşım ve planlama anlayışına ağırlık verilmemesi, insan kaynakları yönetiminin geliştirilmesine yeterli önemin verilmemesi, gerekli kurumsal reformların getirilememesi, katı merkeziyetçi ve 'vesayetçi' anlayışın sürmesi merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinde açık, nesnel düzenlemelerin getirilememesi, İller Bankası'nın 'belediyeleştirilememesi', üst düzey yöneticilerine aşırı bağımlılığın kaldırılamaması, yönetim içi yetki devri ve eşgüdümün gereği gibi yürütülememesi, açıklık, şeffaflık, hesap verme ve çağdaş denetim mekanizmalarının getirilememesi, değişik 'kötü yönetim' ve 'yolsuzluk' suçlama ve şikayetlerinin yaygınlaşması, belde halkının yönetime katılma süreçlerinin, şehirlilik bilincinin yeteri biçimde geliştirilememesi... büyük kent ölçeğinde birlikte iş yapma, çalışma geleneğinin kurulamaması, kültürünün geliştirilememesi, uygulamalarda hizmet üreticiliği, yatırımcılık gibi teknik yönere ağırlık verilmesi ve yerel yönetimin siyasal ve insani-kültürel boyutlarında eksikliğin hissedilmesi gibi güçsüzlükler ve eksiklikler, bu döneme damgasını vuran ANAP belediyeciliğinin en çok eleştirilen yönlerini oluşturmaktadır."

SHP, 26 Mart 1989 tarihinde yapılan yerel seçimlere herhangi bir programı olmadan girmiştir. Kampanya sürecinde sıklıkla 1970'lerin toplumcu belediyeçilik birikimine gönderme yapılmıştır. Bu dönemde, üretici-kaynak yaratıcı belediye ilkesine yapılan vurgunun yanı sıra, oldukça soyut kalan bir "katılımcılık" ilkesi de seçim sürecinde sıkça kullanılmıştır. SHP'nin katılımcılık vaadi, ANAP'lı belediyelerde yolsuzluk ve kayırmacılık olduğu eleştirilerinden hareketle öne çıkarılmış ve SHP'li adaylar tarafından yerel yönetimlerde yolsuzluk ve kayırmacılığa karşı önleyici bir denetim mekanizması olarak kurgulanmıştır. Ayrıca, SHP'nin seçim kampanyasında yerel yönetimlerin maddi imkânlarının emekçi kesimler lehine kullanılacağı vadedilmiştir. Sonuç olarak, SHP'nin yerel seçimler öncesinde kamu yararı ve dürüst yönetim vaadi dışında alternatif bir yerel yönetim programı, Karayalçın'ın "Ankara Programı" hariç, oluşturulmamıştır (Bora, 1989b: 45).

1989-1994 yılları arasında ülkenin büyük kentlerini yöneten SHP'nin, referans gösterdiği toplumcu belediyeçilik hareketinin dinamizminden uzak sayılabilecek bir performans gösterdiği söylenebilir. SHP'nin adayları, aslında beklenmedik bir seçim başarısı sonucunda işbaşına gelmişlerdir. Seçilen sosyal demokrat belediye başkanları, başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere devraldıkları büyük kentlerin bir önceki yönetimleri tarafından alınan yatırım, borçlanma ve planlama kararlarının belirlediği koşullar altında çalışmak zorunda kalmışlardır. Ek olarak, işbaşına gelen SHP'li belediyeler, yerel seçimlerde oylarını aldıkları ve ANAP'ın merkezde ve yerelde yürüttüğü neo-liberal politikalardan olumsuz etkilenen kesimlerin yoğun talepleriyle de karşı karşıya kalmışlardır. ANAP döneminin mirası olan iş bitirici ve projeci belediyeçilik uygulamaları, yukarıda bahsedilen sınırlılıkların söz konusu olduğu bir ortamda SHP'li belediyelerden de beklenmiştir. Tüm bu sınırlılıklara rağmen yapılan hizmetler ise medya ile sağlıklı ilişkilerin kurulamaması nedeniyle kamuoyuna tam olarak aktarılamamıştır (Emrealp, 1996: 1496-1497). Bora, SHP'nin yerel seçimleri kazanmasından birkaç ay sonra yazdığı makalesinde, SHP'nin yereli yönetirken yaşayacağı muhtemel olumsuzlukların sebeplerine ilişkin farklı bir bakış açısıyla şu öngörülerde bulunmuştur: (1989b: 48)

“SHP bugün yerel yönetimlerde, yalnızca siyasi-ideolojik zaaflarından, partinin genel bunalımından, hükümetin kendisine ayak bağı olmasından kaynaklanmayan; Türkiye’de kapitalizmin ’80 sonrası yeniden yapılanmasının, kent yapısında, kentin sınıfsal örgüsünde yarattığı değişimlerden ileri gelen bir açmazla karşı karşıyadır. Bu açmazda, sosyal demokraside, belediyeleri asıl iktidara, asıl siyasete antrenman ve devlet idare etme tecrübesi anlamında kamu hizmet birimleri olarak, 12 Eylül sonrası yapılarıyla kabullenme eğilimi baskındır. Bu eğilimin ağır basması, sosyal demokrasiyi ’80 öncesinde ana hatlarını oluşturduğu siyasi belediyeçilik anlayışının gerisine götürecektir ve yer yer ortaya koydukları yeni, atılımcı iddialarının içini boşaltacaktır. Bu durumun, SHP’yi halktan ve tabanından gelen tepkilerle karşı karşıya bırakması ve SHP’nin genel doğrultusunu da etkileyebilecek gerilimler yaratması beklenebilir.”

1990’lı yıllarda Türkiye’deki siyasal hareketliliğin ve değişimlerin en önemli nedenlerinden ikisi, ülkedeki merkez sağ ve sol siyasal partilerin neo-liberal politikalar bağlamında giderek birbirlerine yaklaşmaları ve siyasal mücadelenin yaşam tarzı ve toplumsal yeniden üretime ilişkin farklılıklar üzerinden yürütülmesi olmuştur (Doğan, 2004: 103). 1990’lı yıllarda SHP’li yerel yönetimlere baktığımızda ise büyük kentler için gecekondulaşma, altyapı yetersizlikleri, çevre sorunları ve kaynak yetersizlikleri devam etmiştir. Bu dönemde, merkezi yönetim ve SHP’li yerel yönetimler arasında devam eden kopukluklara ek olarak, büyükşehir yönetimi ve ilçe belediyeleri arasında da çeşitli uyumsuzluklar yaşanmıştır. Son olarak, SHP’nin şeffaf ve hesap verebilir bir yerel yönetim oluşturma hedefi doğrultusunda vadettiği çağdaş demokratik denetim mekanizmaları da kurulamamıştır. SHP dönemine ilişkin sayılan tüm bu olumsuzluklarla birlikte, 1993 yılında önce Ümraniye’deki çöplükte yaşanan patlama ve ardından İSKİ’deki yolsuzluk skandalı, kamuoyunun başta İstanbul olmak üzere diğer büyük kentlerdeki SHP yönetimlerini sorgulamasına neden olmuştur (Emrealp, 1996: 1498).

1994 yerel seçimleri, belediyeçiliğe ilişkin çok az şeyin tartışıldığı ve vadedildiği bir seçim olmuştur. Dönemin karakterini şekillendiren gelişmeler, işçi hareketi için siyasal anlamda beklenen yükselişin gerçekleşmemesi, yaşanan ekonomik kriz ve ülkenin güneydoğu bölgelerinde yükselen çatışmalardır. Aynı zamanda bu dönem, Doğru Yol Partisi (DYP) ve SHP’nin oluşturdukları koalisyon hükümetinin ülkedeki silahlı çatışmaları durdurma ve ekonomik krizden çıkış

politikalarının başarısızlığıyla birlikte RP'nin yükselişini de temsil etmiştir (Doğan, 2004: 113-114). 1983 yılında kurulan RP, 1990'lı yıllarda Adil Düzen programıyla birlikte ülkedeki sosyal adaletin ve gelir dağılımının durumundan memnun olmayan kitleleri etkilemeyi başarmıştır. RP, yerel seçimler öncesinde güçlü bir örgütsel çalışma yürütmüştür. Seçimlerden önce belediye başkan adaylarına eğitimler verilmiştir. Semt, mahalle ve sokak düzeyinde örgütlenme sağlanmış ve ev düzeyinde propaganda çalışmaları yürütülmüştür. Ayrıca, basına yansıdığı şekliyle sandıklarla görev almak üzere bir “müşahit ordusu” da kurulmuştur (Çitçi, 2001: 211-212).

1990'ların başlarından itibaren RP'nin bir “sosyal yardımlaşma ve dayanışma birimi” gibi çalışan yerel örgütlerinin seçmenlerle kurdukları yüz yüze ilişkiler, 1994 ve 1995 seçimlerinde elde edilen başarının önemli sebeplerinden biridir. Özellikle partinin kadın üyeleri, yoksul mahallelerde ev ziyaretleri düzenlemiş ve hatta erzak, giyecek ve ilaç gibi bazı ihtiyaç maddelerinin dağıtımını gerçekleştirmişlerdir. RP'nin seçimlerden önce parti tabanını genişletme politikası kapsamında kentte yaşayan düşük gelirli grupları önceleyen faaliyetleri, yerel seçimler sonrası kazanılan yerlerde belediye uygulamaları olarak devam ettirilmiştir. Türkiye’de “sosyal belediyecilik” anlayışının ilk örnekleri, “Millî Görüş” kadrolarının kurduğu RP ve daha sonra Fazilet Partisi'nin (FP) yereli yönettikleri 1994-2001 yılları arasında verilmiştir. Başlangıcı itibarıyla Türkiye’de sosyal belediyecilik, bilinçli ve sistematik bir yerel yönetim yaklaşımı olmaktan uzaktır. RP ve FP'nin seçmen tabanını büyütmek amacıyla ortaya koydukları yöntemlerin zaman içinde gelişmesiyle birlikte daha belirgin hâle gelmiştir. Yerel seçimleri kazandıkları yerlerde RP'li ve FP'li belediyeler, özellikle büyük kentlerin çeperlerinde yaşayan yoksul kitlelerin hemşehrilik ya da dinî cemaatler temelli dayanışma deneyimini, yerel yönetimlerin bünyesine dahil etmeyi başarmışlardır. Sosyal belediyecilik anlayışının bir parti politikası olarak netleşmesi ve uygulamalarının kurumsallaşması ise 2004 yerel seçimlerinden sonra AK Parti döneminde gerçekleşmiştir (Erder & İncioğlu, 2004: 548-555).

Yerel seçimleri kazanan RP'li yerel yöneticiler, 1984-1989 yılları arasında ANAP belediyeciliğinin kamucu-üretici olmaktan uzak ve işçi haklarını önemsemeyen neo-liberal politikalarını kararlı bir şekilde devam ettirmişlerdir. Türkiye’de neo-liberal hedefler doğrultusunda ilerleyen belediye yönetimlerinin sosyal refahı

geliştirecek politikalar üretmek yerine, personel giderlerini azaltmaya çalışmak ve kentsel mal ve hizmet üretimini ihalecilik ve özelleştirmeler yoluyla piyasa konusu hâline getirmek gibi uygulamalara yönelmişlerdir. Diğer taraftan da yoksullara yardım, ramazan çadırları, toplu sünnet-düğün organizasyonları ve taziye hizmetleri gibi geleneksel toplumsal değerlere temas eden uygulamalara ağırlık vererek neo-liberalizmin muhafazakâr içerikte sosyalizasyonunu sağlamaya çalışmışlardır (Doğan, 2011: 57-58, 62). Doğan'ın "eğreti kamusalılık" olarak kavramsallaştırdığı yönetim anlayışı, RP'nin belediyeçilik uygulamalarına şu şekilde yansımıştır: (2004: 117)

"Belediyelerin geldikten sonra yaptığı işlerden ortak olarak gözlenenlerden bazılarını bakınca bilinçli biçimde programatik olarak ortaya konmamış olsa da nasıl bir belediyeçilik anlayışına sahip oldukları anlaşılabilir. Bunları, belediyelerdeki personel giderlerini çalışanların sayısını azalarak ve Hizmet-İş'te örgütlenmeye zorlayarak hızlı biçimde düşürmek, yoksul mahallelere yönelik yardımları belediye ya da onun paralelinde oluşturulmuş (belediyece formel ve enformel yollardan desteklenen) vakıflar eliyle yeniden örgütlemek, İslami rengi yerelliğe ve başkanın kişiliğine bağlı olarak değişmekle birlikte, modern kültür-sanat pratiklerine, yapılarına karşı, yerel halkın geleneksel-kültürel değerlerine hitap eden uygulamalar geliştirmek (iftar çadırı, camilere yardım, sünnet şölenleri, kırsal yaşama, Osmanlı/Selçuklu kent kültürüne ait motiflerin yeniden yorumlanması) biçiminde sıralayabiliriz."

28 Şubat süreciyle birlikte RP'nin ve daha sonra FP'nin kapatılmasının ardından Millî Görüş kadroları, Saadet Partisi (SP) ve AK Parti olarak ikiye bölünmüştür. AK Parti, Kasım 2002'de yapılan genel seçimler sonucunda tek başına iktidar olmuştur. Daha sonra, Mart 2004'te yapılan yerel seçimler sonucunda 81 ilin 59'unda merkez belediye başkanlıklarını kazanarak yerelde de iktidarı sağlamıştır. Politik çizgisini dindarlıktan muhafazakârlığa kaydıran AK Parti'nin belediyeçilik anlayışını, içinden doğduğu RP ve FP'nin belediyeçilik anlayışlarından ayıran en önemli nokta, kentsel gelişmeyi güncel küresel kapitalizmin mantığına uygun olarak kurgulamış olmasıdır. Partinin 2004 yılında "Yerel Kalkınma" olarak kavramsallaştırdığı hedefleri doğrultusunda AK Parti'li belediyeler, kentsel rant alanlarına ulusal ve uluslararası sermayeyi çekecek büyük çaplı altyapı, imar, konut ve kentsel dönüşüm projelerine

yoğunlaşmışlardır. Bu noktada özellikle İstanbul, AK Parti belediyciliğinin hedeflerinin ne olduğuna ilişkin daha net örnekler sunmaktadır. Kentin, yapılacak büyük mimari projelerle birlikte küresel gayrimenkul piyasasında ilgi görecektir bir “dünya kenti” olması için çalışmalar yapılmıştır (Doğan, 2011: 66-69).

AK Parti belediyciliğinin seçmen desteği sağlama konusunda başarılı olmasının en önemli nedenlerinden biri, RP ve FP’nin belediycilik anlayışlarından aldığı mirası geliştirerek kentin yoksul kesimleriyle kurduğu “dayanışmacı” ilişkiler olmuştur. AK Parti, 2009 yılında yapılacak yerel seçimler için hazırladığı “Ak Belediyeler Marka Şehirler” adını taşıyan bildirgesinde “kimsesizlerin kimsesi” olma misyonunu, “Belediyelerimiz, yardıma muhtaç kişilerin (dar gelirliler, yaşlılar, özürllüler, çocuklar, gençler, kadınlar) korunması, zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanabilmeleri ile bireyler ve toplumsal kesimler arasında zayıflayan sosyal dayanışma duygusunun geliştirilmesi için gerekli çalışmaları yaparlar” (2009: 8) şeklinde açıklamışlardır.

Şengül, AK Parti’nin yerel yönetim anlayışına ve geçmişte birçok kez sosyal demokrat partilere destek vermiş kent yoksullarının AK Parti’ye yönelmelerinin nedenlerine ilişkin şunları söylemiştir: (2009: 148-149)

“AKP...Ulusal düzeyde IMF-Dünya Bankası modellerini eksiksiz uygulayıp, yoksulluğu toplumun büyük kesimine yaymasına rağmen, soldan gelen inandırıcı bir alternatifin yokluğunda, kent yoksullarını arkasına alabilmiştir. Bu tür bir başarının gerisinde AKP’nin yerel yönetimlerde uyguladığı stratejilerin önemli payı vardır. Özellikle büyük kentlerde, AKP’li belediyeler toplumun yoksul kesimleriyle yaygın bir patronaj ilişkisi içinde, kaynakları siyasal destek sağlamaya yönelik kullanmayı başarıyla gerçekleştirmektedir. Bu tür bir strateji, 1970’li yıllarda solun desteğini aldığı gecekonduluları ve kent yoksullarını büyük ölçüde AKP’ye yönlendirmiştir. Öte yandan, bu tür bir yönelim, AKP’li belediyelerin sermayenin kentleşmesi sürecine karşı durdukları anlamına gelmemektedir. Tam tersine, AKP yönetimindeki belediyeler, birçok açıdan kendilerinden önceki belediye yönetimlerinden çok daha kararlı bir biçimde sermayenin kentleşmesi sürecine eklemlenmişlerdir. Dış kredi kullanımı, özelleştirme, kentlerde yayaları gözetmeyen uygulamalar vb. başlıklarda, AKP’li belediyeler oldukça kararlı politikalar izlemektedir.”

1994 yılından itibaren, “muhtaçlara yardım” olarak başlayıp daha sonra gelişen ve kurumsallaşan sosyal belediyeçilik anlayışının temsilcisi olan partiler, bir yandan partiye yakın kentli küçük girişimcilerden yaptıkları erzak, giyecek, ilaç, yakacak ve kırtasiye gibi alımlarla birlikte aralarındaki karşılıklı dayanışma durumunu sürdürmüş, bir yandan da aldıkları bu ürünleri kentlerde yaşayan yoksul kitlelere dağıtarak oy desteği sağlamaya devam etmişlerdir. Sonuç olarak, sosyal belediyeçilik anlayışını benimseyen partilerin yönettikleri kentlerde yürüttükleri dışarıdan satın alım ve ihtiyaç sahiplerine dağıtım uygulamaları, partiler, iş insanları ve yoksul kitleler arasında bir “saadet zinciri” oluşmasına neden olmuştur (Erder & İncioğlu, 2004: 556).

5.2. Sosyal Belediyeçilik ve Toplumcu Belediyeçilik

Bu çalışmada, RP döneminde başlayıp AK Parti döneminde gelişerek devam eden yerel yönetim anlayışının “sosyal belediyeçilik” olarak değerlendirilmesinin iki sebebi vardır: İlki, çalışmanın temel konusu olan “toplumcu belediyeçilik anlayışı” ile arasındaki farklara vurgu yapmaktır. İkinci olarak da AK Parti’nin sosyal belediyeçiliği bir kavram olarak kendi belediyeçilik anlayışını açıklamak üzere çok defa kullanmış olmasıdır (2014: 43-52; 2019: 14-17). Türkiye’deki akademik çalışmalarda sosyal belediyeçilik kavramının geniş tutulması, dönemler arasındaki farklılıkların yeterince yansıtılamamasına neden olmuştur. Koray ve Temiz, sorunun çözümü adına sosyal belediyeçiliği, “sosyal politika alanında benimsenen yaklaşım ve hedefler açısından toplumcu veya sosyal refah belediyeçiliği ile liberal veya sosyal yardım belediyeçiliği” (2014: 21) olarak ikiye ayırmıştır. Doğan da yerelde RP-FP-AK Parti çizgisini “neo-liberal belediyeçiliğin ikinci evresi” (2011: 60) olarak yorumlamıştır. Yukarıda verilen bilgiler ışığında, bu çalışmada geçen sosyal belediyeçilik kavramı, 1994’ten itibaren Millî Görüş kadrolarının RP içinde temellerini attığı ve daha sonra AK Parti ile birlikte kurumsallaşmasını tamamlayan “muhafazakâr içerikli neo-liberal sosyal yardım belediyeçiliği” anlamında kullanılmıştır.

Türkiye’de sosyal belediyeçiliğin ne anlama geldiğini daha net belirleyebilmek için toplumcu belediyeçilik anlayışıyla arasındaki farkların neler olduğu sorusuna

yanıt aramak yardımcı olabilir. Toplumcu belediyeçilik hareketinin içinde yer almış önemli öznelerden biri olan Yıldırım, toplumcu belediyeçilik anlayışını açıklamak üzere yıllar içinde yapılan tanımlamaları bir araya toplamıştır. Bu tanımlamalardan bazıları şu şekildedir: Bir kentleşme uzmanları girişimi; spontane bir hareket; karşı-hegemonik kentsel politikanın önemli bir bileşeni; yerel yönetimlerin özerkliğini talep eden bir girişim; geçmişte politika dışı bir kurum olarak görülen yerel yönetimleri siyasallaştırıcı bir yaklaşım; kentsel emekçi sınıfların toplumsal bir özne olarak varlığını destekleyen bir hareket; toplumun refahını ve ortak faydasını, kamusal değerleri ve kullanım hakkını savunan bir anlayış; kentsel rantları topluma tekrar kazandırarak, yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasına yönelik bir çaba ve yerel demokrasinin güçlendirilmesini hedefleyen bir hareket (2013: 48-49)...

Yukarıda toplumcu belediyeçilik anlayışının ne olduğuna ilişkin tanımlamalara yer verdikten sonra, toplumcu belediyeçilik anlayışının niteliklerini de şu şekilde sıralamak mümkündür: İktidarı kentlerde yaşayan geniş halk kitlelerine yöneltmek, geliştirilen katılım mekanizmaları ile toplumun demokratikleşmesine katkıda bulunmak ve yerel yönetimleri sivil toplumun temel ayaklarından biri hâline getirmek; kentin sorunlarının belirlenmesi ve çözümünde, belirli bir programa sahip olmaması nedeniyle, sezgisel girişimlerle bir model oluşturmaya çalışmak; yönetilen kentlerin ötesinde daha geniş toplumsal sorunları da sürekli gündemde tutmaya çalışmak; öz eleştiriye, yeniliğe ve dünyadaki gelişmelere açık olmak; kentin sorunlarına karşı parçacı ve kopuk değil, bütüncül bir yaklaşıma sahip olmak; iş üretebilen, güçlüklerle mücadele edebilen ve halkın taleplerine duyarlı bir kamu yöneticisi tipini oluşturmaktır (Yıldırım, 1990: 31).

Son olarak, Öztürk ve Gül'ün toplumcu belediyeçilik ve sosyal belediyeçiliğe ilişkin yaptığı karşılaştırma, iki yerel yönetim anlayışı arasındaki farkları net bir şekilde ortaya koymaktadır: (2012: 216)

“Sosyal demokrat belediye başkanlarının kendi kişiliklerini yönetime katma istekleri ile sosyal demokrat düşüncenin ürünü olarak ortaya çıkan toplumcu belediyeçiliğin aksine sosyal belediyeçilik, küreselleşme, yerelleşme,

yönetişim, piyasalaştırma ve sivil toplumculuk gibi küresel değerlerin ve neo-liberal düşüncenin zorlayıcı etkisiyle gelişmektedir. Toplumcu belediyeçilikte hizmetler doğrudan belediyeler tarafından sunularak kazanılan rant belediyelere ve oradan da halka geri dönmekte iken, sosyal belediyeçilikte, özelleştirmeci anlayış çerçevesinde hizmetler aracı kurumlar vasıtasıyla yapılmakta ve rant özel kesimin elinde kalmaktadır. Sosyal hizmet ve sosyal yardım açısından toplumcu belediyeçiliğin hedef kitlesini tüm halk oluştururken, sosyal belediyeçilikte dezavantajlı ve riskli gruplar hedef alınmıştır. Merkezden yönetimin baskılarına bir tepki olarak âdem-i merkeziyetçiliğin hâkim olduğu toplumcu belediyeçilikte halkın görüş ve eğilimlerini ön plana çıkartan yöntemler izlenmiş; demokrasi, katılım ve şeffaflık ilkeleri uygulamaya geçirilmiştir. Demokrasi, katılım ve şeffaflık sloganı ile ortaya çıkan sosyal belediyeçilikte ise, kanunlarda demokrasi, katılım ve şeffaflık ilkelerine ilişkin düzenlemelerde bulunulmasına rağmen, bu ilkelerin ne derece uygulamaya geçirildiği şüphelidir. Yönetişel araçlar ve mali bakımından sosyal belediyeçilik, toplumcu belediyeçiliğe göre daha avantajlı durumdadır. Ama başarısı, araçları ve amaçları çok daha sorgulanabilir durumdadır.”

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde değinilen sosyal belediyeçilik ve toplumcu belediyeçilik arasındaki farklar, bugün sosyal demokrat bir yerel yönetimden nelerin beklenmesi gerektiğine ilişkin bizlere yol göstermektedir. Bugün için sosyal demokrat yerel yönetimlerden beklenilmesi gereken, geçmişin toplumcu belediyeçilik deneyimine sahip çıkacak şekilde, kentsel hizmet üretiminde toplumun tüm kesimlerini hedeflemeleri, kentsel mal ve hizmetleri piyasa konusu olmaktan çıkarmaları ve gerçek anlamda demokrasinin inşası için güçlü katılım mekanizmaları oluşturmalarıdır. Diğer taraftan, AK Parti ile kurumsallaşmasını tamamlayan sosyal belediyeçilikte, kentsel hizmet üretiminin dışarıdan satın alma yoluyla sağlanması ve sadece toplumun dezavantajlı kesimlerinin hedeflenmesi, yerel yönetimlerde hizmet üretiminin “kamusal” tarafına zarar vermektedir. Sonuç olarak sosyal demokratlar, yerel için politika üretirlerken “sosyal” değil, “toplumcu” ilkeler ışığında hareket etmelidirler.

5.3. Sosyal Demokrat Yerel Yönetim Anlayışının Bugünü

Çalışmanın bu bölümünde, sosyal demokrat belediyeçiliğin ne olduğunu netleştirmek, bugününü anlamak ve geleceğini yorumlamak hedeflenmiştir. Bu hedef

doğrultusunda, yeni döneme ilişkin analizler incelenmiştir. Ek olarak, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu ve Şişli Belediye Başkanı Muammer Keskin’le sosyal demokrat belediyeciliğe ilişkin açık uçlu sorular üzerinden derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

5.3.1. 2019 Yerel Seçimleri ve İstanbul Sonuçlarının Analizi

Geleneksel olarak yerel seçimler, birkaç yerel ve kişisel faktör tarafından şekillendirilir. Ancak özellikle son on yıldır ülkedeki artan siyasal kutuplaşma ortamı, yerel siyaseti de derinden etkilemiştir. Dolayısıyla 2019 yerel seçimleri, ülke düzeyindeki siyasal bölünmeler, ittifaklar ve kutuplaşma eğilimleri hakkında çok şey gösterir hâle gelmiştir. 2019 yerel seçimlerinde birçok küçük parti ve HDP’nin yanı sıra iki büyük blok yarışmıştır. Bahsedilen iki büyük blok, 24 Haziran 2018 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri öncesinde kurulmuştur. Bunlar, AK Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi’nin (MHP) kurduğu ve daha sonra Büyük Birlik Partisi’nin (BBP) de dahil olduğu “Cumhur İttifakı” ile CHP ve İYİ Parti’nin kurduğu “Millet İttifakı”dır. 24 Haziran seçimlerinde Millet İttifakı içinde yer alan SP ve DP, 2019 yerel seçimlerinde bağımsız olarak yarışmışlardır. İttifak partileri, yereldeki seçim koşullarına ve seçim bölgelerinin geçmişine bağlı olarak aday stratejilerini belirlemişlerdir. Örnek vermek gerekirse, İstanbul, Ankara ve İzmir’de Cumhur İttifakı’nı AK Parti’nin adayları temsil ederken, Millet İttifakı’nı CHP’nin adayları temsil etmiştir. HDP, 24 Haziran’da olduğu gibi 31 Mart’ta da herhangi bir blokta yer almamıştır. Parti, hiçbir bloğa açıkça destek vermemekle birlikte, yerel seçimlerde Cumhur İttifakı’na kaybettirmek üzere bir strateji belirlemiştir. Bu sebeple, ülkenin batısındaki büyük kentlerde aday göstermemiştir (Celep, 2019: 138).

Cumhur İttifakı’nın 31 Mart yerel seçimleri için yürüttüğü kampanya, yerel sorunların tespiti ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri üzerinden ilerlememiştir. Cumhur İttifakı, kampanyasında ülkenin varlığını, birliğini, bütünlüğünü ve geleceğini temel alan bir “beka” söylemi geliştirmeyi tercih etmiştir. Millet İttifakı ve seçime katılan diğer muhalefet partileri ise Cumhur İttifakı’na kıyasla yerel sorunların

çözümüne yönelik projelere ağırlık vermiş ve alternatif bir kent siyaseti oluşturmaya odaklanmışlardır (Tosun & Erdoğan Tosun, 2019: 40-41).

RP'den AK Parti'ye Millî Görüş kadrolarının İstanbul ve Ankara'da iktidarını koruduğu 25 yılın ardından 31 Mart 2019 yılında yapılan yerel seçimleri CHP'nin İstanbul adayı Ekrem İmamoğlu ve Ankara adayı Mansur Yavaş kazanmıştır. İzmir'de de CHP'nin adayı Tunç Soyer'in seçimi kazanmasıyla birlikte sosyal demokratlar, 1973, 1977 ve 1989 yerel seçimlerinde olduğu gibi, ülkenin en büyük üç kentinde yerel seçimleri kazanma başarısı göstermişlerdir. Ancak, 6 Mayıs 2019 tarihinde Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin yenilenmesine karar verilmiştir (2019a). CHP'nin adayı Ekrem İmamoğlu, 23 Haziran 2019 tarihinde yapılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yenileme Seçimi'nde aldığı %54,22 oy oranıyla tekrar İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçilmiştir (YSK, 2019b).

Tosun ve Erdoğan Tosun'un hazırladığı rapora göre, 24 Haziran 2018 ve 31 Mart 2019 seçimlerindeki blok oylar karşılaştırıldığında, özellikle İstanbul, Ankara, Antalya, Adana ve Mersin gibi büyük kentlerdeki AK Parti ve MHP seçmenlerinden CHP'nin büyükşehir belediye başkan adaylarına doğru bir oy hareketliliği söz konusu olmuştur. Dolayısıyla, büyük kentlerdeki seçimin sonucunu değiştiren etken, sadece bir kısım AK Parti seçmenin sandığa gitmemesi değil, geçmişte AK Partiye oy veren seçmenin bir bölümünün ekonomik nedenlerle oy verme davranışını değiştirmesidir. Büyük kentlerin alt ve alt-orta sınıflarına mensup ve ülkedeki ekonomik koşullardan memnun olmayan bir grup AK Parti ve MHP'li seçmen, 31 Mart yerel seçimlerinde CHP'nin adaylarını desteklemiştir. Büyük kentlerde yaşayan ve merkezi yönetimin ekonomi politikalarından mutsuz olan kent yoksullarına ek olarak, merkezi yönetim tarafından özgürlük ve demokrasi temelli talepleri karşılanmayan orta ve orta-üst sınıflar da 31 Mart yerel seçimlerinde CHP'li adayları desteklemişlerdir (2019: 41-42). KONDA'nın 23 Haziran seçimini değerlendirdiği raporunda da partiler ve adaylar arasındaki oy değişimleri şu şekilde analiz edilmiştir: (2019: 20)

“Her iki yerel seçimde de Binali Yıldırım’ın aldığı oyların büyük çoğunluğu 2018 Genel Seçimleri’nde AK Parti lehine oy kullanan seçmenden geldi. 2019 Mart Yerel Seçimleri’nde Yıldırım, 2018’te MHP’ye oy veren seçmenin ancak yarısından azının desteğini alabildi. Bu destek Haziran’daki İstanbul seçimlerinde daha da zayıfladı. 2018 yılında CHP, HDP ve İyi Parti’ye oy veren seçmenlerin çoğunluğu Mart 2019 Yerel Seçimleri’nde Ekrem İmamoğlu’nu destekledi. Bu destek bahsi geçen üç parti için Haziran’da güçlenerek seçmenlerin neredeyse tamamına ulaştı. Saadet Partisi seçmenleri Mart 2019 Yerel Seçimleri’nde kendi adaylarını desteklerken aynı seçmenlerin yarıya yakını Haziran’daki seçimlerde İmamoğlu lehine oy kullandı. İmamoğlu ikinci seçimde AK Parti seçmenlerinin yüzde 3,5 gibi bir kısmını da ikna etmeyi başardı.”

Tablo 9: 23 Haziran 2019’da Yapılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yenileme Seçiminde Mahallelerin Gelişmişlik Düzeylerine Göre Adayların Aldığı Oylar

Gelişmişlik Düzeyi		Kayıtlı Seçmen	Top. Kay. Seçmen İçindeki Oranı	E. İmamoğlu (23 Haziran)	E. İmamoğlu 31 Mart-23 Haziran Oy Artış/Azalış		B. Yıldırım (23 Haziran)	B. Yıldırım 31 Mart-23 Haziran Oy Artış/Azalış	
Düzyey	N	N	%	%	%	N	%	%	N
Alt	73	68.955	0,6	45,3	+8,1	+2.466	53,7	-6,6	-1.869
Alt-Orta	361	3.411.466	32,3	47,3	+5,8	+87.758	51,9	-3,8	-54.936
Orta-Üst	376	5.399.781	51,1	55,3	+6	+308.685	43,9	-4	-122.887
Üst	149	1.675.485	15,8	76	+6	+118.191	23	-4,1	-40.608

Kaynak: (Tosun & Erdoğan Tosun, 2019: 66)

Yukarıdaki tabloya göre, alt ve alt orta gelişmişlik düzeyindeki mahallelerde Cumhur İttifakı’nın adayı Binali Yıldırım’ın; orta-üst ve üst gelişmişlik düzeyindeki mahallelerde ise Millet İttifakı’nın adayı Ekrem İmamoğlu’nun oy oranı daha yüksektir. Bununla birlikte Ekrem İmamoğlu, 31 Mart seçimlerine kıyasla 23 Haziran seçiminde tüm mahalle gruplarında oylarını artırmıştır. Binali Yıldırım ise tüm mahalle gruplarında oy kaybı yaşamıştır. Binali Yıldırım’ın en fazla oy kaybettiği

yerler, alt gelişmişlik düzeyine sahip mahalleler olmuştur. Ancak Binali Yıldırım için belirleyici olan oy kaybı, İstanbul'daki kayıtlı seçmenlerin %83,4'üne karşılık gelen alt-orta ve orta-üst gelişmişlik düzeyindeki mahallelerde yaşanmıştır.

Tosun ve Erdoğan Tosun'un hazırladığı rapora göre, 23 Haziran'da İstanbul adaylarının toplam hane gelir düzeyine göre gruplandırılan mahallelerden aldıkları oylara bakıldığında, ekonomik koşullardaki olumsuzlukların seçmenlerin oy verme davranışlarını etkilemiş olduğu bir kez daha görülmektedir. Binali Yıldırım'ın aylık toplam hane geliri 2.000-3.999 TL arasında olan mahallelerde, 31 Mart seçimlerine göre oy kaybı 3.446'dır (%5,3). Cumhur İttifakı ve AK Parti'nin İstanbul'da en güçlü olduğu mahalleler, toplam kayıtlı seçmenlerin %71,3'ünü barındıran ve toplam hane gelirinin 4.000-4.999 TL olduğu mahallelerdir. 23 Haziran'da Cumhur İttifakı'nın bu mahallelerdeki oy kaybı 145.891'dir (%3,9). Millet İttifakı ve CHP'nin bu mahallelerdeki oy artışı ise 373.895'tir (%5,9). Bu veriler ışığında, geçmişte AK Parti'yi ve Cumhur İttifakı'nı destekleyen İstanbul'daki düşük gelirli kesimlerin bir kısmının, en azından 23 Haziran'da partiden uzaklaştıkları görülmektedir (2019: 69-70). KONDA'nın 23 Haziran seçimini değerlendirdiği raporunda da İstanbul'un ilçelerine ilişkin benzer bir sonuca ulaşılmış ve "...ilçelerin hane halkı toplam gelir ortalamaları üzerinden analizler iktidar blokunun oy kaybetmesinde daha fazla etkilere sahip ilçelerin gelir sıralamasının ortasındaki ilçeler oluşu dikkat çekici. Bu analiz de ekonomik sarsıntının etkisiyle seçmenlerin bir kısmının ekonomik sınıfsal pozisyonlarına göre oy verdiklerini gösteriyor" (2019: 65) yorumu yapılmıştır.

Erder, kendisi ile yapılan bir söyleşide, 25 yıllık yerel yönetim dönemi boyunca yapılan yanlışlara ve sosyal demokratlara 2019 yerel seçimlerini kazandıran sebeplere ilişkin şunları söylemiştir: (2020)

"Kentlerde yığılan sorunlar ve kent topraklarının değerlendirilmesi, popülist yönetimlerin 'inşaata dayalı ekonomiyi' kitlelere benimsetmesini kolaylaştırdı. Yerel yönetimler ise, inşaat sektörünün önemli kurumsal aygıtına dönüştü. Yerel yönetimler, nerdeyse, merkezi hükümetlerin, kentsel rantların paylaşımını düzenleyen, seçimle gelen yerel örgütleri oldu. Tarımın ve toprağın bağımlılığından yeni çıkan eski köylü yeni kentliler ise, bu dönüşümü benimsediler ve oylarıyla desteklediler... sol çevreler, kentleşmenin hızla

sürdüğü dönemde gecekondulaşma ve çalışma yaşamı ile ilgili alternatif politika geliştiremediler ve enformel siyaseti ve ekonomiyi kullanmakta daha mahir olan kadrolar yerel siyasette başarılı oldular. Bu kadroların kentsel rantın dağıtımında kuralsızlığı ya da kuralları sıkça değiştirerek esnekliği kullanma becerisi inşaata dayalı ekonomiyi sürdürdü. İhale yasasında yapılan sayısız değişiklikler buna örnek. Ancak bu uygulamalar bir süre sonra kentsel rantı kitlelere yayamadılar, inşaat sektörü aracılığıyla dar bir çevreyi zenginleştirdiler ve bu durum toplumda adaletsizlik ve eşitsizlik duygusunu yaygınlaştırdı. Sosyal demokrat kadroların son seçim başarısının altında bu gelişmelerin yattığı kanısındayım.”

Ekrem İmamoğlu, özellikle son on yıldır İstanbul’da ekseni kaymış bir kent yönetiminin varlığına işaret etmekte ve İstanbul’la ilgili kararların büyük bir çoğunluğunun Ankara’dan alındığına vurgu yapmaktadır. İstanbul’u yozlaşmaya götüren en önemli etkenin, kentte yapılacak büyük değişiklikler, yapılar ya da binalarla ilgili süreçlerde İstanbul halkının tamamen yok sayılması olduğunu belirtmektedir. İmamoğlu, geçmiş dönem yöneticilerinin bu tutumlarının, aynı zamanda belediye bütçesini olumsuz yönde etkilediğini ve yatırım beceriksizliği yarattığını savunmaktadır. Ekrem İmamoğlu, “yeni nesil yerel yöneticilik” olarak tanımladığı yerel yönetim anlayışının en büyük paydaşı olarak şeffaflığı ve katılımcılığı göstermektedir. Bununla birlikte, İmamoğlu’na göre yeni dönemin “sihirli kelimesi” ortak akıldır. Sosyal demokratların son yerel seçimleri kazanma sebebini de özellikle geçmiş dönemde ortak akla aykırı bir sürecin işletilmesi ve bu sebeple halkın kendi fikirlerini yok sayan tek kişilik yönetim anlayışına karşı çıkarak sosyal demokratları desteklemesi olarak görmektedir.¹

Şişli Belediye Başkanı Muammer Keskin, geçmişte CHP’nin daha çok emekçi sınıflardan ve yoksul kesimlerden oy desteği aldığını kabul ederek, bugün var olan durumla ilgili olarak içe dönük bir sorgulama yapma gerekliliğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte Keskin, CHP’li adayların son yerel seçimler özelinde toplumun tüm kesimlerinden oy aldıklarını düşünmektedir. Keskin, İstanbul’un uzun yıllar boyunca bir gayrimenkul rantı modeliyle yönetildiğini belirtmektedir. Keskin’e göre, kentler doğaları gereği elbette rant yaratacaklardır. Buradaki önemli olan nokta ise kent

¹ Ekrem İmamoğlu ile Görüşme, 06.01.2021

rantlarından kimlerin yararlanacağıdır. Bugün için toplumun emekçi sınıfları ve yoksul kesimlerinin bu zenginliklerden yararlandıklarını söylemek mümkün değildir. Keskin'e göre sosyal demokratlar, yerel seçimler sürecinde Bülent Ecevit'in "Ne ezen ne ezilen, insanca hakça bir düzen" söylemini başka bir dille yinelemiş ve yoksul kesimler başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerine ulaşmayı başarmışlardır.²

Geçmiş bölümlerde de bahsedildiği gibi, 2019 yerel seçimlerini sadece değişen sosyo-ekonomik koşullar üzerinden okumak elbette yeterli olmayacaktır. 23 Haziran'da Ekrem İmamoğlu'nun oylarını artırmasının birçok farklı nedeni olabilir. Nedenlerden bazıları, seçime katılan partilerin ve adayların azalması, seçmen katılımının artması ve geçersiz oyların azalmasıdır. Diğer taraftan, geçmişte Cumhuriyet İttifakı'nı destekleyen bir kısım seçmenin 23 Haziran'da oy kullanmadığı, bir kısım seçmenin de Ekrem İmamoğlu'nu desteklediği bir gerçektir. Seçimlere ittifaklarla gidilmesi sebebiyle adayların hangi partiden ne kadar oy aldığını tespit etmek zor olsa da Ekrem İmamoğlu'nun her iki partiden de oy aldığı söylenebilir. Ancak, bu noktada kabul edilmesi gereken diğer bir gerçek de ülkedeki kutuplaşma durumunun yükselerek devam ettiği ve kutuplar arası oy geçişlerinin hâlâ düşük seviyelerde olduğudur. Yakın dönem ekonomik koşulların kent yoksulları ve çalışan sınıflar için olumsuz sonuçlar yarattığı ortadadır. AK Parti 23 Haziran'da kent yoksulları ve çalışan sınıfların yaşadıkları bölgelerde oy kaybetmiştir. Buna rağmen bu bölgelerdeki en güçlü parti olmaya devam etmektedir. Bu gerçeklerden hareketle, büyük kentlerde yaşanan değişimlerin istikrarlı hâle gelmesi, büyük ölçüde sosyal demokratların kent yoksulları ve çalışan sınıflar için üretecekleri başarılı kentsel politikalara bağlı olacaktır.

31 Mart ve 23 Haziran ile büyük kentlerdeki değişime, HDP'nin konumu üzerinden de bakmak gerekir. Gittikçe kutuplaşan Türkiye'nin "üçüncü blok"u sayılabilecek Kürt hareketi ve HDP'yi Millet İttifakı içinde değerlendirmek doğru olmayacaktır. Ancak HDP'nin, Cumhuriyet İttifakı'na karşı oluşan muhalif blokun önemli bir parçası olduğu kabul edilebilir. HDP'nin İstanbul başta olmak üzere ülkenin batısındaki büyük kentlerde aday göstermemesi, buralardaki yerel seçimlerin

² Muammer Keskin ile Görüşme, 15.02.2021

sonucunu değiştiren önemli etkenlerden biridir. Bununla birlikte Millet İttifakı adaylarının, HDP’li seçmenlerin büyük bir bölümünü yerel seçimlere katılmaları ve kendilerine oy vermeleri konusunda harekete geçirmeyi başarmış olmaları da göz ardı edilmemelidir.

Celep’e göre, yeni dönemde CHP’li belediyelerin en önemli katkılarından biri toplumdaki kutuplaşmanın önlenmesiyle ilgili olacaktır. Özellikle Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş, kampanya süreçlerinde kimseyi yabancılaştırmamaya dikkat etmişler, yapıcı ve barışçı bir dil kullanmışlardır. CHP bu olumlu dili koruduğu takdirde, Cumhur İttifakı’nı da kapsayıcı bir dil kullanmaya teşvik edecektir. Bu durum, hem ülkedeki siyasal alanın psikolojisine olumlu etki yapacak hem de ülkenin demokratikleşmesine katkı sunacaktır (2019: 146). Sonuç olarak, yereli yöneten sosyal demokratlar, kimliklerin ve aidiyetlerin kişilerin siyasal tercihlerindeki önemini unutmadan, seçim öncesinde kullandıkları olumlu ve kapsayıcı dili kullanmaya devam ederseler, bloklar arası kutuplaşmanın azalacağı yeni bir dönemin öncüsü olabilirler.

5.3.2. Yeni Dönemde Merkezi Yönetim ve CHP’li Yerel Yönetimler Arası İlişkiler

2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu’na göre belediyeler, “belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi” olarak tanımlanmışlardır. Türkiye’nin de tarafı olduğu Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nın 3. maddesinde yerel özerkliğin, “yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkânı” anlamını taşıdığı belirtilmiştir. Yerel yönetimlere tanınan özerkliğin idari boyutu, yerel yönetimlerin seçimle işbaşına gelmiş karar organları ile serbestçe karar alabilmelerini; mali boyutu ise yerel yönetimlerin merkezi yönetimden ayrı gelir kaynaklarına sahip olmaları ve karar organları aracılığıyla kanunlar çerçevesinde harcama yapabilmelerini öngörmektedir. Türkiye’deki duruma bakıldığında, yerel yönetimlerin idari özerkliği ile ilgili yapılan

düzenlemeler, yerel yönetimlerin mali özerkliği için yapılması gereken düzenlemelerle yeterince desteklenmemiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda yerel yönetimlerin mali yapılarına ve kaynaklarına yönelik değişiklikler yetersiz kalmıştır. Sonuç olarak, yerel yönetimlerin mali anlamda yetersiz bırakılması, merkezi yönetimin müdahale alanlarını genişletmekte ve yerel özerkliğin sınırlandırılmasına neden olmaktadır (Kamalak v.d., 2013: 55-57).

Son zamanlarda yerel yönetimlerin mali özerkliği ile ilgili düzenlemelerin yetersiz olmasının ötesinde, yerel yönetimlerin idari özerkliğini zayıflatan gelişmeler de yaşanmıştır. Keleş'e göre 20. yılına yaklaşan AK Parti iktidarı, 2018 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte yerleşme ve özerk yerel yönetimler hedeflerinden uzaklaşmıştır. Bu anlayış değişikliğinin en önemli göstergelerinden biri, yerel yönetimlerin imar ve planlama yetkilerinin yasalar ve KHK'lar aracılığıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) gibi merkezi yönetim kuruluşlarına aktarılmasıdır. Yakın zamanda yapılan ve yerelde merkezi yönetimin ağırlığını artıracak düzenlemelerin sebebi, 2019 yılında yapılan yerel seçimler sonucunda 11 büyükşehir belediyesini CHP'li belediye başkanlarının yönetecek olmalarıdır (2020: 50).

Ekrem İmamoğlu, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçildikten sonra, belediyenin maddi kaynak ihtiyacını karşılamak üzere merkezi yönetimden veya ilgili kurumlarından herhangi bir destek görmediklerini ve hatta birtakım engellerle karşılaştıklarını belirtmektedir. Bu durumu Türkiye demokrasisinin henüz olgunlaşmamış olması ile açıklayan İmamoğlu, sosyal demokrat belediye başkanlarının merkezi yönetimle yaşadıkları zorluklar karşısında iyi bir sınav vererek Türkiye demokrasisinin olgunlaşmasına katkı sunmaları gerektiğini düşünmektedir.³ Şişli Belediye Başkanı Muammer Keskin ise son 25 yıldır geçmiş büyükşehir yönetimlerinin ilçe belediyelerine yapılacak yatırımlar konusunda partizanca bir tutum sergilediklerini ve kendi partilerinden olmayan ilçe belediyelerine gereken yatırımları yapmadıklarını düşünmektedir. Keskin'e göre büyükşehir yönetimleri, ilçelerdeki

³ Ekrem İmamoğlu ile Görüşme, 06.01.2021

belediye başkanlarının hangi siyasal partiden olduğuna bakmadan, tüm ilçelerine adil davranmalıdırlar.⁴

Yeni dönemde sosyal demokrat yerel yönetimler ve merkezi yönetim arasında yaşanan idari vesayet sorunlarına örnekler vermek gerekirse, 12.03.2021 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin mülkiyetinde bulunan Taksim Gezi Parkı'nın "Sultan Beyazıt Hanı Veli Hazretleri Vakfı"na devredilmesi kararı alınmıştır. Karar, 2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 30. maddesine dayandırılmıştır (Medyascope, 19.03.2021). Kanunun 30. maddesi, "Vakıf yoluyla meydana gelip, her ne suretle olursa olsun hazine, belediye, özel idareler, köy ve tüzel kişiliğin mülkiyetine geçmiş vakıf kültür varlıkları mazbut vakfına devrolunur" (5737 sayılı Vakıflar Kanunu, 2008) şeklindedir. Daha sonra, 12.03.2021 tarihinde alınan kararın gerekçesine ilişkin yapılan başka bir yazılı açıklamada mazbut vakıflar, "Kuruluşları Osmanlı ve Selçuklu'ya dayanan ve günümüzde yöneticisi kalmayan vakıflar 'mazbut vakıf' olarak adlandırılır. Mazbut Vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğüne temsil ve idare edilerek vakıf sahibinin vakfiyesindeki şartlar doğrultusunda vakıfları yaşatmaya devam eder" (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 22.03.2021) şeklinde açıklanmıştır. Sonuç olarak, hızlıca yürütülen süreç ve alınan kararlar ile kente ait bir parkın idaresi, yerel yönetimin elinden alınarak merkezi yönetime verilmiştir.

Sosyal demokrat yerel yönetimlerin merkezi yönetimle yaşadıkları idari vesayet sorunlarının başka bir alanı da pandemi yönetimi olmuştur. Yerel yönetimler, varoluş felsefelerine uygun olarak, Koronavirüs (COVID-19) salgınına karşı verilen mücadelenin en önemli parçalarından biri olmuşlardır. Türkiye'deki yerel yönetimler, salgın sürecine ilişkin bilgilendirme, dayanışma ve sosyo-kültürel faaliyetler anlamında değerli çalışmalar yapmışlardır. Bununla birlikte, merkezi yönetim de ısrarla salgın sürecinin odağında bulunmak istemiştir. Bu isteği doğrultusunda, başta CHP'li büyükşehir belediyeleri olmak üzere muhalefet partilerinin yönettikleri belediyelerle çoğu zaman karşı karşıya gelmişlerdir. Salgın sürecinde ihtiyaç

⁴ Muammer Keskin ile Görüşme, 15.02.2021

sahiplerine yönelik yardım faaliyetleri belediyelerle birlikte değil, valilikler bünyesinde kurulan “Vefa Sosyal Destek Grupları” aracılığıyla yapılmıştır. Belediyeler tarafından sunulan ekmek dağıtım hizmetleri, merkezi yönetim tarafından eleştirilmiş ve hatta engellenmek istenmiştir. CHP’li belediyeler, salgın sürecinde hem kent yoksullarının ihtiyaçlarını karşılamayı hem de ekonomik anlamda zorluk yaşayan üreticilere maddi destek sağlamayı hedeflemişlerdir. Bu sebeple, İstanbul ve Ankara büyükşehir belediyeleri, ihtiyaç sahiplerine dağıtmak üzere üreticilerden patates, soğan, limon vb. ürünler satın almışlardır. Büyükşehir belediyelerinin bu uygulamalarını anlamlı kılacak bir başka önemli konu da yapılacak yardımların ihtiyaç sahiplerine daha hızlı ulaştırılmasıdır. Bu noktada, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin vatandaş beyanını yeterli bulma önerisi, belediye meclisi tarafından reddedilmiştir. Salgınla mücadele konusunda belediyelerin en önemli yardım faaliyetlerinden biri de maske, eldiven, kolonya ve dezenfektan gibi hijyen malzemelerinin dağıtımıdır. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin metro istasyonlarında başlattığı ve vatandaşların tıbbi maskeye erişimini kolaylaştırmayı hedefleyen “Maskematik” uygulaması, bu anlamda değerlidir. Son olarak, salgın sürecinde belediyelerin sağladığı hizmetlerden bir diğeri, düzenlenen moral destek etkinlikleridir. Belediyeler, vatandaşların evlerinden takip edebilecekleri dijital içerikler ve öğrenciler için eğitim programları yayınlamışlardır. Ayrıca, sokağa çıkma yasağının olduğu günlerde gezici müzik ve eğlence programları düzenlemişlerdir (Bayraktar, 2020: 4-5).

Koronavirüs salgınının ekonomik anlamda yarattığı olumsuz etkileri hafifletmek amacıyla yardım kampanyası başlatmak isteyen CHP’li belediyeler, Cumhurbaşkanı tarafından “devlet içinde devlet” olmakla suçlanmışlardır. İçişleri Bakanlığı da yardım kampanyası için açılan banka hesaplarını dondurmuş ve bu konuyla ilgili olarak bazı belediye başkanları hakkında soruşturma başlatmıştır (Keleş, 2020: 51). Bağışların sadece Cumhurbaşkanlığı tarafından başlatılan “Biz Bize Yeteriz Türkiye” adlı millî dayanışma kampanyası kapsamında açılan banka hesaplarında toplanmasına karar verilmiştir. Tüm bu engellemelere rağmen, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılan “Askıda Fatura” uygulaması ile ihtiyaç sahipleri için oluşturulan yardım hesaplarına para yatırılması veya faturalarının ödenmesi sağlanabilmiştir. Daha sonra,

birçok belediye de Askıda Fatura uygulamasını örnek almış ve kentlerinde uygulamaya başlamıştır (Bayraktar, 2020: 5).

CHP Yerel Yönetimlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Seyit Torun, Türkiye’de ilk Koronavirüs vakasının görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden itibaren, CHP’li belediyeler tarafından 8 milyon 228 bin vatandaşa ayni ve 1 milyon 587 bin vatandaşa nakdi yardım yapıldığını, sokağa çıkma yasaklarında 34 milyon 500 bin öğün yemek ve 75 milyon maske ve dezenfektanın vatandaşlara ücretsiz olarak dağıtıldığını belirtmiştir. Ek olarak, pandemi döneminde CHP’li belediyelerin düzenledikleri bağış kampanyasında toplanan yaklaşık 15 milyon 250 bin liraya el koyulduğunu, yine pandemi döneminde CHP’li belediyelerin yaptıkları ekmek dağıtımı ve maske üretimi hakkında soruşturmaların açıldığını ifade etmiştir (Anka Haber Ajansı, 05.03.2021). Son olarak Torun, CHP’li 11 büyükşehir belediyesi tarafından pandemi sürecinde ihtiyaç sahibi vatandaşlar için başlatılan Askıda Fatura kampanyaları kapsamında 44 milyon lira tutarındaki 461 bin 908 adet faturanın ödendiğini, belediyelere ait iş yerlerinin ödenemeyen 15 bin 251 adet kira ücretinin ertelendiğini ve su faturasını ödeyemeyen 1 milyon 173 bin 824 abonenin suyunun kesilmediğini açıklamıştır (Gazete Duvar, 08.03.2021).

Yeni dönemde, merkezi yönetim tarafından yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliklerini sınırlandıran başka kararlar da alınmıştır. 19.02.2020 tarihinde İçişleri Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından alınan karar doğrultusunda “Büyükşehir Belediyeleri Koordinasyon Merkezleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” Resmî Gazete’de yayınlanmıştır. Bu değişiklik doğrultusunda, büyükşehir belediyelerinin kentlerdeki ulaşım, trafik ve toplu taşıma ile ilgili düzenleme ve planlama kararları almak üzere oluşturdukları Ulaşım Koordinasyon Merkezi’nin (UKOME) üye sayısında merkezi yönetim lehine değişiklik yapılmış ve üç bakanlık daha UKOME bünyesine dahil edilmiştir. Bu bakanlıklar; Millî Eğitim Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’dır. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı’na bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın (AFAD) da UKOME’ye temsilci atamasına karar verilmiştir. Sonuç olarak, kabul edilen yönetmelikle birlikte, UKOME’lerdeki

büyükşehir belediye temsilcilerinin sayısı 11’de kalırken, merkezi yönetim tarafından belirlenen temsilcilerin sayısı 16’ya yükseltilmiştir (Sözcü, 27.02.2020).

Başka bir örnek de 31 Mart yerel seçimlerinin hemen ardından, 15.05.2019 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayınlanan genelge ile belediyelerin iştirak şirketlerindeki temsilcilerini değiştirme yetkisinin belediye meclislerine verilmesidir. Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin bir iştirak şirketine yapacağı atamanın, çıkarılan genelge sebep gösterilerek tescil edilmemesi nedeniyle belediye yönetimi süreci yargıya taşımıştır. Ankara 10. Asliye Ticaret Mahkemesi’ne açılan davada Ankara Büyükşehir Belediyesi lehine bir karar çıkmıştır. Daha sonra, bu karara yapılan itiraz nedeniyle süreç Danıştay’a taşınmıştır. Danıştay, oy çokluğu ile belediye başkanlarının belediye şirketlerine meclis onayı olmadan yönetici atayamayacakları yönünde karar vermiştir (Gazete Duvar, 16.03.2021).

Yukarıda sıralanan süreçlerin neredeyse hepsiyle ilgili yargı süreçleri devam etmektedir. Süreçlerin hukuki boyutları bir kenara bırakılırsa, Cumhurbaşkanlığı, İçişleri Bakanlığı veya Çevre ve Şehircilik Bakanlığı eliyle başlatılan bu süreçler, ülkenin büyük kentlerindeki yerel yönetimleri kaybeden merkezi yönetimin ortaya koyduğu bir vesayet refleksidir. Bu refleks ile hareket eden merkezi yönetim, aldığı kararlarla yerel meclisleri ve yerel demokrasiyi güçlendirmeyi hedeflemekten çok, özellikle İstanbul ve Ankara büyükşehir belediye başkanlarını sınırlandırmayı hedeflemektedir. Geçmişten bugüne kullanılan yöntemler farklılaşsa da Türkiye’deki merkezi yönetim ve önemli kentlerin yerel yönetimleri farklı siyasal partilerden oldukları zamanlarda, tüm merkezi yönetimlerin gösterdikleri refleks, idari vesayet yetkilerini kullanarak yerel yönetimlerin özerkliklerini aşındırmak üzerine olmuştur. Buradan hareketle, 1973-1980 yılları arasında sosyal demokrat belediye başkanlarının yerel özerklik konusunda merkezi yönetimlerle yaşadıkları problemler ile yeni dönemde yaşanan problemler arasında benzerlikler bulmak mümkündür.

5.3.3. Yeni Dönemde CHP'nin Yerel Yönetim Anlayışı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Uygulamaları

Penpecioglu, 2019 yerel seçimleri öncesinde, yerel seçimlere ilişkin üç temel gündemin belirleyici olacağını belirtmiştir. İlk gündem, ekonomik kriz ve hayat pahalılığı ile mücadeledir. Yeni dönemde yerel yönetimlerin halkın yaşamsal sorunlarını çözmek amacıyla tekrar “girişimci” olmaları, istihdam sağlamaları, katma değer yaratmaları ve sürdürülebilir kalkınma imkânlarını geliştirmeleri gerekmektedir. Kentlerde sağlıklı ve ucuz gıdaya erişimin sağlanması için kooperatifleşmenin desteklenmesi; barınma sorununun çözülmesi için ucuz ve nitelikli konutların üretilmesi; yerel halkın eğitim ve sağlık harcamalarının azaltılması için kurs, kreş ve evde bakım gibi sosyal hizmetlerin sunulması ve kaliteli, ucuz ve hatta ücretsiz toplu taşıma olanaklarının geliştirilmesi gibi uygulamalar, yerel yönetimlerin hayat pahalılığı ile mücadelede kullanabilecekleri kentsel politika örneklerindendir. Ayrıca, yerel yönetimlerin bulundukları kentlere özgü sorunları doğru tespit etmeleri ve kentsel politika üretiminde merkezi yönetim, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, iş çevreleri ve süreçlerden etkilenecek tüm kesimler ile iş birliği içinde hareket etmeleri gerekmektedir. İkinci gündem, yerelde çoğulcu, demokratik ve şeffaf bir yönetim anlayışını oluşturmaktır. Bu hedef doğrultusunda katılım süreçleri kolektif bir anlayışla ve aşağıdan yukarıya olacak şekilde kurgulanmalıdır. Meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve yurttaş inisiyatifleri kent yönetimine dahil edilmelidir. Halkın kendi yaşam alanları üzerinde söz sahibi olmalarının önü açılmalı, kent ve mahalle konseyleri teşvik edilmeli ve yerelde doğrudan demokrasi uygulamaları geliştirilmelidir. Son olarak, yerelde şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışının oluşturulabilmesi için belediye meclis toplantılarının, ihalelerin ve bütçeye ilişkin tüm ayrıntıların yurttaşların erişimine açık tutulması gerekmektedir (2019: 8-9).

Sosyal demokratlar, yerel demokrasiyi güçlendirme hedefleri doğrultusunda hareket ederlerken, özellikle sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapma konusunda çoğunlukla hemfikirdirler. Ancak Türkiye'deki sivil topluma ilişkin eleştirel yorumlar da dikkate alınmalıdır. Türkiye'deki sivil toplum, görece dar bir toplumsal kesimin desteğine sahip ve etkinlikler anlamında siyasal temsil ve katılımdan çok, belli alanlardaki sorunları çözmeye yönelik projelerin ağırlıkta olduğu bir alan olarak

kalmış ve yeni sağ anlayışın devleti toplumsal ve ekonomik alanlardan çekme hedefiyle uyum göstermiştir. Bu anlayış doğrultusunda sivil toplum örgütleri, kamu kurumlarının uzaklaştırıldıkları alanlarda hizmet üretecek projeler geliştirmeyi temel işlevleri olarak görmüşlerdir. Bu durum, sivil toplum örgütlerinin projeleri için maddi kaynak arayışlarını öncelemelerine sebep olmuş, örgütler arası iş birliğini zayıflatmış, rekabeti ve profesyonelleşmeyi beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak, 1990'lı yıllardan itibaren sayıları hızla artan sivil toplum kuruluşları, siyasal kurumların işleyişlerine yön verebilecekleri siyasal temsil ve katılım işlevlerini yeterince üstlenememişlerdir. Bu sebeple, yerel demokrasiye olan katkıları da sınırlı kalmıştır (Bayraktar, 2019).

Şengül de sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili olarak, 1980 sonrası devletin gücünü sınırlamayı ve piyasa mekanizmasını güçlendirmeyi hedefleyen yeni sağ anlayışın “insani yüzü” olduklarını vurgulamıştır. Devlet, piyasa ve sivil toplumla birlikte yönetmeyi tanımlayan “yönetişim” kavramı dünyada ve Türkiye’de hem sağ hem de sol söylemler içinde kendisine yer bulmayı başarmıştır. Bu noktada bir karşılaştırma yapmak gerekirse, sol için 1970’li yıllarda yerel yönetimleri merkeze alarak sivil toplumu güçlendirme stratejisi benimsenmişken, 1990’lı yıllarda sınıfsal boyuttan kopuk ve çoğulcu bir anlayışı temel alan sivil toplum merkezli bir mücadele önerilmiştir (2009: 180-182). Şengül, 1980 sonrası yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve demokratikleşme söylemlerini şu şekilde eleştirmiştir: (2009: 183-184)

“Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve demokratikleşme karşı çıkılmaz biçimde siyasal söylemimizde ağırlık kazanmış temalardır. Bu tür bir vurgu... sağdan sola tüm siyasal yapılanmalarda mevcuttur. Solda ortaya çıkan bu eğilim, siyasetin devlet-sivil toplum karşıtlığı çerçevesinde algılanışıyla büyük ölçüde ilişkilidir. Yerel yönetimler, tarihsel olarak, Özellikle 1970’li yılların deneyimi çerçevesinde, devletin olmaktan çok bastırılan sivil toplumun doğrudan ya da dolaylı bir parçası olarak algılandılar. Oysa, 1980’li yılların değişen dinamikleri içinde, kentlerin ve dolayısıyla da yerel yönetimlerin önemli hale gelmesi bu ampirisist anlayışa önemli darbeler vurdu. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve sermaye birikim sürecinde daha merkezi konum kazanmaları, yerel ölçekteki ilişkilerin de bazen ulusal düzeyi aratırcasına hem ekonomik hem de siyasal düzeyde eşitsizliklerle, baskılarla ve anti-demokratik uygulamalarla dolu olduğunu gösterdi. Kısacası, yerelleşmek her zaman demokratikleşmek anlamına gelmiyordu.”

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun İstanbulluları kentle ilgili karar alma süreçlerine dahil etmek amacıyla ağırlık verdiği uygulamaların başında “e-katılım” gelmektedir. İmamoğlu, yerel seçimlerden önce “mobil katılım platformu” olarak duyurulan uygulamanın yakın zamanda “İstanbul Senin” adıyla hizmet vermeye başlayacağını belirtmektedir. Bu uygulama ile halkın dijital ortamda katılımını sağlayarak kentle ilgili birçok konuda yönetime etki edebileceği bir model oluşturmak istenmektedir. Ayrıca, İstanbul Büyükşehir Belediyesi kurum tarihinin ilk kent konseyi de bu yeni dönemde kurulmuştur. Diğer taraftan, yerel seçimlerden önce Ekrem İmamoğlu'nun kampanyasında görev alan “İstanbul Gönüllüleri”nin, seçimlerden sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne çalışmalarında yardım eden gönüllü bir birim hâline getirilmesi ve kurulacak “Mahalle Evleri” ile yerel demokrasinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. İmamoğlu, yakın dönemde kurdukları ve içinde kentin geleceğinin tartışıldığı, kent meydanlarının tasarlandığı ve yarışmaların yapıldığı İstanbul Planlama Ajansı'nın da katılımcılığın başka bir merkezi olduğunu belirtmektedir.⁵

Şişli Belediye Başkanı Muammer Keskin, sosyal demokrat yerel yönetim anlayışının, belediyelerin yapmaları gereken asli görevlerinin ötesinde, toplumsal konulara ağırlık veren, sorunları yereldeki aktörlerle birlikte çözmeyi hedefleyen ve ayırım yapmaksızın toplumun tüm katmanları ile doğru yer ve zamanda doğru ilişkiler kurgulayan bir yapıda olmaları gerektiğini savunmaktadır. Yeni dönemde Şişli Belediyesi'nin katılımcılık uygulamalarını açıklarken, belediyenin ilçedeki kentsel dönüşüm süreçlerini yönetme şekline vurgu yapmaktadır. Keskin, Şişli'de kentsel dönüşüme en çok ihtiyaç duyan Mahmut Şevket Paşa, Kuştepe ve İzzetpaşa mahallelerinde Şişli Belediyesi'nin bir kentsel dönüşüm ofisi açtığını ve bu ofisler aracılığıyla bölgede yaşayan herkesin organize edilerek proje geliştirme süreçlerine katılımlarının sağlanacağını belirtmektedir.⁶

Yukarıda bahsedilen ve İstanbul'un gündemine yakın geçmişte giren kent konseyleriyle ilgili olarak eleştirel yorumların da sosyal demokratlarca dikkate

⁵ Ekrem İmamoğlu ile Görüşme, 06.01.2021

⁶ Muammer Keskin ile Görüşme, 15.02.2021

alınması önemlidir. Bu noktada, Şahin'in kent konseylerine ilişkin eleştirel yorumları dikkate değerdir: (2013: 343)

“Yeni liberalizmin ‘demokratikleşme’ söylemleriyle demokrasiyi bir ideoloji gibi sunması açısından bakıldığında, kent konseylerinin kurumsallaşması yerelde demokratikleşme göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ancak demokrasi bir yönetim modelidir, en önemli aracı katılımdır, teorik olarak, en büyük açmazı ise toplumsal sınıfların eşit oranda temsilini sağlamak, siyasal demokrasiyi ekonomik demokrasiyle destekleyerek, ekonomik eşitliği sağlayabilmektir. Siyasal ve kültürel haklara ve eşitliğe dayanan yeni liberal demokratikleşme anlayışı, ekonomik ve sosyal haklar ve eşitlikten hiç söz etmemektedir. Bu anlamda yerelde demokratikleşme tartışılırken, yönetim modelinin tamamlayıcı bir ögesi olan kent konseylerini alternatif bir bakış açısından değerlendirmekte yarar vardır.”

Yerel yönetimler, sahip oldukları halka yakınlık ve katılım kolaylığı özellikleri sebebiyle demokratik potansiyeli en yüksek yönetim birimleridir. Bununla birlikte yerel yönetimler, kentlere ilişkin alınacak kararlarda kentlilerin doğrudan katılımlarını sağlayabildikleri sürece bu potansiyellerine ulaşabilirler. Katılım konusunda yapılması gereken hamlelerin ipuçları toplumcu belediyeçilik deneyiminde mevcuttur. Yeni dönemde işbaşına gelen sosyal demokratlar, katılım ve karar alma süreçlerinde çeşitli baskı ve çıkar gruplarının, ekonomik anlamda güçlü kesimlerin ve etnik ya da dinî toplulukların orantısız temsilini engelleyecek etkin ve yaygın katılım mekanizmaları geliştirerek, toplumcu belediyeçilik anlayışının yerel demokrasi ilkelerini yönettikleri kentlerde yeniden kurumsallaştırabilirler (Kamalak v.d., 2013: 43-46). Celep'e göre CHP'li belediyeler, yerel demokrasinin güçlendirilmesi başta olmak üzere yerel siyasette iyi bir performans gösterebilirlerse, orta vadede ülkenin parti sistemindeki mevcut güç dengelerinin demokratikleşme lehine değişimini sağlayabilirler. Bu doğrultuda CHP'li belediyelerin en önemli katkılarından biri, katılımcı demokrasi için gücün yerelleştirilmesi ve topluma yerel siyasetin gerçek demokrasinin anahtarı olduğunun öğretilmesi olacaktır. Bunun için yerel dinamiklerin harekete geçirilmesi, mahallelerden başlayarak etkili yerel meclislerin kurulması ve kent ve ilçe

meclislerinde şeffaflığın sağlanması gerekmektedir. Bu noktada, İstanbul ve Ankara’da meclis toplantılarının canlı yayınlanması önemli bir gelişmedir (2019: 146).

Penpecioğlu’nun 2019 yerel seçimlerine ilişkin makalesinde bahsettiği son gündem ise adil ve sürdürülebilir kentler ve ortak zenginlikleri geliştiren yerel yönetimler oluşturmaktır. Bu doğrultuda, gerçek insan ihtiyaçlarına odaklanmak, kaynakları adaletli bir şekilde dağıtmak ve kentsel hizmetleri ucuz, kaliteli ve herkes için üretmek önemlidir. Ek olarak, kentlerdeki ortak zenginliği oluşturan tüm değerler, yerel yönetimler tarafından korunmalıdır. Bu değerler; kentin meydanları, parkları, caddeleri, sokakları, ormanları, havzaları ve tarım alanları ile yurttaşların bu alanlarda ürettikleri yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma kültürüdür. Yerel yönetimler, ortak değerleri korudukları ölçüde kentlerdeki kültürel ve sınıfsal bölünmelerin önüne geçilebilir ve bir arada yaşamayı mümkün kılabilirler (Penpecioğlu, 2019: 9). Bu noktada, Bayraktar’ın “müşterekler siyaseti” olarak tanımladığı yeni kentsel siyaset anlayışı değerlidir. Bayraktar’a göre, toplumcu belediyecilik anlayışını yeniden mümkün kılacak, yerelde ortaklık hissiyatını yeniden güçlendirecek ve kentlilik ruhunu besleyecek müşterekler siyaseti dört temel ayak üzerine inşa edilebilir: Kente olan aidiyet bağlarının güçlendirilmesi, kentteki mekânsal ayrışmayı azaltacak kamusal alanların oluşturulması, yerel haberdarlığı artıracak faaliyetlerin desteklenmesi ve demokratik bir kentsel siyaseti talep eden yurttaşların bir araya gelebilecekleri yerel örgütlenmelerin teşvik edilmesidir (2019).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kentlilik bilincini artırmak ve kentliler arasındaki müştereklik hissini güçlendirmek amacıyla yapılan uygulamalar şu şekildedir: Kentin önemli meydanlarında yapılacak düzenlemeler için tasarım yarışmaları açılmış ve kazananı belirlemek üzere halk oylamasına gidilmiştir. Kentin kara surları, Yerebatan Sarnıcı ve Osmanlı Dönemi’nden kalma çeşmeler başta olmak üzere birçok tarihi yapının restorasyonuna başlanmış ve restorasyon yapılacak tarihi yapılar hakkında bilgilendirme videoları hazırlanmıştır. İstanbul ile ilgili birçok tarihi ve kültürel kitap çalışması yapılmış ve yayımlanmıştır. Kentin bazı meydanlarına kurulan “Kavuşma Durağı” ile İstanbul halkının kent meseleleri hakkında tartışabilecekleri ortamlar yaratılmıştır. Kent hafızasını güçlendirecek birçok sergi

alışması yapılmıştır. Komşuluk ve mahalle kùltürünü güçlendirmek, kadınlara, çocuklara ve gençlere eğitim, kùltür-sanat ve spor faaliyetleri için imkân sağlamak ve bu sayede kentteki fırsat eşitsizliğini azaltmak amacıyla, Örnektepe ve Sulukule’de “Mahalle Evleri”nin ilk örnekleri kurulmuştur. Son olarak CHP’li 11 büyükşehir belediye başkanı tarafından, toplumcu belediyecilik anlayışının birlikçi-bütünlükçü belediyecilik ilkesini hatırlatacak şekilde, aralarındaki iş birliğini artıracak çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda sosyal demokrat belediye başkanları, yeni dönemde sürdürülebilir su politikaları, deprem, turizm ve pandemi gibi hem halkın hem de yerel yönetimlerin ortak meseleleri hakkında birlikte hareket etmeye ve yaptıkları çalışmalarla ilgili halkı bilgilendirmeye başlamışlardır.

5.3.3.1. CHP’nin İkinci Yüzyıla Çağrı Beyannamesi Işığında Yerel Kalkınma

25 Temmuz 2020 tarihinde, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu tarafından partinin 37. Kurultayı’nda “İkinci Yüzyıla Çağrı Beyannamesi” açıklanmıştır. Beyannamenin 12. maddesinde, partinin yerel yönetimlere ilişkin gelecek hedefleri şu şekilde açıklanmıştır: (CHP, 2020)

“Reformların başarısı için devletin tüm kapasitesi en verimli şekilde kullanılacak, yeni bir ‘merkez-yerel’ dengesi oluşturulacaktır. Merkezi yönetimin kapasitesi ile yerel yönetimlerin halka doğrudan ulaşabilme kapasitesi birleştirilerek, hizmetin vatandaşa daha etkin ve verimli bir şekilde ulaşması sağlanacaktır.

Bu bağlamda; yerel yönetimlerin gelirleri artırılabacak, kayyum uygulamalarına son verilip, seçimle gelen belediye başkanlarının, ancak seçimle gidecekleri güvence altına alınacaktır.”

Şengül'ün bu beyanname ışığında partinin yeni dönem yerel yönetim anlayışına ilişkin çözümlemelerde bulunduğu makalesinde, yerel yönetimleri işlevleri bakımından üç farklı model üzerinden sınıflandırmıştır. İlki, Keynesyen büyüme stratejisine dayalı yerel refah devleti modelidir. Bu modelin Türkiye'deki karşılığı, refah devleti anlayışının olmadığı bir ortamda, 1973-1980 yılları arasında yaşanan toplumcu belediyeçilik deneyimidir. İkincisi, neo-liberalizm ve finansallaşmaya dayalı gayrimenkulcü yerel yönetim modelidir. Türkiye'de 1980 sonrası dönemi temsil eden ve özellikle ülkenin son 20 yılına damgasını vuran bu model, kent mekanını metalaştıran, yerel yönetimleri imar planları ve kentsel dönüşüm uygulamalarıyla rant yaratmaya yönelten ve merkezi yönetimin de büyük ölçekli projeler aracılığıyla kentlerin yönetimine müdahale ettiği ikili bir yönetim anlayışı oluşturmuştur. Borçlanmayla desteklenen bu model, yakın dönemde ülkedeki ekonomik dengelerin bozulmasıyla birlikte özellikle büyük kentlerde işsizlik, yoksulluk ve yoksunluğun artmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu sorunlar, 2019 yerel seçimlerinde büyük kentleri kazanan sosyal demokratların yerel refah devleti modelini hatırlatan uygulamalara yönelmelerini beraberinde getirmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki yerel refah devleti modelinin temelinde bu modeli destekleyen Keynesyen birikim stratejileri vardır ve bugünün dünyasında, var olan tüm krizlerine rağmen, böyle bir durum söz konusu değildir (2020: 42-43).

Benzer şekilde, Türkiye'deki sosyal demokratlar için de Keynesyen birikim stratejilerine dönüş anlamında bir arayışın varlığından söz edilemez. CHP'nin İkinci Yüzyıla Çağrı Beyanname'si'nin 8. Maddesinde “ekonomide, ihracat odaklı ve katma değeri yüksek üretime öncelik veren” (2020) bir büyüme stratejisine yapılan vurgu, bu önermeyi ispatlar niteliktedir. Buradan hareketle Şengül, CHP'nin yerel yönetimlerle ilgili yeni dönem hedeflerinin, makalesinde belirttiği son model olan “dışa açık yerel kalkınmacı” yerel yönetim modeliyle uyumlu olduğunu belirtmektedir. Bu modelde, neo-liberal düzen içinde yerel yönetimleri girişimci ve yarışmacı bir duruma getirmek ve merkezi yönetimle birlikte kalkınma süreçlerinin temel aktörlerinden biri olmalarını sağlamak hedeflenmektedir (2020: 43-44).

Yerel kalkınmacılık, yerelliklerin toprak, emek ve sermaye alanlarında sahip oldukları potansiyellerini ön planı çıkararak, ulusal ve uluslararası sermayeyi kendi

bölgelerine çekme hedeflerini ifade etmektedir (Doğan, 2005b: 81). Bu tanımlama kulağa hoş gelmekle birlikte, yerel kalkınmacılıkla ilgili olarak eleştirel yorumların da dikkate alınması gerekmektedir. Doğan, yerel kalkınmacı modelin “karanlık” yüzü ile ilgili olarak şunları söylemiştir: (2005b: 83)

“Kalkınmaya ne ölçüde katkısı olduğu tartışmalıysa da kentler/yerellikler bu strateji çerçevesinde dünyada neo-liberal politikalarla daha rahat dolaşma, uluslararasılaşma olanağı yakalayan ‘yabancı’ sermayeyi kendilerine çekebilmek için yarışacaklardır. Bu işin parlak yüzünde, gelişkin sanayi altyapısını hinterlandına yayarak görece anlamda sanayisizleşen, bir yandan da uluslararası tekeller için gelişkin finans ve hizmet altyapısı sunarak yeni sermaye çekmeye çalışan ‘dünya kentleri’ bulunurken, karanlık yüzünde ağır çalışma koşulları, düşük ücret, çocuk emeği, iş gücünün parçası olan kesimleri yoksullaştıran ve yoksula yardımı içeren enformalitenin gelişmesi bulunmaktadır. Daha da ötesi, sermayenin uluslararası dolaşımı hızlandığı koşullarda az gelişmiş ülkelerde yeni sanayi odakları olarak gösterilen belli yerelliklerde kimi dönemlerde yakalanan büyümeyle sağlanan değerlerin krizler sonrasında büyük ölçüde dışarıya aktarıldığı da çok sık rastlanan bir durumdur.”

Yukarıda anlatılanlar ışığında, CHP’nin gelecek için hâkim neo-liberal paradigmanın içinde kalarak alternatif bir yerel yönetim anlayışı kurguladığını söylemek mümkündür. Şengül’ün bahsettiği hem gayrimenkulcü hem de yerel kalkınmacı yerel yönetim modelleri de bu hâkim paradigmanın içinde yer almaktadırlar. Burada değinilmesi gereken başka bir gerçek de AK Parti’nin 2004 yerel seçimleri öncesinde en çok vurguladığı vaadinin yerel kalkınma olduğudur. Ancak, AK Parti’nin yereldeki 15 yıllık deneyimi göstermektedir ki parti, yerel kalkınmacılığı gayrimenkulcü modele uygun bir biçimde kurgulamıştır. Dolayısıyla, CHP’nin yeni döneme ilişkin yerel kalkınma hedefleri konusunda sağ partilerle olan farklılıklarını, özellikle gayrimenkulcü modele karşı, daha açık ve net olarak ortaya koyması gerekmektedir. Bu gereklilik doğrultusunda, CHP’nin vurgulayabileceği en temel kavram “sürdürülebilirlik” olacaktır. Nitekim, CHP’nin son yerel seçimler için hazırladığı bildirgesinde, yerel kalkınma anlayışı ile ilgili olarak sürdürülebilirliğe yaptığı vurguyu, “Sürdürülebilir kalkınma ve yenilikçilik, yerel ekonomik kalkınma

anlayışımızın temelini oluşturmaktadır. Ekonomik kalkınmaya ilişkin tüm paydaşların, bu anlayış temelinde ve uzlaşısı içerisinde projeler üretmesini sağlayacağız. Katma değeri yüksek, istihdam yaratan, yenilikçi ve sürdürülebilir yerel kalkınma projelerine öncelik vereceğiz” (2019: 9) cümlelerinde görmek mümkündür.

5.3.3.2. Neo-Liberal Paradigma İçinde Sosyal Demokrat Kentsel Politikalar

Sosyal demokratların mevcut neo-liberal düzen içinde farklılıklarını ortaya koymaları gereken tek konu elbette ki yerel kalkınma değildir. Yeni dönemde, ülkedeki birçok büyük kenti yönetecek CHP’li belediyeler, mevcut düzen içinde uygulayacakları sosyal demokrat kentsel politikalar ile topluma “yerelde başka bir alternatif mümkün” mesajını verebilmek için çalışmaları gerekmektedir. Erder, kendisi ile yapılan bir söyleşide, güncel kurumsal ve yasal sistem çerçevesinde toplumcu bir yerel siyaset için yerel yönetimlerin yapabilecekleri uygulamaları şu şekilde sıralamıştır: (2020)

- “Kentsel rantın imar hakları yoluyla özelleştirilmesiyle kamu yararına kullanılmasının farkının kitlelere anlatılması.
- Meclis komisyonlarında -özellikle imar- şeffaflığının sağlanması ve bu toplantılara katılımının genişletilmesi ve meclis toplantılarının sadece komisyon kararlarının oylandığı makam olmaktan çıkarılması.
- Özelleştirilen belediye hizmetlerinin şeffaf yönetilmesi ve kamu yararına uygulamalar yapıldığı konusunda güven verilmesi.
- Kentlilerin güvenli ve ucuz gıdaya kavuşturulma yollarının aranması.
- Liyakate önem verilmesi, belediye projelerinde uluslararası, ulusal ya da yerel yarışmaların yapılması ve böylece hünerli, yetenekli ve yaratıcı bireylerin uygulamalara katılımının sağlanması.
- Yerel yönetim uygulamalarında ‘etik ve estetik kuralların’ oluşturulması.
- Kentlerde yaşayan, eskiden yaşamış olan, yeni gelen, yerli/yabancı farklı kültür grupları arasında ‘hemşehrilik’ bağlarını kuracak kültürel barış programlarının geliştirilmesi.
- Üniversitelerle, uzman kuruluşlarla ve aktif yurttaş inisiyatifleriyle yakın ilişki kurulması ve eleştirilerden korkulmaması gibi.”

Kamalak, Gül ve Beyazıt, sosyal demokrat ilkeler ışığında oluşturulacak kentsel politikalar için ilham alınması gereken örneklerin, toplumcu belediyeçilik anlayışının uygulamalarında mevcut olduğunu şu sözlerle ifade etmişlerdir (2013: 58-59)

“Kentsel sosyal demokrat politikaların önemli bir kısmını Türkiye’de ‘toplumcu belediyeçilik’ yaklaşımı/kavramsallaştırması içinde bulmak mümkündür. Demokrasi çerçevesinde yerel yönetimlerin karar alma ve alınan kararları uygulamaya en azından karardan etkilenenlerin ve kararlar ilgili uzmanların katılımının sağlanması; gençlerin, kadınların, dezavantajlı grupların karar verme süreçlerine katılımının sağlanması; konut üretimine farklı düzeylerde arsa ve konut spekülasyonunu engelleme amaçlı girilmesi; okul öncesi eğitime yatırım yapılması; meslek edindirme ve yaşam boyu öğrenme vb. kurslar düzenleyerek hemşerilerin yeni koşullara uygun niteliklere kavuşturulması; yoksullara engellilere ve diğer sosyal yardıma muhtaç kesimlere sadaka değil fakat sosyal devlet anlayışıyla destek olunması; toplu taşıma sistemini geliştirirken, bir yandan da bu hizmetin gelir transfer aracı ve fırsat eşitliğini artırıcı bir unsur olarak kullanılması; toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak önlemlerin alınmasının sağlanması gibi kentsel politika alanları, sosyal demokrasinin ilkelerini yerel düzeyde hayata geçirirken üzerinde durulabilecek alanlardır.”

Kendisi ile yapılan bir söyleşide Ekrem İmamoğlu, göreve geldikleri dönemden itibaren İstanbulluların kamusal alanlara ve imkânlara erişimlerini artıracak uygulamalarını şu şekilde detaylandırmıştır: (Öztan, 2020)

“Her zaman söylediğim gibi İstanbul’u, yeni nesil bir belediyeçilik anlayışıyla yönetiyoruz. Kente büyük mühendislik projeleri perspektifinden bakmıyoruz. Aksine kenti; insani gereksinim ve kavramların ışığında, 21. yüzyılın ruhuna uygun bir biçimde kavramaya çalışıyoruz. Kentsel mekanları, tüm kullanıcıların katılımıyla yeniliyor; İstanbul’a yeni meydanlar, meydanlara da kimlik kazandırıyoruz. Kentin ormanlarını, hemşerilerimizin hizmetine açıyoruz. Bu bakış açısıyla, daha seçim kampanyamdan başlayarak İstanbul’un önüne ‘adil, yaratıcı ve yeşil bir kent’ olma hedefini koydum ve bu vizyon için yetki istedim. Adil bir kent sağlamak adına, göreve geldiğimizden bu yana İstanbullunun cebinden çıkan parayı mümkün olduğunca azalttık. İlk iş, filomuzdaki gereksiz araçları geri gönderdik; şatafata harcanan parayı kestik. Yandaş vakıf ve derneklere aktarılan yüz milyonlarca liraya tırpanı vurduk.

İhaleleri, canlı yayında, herkese açık ve denetlenebilir bir şekilde yaparak yatımlardan büyük tasarruflar sağladık. Belediyeyi bir karadelik ile devralmamıza ve merkezi hükümetin finansal açılımlarımıza olumsuz yaklaşımlarına rağmen, İstanbullulara verilen sosyal yardımları artırdık. Bir yıl gibi kısa bir zaman zarfında 1,5 milyon İstanbulluya dokunduk, en zor zamanlarında yanlarında olduk. İstanbullunun gıdaya, ulaşım, eğitime, suya harcadığı parayı indirdik. Göreve geldiğimizden bu yana dolar, yüzde 25 değerlenmesine rağmen, bugün İstanbul'da suyun da ulaşımın da fiyatı, önceki döneme göre daha ucuz. Ayrıca, İstanbul'un kendi yakın çevresinden, kendi kırsalından ucuza ve sağlıklı beslenebilmesinin altyapısını kurmak için uygulamalar başlattık. Bir yandan desteğe ihtiyaç duyan ailelerin 100 bini aşkın çocuğuna ücretsiz süt dağıtımını yapıyoruz; çiftçimizi, süt üreticilerimizi destekliyoruz. Diğer yandan da öğrenci akbilini 50 liraya düşürüp, 0-4 yaş arası çocuğu alan kadınlar için, ücretsiz Anne Kart çıkararak toplu ulaşım masraflarını azaltıcı tedbirler alıyoruz. Hafta sonları 24 saat toplu ulaşımdan yararlanmalarını sağlıyoruz. Ama az önce de vurguladığım gibi sosyal destek ve yardımlar, geçici çözümlerdir. Asıl çözüm, istihdam ve kentin zenginliğini artıracak projelerdir.”

Ekrem İmamoğlu'nun yukarıda bahsettiği uygulamaların dışında, mevcut neo-liberal düzende ve yeni döneme ilişkin başka bazı toplumcu sayılabilecek uygulamalar da söz konusudur. Bunlardan ilki, belediye şirketlerinin şeffaf yönetimidir. Öncelikle, 1970'li yıllarda toplumcu belediye başkanlarının belediye şirketleri aracılığıyla hizmet verme fikrine olumlu bakmayacakları bir gerçektir. Ancak bugün gelinen noktada, belediyelerin çoğu bu yöntemle hizmet üretmektedirler. Ekrem İmamoğlu da belediye şirketlerinin olmaları gerektiğini ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi için bu durumun doğal olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda, toplum güvenini sağlamak için belediye şirketlerinin kamuya açık ve hesap verebilir şekilde yönetilmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi iştirak şirketlerinin ulusal ve uluslararası şirketlere denetlettirildiğini vurgulamaktadır. Belediye şirketlerine ilişkin diğer bir önemli konu da atanan yöneticilerin yeterliliğidir. İmamoğlu, belediye şirketlerine yapılan atamalarda, sürecin kamu ahlakına uygun ve liyakate dayalı bir şekilde yürütülmesi konusunda hassas davrandıklarını belirtmektedir.⁷

Sosyal demokrat yerel yönetimlerin farklılıklarını ortaya koyacakları diğer bir uygulama alanı planlamadır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu

⁷ Ekrem İmamoğlu ile Görüşme, 06.01.2021

da planı olmayan, yol haritasını belirlememiş ve önünü göremeyen bir kentin güzel bir yaşam sunma şansının olmadığına inanmaktadır. İmamoğlu, İstanbul'un geleceğini planlamak üzere kurulan İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi'nin, kentin geleceğe ilişkin bir yol haritasının olmasını istemeyen çevrelerce yakın geçmişte lağvedildiğini vurgulamaktadır. Ekrem İmamoğlu, yeni dönemde İstanbul'daki planlama süreçlerinin belediye bünyesinde tekrar canlandırılması için İstanbul Planlama Ajansı ve Vizyon 2050 Ofisi'ni kurduklarını belirtmektedir. Henüz yeni kurulan bu iki kurum, uluslararası örnekler üzerinden ve mümkün olduğunca katılımcı modellerle birlikte, İstanbul halkına kentin mevcut durumunu tanımlamayı ve gelecekte neler yapılması gerektiğini anlatmayı hedeflemektedir.⁸

Kenti sosyal demokrat anlayışa uygun olarak yönetme hedefine sahip yerel yönetimlerin hayata geçirmeleri gereken başka bir uygulama da kentsel iş gücünün kendini yeniden üretebilmesini sağlayacak koşulları oluşturmaktır. Sosyal demokrat yerel yönetimlerin kentlerde yükselen hayat pahalılığına karşı gıda, konut ve ulaşım gibi toplu tüketime konu olan alanlarda üretime doğrudan katılmaları, kentlerdeki tekeli rantların kırılması ve kentlerin gelişmelerinden doğan rantların topluma tekrar aktarılması için çalışmaları gerekmektedir. Ekrem İmamoğlu'nun kentteki tekeli rantların kırılması noktasında verdiği iki örnek, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Büyük İstanbul Otogarı'nın işletmesini devralması ve kentteki taksi sayısını ve kalitesini artırmak amacıyla mülkiyeti belediyede kalacak 6 bin yeni taksi plakasının çıkarılmasıdır. İmamoğlu, bu gibi uygulamalar sayesinde kentteki "işgal edilmiş" olarak tanımladığı alanların tekrar kamu lehine kullanılacağını ve kent halkına kaliteli hizmetin verileceğini savunmaktadır.⁹ Şişli Belediye Başkanı Muammer Keskin ise herkesin belediye başkanı olacağını, ancak ilçede yaşayan göreceli yoksul kesimler için ayrıcalıklı hareket edeceğini ifade etmektedir. Keskin, göreve geldikten sonra, ucuz ve sağlıklı gıdaya ulaşamayan yoksul kesimler için Şişli Belediyesi bünyesinde bir gıda bankası kurduklarını belirtmektedir. Ayrıca, gıda bankasında olduğu gibi belediyenin sunacağı diğer tüm hizmetlerde de vatandaşlar arasında herhangi bir ayırım yapmadan

⁸ Ekrem İmamoğlu ile Görüşme, 06.01.2021

⁹ Ekrem İmamoğlu ile Görüşme, 06.01.2021

veya siyasi bağıllık aramadan talepte bulunan herkese hak temelli yaklaşılacağını vurgulamaktadır.¹⁰

Sosyal demokrat yerel yönetimlerin sağ partilerle olan farklılıklarını ortaya koymaları gereken en önemli alanlardan biri kaynak yönetimidir. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu, kendi döneminde yapılan dış kredi anlaşmalarının, herhangi bir satın alım koşuluna bağlı olmadıklarını, sadece geri ödemek kaydıyla imzalandıklarını belirtmektedir. Kente yapılacak metro ve diğer büyük ölçekli yatırımlar için orta ya da uzun vadeli kredi ihtiyacına vurgu yapan İmamoğlu, Türkiye'nin mevcut durumu göz önüne alındığında, kredi ihtiyacını yurt dışından sağlamak zorunda olduklarını söylemektedir. Bu ihtiyaç doğrultusunda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yakın zaman önce gerçekleştirdiği yurt dışına tahvil satışı (eurobond), belediyenin yatırımları için ihtiyaç duyduğu uzun vadeli borçlanma imkânını sağlamıştır. Ekrem İmamoğlu, belediyelerin kendi görev sürelerini aşacak şekilde uzun vadeli borçlanmalarıyla ilgili olarak, İstanbul gibi bir kentin gereken yatırımları başka bir şekilde yapma şansının olmadığını ve kendinden önceki yönetimlerin de uzun vadeli borçlandıklarını belirtmektedir. Ek olarak İmamoğlu, geçmiş dönemlerde ihalesi yapılmış bazı yatırımlar için gereken kredilerin bulunmamış olması sebebiyle, işbaşına geldikten sonra bu yatırımları sonuçlandırmak üzere kredi bulmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Değinilmesi gereken bir başka nokta da Ekrem İmamoğlu'nun belediyelerin kentsel hizmet üretiminde kullandıkları yap-işlet-devret modelini geçerli bir model olarak görmesidir. Kendi dönemi için metro yatırımları da dahil olmak üzere birçok alanda yap-işlet-devret modellerine çalıştıklarını belirten İmamoğlu, yapacakları yatırımlarda yap-işlet-devret gibi modelleri, yalnızca bir ihtiyaç durumunun varlığı ve yatırımın kendini finanse edebilme kapasitesine sahip olması hâlinde kullanacaklarını dile getirmektedir.¹¹ Yeni dönemde İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kaynak yönetimine ilişkin yukarıda verilen bilgiler, 1980 sonrası sosyal demokrat anlayışa uygun olmakla birlikte, toplumcu belediyecilik anlayışına ne kadar uygun olduğu tartışmaya açıktır.

¹⁰ Muammer Keskin ile Görüşme, 15.02.2021

¹¹ Ekrem İmamoğlu ile Görüşme, 06.01.2021

5.3.4. Yeni Dönemde Toplumcu Belediyecilik Mümkün Müdür?

Fordist birikim rejiminin terk edilmesinin ardından kamu yönetimi, esneklik üzerine yapılandırılmış ve pazar koşullarına uygun hareket edecek rekabetçi bir yapıya dönüştürülmüştür. Yeni kamu işletmeciliği olarak tanımlanan anlayış değişikliğiyle birlikte merkezi yönetimin küçültülmesi, hizmetlerin özelleştirilmesi, kamu çalışanlarının azaltılması ve kamu harcamalarının düşürülmesi hedeflenmiştir. Fordist birikim rejiminin geçerli olduğu 1970’li yıllarda, kamunun bir yatırımcı olarak ekonomiye müdahale etmesi ve dolayısıyla toplumcu belediye başkanlarının da yerelde kamucu bir anlayışla hareket etmeleri mümkün olmuştur. Ancak 1980 sonrası neredeyse tüm dünyada neo-liberal politikaların ve yeni kamu işletmeciliğinin egemenliğini temsil eden Post-Fordist birikim rejimi koşullarında, yerel yönetimlerin toplumcu belediyecilik olanakları sınırlandırılmıştır. Bu dönemden itibaren, sermaye karşısında emekten yana net bir duruş sergileyemeyen sosyal demokrat belediyeler, yeni koşullara uygun toplumcu yeni yöntemler geliştirmekten çok, neo-liberal politikalara yönelmişlerdir (Şahin, 2013: 335-342). Bu noktada Adıgüzel’in toplumcu politikalara ilişkin analizi sosyal demokrat söylemin mevcut düzen içinde ne yapması gerektiğini belirlemek anlamında önemlidir: (2013: 118-119)

“Geçmişteki deneyimler irdelendiğinde görülecektir ki, genellikle toplumcu politikalar, kapitalizm karşısında sosyalizmin evrensel bir proje olarak iddiasının canlı olduğu dönemlerde ortaya çıkmıştır. Sosyalizmin, kapitalizm karşısında bir seçenek olarak varlığını koruduğu dönemlerde, sosyal demokrasinin kapitalizmi yadsımadan onu eleştirici konumunu sürdürmesi ve liberalizmden farklılığını kurması kolay olmuştur. Oysa sosyalizmin reel bir seçenek olarak gücünü kaybetmesi karşısında sosyal demokrasi de liberalizmden farklılığını sosyalizm üzerinden kurma olanağını kaybetmiştir. Bu yüzden de sosyal demokrasi, kapitalizmin içten eleştirisine dayanarak kendisini liberalizmden farklılaştıran söylemi yeniden kurmak durumundadır.”

Liberalizmden farklı olarak sosyal demokrasi, eşitlik ve özgürlüğü toplumsal adalet ile birlikte ele almaktadır. Çağdaş sosyal demokrasi için eşitlik ve özgürlük gibi ilkeler, toplumsal adaletin tesisini sağlayacak sosyal haklar, fırsat eşitliği, toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal dayanışma ve katılımcılık gibi ilkelerle desteklendiği ölçüde anlam kazanacaklardır. Dolayısıyla sosyal demokratların, ulusal düzeyde olduğu kadar yerel düzeyde de toplumsal adaleti sağlayacak kamusal politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse, katılımı toplumun tüm kesimlerine yaymak ve yeni katılım mekanizmaları oluşturmak üzere teknolojik olanaklardan yararlanmak; kentsel hizmet sunumunda kamu yararı, tarafsızlık, etkinlik ve verimlilik, hizmetlere erişimde fırsat eşitliği ve hakkaniyet ilkelerini geçerli kılmak; kentlerde yaşayan düşük gelirli kesimler için ucuz ve sağlıklı konut üretmek, konut kooperatiflerini yapılacak ucuz arsa teminleri ile desteklemek ve böylece konut sektörünü rant sağlama aracı olmaktan uzaklaştırmak; toplu taşımayı geliştirerek düşük gelirli kesimlerin ulaşım giderlerini azaltmak; düşük gelirli ailelerin çocukları için uygun fiyatlı okul öncesi eğitim imkânları sunmak ve böylece hem eğitimde fırsat eşitliğini güçlendirmek hem de kadınların istihdama katılımının önündeki engellerden birini kaldırmak ve kentlerde işgücü açığı bulunan alanlara nitelikli eleman sağlamak üzere mesleki ve teknik eğitim kursları açmak ve yetişkin eğitimi programları düzenlemektir (Kamalak v.d., 2013: 35-40).

Celep'e göre yeni dönemde CHP'li belediyeler, merkezi yönetim kadar yetkili ve mali anlamda güçlü olmasalar da sosyal politika alanında yapacakları uygulamalar ile kentlilere dokunmayı başarabilirler. CHP'li belediyeler; ekolojik projelerin hayata geçirilmesi, istihdam olanaklarının artırılması, toplu ulaşımın iyileştirilmesi, ihtiyaç sahiplerine maddi yardımların yapılması, trafik sorunlarının giderilmesi, genç nüfus için mesleki eğitim ve dil eğitimi imkânlarının sunulması, kentsel dönüşüm süreçlerinin insani ilkelerle yeniden ele alınması, kültür-sanat faaliyetlerinin yeniden canlandırılması, spor tesislerinin geliştirilmesi ve çiftçilerin tarımsal sorunlarının çözülmesi gibi uygulamalarla, yerel yönetimler ve yerel halk arasındaki bağı güçlendirecek pek çok alanda hizmet verebilirler (2019: 147).

1973-1980 yılları arasında toplumcu belediye başkanlarının büyük kentlerde hayata geçirdikleri uygulamaların birçoğu, 2019 yılında da sosyal demokrat

belediyelerden beklenen kentsel politikalar. CHP’li İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılan ve ilhamını toplumcu belediyeçilik deneyiminden alan kentsel politikaların bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür: Düşük gelirli aile çocuklarının okul öncesi eğitim ihtiyaçlarını karşılamak adına “Yuvamız İstanbul” kreşleri açılmıştır. Hayat Boyu Öğrenme Merkezleri’nin (İSMEK) yapısı meslek edindirmeye yoğunlaşacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Kentteki işsizlik sorununu hafifletmek amacıyla “Bölgesel İstihdam Ofisleri” kurulmuştur. Belediye bünyesinde kadın istihdamını artıracak yeni adımlar atılmıştır. Kentin tarımsal alanlarında üreticilik yapan çiftçilere fide, hayvancılık yapanlara ise yemlik tohum desteği sağlanmıştır. Yeni başlatılan Halk Süt uygulaması için toplanacak sütler Silivri ve Çatalca’daki üreticilerden temin edilmiş, bu sayede hem kentteki üreticilerin üretimde kalmaları sağlanmış hem de düşük gelirli aile çocuklarının süt ihtiyaçları karşılanmıştır. Belediyenin ekmek üretim kapasitesini artırmak üzere yeni bir Halk Ekmek fabrikasının temeli atılmıştır. Düşük gelirli grupların ulaşım maliyetlerini düşürecek metro, tramvay ve funiküler yatırımları yapılmıştır. Son olarak, belediye gelirlerini artırmak üzere yeni otoparklar, nikah salonları, kültür merkezleri ve sosyal tesisler inşa edilmiştir.

1973-1980 yılları arasından toplumcu belediyeler ile 1989-1994 ve 2019 sonrası sosyal demokrat belediyeler arasındaki en önemli farklılık kaynak yönetimi alanında olmuştur. 1989-1994 yılları arasında yerelde iktidar olan sosyal demokratlar, metro ve diğer birçok kentsel altyapı hizmetleri üretiminde dış borç kullanımına gitmişlerdir. O dönemde merkezi yönetimin yerel yönetimlere kaynak sağlamamış olması bu durum için geçerli bir sebep olarak gösterilebilir. Ancak, borçlanma politikaları orta ve uzun vadede belediyelerin borç çıkmazına girmelerine neden olmuş ve dolayısıyla bu borç kentlilere yüklenmiştir (Şahin, 213: 348). Şengül de 1980 sonrası sosyal demokrat belediyelerin uluslararası para piyasalarından borçlandıklarını ve yap-işlet-devret gibi modellerle uluslararası sermayeyi kentsel hizmetlerin işletim haklarına ortak ettiklerini belirtmektedir. Sosyal demokratlar, yerelde iktidar oldukları dönemlerde dış borç kullanımını merkezi yönetimi aşma stratejisi olarak kullanmışlardır. 1986 yılında belediyeler tarafından yalnızca 2 proje için dış kredi kullanılmışken, 1993’te 69 ve 1997’de 102 proje için dış kredi kullanılmıştır. 1990’lı yıllarda Ankara Büyükşehir

Belediyesi Başkanı Murat Karayalçın'ın projeleri için kaynak sağlamak amacıyla dış borsalara tahvil satışı gerçekleştirdiği unutulmamalıdır (2009: 178).

Yukarıda 1989-1994 dönemi hakkında verilen bilgiler ışığında, 2019 sonrası yerelde iktidar olan sosyal demokratların benzer bir kaynak yönetim politikası izlediğini söylemek mümkündür. İstanbul'da yeni dönemde yapılacak yatırımlar için ihtiyaç duyulan kaynağın büyük bir çoğunluğu yurt dışı kredilerinden sağlanmaktadır. Geçmişteki duruma benzer şekilde, belediyelerin dış kredilere yönelmesinin arkasında yatan motivasyon, ülkedeki makro-ekonomik dengesizlikler ve muhalif belediyelere çeşitli engellemelerde bulunan merkezi yönetimi aşma çabasıdır. Yine, yeni dönemde İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılacak metro yatırımlarına kaynak sağlamak amacıyla yurt dışına tahvil satışı gerçekleştirilmiştir. Son olarak, uzun süre önce başlayan belediyelerin şirketleri aracılığıyla kentsel hizmet üretmeleri durumu, yeni dönemde de artarak devam etmektedir.

1980 sonrası Batı Avrupa ve Türkiye'deki sosyal demokrat anlayışta yaşanan değişimler, sosyal demokrat partilerde yer alan aktörlerin söylemlerini de etkilemiştir. Ekrem İmamoğlu, 21. yüzyılın dünyasında süreçleri sadece sağ veya sol tariflerle açıklamanın mümkün olmadığını, dünyanın yeni anlayışlara ihtiyacı olduğunu ve ortaya çıkarılacak yeni anlayışların özünde insan ihtiyaçlarının olması gerektiğini düşünmektedir. Geçmiş yüzyıla ait örnekler ve teoriler üzerinden yol bulma çabasından ziyade, yeni nesil uygulamalara olan ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu noktada, Ekrem İmamoğlu için bu çağın sihirli kelimesi ortak akıldır ve bu kavram, bir liderlik anlayışı değişimini desteklemekte ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılına yaklaşılırken, geleceğe ilişkin ciddi bir hazırlık yapma mecburiyetine değinmektedir. İmamoğlu, Türkiye'deki sosyal demokratların ülke sorunlarına ilişkin çözüm arayışlarının biraz "ortaya karışık bir model" olma sebebini, ülkedeki yozlaşmış siyaset alanının insanları bir araya getirmeme çabasına bağlı kutuplaştırılmış toplum yapısına bağlamaktadır. Sonuç olarak İmamoğlu, ülkedeki sorunları rehabilite etme yolunda büyük bir uzlaşıyla hareket etme mecburiyetini vurgulayarak, ideolojilerin bir

kenara bırakılarak ülkenin acil sorunlarını çözmeye sürecine odaklanılması gerektiğini düşünmektedir.¹²

Toparlamak gerekirse, 1980 sonrası sosyal demokrat yerel yönetimlerin sosyal ve kültürel alanlarda hayata geçirdikleri uygulamalara bakıldığında, toplumcu geleneğin tümüyle kırılmadığını söylemek mümkün olsa da aynı şeyi ekonomi politikaları ve kaynak yönetimi için söylemek mümkün değildir. 1970’lerin hâkim sermaye birikim stratejileri, hem merkez hem de yerelde anti-kapitalist sol bir siyasetin gelişebileceği koşulları sağlamıştır. 1989-1994 dönemi ise sosyal demokratların “hazırlıksız yakalandıkları” ve neo-liberal birikim stratejisine henüz tam uyum sağlayamadıkları bir dönem olmuştur. Dolayısıyla, hem dünyada hem de Türkiye’de sosyal demokrat partilerin düşüşü ve yeni-sağ anlayışa sahip partilerin yükselişi önlenememiştir. Aradan geçen uzun zaman ve yaşanan birçok ekonomik kriz, sosyal demokrat partilerin ve ilkelerin özellikle yerelde yeniden talep görmesini sağlamıştır. Yeni dönemde daha çok hâkim neo-liberal paradigma içinde farklılık yaratmaya odaklanan CHP ve sosyal demokratlar, yereldeki sınavı iyi verdikleri takdirde merkezi yönetim için daha güçlü bir alternatif olacaklardır.

Yeni dönemde toplumcu belediyecilik mümkün müdür sorusuna bir yanıt aramak gerekirse, yukarıda verilen bilgiler gösteriyor ki yeni dönemde sosyal ve kültürel alanlarda yapılan uygulamalar bir geleneğin izlerini taşımaktadır. Diğer taraftan, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de küreselleşme, yerelleşme ve yönetim gibi neo-liberal hedeflere hizmet eden ilkelerin kabul gördüğü bir ortamda ortaya çıkan yeni kamu işletmeciliğinin özelleştirmeci, ihaleci ve piyasacı yapısı, yeni dönemde toplumcu bir belediyecilik ihtimalini olumsuz etkilemektedir. Söylemler ve uygulamalar gösteriyor ki yeni dönemde sosyal demokrat belediyeler de şirketleşmeye ve kentsel hizmetleri piyasa mantığında üretmeye devam edeceklerdir. Sonuç olarak, 1970’lerde toplumcu belediyelerin o zamanın hegemonik projeleri karşısında pozisyon alma kabiliyetlerinin, günümüz belediyelerinin bugünkü hegemonik projeler karşısında pozisyon alma kabiliyetlerine kıyasla oldukça yüksek olduğu kabul edilebilir.

¹² Ekrem İmamoğlu ile Görüşme, 06.01.2021

Tüm bunlara rağmen, mevcut düzen içinde gayrimenkulcü bir anlayıştan uzak sürdürülebilir yerel kalkınma politikaları ile yeni istihdam alanlarının açılması sağlanabilir. Buna bağlı olarak, sürekli sosyal yardımlarla toplumdaki dezavantajlı gruplara yönelik “riskin idare edilmesi” anlayışının kırılması başarılabilir. Tamamlanmamış bir süreç hakkında kesin konuşmak zor olsa da mevcut durumun devam etmesi hâlinde yeni dönem sosyal demokrat belediyeler için “toplumcu” olma ihtimali zor gözükmemektedir. Bunun yerine, yeni dönem için önceki bölümlerde tanımlaması yapılan ve eleştirilen sosyal belediyeciliğin “daha sosyal demokrat bir yorumu” olacağı söylenebilir.

SONUÇ

Merkeziyetçilik Türk yönetim yapısının temel özelliğidir. Türkiye'nin yerel yönetim kültürü de merkeziyetçi yapı üzerinden şekillendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde modern belediyeçiliğin ilk örnekleri, sadece etkin kentsel hizmet sunumu ihtiyacını karşılamak amacıyla oluşturulmuştur. Osmanlı Döneminde belediyeçiliğe ilişkin çabalar, siyasal katılımın sağlanması ve yerel demokrasinin güçlendirilmesi amacı taşımamıştır. Osmanlı'nın mirasçısı Erken Cumhuriyet Dönemi kadroları da yerel yönetimleri siyasal kurumlar olarak değil, halka kamu hizmeti sağlayan kurumlar olarak görmüşlerdir. Erken Cumhuriyet Dönemi kadroları kentleri, yeni rejimin başarısını yansıtacak, ulus devlet projesine katkı sunacak, modern ve yaşanabilir yerler hâline getirebilmek için çalışmışlardır. Bu dönemde merkezi yönetim ve yerel yönetimler bir bütün olarak değerlendirilmiştir. 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu ile yerel yönetimlere geniş yetkiler, merkezi yönetime de güçlü vesayet yetkileri tanımlanmıştır. Bununla birlikte, yerel yönetimlere yetkileriyle orantılı gelir kaynakları sağlanmamıştır. Genel olarak Türkiye'deki yerel yönetimler, merkezi yönetimlerin idari vesayeti altında ve yetersiz kaynaklarla çalışmak zorunda kalmışlardır. Ülkenin çok partili hayata geçmesi de yerel yönetimlerin kaderini değiştirememiştir. Bu sebeple, 1973-1980 yılları arasında yerelde iktidar olan toplumcu belediyeçilik hareketi, Türkiye'nin yerel yönetim tarihinde istisna bir anlayışı temsil etmektedir.

1960'lardan itibaren ithal ikameci sanayileşme stratejisinin kırdan kente hızlı ve büyük kitleler hâlinde göçü tetiklemesi ve kaynaklarını ulusal düzeyde değerlendiren merkezi yönetimlerin planlı kentleşme için gereken kaynakları ayırmamaları sebebiyle kentsel sorunlar ölçek değiştirmiş ve kırsal yoksulluğunun kent yoksulluğuna dönüşmesi engellenememiştir. Hem devletin hem de sermaye sınıfının kentlerde emeğin yeniden üretim maliyetini düşük tutma hedefi, kent yoksullarının konut ihtiyaçlarını karşılamak üzere gecekondu bölgeleri oluşturmalarını beraberinde getirmiştir. Zaman içinde toplumsal ve siyasal talepleri farklılaşan ve yaşadıkları kentlerdeki eşitsiz yapıyı sorgulamaya başlayan ikinci kuşak gecekondulular, yoksulluklarını sınıf temelli bir okumayla birleştirmişlerdir. Bu durum, gecekondu bölgelerinde sol

düşüncenin yükselişine neden olmuştur. 1973 yılı, büyük kentlerde yaşayan görece yoksullar ve çalışan sınıfların 1960'lerden itibaren merkezi yönetimlerin ekonomik hedefleri doğrultusunda göz yumdukları plansız kentleşmenin yarattığı sorunlara karşı gösterdikleri bir tepkidir. Bu kitleler, 1973 yılında yapılan yerel seçimlerde, kentsel sorunların çözümünde vatandaşlık ve sosyal adalet temelli bir çözüm vadeden sosyal demokratları tercih etmişlerdir.

Toplumcu belediyeçilik anlayışı, teorisi yazılmış bir kuram değil, kentsel sorunlara gösterilen tepkilerin toplamıdır. O dönemde hiçbir partide olmadığı gibi yerel seçimleri kazanan CHP'nin de herhangi bir yerel yönetim programı yoktur. Türkiye'de yerel yönetimler, merkezi yönetimin idari ve mali vesayetinin gölgesinde kalacak şekilde kurgulanmıştır. Bu sebeple toplumcu belediyeçilik anlayışının programı, sınırlı kaynaklar ile iş yapmak zorunda bırakılan sosyal demokrat belediyelerin çoğunlukla sağ partilerden oluşan merkezi yönetimlerle yaşadıkları sorunlar ve aradıkları çözümler üzerinden şekillenmiştir. Ayrıca, yerelde güçlü küçük girişimciler de toplumcu belediyeler için önemli bir mücadele konusu olmuştur. Toplumcu belediyeçilik anlayışı, kapitalizmin yarattığı tahribata karşı kentteki emekçi sınıfların, dezavantajlı grupların ve tüketicilerin çıkarlarına olacak şekilde kentsel hizmetleri üretmeyi ve sunmayı hedeflemiştir. Bu anlayışa sahip toplumcu belediye başkanlarının görev süreleri boyunca ortaya koydukları belediyeçilik birikimi, daha sonra bir araya toplanmış ve 1977 yerel seçimleri öncesinde bir yerel yönetim programı olarak sunulmuştur. Programda bahsedilen ilkeler; demokratik, üretici, tüketimi düzenleyici, birlikçi-bütünlükçü ve kaynak yaratıcı belediyeçiliktir. 1973'ten 1980 yılına kadar toplumcu belediyeçilik ilkeleri ışığında hareket eden belediye başkanları; doğrudan demokrasi imkânlarını artıracak katılımcılık mekanizmalarının geliştirilmesi, toplu tüketime konu olan ortak ihtiyaçların üretilmesi, kentsel iş gücünün kendini yeniden üretebileceği koşulların sağlanması, idari ve mali özerkliği sağlamak üzere gelir kaynaklarının artırılması ve belediyeler arası iş birliklerinin güçlendirilmesi için çalışmışlardır.

Sosyal demokratların ülkenin en büyük kentlerini aynı anda yönettikleri ikinci dönem, 1989-1994 yılları arasında olmuştur. 1980'lerden itibaren yeni sağ anlayışın ve neo-liberal ekonomi politikaların hâkimiyetinde geçen yıllar, Türkiye'deki sosyal

demokratları da etkilemiş, merkez sağ ve merkez sol partiler neo-liberal ekonomi politikalarında uzlaşmışlardır. SHP dönemine gelinceye dek Türkiye'nin belediyeçilik anlayışı, sermaye sahiplerinin kentsel rantlardan faydalanma isteklerine duyarlı olacak şekilde yeniden kurgulanmıştır. 1980'li yıllardan sonra yerel yönetimler, müdahale güçlerini emeğin yeniden üretimini sağlamak için değil, sermayenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanmışlar ve neo-liberal hedefler doğrultusunda toplu tüketim alanlarından çekilmişlerdir. 1980 sonrası dönemde toplumcu belediyeçilik anlayışının üretici ve kamucu belediyeçilik hedefinden uzaklaşmış, özelleştirmeci ve piyasacı bir anlayış benimsenmiştir.

SHP'nin 1989-1994 yılları arasındaki yerel yönetim anlayışı, piyasa mekanizmaları ve kentleşme arasında denge oluşturmaya çalışan bir yapıda olmuştur. 1989 yerel seçimleri öncesinde, SHP de oturmuş bir yerel yönetim programına sahip değildir. Bu dönemde ortaya koyulan sosyal demokrat yerel yönetim modeli, kentlerin kendi özgünlükleri ve o kentleri yöneten belediye başkanlarının politik tutumlarına göre değişiklik göstermiştir. Büyük kentleri SHP'li belediye başkanlarının yönettikleri beş yıllık süreçte toplu tüketim hizmetlerinin doğrudan üretimi, tüketim alanlarının düzenlenmesi ve demokratik katılım mekanizmaların oluşturulması yeterince sağlanamamış ve toplumcu belediyeçilik anlayışının gerisinde kalınmıştır. Ek olarak, kent işletmeciliği anlayışına uygun bir şekilde, üretilen projeler dış kredilerle finanse edilmiş, kentsel hizmetler özelleştirilmiş ve belediyelerde şirketleşmeler artarak devam etmiştir. Sonuç olarak, SHP'nin koalisyon ortağı olduğu dönemde demokratikleşme söylemi dışında alternatif bir politika üretememesi, SHP'li belediyelerin yönettikleri büyük kentlerdeki sorunları çözememeleri ve bazı SHP'li belediyelerde ortaya çıkan yolsuzluk skandalları, partinin 1994 yerel seçimlerinde büyük kentleri kaybetmesine neden olmuştur. Bu tarihten 2019 yılına kadar, başta İstanbul ve Ankara olmak üzere ülkenin birçok büyük kentinde Millî Görüş kadroları tarafından oluşturulan ve kısaca “sosyal belediyeçilik” olarak kavramsallaştırılan “muhafazakâr içerikli neo-liberal sosyal yardım belediyeçiliği” dönemi yaşanmıştır.

1960'lardan itibaren göz yumulan plansız kentleşmenin yarattığı sorunlara yerel halkın gösterdiği tepki, 1973 yılında toplumcu belediyeçilik deneyiminin aktörlerini ortaya çıkarmıştır. 1984 yılından itibaren ANAP yönetiminin neo-liberal hedefleri

doğrultusunda, kent toprağının değişim değerine vurgu yapan ve plansızlığı teşvik eden kentsel politikalarının olumsuz sonuçları, toplumcu belediyeçilik deneyimine özlem duyan kitlelerin 1989 yılında SHP'li adaylara yönelmelerine neden olmuştur. Son olarak, Millî Görüş kadrolarının 1994-2001 yılları arasında RP ve FP ile yürüttükleri sosyal belediyeçiliğin ilk örnekleri ve 2004 yılından itibaren AK Parti tarafından yürütülen, kentlerin küresel sermayenin mantığına uygun olarak kurgulandığı gayrimenkulcü yerel yerel yönetim modelinin getirdiği plansızlık, büyük kentlerde yaşayan seçmenlerin 2019 yerel seçimlerinde sosyal demokratları desteklemelerine neden olmuştur.

Sosyal demokratların ülkenin en büyük kentlerini aynı anda yönetecekleri üçüncü dönem 2019-2024 yılları arasında olacaktır. 2019 yerel seçimlerinde İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere toplam 11 büyük kenti, Millet İttifakı'nın CHP'li büyükşehir belediye başkan adayları kazanmışlardır. Seçim sonuçlarına ilişkin yapılan analizler, geçmişte büyük kentlerde Cumhuriyet İttifakı'nı oluşturan partilere oy vermiş ve güncel ekonomik koşullardan olumsuz etkilenen alt ve alt-orta sınıf seçmenlerin oy verme davranışlarını değiştirdiklerini göstermiştir. Özellikle, yenilenen İstanbul seçimlerinde belirleyici olan bölgeler, alt-orta ve orta-üst gelişmişlik düzeyine sahip mahalleler olmuşlardır. Yükselen gelir adaletsizliği ve nepotizmle birlikte artan hayat pahalılığı, unutulmuş kent yoksulları ve çalışan sınıfların uzun yıllar sonra büyük kentlerde sosyal demokratları desteklemelerine neden olmuştur. Diğer taraftan, sınıfsal bir okumanın ötesinde, özgürlük ve demokrasi taleplerine karşılık bulamayan kitleler ile büyük kentlerde yaşayan ve merkezi yönetimin kimlik politikalarından rahatsız olan Kürt seçmenlerin çoğu da son yerel seçimlerde sosyal demokratları desteklemişlerdir. 1970'li yıllarda toplumcu belediye başkanlarının kent sorununu bir sınıf sorunu olarak değerlendirmeleri için uygun ortam mevcutken, yeni dönemde kimlikler ve aidiyetler en az sınıfsal konum kadar önemli hâle gelmiştir. Türkiye'de yapılan son iki seçim göstermiştir ki ülkedeki kutuplaşma ortamı yükselerek devam etmekte ve kutuplar arası oy geçişleri hâlâ düşük seviyelerdedir. Sosyal demokratların son yerel seçim başarılarını istikrarlı bir şekilde koruyabilmeleri için kent yoksullarını ve çalışan sınıfları önceleyen kentsel politikalar üretmeleri ve seçim sürecinde

kullandıkları yapıcı, barışçı ve kapsayıcı dili devam ettirerek ülkedeki kutuplaşmanın azalmasına katkı sunmaları gerekmektedir.

Yeni dönemde sosyal demokrat belediye başkanları, geçmişteki toplumcu belediye başkanları ve SHP’li belediye başkanlarına benzer şekilde, aşırı merkeziyetçi bir yönetim anlayışı ve olumsuz ekonomik koşullar altında çalışmak zorunda kalmışlardır. Özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte yerel yönetimlerin idari ve mali özerklikleri, merkezi yönetim lehine aşındırılmıştır. Ek olarak, sosyal demokratların İstanbul ve Ankara özelinde yerel meclislerde çoğunluğunun bulunmaması, yeni dönem için başka zorlukları da beraberinde getirmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin ekmek üretimi ve taksi düzenlemesi gibi çalışmalarında ortaya çıkarılan engeller göstermektedir ki yereldeki geleneksel temsil kalıpları hâlâ tam olarak aşılamamıştır. Sosyal demokratların yerelde iktidar oldukları üç dönemde de belediyelerin sosyal ve kültürel alanlarda ürettikleri kentsel politikalar devamlılık göstermiştir. Yine sosyal demokratların yereli yönettiği her üç dönemde de yerel demokrasinin ve yerel özerkliğin güçlendirilmesi, doğrudan katılım mekanizmaların geliştirilmesi, karar alma süreçlerinde şeffaflığın sağlanması ve plansızlığa karşı kentin geleceğinin planlanması gibi politikalar, bazıları yeterince uygulanamasa da, yüksek sesle dile getirilmişlerdir. Türkiye’de sosyal demokratların bu anlamda bir yerel yönetim anlayışı geleneği inşa ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan, 1980 sonrası sosyal demokrat yerel yönetimlerin özellikle kaynak yönetimi alanında toplumcu belediyeçilik anlayışından koptuklarını gözlemlemek mümkündür. 1970’li yıllardaki toplumcu belediyeçilik, daha çok sosyalist unsurların ağırlıkta olduğu bir anlayışa sahiptir. SHP ise piyasa ekonomisiyle uyumlu bir belediyeçilik anlayışını temsil etmiştir. SHP döneminden itibaren sosyal demokrat yerel yönetimler tarafından kullanılan dış kredi, tahvil satışı ve yap-işlet-devret gibi uygulamaların, 2019 sonrası işbaşına gelen CHP’li yerel yönetimler tarafından da sıklıkla tercih edildiği görülmektedir.

Türkiye’de toplumcu belediyeçilik deneyiminin yaşandığı 1973-1980 yılları arasında, toplumcu belediye başkanları tarafından bir yerel refah devleti modeli benimsenmiştir. Bu dönemde geçerli olan hâkim sermaye birikim stratejisi, yerel yönetimlerin birer girişimci olarak ekonomiye müdahale edebilecekleri bir ortamı

mümkün kılmıştır. Bu ortam sebebiyle, sosyal demokratlar yerelde daha sol bir kentsel siyaset yürütebilmişlerdir. 1980 yılından sonra ise yeni-sağ hegemonya projesinin ve neo-liberal birikim stratejisinin hâkimiyet sağlamasıyla birlikte kamuyu küçültecek düzenlemeler yapılmış ve yeni kamu işletmeciliği anlayışının kabul edilmesiyle yerel yönetimlerin toplu tüketime konu olan alanlardan çekilmeleri sağlanmıştır. 1990'lı yıllarda SHP'li belediyeler, kentlerin ulusal ve uluslararası sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden örgütlenmesi sürecine karşı koyamamışlar ve hâkim paradigma içinde toplumcu yeni yöntemler geliştirmek yerine neo-liberal ekonomi politikalarına yönelmişlerdir. Bu süreci iyi yönetemeyen sosyal demokratlar, daha sonra yerelde iktidarı sağ partilere kaptırmışlardır.

Aradan geçen 25 yılın ardından yeniden yerelde iktidar olan sosyal demokratların odaklandıkları dışa açık-yerel kalkınmacı yerel yönetim modeli, partinin ve sosyal demokrat belediye başkanlarının hâkim neo-liberal paradigma içinde kalarak belli farklılıklar yaratmaya çalıştıklarını göstermektedir. Örnek vermek gerekirse, yeni dönemde sosyal demokrat yerel yönetimler, yerel kalkınmayı gayrimenkulcü bir modelle değil, katma değeri yüksek, istihdam yaratan ve sürdürülebilir bir modelle kurgulamayı hedeflemektedirler. Yine CHP'li belediye başkanlarının söylemleri ve uygulamaları göz önüne alındığında, yeni dönemde sosyal demokrat belediyelerin şirketleşmeye ve kentsel hizmetleri piyasa mantığında üretmeye devam edecekleri bir gerçektir. Bu noktada sosyal demokrat belediyelerin farklılıkları, bu şirketlerin şeffaf ve hesap verebilir şekilde yönetilmesi olacaktır.

Yeni dönem sosyal demokrat belediyelerin, 1980'lerden bugüne Türkiye'de kurumsallaşmasını tamamlamış, neo-liberal hedeflere bağlı, özelleştirmeci ve piyasacı bir yerel yönetim anlayışının varlığının ve uzun yıllardır bu yerel yönetim anlayışı doğrultusunda hareket eden partilerin ve belediye başkanlarının bıraktıkları mirasın sınırlılığında hareket ettikleri unutulmamalıdır. Ancak, sosyal demokratlar bu sınırlılıkları bahane olarak göstermemeli ve tıpkı toplumcu belediye başkanları gibi sınırlılıklar içinde alternatif bir kent yönetiminin olabileceğini topluma hissettirmelidir. Yeni dönemde sosyal demokrat belediye başkanlarının, 1989-1994 SHP deneyiminden dersler çıkarmaları ve dar bir “demokratikleşme ve katılımcılık” söyleminin ötesine geçmeleri gerekmektedir. Neo-liberal birikim rejimi koşullarının

hâkimiyetini tamamen kabul ederek dış kredilerle belediyeleri bir borç sarmalı içine sokmak yerine, mevcut düzen içinde üretici ve kaynak yaratıcı bir belediye olmak için çalışmalıdırlar.

Sonuç olarak, görev sürelerinin ikinci yılını geride bırakan CHP’li belediyelerin uygulamaları incelendiğinde, büyük oranda ortak bir yönetim anlayışının varlığından söz edilebilir. Ancak, belediye başkanlarının kişilik özellikleri de önemli ölçüde belirleyici olmaya devam etmektedir. Sosyal demokratların ve sosyal demokrat partilerin yerel yönetim ilkelerini netleştirdikleri bir programa sahip olmaları, göreve gelen belediye başkanlarının “iyi niyetlerine” bağımlı olmadan, aktör merkezli bir yerel yönetim anlayışından ilke merkezli bir yerel yönetim anlayışına geçmek anlamında gereklidir. Sosyal demokratların ihtiyaç duyacakları yerel yönetim ilkelerinin özünün, akademik yazında toplumcu belediyecilik anlayışı olarak kavramsallaştırılan deneyim içinde mevcut olduğu unutulmamalıdır. Neo-liberal birikim rejiminin krizde olup olmadığı tartışması bir tarafa, toplum her geçen gün yerel yönetimlere ve yerel refah devleti uygulamalarına daha çok ihtiyaç duymaktadır. Yeni dönemde sosyal demokratların bu durumun farkında olmaları ve neo-liberal sosyal yardım belediyeciliğini “sosyal demokrat bir içerikte” sunmanın ötesine geçmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Ş.: "Türkiye'de 'Belediyecilik Anlayışı'nın Dönüşümünü Küreselleşme Üzerinden Okumak", **Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik: Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları**, Der. İ. Kamalak ve H. Gül, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2013, s. 99-124.
- Ahmad, F.: **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, Çev. S. C. Karadeli, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- AK Parti: "AK Belediyeler Marka Şehirler-AK Parti 2009 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Beyannamesi", **AK Parti Web Sitesi**, 2009, (Çevrimiçi)
<http://www.akparti.org.tr/media/272227/marka-sehirler-2009.pdf>, 5 Ocak 2021.
- AK Parti: "Büyük Medeniyet Yolunda: İnsan-Demokrasi-Şehir-AK Parti 2014 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Beyannamesi", **AK Parti Web Sitesi**, 2014, (Çevrimiçi)
<http://www.akparti.org.tr/media/272121/30-mart-2014-yerel-secim-beyannamesi.pdf>, 5 Ocak 2021.
- AK Parti: "Gönül Belediyeciliği-AK Parti 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri Manifestosu", **AK Parti Web Sitesi**, 2019, (Çevrimiçi)
https://www.akparti.org.tr/media/279203/manifesto_28-ocak2019_17-29.pdf, 5 Ocak 2021.

Akkoyunlu Ertan, K.: "Kentsel Hareketlerden Yeni Toplumsal Hareketlere: Castells'in Sorgulanması ve Türkiye Örnekleri", **Amme İdaresi Dergisi**, C.XXXII, No:3, 1999, s. 115-128.

Aksoy, A. Ş.: "Yeni Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.VII, No:1 1998, s. 3-13.

Aktan, C. C.: **21. Yüzyıl İçin Yeni Bir Devlet Modeline Doğru: Optimal Devlet**, İstanbul, TÜSİAD Yayını, 1995a.

Aktan, C. C.: "Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm", **Amme İdaresi Dergisi**, C.XXVIII, No:1, 1995b, s. 3-32.

Alada, A.: "Bir Erken Büyük Şehir Yönetimi Denemesi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.XLIII, No:3, 1998, s. 135-142.

Alada, A.: "Türkiye'de 'Belediye'nin Yetmiş Yıllık Tarihine Kronolojik Bir Yaklaşım: 1930-2000", **Prof. Dr. Cevat Geray'a Armağan**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2001, s. 125-208.

Alada, A.: "Dünden Bugüne Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Seçimleri Üzerine Notlar", **Kent Gündemi**, No:6, 2004, s. 21-29.

Altan, C.: "1960-1973 Dönemi Belediyeciliğine Genel Bakış", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu**, Ankara, Metropol A.Ş. ve IULA-EMME, 1990, s. 317-325.

Altan, C.: "Genel Seçimler-Yerel Seçimler İlişkisi (1983-2004)", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C.III, No:12, 2005, s. 174-190.

Ankara Belediyesi
Başkanlık Uzmanları: **Toplumcu Belediye**, Ankara, Ankara Basım ve Ciltevi, 1977.

Ayman Güler, B.: **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, Ankara, İmge Kitabevi, 2013.

Batuman, B.: "Toplumcu Bir Belediyecilik Modeli: Yeni Belediyecilik Hareketi 1973-1977", **Mülkiye Dergisi**, C.XXXIV, No:266, 2010, s. 223-241.

Bayraktar, U.: "Müşterekler Siyaseti", **Sosyal Demokrat Dergi Web Sitesi**, Eylül 5, 2019, (Çevrimiçi)
<http://www.sosyaldemokratdergi.org/ulas-bayraktar-musterekler-siyaseti/>, 1 Mart 2021.

Bayraktar, U.: "Pandemide ve Sonrasında Yerel Yönetimler İçin Politika Önerileri", **İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü Web Sitesi**, Haziran 23, 2020, (Çevrimiçi)
<https://www.istanpol.org/post/pandemide-ve-sonras%C4%B1nda-yerel-y%C3%B6netimler->

i%CC%87%C3%A7in-politika-%C3%B6nerileri, 19
Mart 2021.

Bayraktar, U. &
Penpecioğlu, M.:

"Başka Bir Kentsel Gelişme Tahayyülü Mümkündür!
Özgün Bir Yerel Liderlik Tecrübesi Olarak 1977-1980
Arası Ankara Belediyesi Ali Dinçer Dönemi", **Mülkiye
Dergisi**, C.XXXII, No:261, 2008, s. 55-88.

Bayramoğlu, S.:

Toplumcu Belediye Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi,
Ankara, NotaBene Yayınları, 2015.

Bektaş, C.:

"Belediyenin Kültür Görevleri", **Mimarlık**, No:2, 1977,
s. 78-79.

Berger, S.:

**Social Democracy and the Working Class in
Nineteenth and Twentieth Century Germany**, New
York, Routledge, 2013.

Berman, S.:

**The Primacy of Politics: Social Democracy and the
Making of Europe's Twentieth Century**, Cambridge,
Cambridge University Press, 2006.

Bernstein, E.:

Evrimsel Sosyalizm, Çev. B. A. Cerit ve E. Bülaycı,
İstanbul, Kavram Yayınları, 1991.

Birleşmiş Mimarlar:

"İzmit Yeni Yerleşmeleri", **Mimarlık**, No:4, 1976, s.
100-103.

- Bora, T.: "'Yerel Yönetimler Daha Da Yerelleşmelidir', Murat Karayalçın'la Yapılan Söyleşi", **Birikim**, No:3, 1989a, s. 53-55.
- Bora, T.: "Yerel Yönetim, Sosyal Demokrasi ve Sosyalistler", **Birikim**, No:3, 1989b, s. 42-52.
- Bora, T.: **Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.
- Boratav, K.: **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, 9. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2005.
- Briggs, A.: "The Welfare State in Historical Perspective", **European Journal of Sociology**, 1961, pp. 221-258.
- Bulca, A.: "İzmit Yeni Yerleşmeler Projesi", **Mimarlık**, No:2, 1977, s. 60-62.
- Bumin, K.: **Demokrasi Arayışında Kent**, İstanbul, Ayrıntı Yayınevi, 1990.
- Büklü, A.: "Kartal Belediyesi Uygulamaları ve Ekmek Sorunu", **Mimarlık**, No:2, 1977, s. 55-56.
- Castells, M.: **The City and the Grassroots**, London, Edward Arnold, 1983.

- Celep, Ö.: "The 2019 Municipal Elections in Turkey: A Democratic Earthquake", **Turkish Policy Quarterly**, Vol.XVIII, No:2, 2019, pp. 137-147.
- Cem, İ.: **Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir?**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1989.
- CHP: "Huzurlu Kentlerde Yaşamak İçin Halkçı Belediyecilik-Cumhuriyet Halk Partisi 2019 Yerel Seçim Bildirgesi", **CHP Web Sitesi**, 2019, (Çevrimiçi) <https://chp.azureedge.net/2019-secim-bildirgesi.pdf>, 9 Mart 2021.
- CHP: "CHP Lideri Kılıçdaroğlu, İktidar Kurultayı'nda 'İkinci Yüzyıla Çağrı Beyannamesi'ni Açıkladı", **CHP Web Sitesi**, Temmuz 25, 2020, (Çevrimiçi) <https://www.chp.org.tr/haberler/ikinci-yuzyila-cagri-beyannamesi>, 9 Mart 2021.
- Cıngı, A.: "CHP'nin Sosyal Demokratlaşma Süreci", **Sosyal Demokrasi Notları**, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2013, s. 125-157.
- Çakır, R.: **Ne Şeriat Ne Demokrasi: Refah Partisi'ni Anlamak**, İstanbul, Metis Yayınları, 1994.

- Çavdar, T.: "İzmit Yeni Yerleşmeler Deneyinin Kuramsal Çerçevesi", **MBBB Belediyeler ve Kent Sorunları Dergisi**, No:20-25, 1977, s. 29-34.
- Çavdar, T.: "Toplum Bilinçlenmesinde Araç Olarak Katılımsal Tasarım: İzmit Yenilikçi Yerleşmeler Projesi", **Mimarlık**, No:1, 1978, s. 55-60.
- Çınar, T.: "Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü ile Oy Vermenin Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1963-1999", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.LXII, No:3, 2007, s. 141-165.
- Çitçi, O.: **Yerel Seçimler Panoraması (1963-1999)**, Ankara, TODAİE Yayınları, 2001.
- Dalokay, V.: "Yeni Kent Kültürü ve Kent Enstitüleri Üzerine", **Mimarlık**, No:2, 1977, s. 80.
- Demirci, M.: **Kent Planlamada Uygulama Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım Dikmen Vadisi Projesi Örneği** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- Doğan, A. E.: "Sosyal Demokrat Vaatlerden Neo-Liberal Rövanşçılığa: 1990'lar Ankara'sında Belediyecilik", **Praksis**, No:12, 2004, s. 103-127.

Doğan, A. E.: **İslamcı Belediyelerin On Yılı (1994-2004): Kayseri Örneğinde Sosyo-Mekansal Bir Çözümleme** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005a.

Doğan, A. E.: "Neo-Liberal Belediyeciliğin Çelik Zırhı: Yerel Kalkınma", **Mülkiye Dergisi**, C.XXIX, No:246, 2005b, s. 77-88.

Doğan, A. E.: "1994'ten Bugüne Neoliberal İslamcı Belediyecilikte Süreklilik ve Değişimler", **Praksis**, No:26, 2011, s. 55-75.

DPT: "Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983", **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Web Sitesi**, Nisan, 1979, (Çevrimiçi) http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Dorduncu_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1979-1983.pdf, 3 Temmuz 2020.

Emre, Y.: "CHP ve Sosyal Demokrasi", **100. Yıla Doğru CHP**, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2014, s. 112-125.

Emre, Y.: **CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol: Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

- Emrealp, S.: **Sosyal Demokrasi'den "Sosyal Demokrasi"ye...**, İstanbul, AFA Yayınları, 1991.
- Emrealp, S.: "Türkiye'de Yerel Yönetimler", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi: Yüzyıl Biterken** (Cilt 15), İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 1482-1498.
- Erder, S.: **Kentsel Gerilim**, Ankara, um:ag Vakfı Yayınları, 1997.
- Erder, S. & İncioğlu, N.: "Yerel Politikanın Yükselişi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Deneyimi 1984-2004", **İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar**, Ed. S. İlkin, O. Silier ve M. Güvenç, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004, s. 539-558.
- Ergül, T.: **Sosyaldemokraside Bölüşme Yıllar (1986-1991), Sosyaldemokratların On Yılı** (Cilt 2), İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2000.
- Erim, A.: "1973-1980 Dönemi Belediyeciliği: İzmit Örneği", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu**, Ankara, Metropol A.Ş. ve IULA-EMME, 1990, s. 382-394.
- Falay, N.: "1980 Sonrası Yerel Yönetimlerin Finansman Açığı Sorunu ve Türkiye", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.IV, No:5, 1995, s. 13-24.
- Friedman, M.: **Kapitalizm ve Özgürlük**, Çev. D. Erberk ve N. Himmetoğlu, Ankara, Eksi Kitaplar, 2017.

- Gamble, A.: **The Free Economy and the Strong State**, 2. bs., New York, Palgrave, 1994.
- Geray, C.: "Belediyelerin Üretime Katılması", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** (Cilt 10), İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 2854-2857.
- Geray, C.: "Belediyelerin Hızlı Kentleşmeye Yenik Düştüğü Dönem (1945-1960)", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu**, Ankara, Metropol A.Ş. ve IULA-EMME, 1990, s. 217-224.
- Gough, I.: **The Political Economy of The Welfare State**, London, Macmillan Education, 1979.
- Göymen, K.: "Türk Belediyeciliğinde Ankara Örneği: 1973-1980 Dönemi", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu**, Ankara: Metropol A.Ş. ve IULA-EMME, 1990, s. 395-404.
- Gülalp, H.: **Kimlikler Siyaseti: Türkiye'de Siyasal İslamın Temelleri**. İstanbul, Metis Yayınları, 2003.
- Güler, M.: **Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik Anlayışının Evrimi** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

- Güler, M.: "Toplumcu Belediyeciliğin Doğuş Koşulları Üzerine", **Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik: Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları**, Der. İ. Kamalak ve H. Gül, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2013, s. 125-158.
- Gülöksüz, Y. & Tekeli, İ.: "1973-1980 Dönemi ve 1980 Sonrası Dönem Belediyeciliği", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu**, Ankara, Ankara: Metropol A.Ş. ve IULA-EMME, 1990, s. 373-381.
- Günay, E.: "Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce "Liberalizm"** (Cilt 7), Ed. M. Yılmaz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 520-527.
- Günlü, R.: "Kentsel Hareketler ve Halk Eğitimi: Oluşum, Görünüm, Tipleştirme", **Cevat Geray'a Armağan**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2001, s. 465-480.
- Hamamcı, C.: "1930-1946 Tek Parti Dönemi Belediyeciliği: Genel Bakış", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu**, Ankara, Metropol A.Ş. ve IULA-EMME, 1990, s. 147-158.
- Hamamcı, C.: "Sunuş", **Toplumcu Belediye Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi**, S. Bayramoğlu, Ankara, NotaBene Yayınları, 2015, s. 11-14.

- Harvey, D.: **Sosyal Adalet ve Şehir**, Çev. M. Moralı, İstanbul, Metis Yayınları, 2013.
- Harvey, D.: **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, Çev. A. Onacak, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2015.
- İçduygu, A. & Sirkeci, İ.: "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Ed. O. Baydar, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 249-268.
- İsvan, A.: **Başkent Gölgesinde İstanbul**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- Işık, O.: "1980 Sonrası Türkiye'de Kent ve Kentleşme", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi: Yüzyıl Biterken** (Cilt 13), İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 782-801.
- Jessop, B.: **Devlet Teorisi: Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak**, Çev. A. Özcan, Ankara, Epos Yayınları, 2008.
- Kabasakal, M.: "Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Gelişimi ve CHP", **Sosyal Demokrasi Notları**, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2013, s. 91-124.
- Kamalak, İ., Gül, H., & Beyazıt, E.: "Sosyal Demokrat İlkelerin Yerel Düzeyde Uygulanması Üzerine Bir Deneme: Türkiye Örneği" **Yerel**

**Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu
Belediyecilik: Teorik Yaklaşımlar, Türkiye
Uygulamaları**, Der. İ. Kamalak ve H. Gül, İstanbul,
Kalkedon Yayınları, 2013, s. 27-63.

Karayalçın, M.: "Nereye Doğru?", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl
Sempozyumu**, Ankara, Metropol A.Ş. ve IULA-
EMME, 1990, s. 435-439.

Kaygalak, S.: "Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun
Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi
Örneği", **Praksis**, No:2, 2001, s. 124-172.

Kazancı, M.: "Yerel Yönetimler Üzerine Birkaç Not", **Amme İdaresi
Dergisi**, C.XVI, No:4, 1983, s. 36-51.

Keleş, R.: "Demokratik Gelişmemizde Yerel Yönetimler", **Bahri
Savcı'ya Armağan**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı
Yayınları, 1988, s. 290-300.

Keleş, R.: "Konut Politikalarımız", **Ankara Üniversitesi SBF
Dergisi**, C.XLIV, No:1, 1989, s. 63-98.

Keleş, R.: "Belediyeciliğimizde Son Gelişmeler ve Yerel
Özerklik", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.I, No:2, 1992,
s. 9-14.

- Keleş, R.: **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, İstanbul, Cem Yayınevi, 2000.
- Keleş, R.: "Yerel Demokrasiyi Merkezileşçilik Virüsünden Arındırmak", **Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi**, C.II, No:1, 2020, s. 45-58.
- Keyder, Ç.: **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, 19. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.
- King, D. S.: **The New Right: Politics, Markets and Citizenship**, London, Macmillan Education, 1987.
- KONDA: "23 Haziran 2019 Sandık Analizi ve Seçmen Profilleri", **KONDA Araştırma ve Danışmanlık Web Sitesi**, Temmuz, 2019, (Çevrimiçi) <https://konda.com.tr/tr/rapor/23-haziran-2019-sandik-analizi-ve-secmen-profilleri/>, 27 Şubat 2021.
- Koray, M.: **Sosyal Politika**, Ankara, İmge Kitabevi, 2017.
- Koray, M. & Temiz, H. E.: "Merkezi Yönetimle İlişkiler, Kısıtlar ve Harcamalar Çerçevesinde Sosyal Belediyecilik ve Dört Büyükşehir Belediyesi Açısından Uygulamalar", **Çalışma ve Toplum**, No:42, 2014, s. 11-60.
- Köker, L.: "Local Politics and Democracy in Turkey: An Appraisal", **The Annals of the American Academy of**

Political and Social Science, C.DXL, No:1, 1995, pp. 51-62.

Köksal, S. & Kara, N.: "1980 Sonrasında Yerel Siyasetin Örgütlenmesi ve Belediyeler", **Toplum ve Bilim**, No:48-49, 1990, s. 117-128.

Köse, E.: "Yerel Yönetimde Yeni Örgütlenmelere Doğru", **Mimarlık**, No:2, 1977, s. 57-59.

Kurtuluş, H. & Aslan, Ş.: "Üç Şehir Üç Başkan: Yeni Liberal Dönemde İstanbul, Ankara ve İzmir'de Sosyal Demokrat Belediyecilik Deneyimi", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:54, 2019, s. 17-42.

Mimarlar Odası: "Kent Toprakları, Yerleşme ve Plan Sorunları", **Mimarlık**, No:4, 1976, s. 37-43.

Mısıır, M. B.: "Gerçek Demokrasi Olanağı: Paris Komünü", **Praksis**, No:10, 2003, s. 105-122.

Naim, M.: "Fads and Fashion in Economic Reforms: Washington Consensus or Washington Confusion?", **Third World Quarterly**, Vol.XXI, No:3, 2000, pp. 505-528.

Offe, C.: "Some Contradictions of the Modern Welfare State", **Critical Social Policy**, Vol.II, No:5, 1982, pp. 7-16.

- Offe, C.: "The European Model of 'Social' Capitalism: Can It Survive European Integration?", **The Journal of Political Philosophy**, Vol.XI, No:4, 2003, pp. 437–469.
- Ortaylı, İ.: "Türkiye’de Yerel Yönetim Geleneği", **Mimarlık**, No:2, 1977, s. 15-16.
- Ortaylı, İ.: "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler", **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** (Cilt 1), Ed. M. Belge v.d., İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s. 231-244.
- Ortaylı, İ.: "Yerel Yönetim: Devraldığımız Miras", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu**, Ankara, Metropol A.Ş. ve IULA-EMME, 1990, s. 63-74.
- Öktem, B.: "Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri", **Planlama**, No:36, 2006, s. 53-63.
- Öktem, B.: "İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekansal İzdüşümleri", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:44, 2011a, s. 23-40.
- Öktem, B.: "The Role of Global City Discourses in the Development and Transformation of the Büyükdere–Maslak Axis into the International Business District of Istanbul",

International Planning Studies, Vol.XVI, No:1, 2011b, pp. 27-42.

Öniş, Z.: "The Political Economy of Islamic Resurgence in Turkey: The Rise of the Welfare Party in Perspective", **Third World Quarterly**, Vol.XVIII, No:4, 1997, pp. 743-766.

Öniş, Z. & Webb, S. B.: **Political Economy of Policy Reform in Turkey in the 1980s**, Washington D.C., World Bank Group, 1992.

Özbudun, E. & Tachau, F.: "Social Change and Electoral Behavior in Turkey: Toward a 'Critical Realignment'?", **International Journal of Middle East Studies**, Vol.VI, No:4, 1975, pp. 460-480.

Özçetin, B. & Demirci, S.: "Hürriyet Partisi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce "Liberalizm"** (Cilt 7), Ed. M. Yılmaz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 541-547.

Özdek, Y.: "Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yanılsamalar", **Amme İdaresi Dergisi**, C.XXXII, No:3, 1999, s. 25-47.

Özdemir, S.: **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, İstanbul, İTO Yayınları, 2007.

- Özkazanç, A.: "Türkiye'de Yeni Sağ", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi: Yüzyıl Biterken** (Cilt 15), İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 1218-1224.
- Özkazanç, A.: "Türkiye'de Siyasi İktidar Tarzının Dönüşümü", **Mürekkkep**, 1998, s. 14-47.
- Özşuca, Ş. T.: "Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Refah Devleti", **İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C.VII, No:2, 2003, s. 227-237.
- Öztan, E.: "Söyleşi: İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu", **Sosyal Demokrat Dergi Web Sitesi**, Ağustos 26, 2020, (Çevrimiçi)
<http://www.sosyaldemokratdergi.org/soylesi-ibb-baskani-ekrem-imamoglu/>, 10 Mart 2021.
- Öztürk, H. & Gül, H.: "Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete Ve Sosyal Haklara Bir Alternatif Mi?" **IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu**, İstanbul, Petro-İş Yayını, 2012, s. 377-392.
- Padgett, S. & Paterson, W. E.: **A History of Social Democracy in Postwar Europe**, London, Longman, 1991.
- Pamuk, Ş.: "24 Ocak Sonrasında Sınıflar ve Gelir Dağılımı", **11. Tez Kitap Dizisi**, No:2, İstanbul: Uluslararası Yayıncılık 1986, s. 87-101.

- Peker, M.: "Türkiye'de İçgöçün Değişen Yapısı", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Ed. O. Baydar, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 295-304.
- Penpecioglu, M.: "Adil ve Huzurlu Bir Yaşamı Birlikte Oluşturmak: 2019 Yerel Seçimlerinin Anlamı Üzerine", **Sosyal Demokrat**, No:97-98, 2019, s. 7-9.
- Sarıca, M.: **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi**, 4. bs., İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1983.
- Savran, S.: "CHP ve Sosyal Demokrasi: Bir İlişkinin Anatomisi", **11. Tez Kitap Dizisi, No:4**, İstanbul, Uluslararası Yayıncılık, 1986, s. 78-106.
- Sezgin, S.: "Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik: İzmit Örneği", **Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.VI, No:2, 2017, s. 51-66.
- SHP: "Sosyaldemokrat Halkçı Parti Program", **TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Sistemi Web Sitesi**, 1985, (Çevrimiçi)
https://acikerisim.tbmm.gov.tr/bitstream/handle/11543/567/199301550_1985.pdf?sequence=1&isAllowed=y,
24 Ekim 2020.
- Sönmez, M.: **İstanbul'un İki Yüzü: 1980'den 2000'e Değişim**, Ankara, Arkadaş Yayınları, 1996.

- Sönmez, T.: "Bir Yerel Yönetim Biçimi Olarak Belediye ve Kentsel Arazide Belediye Tasarrufları Açısından Olanaklar ve Olanaksızlıklar", **Mimarlık**, No:2, 1977, s. 70-72.
- Sözen, N.: "Nereye Doğru?", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu**, Ankara, Metropol A.Ş. ve IULA-EMME, 1990, s. 430-432.
- Şahin, Y. E.: "Sonuç Yerine: Yerelleşme ve Toplumcu Belediyecilik", **Yerel Yönetimlerde Sosyal Demokrasi Toplumcu Belediyecilik: Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları**, Der. İ. Kamalak ve H. Gül, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2013, s. 333-352.
- Şengül, T.: **Kentsel Çelişki ve Siyaset**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2009.
- Şengül, T.: "İkinci Yüzyıla Çağrı Beyannamesi'nde Yerel Yönetimler", **Sosyal Demokrat**, No:119-120, 2020, s. 40-44.
- T.C. Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu: "1961 Anayasası İlk Metin Komisyon Raporu (Sirasayısı:35)", **TBMM Başkanlığı Anayasa ve İktüzük Web Sitesi**, Mart 9, 1961, (Çevrimiçi) anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1961/1961-ilkhali/1961-sirasayisi.pdf, 10 Ağustos 2020.

- Taşkın, Y.: "Turan Güneş", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce "Kemalizm"** (Cilt 2), Ed. A. İnsel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 452-455.
- Tekeli, İ.: "Belediyeler ve Kent Yönetiminin Sınıfsal Yapısı", **Mimarlık**, No:1, 1977, s. 32-34.
- Tekeli, İ.: "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Belediyecilik Anlayışının Oluşumu (1923-1930)", **Mimarlık**, No:2, 1977, s. 17-21.
- Tekeli, İ.: **Türkiye'de Kentleşme Yazıları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1982.
- Tekeli, İ.: "Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi", **Amme İdaresi Dergisi**, C.XVI, No:2, 1983, s. 3-22.
- Tekeli, İ.: **Belediyecilik Yazıları (1976-1991)**, İstanbul, IULA-EMME, 1992.
- Tekeli, İ.: **Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009a.
- Tekeli, İ.: **İstanbul ve Ankara İçin Kent İçi Ulaşım Tarihi Yazıları**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009b.

- Tekeli, İ.: **Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009c.
- Tekeli, İ.: **Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009d.
- Tekeli, İ.: **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Tekeli, İ. & Gökçeli, R.: **1973 ve 1975 Seçimleri Seçim Coğrafyası Üzerine Bir Deneme**, Milliyet Yayınları, 1977.
- Tekeli, İ. & Gülöksüz, Y.: "Kentleşme, Kentlileşme ve Türkiye Deneyimi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** (Cilt 5), İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 1224-1238.
- Topal, A.: "Küreselleşme Sürecindeki Türkiye'yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ", **Praksis**, No:7, 2002, s. 63-84.
- Toprak, Z.: "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şehremaneti", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu**, Ankara, Metropol A.Ş. ve IULA-EMME, 1990, s. 75-84.

Tosun, G. & Tosun, T.: "27 Mart 1994 Yerel Seçimlerinden 24 Aralık 1995 Genel Seçimlerine: Siyasal Coğrafyaya İlişkin Gözlemler", **Amme İdaresi Dergisi**, C.XXIX, No:1, 1996, s. 29-60.

Tosun, T., & Tosun, G. E.: "31 Mart'tan 23 Haziran'a Türkiye'de ve İstanbul'da Yerel Seçimler", **Özgürlük Araştırmaları Derneği Web Sitesi**, Eylül 11, 2019, (Çevrimiçi) <https://oad.org.tr/rapor/31-marttan-23-hazirana-turkiye-ve-istanbulda-yerel-secimler129>, 27 Şubat 2021.

TÜİK: "Şehir ve Köy Nüfusu," **Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi**, Temmuz 9, 2015, (Çevrimiçi) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadIstatistikselTablo?p=C699yTMCwVbZZ7NCNaJuRli6VSimZZY1tra51XXbaqO7INTxBKEpOGS7/Cx045d1>, 6 Şubat 2021.

TÜİK: "Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus", **Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi**, Temmuz 9, 2015, (Çevrimiçi) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadIstatistikselTablo?p=zi6PHTrgo94w4g/BbRRg5O2on4J2UvCx0Dores/nJ24pEFn674wHROijwROXO95f>, 6 Şubat 2021.

Uçan Çubukçu, S.: "Sosyal Demokrasi: Melez Bir Politik Gelenek", **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, Der. H. B. Örs, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 253-307.

- Ulagay, O.: **24 Ocak Deneyimi Üzerine**, İstanbul: Hil Yayın, 1983.
- Uzun, C. N.: "Residential Transformation of Squatter Settlements: Urban Redevelopment Projects in Ankara", **Journal of Housing and the Built Environment**, Vol.XX, No:2, 2005, pp. 183-199.
- Uzun, C. N.: "Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri", **Planlama**, No:36, 2006, s. 49-52.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü: "Kamuoyuna Duyuru", **Vakıflar Genel Müdürlüğü Web Sitesi**, Mart 22, 2021, (Çevrimiçi) <https://cdn.vgm.gov.tr/kamuoyu-aciklamasi.pdf>, 23 Mart 2021.
- Waterbury, J.: "Export-Led Growth and the Center-Right Coalition in Turkey", **Comparative Politics**, Vol.XXIV, No:2, 1992, pp. 127-145.
- Williamson, J.: "A Short History of the Washington Consensus", **The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance**, Ed. N. Serra & J. E. Stiglitz, Oxford, Oxford University Press, 2008, pp. 14-30.
- YAYED: "Toplumcu Belediye Bildirgesi", **Piyasaya Karşı Halkı Korumak İçin Toplumcu Belediye**, Ankara, Memleket Yayınları, 2014, s.719-728.

- Yeldan, E.: "Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler", **Praksis**, No:7, 2002, s. 19-34.
- Yıldırım, S.: "Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği'nin Kuruluşu", **Mimarlık**, No:2, 1977, s. 53-54.
- Yıldırım, S.: "Kent, Kentsel Olay, Kentsel Sorunlar, Sosyal Hareketler ve Yerel Yönetimler Üstüne Notlar", **Mimarlık**, No:2, 1979, s. 19-20.
- Yıldırım, S.: "Yerel Yönetim ve Demokrasi", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Ulusal Sempozyumu**, Ankara, Metropol A.Ş. ve IULA-EMME, 1990, s. 7-43.
- Yıldırım, S.: **Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik 1973-1980**, Ankara, Çankaya Belediyesi Yayınları, 2013.
- Yıldırım, S.: **Yerel Yönetimler ve Demokrasi**, İstanbul, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, 2015.
- YSK: "31 Mart 2019 Mahalli İdareler Seçimleri Karar No: 4219", **T.C. Yüksek Seçim Kurulu Web Sitesi**, Mayıs 6, 2019a, (Çevrimiçi) <https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/78053/2019-4219.pdf>, 9 Ocak 2021.

YSK: "31 Ocak 2019 Mahalli İdareler Seçimleri Karar No: 5002", **T.C. Yüksek Seçim Kurulu Web Sitesi**, Haziran 8, 2019b, (Çevrimiçi) <https://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/78068/2019-5002.pdf>, 9 Ocak 2021.

Zürcher, E. J.: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 31. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.

"12 Eylül Harekâtı Olmasaydı 24 Ocak Kararları Asla Başarıya Ulaşamazdı", **Cumhuriyet Gazetesi Web Sitesi**, Ocak 26, 1982, (Çevrimiçi) <https://www.cumhuriyetarsivi.com>, 13 Kasım 2020.

"1580 Sayılı Belediye Kanunu", **T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete Web Sitesi**, Nisan 14, 1930, (Çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>, 30 Haziran 2020.

"5737 Sayılı Vakıflar Kanunu", **T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi Web Sitesi**, Şubat 20, 2008, (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5737.pdf>, 23 Mart 2021.

"Askıda Fatura: 44 Milyon TL Tutarında 460 Bin Fatura Ödendi", **Gazete Duvar Web Sitesi**, Mart 8, 2021, (Çevrimiçi) <https://www.gazeteduvar.com.tr/askida->

fatura-44-milyon-tl-tutarinda-460-bin-fatura-odendi-haber-1515424, 23 Mart 2021.

"Belediye Başkanlarının Atama Yetkisi Meclise Verildi: 31 Mart ve 23 Haziran'ın Rövanşı", **Gazete Duvar Web Sitesi**, Mart 16, 2021, (Çevrimiçi) <https://www.gazeteduvar.com.tr/belediye-baskanlarinin-atama-yetkisi-meclise-verildi-31-mart-ve-23-haziranin-rovansi-haber-1516306>, 23 Mart 2021.

"CHP'li Belediyeler Pandemide 10 Milyon Yurttaş Yardım Etti. Torun: İktidar Belediyelere Saldıracağına Dua Etsin", **Anka Haber Ajansı Web Sitesi**, Mart 5, 2021, (Çevrimiçi) https://ankahaber.net/haber/detay/chpli-belediyeler_pandemide_10_milyon_yurttasa_yardim_etti_torun_iktidar_belediyelere_saldiracagina_dua_etsin_31601, 23 Mart 2021.

"İBB, UKOME Yönetmeliğine Dava Açtı", **Sözcü Gazetesi Web Sitesi**, Şubat 27, 2020, (Çevrimiçi) <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/ibb-ukome-yonetmeligine-dava-acti-5649937/>, 23 Mart 2021.

"Kalkınma Muhafazakâr Tedbirle Gerçekleşmez", **Milliyet Gazetesi Web Sitesi**, Temmuz 29, 1965, (Çevrimiçi) <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 5 Ocak 2021.

"Söyleşi: Sema Erder", **Sosyal Demokrat Dergi Web Sitesi**, Şubat 3, 2020, (Çevrimiçi)
<http://www.sosyaldemokratdergi.org/soylesi-sema-erder/>, 27 Şubat 2021.

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete Web Sitesi**, Temmuz 9, 1961, (Çevrimiçi)
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10859.pdf>, 8 Ağustos 2020.

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası", **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete Web Sitesi**, Ekim 20, 1982, (Çevrimiçi)
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17844.pdf>, 19 Ocak 2021.

"Vakıflar Genel Müdürlüğü Açıkladı: Taksim Gezi Parkı'nın Mülkiyeti, İBB'den Alınarak Sultan Beyazıt Hanı Veli Hazretleri Vakfı'na Devredildi", **Medyascope Web Sitesi**, Mart 19, 2021, (Çevrimiçi)
<https://medyascope.tv/2021/03/19/medyascope-ozel-haber-taksim-gezi-parkinin-mulkiyeti-ibbden-alinarak-vakiflar-genel-mudurlugune-devredildi/>, 23 Mart 2021.

"Yerel Yönetim Uygulamaları Üzerine Tartışmalar", **Mimarlık**, No:2, 1977, s. 67-69.

EKLER

Ek-1: Ekrem İmamoğlu ile Görüşme, 6 Ocak 2021

Soru 1. Cumhuriyet Halk Partisi’nin geçmişten bugüne taşıdığı yerel yönetim anlayışının temel ilkeleri nelerdir? 25 yıl aranın ardından, sosyal demokratların ülkenin en büyük iki kenti olan İstanbul ve Ankara’da yerel seçimleri kazanmasını sağlayan sebepleri nasıl açıklarsınız?

Ekrem İmamoğlu: Sosyal demokrat belediyeciliğin ilkeleri zaten belirli ama bir 21. yüzyıl nefesi elbette ki gerekiyor. Hatta, ben onu “yeni nesil yerel yöneticilik” ya da “yeni nesil siyaset” diye de tanımlıyorum. Her şeyden önce, bunun en büyük paydaşı şeffaflık ve katılımcılıktır. Bunlar bilinen kurallardır. Ancak sihirli kelime nedir dersanız, ortak akıldır. Aslında ortak akıldaki en önemli husus, liderliğin “kişilerin yönetme becerisi” olmaktan çıkarılarak “süreçleri yönetebilme becerisi” hâline dönüşümünü sağlamaktan geçer. Böylesi bir felsefenin, özellikle bu dönemde bütün kentlere bambaşka bir ortam yaratacağı nettir. Bu anlamda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi de ciddi bir belediyecilik örneği sunuyor. Hem meclisinin hem diğer bütün ortamlarının halk tarafından takip ediliyor ve biliniyor olması bu anlamda değerlidir. Sosyal demokratlar niçin kazandı? Aslında tam da geçmişte bunun tersi bir süreç işlediği için kazandı. Halk, kendini ve fikrini yok sayan anlayışa karşı çıktı. Biz kazandık, doğru ama geçmişteki anlayışa karşı daha yüksek bir kapasiteye, daha yüksek bir potansiyele de erişme zorunluluğumuz var. Bu manada, tek kişilik karar mekanizmasının ve yönetim anlayışının sona ermesi için bu dönem ortaya koyacağımız katılımcılığın, şeffaflığın ve ortak akıl sürecinin başarılı sonuçlarını halka gösterme zorunluluğumuz var.

Soru 2. Sosyal demokrat yerel yönetim anlayışının İstanbul’da iktidarı kaybettiği 1994 yılından itibaren 31 Mart (23 Haziran) seçimlerine gelinceye dek İstanbul’u yönetenlerin bıraktığı mirası nasıl değerlendirirsiniz?

Ekrem İmamoğlu: Hem bir öğrenci hem bir vatandaş hem de bir iş insanı olarak, elbette ki bütün bu süreçlerin İstanbul'daki şahidiyim. Biz, geçtiğimiz 25 yılı tümüyle toprağın altına gömemeyiz. Yani, doğrularını ve başarılarını alkışlama mecburiyetindeyiz. Bu anlamda, ben de doğrularını ve başarılarını alkışlıyorum. Hiç kimse durduk yere 1989'daki seçimi kaybetmedi ya da hiç kimse durduk yere 1994'teki seçimi de kaybetmedi. Dönüp hepsinin kendisine bakması lazım. Aynen bizim kazandığımız dönemde olduğu gibi o dönemlerin de kendi gerekçeleri var. 25 yıllık süreçte doğru yapılmış işler, iyi atılmış adımlar, kurulmuş iyi iştirakler ve güzel projeler var. Ancak, özellikle son on yıldır İstanbul'da ne yazık ki ekseni kaymış, tabiri caizse şirazeyi kaçırmış ve kentin gelecekle ilgili yol haritasını belirlememiş bir İstanbul yönetimi vardı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 39 ilçesinden kopuk, onlarla diyalog kurmayan ve bağımsız hareket eden bir yapıdaydı. Dahası, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yetki sahibi olmadığı bir biçime evrilmişti. Yani, son on yılda İstanbul'la ilgili kararların %70-80'i İstanbul'dan değil, Ankara'dan alınmıştı. Kenti yozlaşmaya götüren en önemli etken, büyük ölçekli değişiklikler, binalar ya da yapılarda İstanbul halkının tümüyle yok sayılmasıdır. Akşamdan sabaha alınan kararlar, özellikle bu dönemi kayba götüren bence en önemli nedenlerden birisidir. Bu tutum, aynı zamanda bütçede büyük delik yaratmış ve yatırım beceriksizliği doğurmuştur.

Soru 3. Bu bağlamda, siz 2024'e nasıl bir İstanbul taşımayı hedefliyorsunuz?

Ekrem İmamoğlu: Tabii ki tümüyle doğruları yapma, kentin ihtiyacı neyse öncelikleri onlara verip onları hayata geçirme çabası içindeyiz. Bu bağlamda, önceliğin hangi projelere ait olacağını belirlemek için fayda maliyet analizini yapmak lazım. Tabii aldığımız kötü miraslar var mı? Evet, var. Yani, on metronun sekizini tamamen durmuş bir şekilde alıyorsunuz. Bunları başlatmak, yürütmek ve hatta bitirmek zorundasınız. Bütünyle fayda maliyeti hesap ederek bu tarz projeleri bitirecek, aynı zamanda yenilikçi bir proje ve bir kentleşme anlayışı geliştirecek, meydanlarından parklarına varıncaya kadar bir arada karar verme ve yönetme anlayışını ortaya koyacağız. 2024 yılına kadar bahsettiğimiz tahribatların hepsini sonlandırmak ya da sonuçlandırmak mümkün değil. Zira, bu dönemde biz halen

Ankara'daki merkezi yönetimin müdahaleleriyle de karşı karşıyayız. Başta Kanal İstanbul gibi bir belayı defetme zorunluluğumuz var. O anlamda, bu tür sorunlarla uğraşırken bir yandan da hem yönetim anlayışının değişimi hem projelerin sonlandırılması hem de yeni anlayışla yeni projeleri sürece katmayı başarmamız lazım.

Soru 4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, yeni dönemde kentsel mal ve hizmetler üretirken ihtiyaç duyduğu kaynağı oluşturma yolunda merkezi yönetimden katkı ya da engelleme görüyor mu? Bir engelleme söz konusuysa, belediyenin ürettiği alternatif politikalar nelerdir?

Ekrem İmamoğlu: Tabii ki var. Artık bunu bilmeyen yok. Ancak, biz mazeret üretmeden çözüm üretmek için bilindik ya da bilinmeyen birçok yöntemi devreye sokuyoruz. Finansmanda zorlanıyorsak başka bir kanal buluyoruz ya da bir şekilde idare bir süreci engelliyorsa belki onu mecburen bir süre unutuyoruz ve başka bir süreci tamamlamaya çalışıyoruz. Bu zor süreçleri aşmak demokrasinin aslında olgunlaşma aşaması da sayılabilir. Türkiye'nin demokrasisi bu anlamda henüz olgunlaşmış değil. Yaşadığımız bu dönem de olgunlaşmanın bir işareti. Ben bu dönemi boşuna geçirilmiş bir süreç olarak görmüyorum. Ne yazık ki ülkemizin bir şekilde yaşaması gereken bir süreç olarak görüyorum. Dolayısıyla, bu sınavı iyi vermemiz gerek.

Soru 5. Belediyelerin dış kredi kullanımına nasıl bakıyorsunuz? İmzaladığınız anlaşmalar sonucunda alınan krediler herhangi bir koşula bağlanmış mıdır?

Ekrem İmamoğlu: Tamamen geri ödeme kaydıyla imzalanmış anlaşmalar. Bunların bir kısmı hazine onaylı olan, bir kısmı da hazine onayı olmaksızın yapılan anlaşmalar. Bunların vadeleri var. Tabii dış krediye neden ihtiyaç duyarsınız? Elde finansman yoksa ya da eldeki finansman buna uygun değilse. Özellikle metro gibi yatırımlara orta ya da uzun vadeli krediler bulmakla mesulsünüz. Bunların da ne yazık ki kaynağı yurt dışı. Yurt içinde böyle bir kaynak, hele Türkiye'nin şu durumunda, mümkün değil. Bu bağlamda, en doğru, hukuki anlamda zemini sağlam ve halka zarar

vermeyecek uzun vadeli anlaşmalar yapıyoruz ve yapmak zorundayız. Yoksa, bu projeler yapılamaz.

Soru 6. İstanbul Büyükşehir Belediyesi veya diğer sosyal demokrat belediyelerin, eurobond vb. uygulamalarla, kendi görev süresini aşacak şekilde uzun vadeli borçlanmalarını nasıl değerlendirirsiniz?

Ekrem İmamoğlu: Başka şansımız yok. Yani, ona bakarsanız yaptığımız metro ile ilgili sözleşmelerin bazıları 11, 12, 13 yıllık. Hatta, katı atık yakmayla ilgili 15 yıllık anlaşmalar da var. İstanbul gibi bir kentin yatırımlarını başka bir vadeyle yapma şansınız yok. Kredi bulma şansınız da yok. İstanbul'da milyarlarca liralık süreçler, 2016'da ve 2017'de ihale edilirken kredileri de bulunmalıydı. Eksik olduğu için biz kredi bulmak ve bu işleri sonuçlandırmak zorunda kalıyoruz.

Soru 7. Belediyelerin kentsel hizmet üretiminde yap-işlet-devret gibi uygulamalar aracılığıyla ulusal ve/veya uluslararası sermayenin hizmetlerin işletim haklarına ortak olduğu bir model, sosyal demokrat anlayışa ne kadar uygundur?

Ekrem İmamoğlu: Yap-işlet-devret de bir modeldir ve geçerlidir. Ancak, halkın sırtına binen modellerle değil, gerçekçi modellerle ve gerçek ihtiyaç tespiti üzerinden yapılmalıdır. Bugün, eğer geçtiğimiz oranın 4-5 katı halkın cebinden para ödeyerek bir köprü yapıyorsanız anlamı yok. Demek ki bu hizmet geçerli bir hizmet değil. Bu bakımdan, biz de özellikle çevre yatırımlarında yap-işlet-devret modellerine çalışıyoruz. Metro yatırımları da buna dahildir. Bu yatırımları, kendini finanse edebilecek bir kapasiteye sahip olması ve bir ihtiyaç durumunun söz konusu olması hâlinde yapıyoruz. Yoksa lüks için değil. Bazı yatırımlar, bu anlamda **feasible** (yapılabilir) değilse zaten lüktür. Topluma lüktür ve altından kalkılmaz. Diğer türlü, biz bu modele karşı değiliz.

Soru 8. Kentsel hizmet üretiminde belediye şirketlerinin varlığı hakkında düşünceleriniz nelerdir? Belediyelerde şirketleşmenin artıları ve eksileri nelerdir?

Belediye şirketlerinin piyasa mantığı ile çalışması, yerel yönetimlerde hizmet üretiminin “kamusal” boyutunu olumsuz etkilemez mi?

Ekrem İmamoğlu: Bu hassas çizgiyi korumak zorundasınız. Bizimle birlikte ilk defa belediye şirketleri toplum tarafından bu kadar duyuluyor. Ben 28 iştiraki üçüncü tur geziyorum. Geçmişte bırakın ikiye üçü, hiç gidilmemiş iştirakler var. Demek ki iştirakleri unutmuş bir belediye yönetimi söz konusu. Nasıl unutmuş? O gruba veya bu kişiye emanet edilmiş. Biz iştirakleri denetliyoruz ve denetlettiriyoruz. Ulusal ve uluslararası denetim şirketlerine denetlettiriyoruz. İştirakler olmalı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin iştiraklerinin olması doğal. Bunun dünyada da örnekleri mevcut. Bunların iyi yönetilmesi lazım. Kamuya açık yönetilmesi lazım. Kamuya hesap vermeleri lazım. Biz de bunu sağlıyoruz, sağlayacağız da. İddia ediyorum, beş yılın sonunda, özellikle iştiraklerin yönetim biçimi hakkında ve şirketlerin yönetiminde yer alan hiçbir genel müdür için liyakatsiz bir tavırla oraya geldiği noktada olumsuz bir yorum yapılamayacaktır. Eksiği ve hatası olabilir. Daha iyisi olursa değiştirebiliriz. Ama liyakat usulüyle ve kamu ahlakı içinde süreç yönetiminde hassas davranıyoruz.

Soru 9. Sosyal demokrat bir belediye, kentsel iş gücünün kendini yeniden üretebilmesi için gerekli koşulları sağlamalıdır. Bunlar ucuz konut, ucuz ve sağlıklı temel tüketim maddelerine ulaşım, kamu mal ve hizmetlerinin doğrudan üretilmesi, kentteki tekелci rantların kırılması ve kentin gelişmesinden doğan rantların topluma tekrar aktarılması gibi... Sizin bu bağlamda yaptığınız ya da yapmayı hedeflediğiniz kentsel politikalar nelerdir?

Ekrem İmamoğlu: Örneğin, bu kentin öğrencilerini korumak ya da bu kentin su politikasını ve su fiyatlarını rehabilite etmek gibi... Bunları da yaptık zaten. Örneğin, birilerinin elinde işgal altında duran otogarı tekrar İstanbul halkına hizmet eder bir pozisyona dönüştürmek gibi... Yani, yozlaşmış alanları tekrar kamu lehine dönüştürmek gibi... Bu çabalarımız var, olmaya da devam edecek. Örneklerini 2021 yılı içinde de göreceksiniz. Unutulmuş, kişilere emanet edilmiş, işgal altında olan bu alanları tekrar kamu lehine kullanmak konusunda yoğun bir çabamız var. Aynı

zamanda, emlak yönetimi konusunda da ciddi bir hazırlığımız var. Bu konu da ihmal edilmiş bir süreç. (Kentteki tekeli rantların kırılması hakkında...) Bizim için önemli. Bu anlamda örnek olarak gösterilebilecek taksit plakası mevzuu da bir avuç insanın eline geçmiş bir düzen. Kent halkının hem iyi hizmet alma hakkını engelliyorlar hem de direksiyon sallayan ve evine üç kuruş para götürme çabasında olan insanların emeğini sömürüyorlar. Biz bu sömürü düzenini ortadan kaldırmak için böyle bir hakkın satılmaması gerektiğini, kiralanması gerektiğini ve hizmet kalitesine göre de yenilenmesi gerektiğini dile getirdik. Bu arkadaşlar, “satarsanız olur, satmazsanız kabul etmeyiz” anlayışıyla sürece direnç gösterdiler. Ne yazık ki, bunu anlamakta zorluk çeken iktidar mensupları da buna eşlik ediyor. Üzüntüyle izliyoruz ama mücadelemize devam edeceğiz.

Soru 10. Kentsel politika üretiminde yerel halkın katılımının sağlanması yerel yönetimler için önemli bir ilke olmalıdır. Bu doğrultuda yerel demokrasi hedefleriniz nelerdir? Kentin tüm kesimlerini, katılım süreçlerinin doğrudan bir parçası hâline nasıl getirmeyi düşünüyorsunuz? Seçim öncesi verdiğiniz “mobil katılım platformu” vaadiniz hangi aşamadadır?

Ekrem İmamoğlu: Mobil katılım platformuyla ilgili son aya geldik. Şubat ayında inşallah toplumla buluşturacağız. Uygulamanın adı “İstanbul Senin” ve son aşamasına geldi. Bir yılı aşkın ciddi bir emek var. Halkın birçok konuda anında katılımı ile yönetime yön verebileceği bu modelden çok büyük keyif alacağını düşünüyorum. Hele dijital bir ortamda... Tabii çok farklı yöntemleri de devreye sokacağız. Mahalle Evleri’nden tutun İstanbul Gönüllüleri’ne halkın aktif aksiyon almalarını sağlamak gibi... Aslında, ilk defa bir kamu kurumunun gönüllü bir biriminin etkin şekilde devreye alındığı bir kent yaşıyoruz. Dahası, ilk defa İstanbul Büyükşehir Belediyesi nezdinde bir kent konseyi kuruldu. Bütün bunlar aslında katılımcılığın başlangıç modelleri. Bunlar gelişecek. Şu an bulunduğumuz mekân olan İstanbul Planlama Ajansı da katılımcılığın bir merkezidir. Burada kentin geleceği, vizyonu tartışılıyor, yarışmalar yapılıyor ve kent meydanları tasarlanıyor. Aslında, bütün bunlar bahsettiğimiz o sosyal demokrat ilkelerin en özgün örnekleridir.

Soru 11. Sosyal demokratların politika üretiminde, 1980 sonrası yeni sağın neo-liberal anlayışına bir alternatif üretemediği ve yeni sağın politika üretim enstrümanlarını kullandığı yönündeki eleştirileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ekrem İmamoğlu: 21. yüzyılda ve 21. yüzyılın gelişen iletişim ağına dönük bir dünyada, süreçleri sadece sağ ve sol tariflerle yorumlamanın çok güç olduğunu düşünenlerdenim. Dünyanın yeni nefese, yeni soluğa ve yeni anlayışlara ihtiyacı var. Ancak, burada işin özünde yine insanların ihtiyaçları olmalıdır. İletişimin çok hızlandığı, saniyede milyonlarca veriyle buluşulabilen bir toplumda, sadece geçmiş yüzyılın örnekleri üzerinde tepinerek yolumuzu bulamayız. Evet, orada çok sıkı teoriler var ve bunlar bir taban oluşturabilir ama yeni nesil uygulamalara ihtiyaç var. Ben yine burada özellikle bu çağın sihirli kelimesinin ortak akıl olduğunu düşünüyorum. Aslında, biraz da liderlik değişiminden bahsediyorum. Tabii bunlar zaman içinde tartışılacak, konuşulacak şeyler. Siyasi partiler ne anlam ifade ediyor? Siyaset yapma biçimi nasıl evrilmeli, nasıl değişmeli? Bütün bu kavramlar önümüzdeki yılların önemli konusu. Bunları tartışmak istiyoruz. Onun için biz “ikinci yüzyıl” kavramını önemsiyoruz. Yani Cumhuriyet’in ikinci yüzyılı, bu kavramları tartışmalı ve çıkış yolu bulmalı. Elbette bunlar evrensel duyguları da içermeli. Zira, belki de bir teorinin çıkış noktası bile olabilir. Aslında Atatürk, bu ülkeye bunun bir benzerini yaşattı. 1920’li yıllarda yaptığı devrimlerin birçoğu, yakın coğrafyadaki birçok ülkeye ışık tuttu. Onların cesaretlenmesinde ve ulus devlet olmalarına dönük hamlelerinde öncü oldu. Türkiye bu potansiyele sahip. Bizim bunu iyi tartışıp, iyi yorumlayıp, iyi bir hazırlık yapma zorunluluğumuz var. Bugünün Türkiye’inde çözüm ararken belki biraz ortaya karışık bir model konuşuyoruz ama birçok zorluğumuz var. İnanç farklılıkları, kutuplaşmış bir toplum, yozlaşmış bir siyasi taban ve insanları bir araya getirmeme çabası var. Bütün bunları rehabilite etmek için bizim büyük bir uzlaşıyla hareket etme mecburiyetimiz var. Onun için ideolojileri bir kenara koyup Türkiye’nin bu acil sorunlarını çözme sürecini hepimizin anlayışla karşılaması gerekiyor.

Soru 12. Bir belediyenin en önemli denetim enstrümanlarından biri de planlamadır. Son yıllarda yerel yönetimlerin bundan uzaklaştığını görmekteyiz. Sizin bu konudaki düşünceleriniz ve hedefleriniz nelerdir?

Ekrem İmamoğlu: Planı olmayan, yol haritası olmayan bir kentin yaşamı güzelleştirme şansı yok. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin fazla değil, bundan on yıl önceki süreç planlamasında, “İstanbul’un nüfusunun en fazla 16 milyon olması gerekir” şeklinde bir plan açıklandı. Bunu yapan Metropolitan (İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi) adında bir kuruluştur. Daha sonra, Metropolitan lağvedildi. Bir önceki dönem belediye başkanına bunu niye kapattınız diye sorduğumda, “benim kararım değildi, siyasi bir karardı” diye cevap verdi. Belli ki o dönemde birileri bu kentin bir yol haritasının olmamasını istiyordu. Bugün gelinen noktada neredeyiz? Bugün, İstanbul’un konut stokunun tamamının dolu olması hâlinde İstanbul’un 25 milyon nüfusu olur. Yani, siz o zaman 2050’yi tahmin edebilme şansına sahip misiniz? Değilsiniz. Biri çıksa ve “İstanbul’un nüfusu 30-40 milyona gidiyor” dese, yanlış söylüyorsunuz deme şansına sahip değilsiniz. Bunlar yetmiyormuş gibi daha yeni alanlar, Kanal İstanbul ve çevresine iki tane şehir gibi saçma sapan kurgularla bir kenti nasıl yok ederiz, bir kente nasıl ihanet ederiz çalışmalarını yapmaya devam ediyorlar. Bu anlayışı devam ettiriyorlar. Biz bunlara karşıyız. Onun için böylesi bir planlama sürecinin tekrar oluşmasıyla ilgili İstanbul Planlama Ajansı’nı kurduk. Burada mümkün olduğu kadar katılımcı modellerle ve uluslararası örneklerle yürüyoruz. Aslında bu işin henüz olgunlaşma dönemindeyiz. Burayı kuralı daha 10-11 ay oldu. Yine de bu yıl içinde İstanbul halkına, İstanbul Planlama Ajansı ve Vizyon 2050 Ofisi olarak hem mevcut durumumuzu tanımlamak hem de gelecekle ilgili nasıl hareket etmemiz gerektiğini daha somut bir dille anlatmak istiyoruz. Bunun İstanbul’a ve ülkenin şehircilik anlayışına ışık tutacağını düşünüyorum. Bütün kentlerin buna ihtiyacı var. Tekrar ifade edeyim, bu şekilde önünü göremeyen kentlerin güzel bir yaşam sunma şansı yoktur.

Ek-2: Muammer Keskin ile Görüşme, 15 Şubat 2021

Soru 1. Cumhuriyet Halk Partisi'nin geçmişten bugüne taşıdığı yerel yönetim anlayışının temel ilkeleri nelerdir? 25 yıl aranın ardından, sosyal demokratların ülkenin en büyük iki kenti olan İstanbul ve Ankara'da yerel seçimleri kazanmasını sağlayan sebepleri nasıl açıklarsınız?

Muammer Keskin: Öncelikle yerel yönetim deyince, içinde de sosyal demokrasi olunca, toplumcu belediyeçiliği önüne şiar edinmiş bir siyasal anlayıştan bahsediyoruz. Dolayısıyla bu anlayış, yerelde hiçbir ayırım yapmadan, toplumun bütün katmanlarıyla doğru zamanda doğru yerde doğru ilişkiler kurgulayarak ve daha çok toplumsal konulara ağırlık vererek yereldeki aktörlerle birlikte sorunları çözmeyi hedefler. Yoksa belediyeler yol yapar, asfalt yapar, temizlik yapar, çöp toplar... Bunlar tüm belediyelerin yapmaları gereken asli görevleridir. Özellikle günümüzde, geçmişle de mukayese edildiği zaman dünyada çok ciddi bir gelir adaletsizliği söz konusu. Hele hele bugün, pandemiyle birlikte yoğun bir şekilde yoksulluk ve yoksunluk hayatımızı her alanda etkiliyor. Yoksulluğun yeniden tarifini yapmak gerekiyor. Hatta, dün bildiklerimizi unutarak yeniden yapmamız gerekiyor. Yani, o beylik laflarla konuşarak çözülecek bir şey değil. Bu sebeple, özellikle yetmişlerde, seksenlerde, doksanlarda ve iki binlerde birçok konuda yaşadıklarımız ile bugün mukayese edilecek bir konumda değil. Bunun altını çizerek söyleyeyim. Özellikle yetmişlerin koşullarını, dünyadaki ölçeğine de baktığımızda, doğru okumak lazım. O dönem Bülent Ecevit'in öne sürdüğü görüşleri, köylüyü, işçiyi ve ezileni öne çıkaran, "Ne ezen ne ezilen, insanca, hakça bir düzen" ve "Su içenin, toprak kullananın" gibi söylemleri... Bunlar, zaten kendi içinde sosyal demokrat toplumcu belediyeçiliğin ipuçlarıydı. Ama o günden bugüne çok şey değişti. Dolayısıyla, bugün geldiğimiz nokta itibariyle yeniden yazılması ve katılımcı bir modelle yeniden değerlendirilmesi gerekiyor. Dünya yeniden bir yapılanma içerisine girmiş, güç dengeleri değişmiş, soğuk savaş bitmiş ve birçok ülke geçmişe göre farklı bir noktada... Dolayısıyla, bu geldiğimiz nokta itibariyle biz yeniden bir toplumcu belediyeçiliği nasıl hayata geçiririz, bunu bulmalıyız.

SHP dönemiyle ilgili sorduğunuz soru ki 1990'lı yıllarda ben de ilçe başkanıydım. Aslında 1990'lı yıllar Türkiye'nin en karanlık yıllarıdır. Birçok aydınımızı kaybettiğimiz, faili meçhul cinayetlerin yoğun olduğu yıllardır. Hem bir hükümet ortağı olarak hem de yerel yönetimlerde birçok şehri yönettiğimiz süreçte belki hazırlıksız olmamız sebebiyle belki konjonktürel açıdan o dönemi iyi değerlendiremedik. Ancak, çok güzel işler de yapıldı. Örneğin İstanbul'da bugün metro varsa, bu Nurettin Sözen ve arkadaşlarının yaptığı hamlelerle mümkün olmuştur. Osmanlı dahil olmak üzere gelen bütün yerel yöneticiler hep projeler çizmişler, metro için bir çivi çakmamışlar ya da bir temel atmamışlardır. Nurettin Bey bu konuda önemli bir görevi üstlendi, yaptı ve epey de bir yol aldı. İkinci dönemi kısmet olmadı. Dolayısıyla bu süreci böyle atlattık. Ona rağmen yine çok müthiş işler yapıldı ama yol kazaları da oluyor. Sonrasında darbeler, post-modern darbeler, Türkiye'nin siyasal ikliminin değişmesi ve hatta dünyanın siyasal ikliminin değişmesi sonucunda da bugüne geldik.

Soru 2. CHP yerelde iktidar olduğu dönemlerde toplumun hangi kesimlerinden oy almıştır?

Muammer Keskin: Tabii aslında, bir ironi yaşıyoruz. Aslında CHP ve sosyal demokratların daha çok işçiden, emekçiden ve yoksuldan oy alması gerekiyor. Geçmiş dönemde bu böyleydi ama bugün geldiğimiz noktada ağırlıklı olarak göreceli daha zengin, göreceli kültürel olarak daha farklı kesimlerden oy alıyor. Bunun nedenleriyle ilgili olarak önce kendimizi sorgulamamız gerekiyor. İçeriden dönük bir sorgulama yapmak ve bunun nedenlerini araştırmak lazım. İkincisi, Türkiye gerçekten hoyratça yönetiliyor ve bu yönetim anlayışı biraz daha okuyan ve yazanı düşündürüyor. Yani, bunu en azından şöyle okuyabilirsiniz: Genç arkadaşlarımız ve üniversite kökenliler arasında beyin göçü dediğimiz olay her geçen gün artıyor. “Yurtdışına gitmek ister misiniz?” diye sorulduğunda gençlerin büyük bölümü burada bir hayat görmediğini ve gitmek istediğini söylüyor. Bu söylem, siyasi parti ayrımından bağımsız, AK Parti’de bile % 50-60 arasındadır. Sosyal demokrat ve diğer liberal partilerde bu %70-80'lere çıkıyor. Bu bizim için, geleceğimiz için ve çocuklarımız için çok olumsuz bir

durumdur. Bizim bundan siyasetçiler olarak, ders çıkarıp buna çözüm üretmemiz gerekiyor.

Bence, biz bu son seçimlerde toplumun bütün kesimlerinden oy aldık. Bunu siyasal çerçeveye de koyabilirsiniz. Bir yoksulluk envanterine de koyabilirsiniz. Yöresel aidiyetlere de koyabilirsiniz. Toplumun büyük kesimlerinden oy aldık. Aksi takdirde Ekrem başkanımız seçilemezdi. Biz Şişli’de öyle veya böyle yine seçiliriz. Ama geldiğimiz nokta itibarıyla çok ciddi bir sirkülasyon oldu, toplum bizi değerlendirdi ve daha çok da söylemlerimizi dikkate aldı. Yani, biz Ecevit’in “ne ezen ne ezilen” söylemini başka bir dille yineledik. Toplumun yoksul kesimlerine ulaşp, şeffaf ve katılımcı bir anlayışla tüm toplum kesimlerini hiçbir ayırım yapmadan işin içine kattık. Dolayısıyla İstanbul’da ve ilçelerinde aldığımız oyların totaline baktığımızda her kesimden oy aldık.

Soru 3. Sosyal demokrat yerel yönetim anlayışının İstanbul’da iktidarı kaybettiği 1994 yılından itibaren 31 Mart seçimlerine gelinceye dek İstanbul’u yönetenlerin bıraktığı mirası nasıl değerlendirirsiniz? Bu bağlamda, siz 2024’e nasıl bir Şişli taşımayı hedefliyorsunuz?

Muammer Keskin: Ben liseyi Anadolu’da bitirmiş, üniversite için buraya gelmiş ve bu şehre âşık olmuş biriyim. Bu şehirde evlenmiş, çocukları olmuş ve hâlâ burada yaşayan biri olarak, bence bizim hem doğduğumuz yerlere hem de yaşadığımız topraklara borcumuz var. Benim geldiğim yıllar, yetmişli yıllardı. İstanbul tabii yine bozulmuştu ama bu kadar bozulmamıştı. Özellikle 1980 Askeri Darbesi’yle birlikte bu hızlandı. 1989’da, bir nebze de olsa biz buna karşı bir ses yükselttik. Fakat 1994’teki gelişmeler sonucunda Türkiye ve özellikle İstanbul’u yöneten anlayış, bir rant modeli oluşturdu ve bu rant modeliyle İstanbul’u yönetmeye çalıştılar ki en çok da rahatsız olduğum ilçelerin başında da Şişli gelir. 1994’te Gülay Atığ ile birlikte Şişli’de çok katlı binalar yoğunlaşmıştı. Sonraki gelen diğer belediye başkanları da bunu hızlandırdı. Bugüne geldiğimizde Şişli, yeşil alanı olmayan, toplum kesitlerine nefes aldıracak hiçbir alanı olmayan bir ilçe olarak karşımıza çıktı. Kent demek zaten rant demektir. Ancak, kent rantlarından kimlerin yararlandığı önemlidir. Bugün toplum

kesitlerinin yoksulları ve emekçileri bu zenginliklerden yararlanamıyor. Daha çok üç beş tane para babası yararlanıyor ki onların işinde gücünde gözümüz yok. Doğru projeler getirip yaparlarsa ben bugün Şişli’de bunlara izin verip önünü açarım. Ama maalesef her şey rant üzerine kurgulu. Rant üzerine kurgulu olduğu için böyle sıkıntılı bir süreç geçiriyoruz. Ben kendi dönemim için söyleyeyim; daha çok yeşil alanı olan, parkları olan, toplumun tüm kesitlerine ulaşabilecek ve onları bu işin içine katabilecek projeleri hayata geçirmeyi ümit ediyoruz ve bunun için çaba sarf ediyoruz. Bu yakın tarihte, bir önemli projeyi hayata geçirdik. Birini de yıl sonuna doğru geçireceğiz. “Komşu Kart”ı bütün komşularımıza dağıtıyoruz. Evsel atıkları toplayacağız. Hem çevreye hem doğaya hem aile kesesine katkı sunacak modeller geliştiriyoruz. Bir başka önemli aşama olarak, Şişli’de katılımcı bütçeyi oluşturmaya çalışıyoruz.

Soru 4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin yeni dönemde merkezi yönetim ile olan ilişkisini nasıl değerlendirirsiniz? Şişli Belediyesi ve büyükşehir yönetimi arasındaki ilişki bağlamında geçmiş ve bugünü nasıl karşılaştırırsınız? Bu noktadan hareketle, belediyelerin merkezi yönetimden, ilçe belediyelerinin de büyükşehir yönetimlerinden talepleri neler olmalıdır?

Muammer Keskin: 25 yıldır İstanbul’u yöneten anlayış, kendi partisinden olan belediyeler dışında hiç kimseye bir katkı sunmamış. Kendilerinin görevde olduğu ilçelere büyük yatırımlar yapmışlar. Oysa bize herhangi bir yatırım yapılmamış. Şimdi biz iki yıldır iktidardayız. Büyükşehirden bizim de taleplerimiz var ama istediğimiz anlamda bir yatırım programına henüz sahip olamadık. Bunun iki nedeni var: Birincisi, geçmiş dönemden gelen birikmiş yükler ve borçlar var. Büyükşehir onun hazırlıklarını yapıyor. İkincisi, projelerini sınıflandırıyor ona göre bir strateji belirleyecek. Büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasındaki ilişkilerde, hangi siyasi partiden olursa olsun, eşit olmasa bile biraz adil davranılması gerekiyor. Eğer büyükşehir, yanımızdaki Kağıthane Belediyesi’ne bir katkı sunuyorsa, bana da sunmalı. Bana sunuyorsa Beyoğlu’na da sunmalı. Beyoğlu’na sunuyorsa Beşiktaş’a da sunmalı. En azından ben bir yerel yönetici olarak böyle düşünüyorum.

Soru 5. Belediyelerin dış kredi kullanımına nasıl bakıyorsunuz?

Muammer Keskin: Yerel yönetimlerin dışarıdan kredi kullanması oldukça zor ama zorluyoruz. Çünkü burada yatırım yapmak istiyoruz. Bu yatırımları kendi öz kaynaklarımızla halletme şansına sahip değiliz. Bu, ancak kredilerle mümkün. Bu konuda büyükşehir belediye başkanımız sayın Ekrem İmamoğlu ve ekibi özellikle metrolarla ilgili önemli bir yol aldı ve dış krediler buldu. Kredi dediğiniz bir güven meselesidir. Yani siz benden borç istiyorsunuz, ben size güveniyorsam borç veriyorum. Ya da aynı şekilde, ben sizden borç istedim. Siz bana “tamam bu bana olan borcunu zamanında öder” derseniz, bir borç veriyorsunuz. O yüzden, bu bir güven ilişkisidir. Ekonominin kurallarına göre uygun bir şekilde kredi bulunabilirse çok da iyi olur.

Soru 6. İstanbul Büyükşehir Belediyesi veya diğer sosyal demokrat belediyelerin, eurobond vb. uygulamalarla, kendi görev süresini aşacak şekilde uzun vadeli borçlanmalarını nasıl değerlendirirsiniz?

Muammer Keskin: Kimse kısa vadeli borç vermiyor. Zaten biz de kısa vadeli borç istemeyiz. Asıl önemli olan, o aldığınız kredilerle ne yaptığınız nereye yaptığınız ve nasıl yaptığınızla ilgilidir. Alıp da onu hovardaca kullanırsanız olmaz. Ama yatırıma çevirdiyseniz olumlu sonuçlar doğurur. Sonuçta bu şehir için yapıyoruz.

Soru 7. Kentsel hizmet üretiminde belediye şirketlerinin varlığı hakkında düşünceleriniz nelerdir? Belediyelerde şirketleşmenin artıları ve eksileri nelerdir? Belediye şirketlerinin piyasa mantığı ile çalışması, yerel yönetimlerde hizmet üretiminin “kamusal” boyutunu olumsuz etkilemez mi?

Muammer Keskin: Şirketi nasıl kullandığınızla ilgilidir. Yani bugün kendi şirketinizde de zarar veya kâr edebilirsiniz ama önemli olan o şirketi nasıl yönettiğinizle ilgilidir. Eğer toplumsal anlamda doğru işler yapıyorsanız hiçbir problem yok, şirket avantaj sağlayabilir.

Soru 8. Sosyal demokrat bir belediye, kentsel iş gücünün kendini yeniden üretebilmesi için gerekli koşulları sağlamalıdır. Bunlar ucuz konut, ucuz ve sağlıklı temel tüketim maddelerine ulaşım, kamu mal ve hizmetlerinin doğrudan üretilmesi, kentteki tekелci rantların kırılması ve kentin gelişmesinden doğan rantların topluma tekrar aktarılması gibi... Sizin bu bağlamda yaptığınız ya da yapmayı hedeflediğiniz kentsel politikalar nelerdir?

Muammer Keskin: Bu söylediklerinizin hiçbirini ilçe belediyelerinin yapma şansı yok. Birincisi, ucuz konut yapmak gibi faaliyetler bizi aşan bir şeydir ve doğru da değildir. Kaynak yaratabiliyorsanız yapılabilir, eyvallah. Kentsel dönüşüm ile yerinde dönüşüm yaparak, oradaki insanların kaynaklarını doğru kullanarak ve bizim kaynaklarımızla da örtüştürerek, dönüşmesi gereken bölgelerde bir sosyal konut projesi gibi insanların yaşamlarını kolaylaştıracak işler yapılabilir. Diğerleriyle ilgili olarak da saydıklarınız zaten belediyenin görevleri arasındadır. Onların her birinin konjonktürel ve ekonomik koşullara göre yapılması gerekiyor. Zaten bizim anlayışımız, bizi diğer liberal ve sağcı belediyelerden ya da anlayışlardan farklı kılar.

Biz bireyden topluma bölgemizde yaşayan herkesi kucaklamak zorundayız. İşçi, memur, o, bu, şu sınıflandırması yapamayız. Ben CHP'nin sayesinde Şişli'de belediye başkanı oldum. Ama belediye başkanlığı mazbatamı aldığım da rozetimi çıkardım. Ben artık Şişli'deki yaşayan bütün yurttaşlarımın, bütün komşularımın belediye başkanıyım. Hatta buradan yolu geçen herkesin de belediye başkanıyım. Yani, gündüz bir şekilde 3-4 milyon insan geçiyor Şişli'den. Dolayısıyla ayrıcalıklı davranmam söz konusu değil. Ancak, ayrıcalıklı hareket edeceğim sınıfsal kesimler var. Bunlar, görece yoksul, açlık sınırında olan kesimlerdir. Onlar için bir gıda bankası kurduk, onları dağıtacağız. Şu anda bize talepte bulunan herkese hak temelli yaklaşıyoruz. Asla “bu bize yakın bu uzak; buna verelim buna vermeyelim” şeklinde değil. Bu süreci, böyle bir stratejiyle ve bu kapsamda kurguladık. Sonuçta şu anki genel durumumuz, katılımcı, şeffaf, açık ve toplumcu bir belediyeciliği burada uygulamak. Son söz de şöyle diyebilirim: Biz “başka bir yerel yönetim mümkün” diyoruz. Bizim ekibimiz öyle diyor. Ben de onların sözcüsüyüm.

Soru 9. Kentsel politika üretiminde yerel halkın katılımının sağlanması yerel yönetimler için önemli bir ilke olmalıdır. Bu doğrultuda yerel demokrasi hedefleriniz nelerdir? Katılımda sivil toplum kuruluşlarına öncelik veren yönetim uygulamalarının ötesinde, özellikle kentin dar gelirli ve çalışan kesimlerini doğrudan sürecin bir parçası hâline nasıl getirmeyi düşünüyorsunuz?

Muammer Keskin: (Bölgedeki kentsel dönüşüm uygulamaları üzerinden örnekler vererek...) Kentsel dönüşüm bizim bölgemiz için de yapılması gereken çok önemli bir uygulama. Biz daha çok yerinde dönüşümü hedefledik. Şu anda üç mahallemizde çalışıyoruz. Mahmut Şevket Paşa, Kuştepe ve İzzetpaşa'da. Herkesi bu sürece dahil etmek için Mahmut Şevket Paşa'da bir ofis açtık. Kuştepe'deki ofisin altyapısı bitti, orayı da açıyoruz. İzzetpaşa da hemen akabinde gelecek. Dolayısıyla orada yaşayan tüm komşularımızın katılımı sağlayacak bir proje geliştiriyoruz. Orada oturan herkesi dinleyip, organize edeceğiz.

Soru 10. Sosyal demokratların politika üretiminde, 1980 sonrası yeni sağın neo-liberal anlayışına bir alternatif üretilmediği ve yeni sağın politika üretim enstrümanlarını kullandığı yönündeki eleştirileri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Muammer Keskin: Yerel yönetim demek zaten bizim işimiz. Sosyal demokratların işi. Tabii ki dünya çok hızlı değişiyor. Dolayısıyla birbirimizden de etkileniyoruz. Sağ liberal siyaset yapanlar da bizim geçmişte kullandığımız bazı üretim araçlarını kullanmaya başladılar. Dolayısıyla bu iç içe geçti. Burada bir sorun yok. Yeter ki bu toplum yararına kullanılsın. Ama daha çok rant elde edilmek için kullanıldı. Yoksa bizim anladığımız sosyal demokrat bir anlamda, uluslararası ölçekte ve bilimsel anlamda, toplumcu bir belediyeçilik için kullanılmış olsa sorun yok. Bence, kullan "mış" gibi yaptılar. Tabii ki bu arada yol yaptılar. İşte bizim insanımız küçük şeylerden de mutlu oluyor. "Bak ne güzel onlar yol yaptı" diyor. Oysa, atalarımız "balık verme balık tutmasını öğret" derler. Bizim yoksulluğu gidermemiz lazım. Yoksa, belediyenin muhtaç insanlara yaptığı yardımların sayısını artırmak marifet değildir.

Soru 11. Bir belediyenin en önemli denetim enstrümanlarından biri de planlamadır. Son yıllarda yerel yönetimlerin bundan uzaklaştığını görmekteyiz. Sizin bu konudaki düşünceleriniz ve hedefleriniz nelerdir?

Muammer Keskin: Belediye deyince zaten plan akla gelmelidir. Son yıllarda değil, epeydir İstanbul'un doğru dürüst planı yok. Bu durum Şişli'de de böyle. Bizim ekibimiz iki yıldır biraz içe dönük bir çalışma yürütüyor. Planlamayı öne çıkaracak, vurgulayacak ve ona göre strateji geliştirecek gelişmeler var. Planlamayı önemsiyoruz ve yapmak için de çaba sarf edeceğiz.

